

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

SIKOJEN ELETYT TILAT JA PAIKAT

Sikalat, siankasvatus ja sianhoito
1900-luvun alun Suomessa

Eeva Nikkilä

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

SIKOJEN ELETYT TILAT JA PAIKAT

Sikalat, siankasvatus ja sianhoito
1900-luvun alun Suomessa

Eeva Nikkilä

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Euroopan ja maailman historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Taina Syrjämaa
Turun yliopisto

FT Heta Lähdesmäki
Helsingin yliopisto

Tarkastajat

Dosentti Ann-Catrin Östman
Åbo Akademi

Tutkimusprofessori Jukka Nyysönen
Norwegian Institute for Cultural Heritage
Research

Vastaväittäjä

Dosentti Ann-Catrin Östman
Åbo Akademi

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kansikuva: Katrinebergin kartanon sikala. Vantaan kaupunginmuseo. CC BY 4.0

ISBN 978-951-29-9804-3 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9805-0 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama, Turku, Suomi 2024

Elämäni eläimille

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Euroopan ja maailman historia

EEVA NIKKILÄ: Sikojen eletyt tilat ja paikat. Sikalat, siankasvatus ja sianhoito 1900-luvun alun Suomessa.

Väitöskirja, 270 s.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Elokuu 2024

TIIVISTELMÄ

Tutkin väitöskirjassani siankasvatukseen ja sianjalostukseen käytettyjen sikojen elettyä elämää Suomessa 1900-luvun alussa. Kysyn tutkimuksessani, miten siitossikojen tilat ja hoidon käytännöt muotoutuivat 1900-luvun alusta 1930-luvun loppuun, ja minkälaisia kokemuksia tai kokemisen mahdollisuuksia sioille muodostui näissä olosuhteissa. Siitossikojen tilat ovat tässä tutkimuksessa sikalarakennuksia, karsinoita, ulkotarhoja ja laitumia, jotka yhdessä muodostivat puitteet siitossikojen hoidolle ja siankasvatuksen käytännöille. Tarkastelen siitossikojen hoitoa, elettyjä tiloja ja kokemuksia kolmen eri osa-alueen, astutusten, porsimisten ja ulkoilun, kautta. Tilat, käytännöt ja sikojen kokemukset ovat työssäni toisiinsa limittyviä ja toisiinsa vaikuttavia tekijöitä. Siitossikojen tiloihin ja hoitoon vaikutti 1900-luvun alun Suomessa erityisesti maatalouden modernisaatio- ja kaupallistumiskehitys. Modernit sikalat toimivat kaupallisia tavoitteita mukailevan siankasvatuksen ja sianhoidon paikkoina, ja ne muodostivat siitossioille keskeisen kokemuksen tuottaneen elinympäristön.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu tilallisuudesta ja kokemushistoriasta. Työni keskeiset käsitteet ovat *tila*, *paikka* ja *kokemus*, joiden avulla analysoin siitossikojen elinolosuhteita ja näkökulmia. Sovellan tilan käsitettä sikala-, karsina-, ja tarhaympäristöjen ominaisuuksien yksityiskohtaiseen tarkasteluun. Paikan käsitteellä osoitan, miten siat itse kokivat näitä ympäristöjä ja loivat niihin omia paikkojaan, eli antoivat esimerkiksi karsinatilassa tietylle alueelle merkityksen käyttämällä sitä tiettyyn tarkoitukseen. Esitän, että paikkojen syntyä erilaisiin tiloihin tulisi tarkastella monilajisena prosessina, jossa risteävät sekä ihmislajin että muiden eläinlajien tavat kokea tiloja ja luoda tiloihin omia paikkojaan. Sidon tutkimuksessani siat ja sikojen kokemuskäytännön kokemushistorian keskusteluihin ja esitän, minkälaisia asioita kokemuksen käsitteeseen voisi kuulua, kun analysoidaan menneisyyden eläimiä. Syvennän erityisesti ymmärrystä siitä, miten siat kokivat oman aikansa yhteiskunnallisia muutoksia. Työni keskeisin lähdeaineisto koostuu 1900-luvun alun sianhoidon oppaista sekä saman ajan sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta. Oppaita kirjoittaneet sianhoidon asiantuntijat kirjoittivat usein myös oman aikansa lehtiin ja jakoivat niissä asiantuntijuuttaan ja näkemyksiään sianhoidon tilasta. Erilaiset kirjoitukset reflektoivat yhdessä tarkasteltuna sikatalouden, siankasvatuksen ja sianhoidon olemusta varsin kokonaisvaltaisesti. Tekstien lisäksi olen analysoinut oppaissa, lehtiartikkeleissa ja arkistoissa olleita kuvia sikaloista ja sioista. Tutkimus perustuu

laadulliseen, historialliseen analyysiin kuvatun teoreettisen viitekehysten puitteissa. Sikojen näkökulman tavoittamiseksi olen kiinnittänyt huomiota aineistossa esitettyihin kuvauksiin sioista ja sikojen käyttäytymisestä tietyissä tilanteissa ja tiloissa. Käytän sikojen tulkinnan apuna tieteellistä nykytietoa sikojen käyttäytymisestä, kognitiosta, kehonkielestä ja tarpeista, mutta työssä keskeisintä on analysoida sikoja oman aikansa sianhoidon käytäntöjen ja sikalatilojen konteksteissa.

Työ osoittaa, että sikalatilat ja sianhoidon käytännöt rakensivat keskeisesti sitä, mitä siat kokivat. Tilat toimivat astutusten, porsimisten ja ulkoilun kaltaisten, siitos-sikojen elämään keskeisesti kuuluneiden käytäntöjen jäsentäjinä. Tilojen, käytäntöjen ja kokemusten tarkasteleminen yhdessä osoittaa, miten sikatalouden vaatimukset muuttivat sikojen elettyä todellisuutta, kehoa ja toimijuutta. Sikatalouden pyrkimykset modernisoitua ja kaupallistua näkyivät sikalarakennusten muutoksina, kun sikoja pyrittiin kasvattamaan lukumääräisesti enemmän sekä hoitamaan tehokkaammin ja taloudellisemmin. Uudenaikaisia ja kestäviä sikaloita rakennettiin sementistä, tiilestä ja kivistä, mutta näiden materiaalien käytölle oli myös rajoitteita resurssien ja sikojen tarpeiden näkökulmasta. Uusien sikaloiden suurimmat ongelmat olivat kosteus ja kylmyys, jotka heikensivät sikojen terveydentilaa, ja toisaalta sikaloissa valitsi hyvin monenlaisia sianhoidon tapoja, jotka haastoivat sikojen terveyttä. Esimerkiksi liian yksipuolinen ruokinta tai liikunnan ja ulkoilun vähyys korostivat entisestään sikaloiden negatiivisia puolia. Aikakauden sikalarakentaminen oli monenkirjavaa eikä yhtä oikeaa kaupallisen sikalan mallia ollut olemassa.

Väitöskirjani tuo uutta näkökulmaa siihen, miten maatalouden modernisaatio ja kaupallistuminen vaikutti sikojen elettyyn elämään ja sikatalouteen 1900-luvun alussa, miten kehitystä neuvoteltiin käytännön tasolla ja minkälaisia kokemuksia nämä loivat ajan sioille ja ihmisille. Laajemmin väitöskirja luo edellytyksiä huomioida eläinten kokemukset osana historian tutkimusta ja peräänkuuluttaa historian tutkimuksen vastuuta käsitellä eläimiä tuntevina, tietoisina ja yksilöllisinä olentoina, joiden näkökulmia ja kokemuksia tulee tarkastella historiallisesti muuttuvina ja riippuvaisina eri aikojen ja paikkojen konteksteista.

ASIASANAT: sikatalous, sika, sianjalostus, sikala, eläinhistoria, maataloushistoria, kokemus, tilallisuus, kotieläin, rakentaminen, arkkitehtuuri, Suomi

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Arts Studies

Department of European and World History

EEVA NIKKILÄ: Spaces and Places of Pigs. Piggeries, Pig Breeding, and Pig Husbandry in Finland in the Early 1900s.

Doctoral Dissertation, 270 pp.

Doctoral Programme in History, Culture and Arts Studies (Juno)

August 2024

ABSTRACT

This dissertation examines the lives of breeding pigs in Finland in the early 1900s. I investigate how the spaces and husbandry practices used to breed pigs were shaped from the 1900s to the 1930s and, moreover, what the pigs experienced or what was possible for them to experience in those circumstances. Indoor and outdoor spaces, such as piggeries, pens, and pastures, are examined, all of which were structured and formed the basis for the breeding and daily care of pigs. Additionally, I will focus on three distinct events -- namely, breeding, farrowing, and outdoor life -- that were shaped by the spatial features of indoor and outdoor spaces. Spaces, practices, and experiences are seen as interconnected factors that affect each other. Major developments, such as modernization and commercialization, shaped the spaces and practices of swine husbandry in Finland in the early 1900s. Hence, the emerging modern piggeries functioned as places for commercially oriented swine husbandry and breeding and as living environments that affected pigs and their experiences.

My theoretical framework in this study combines spatial analysis and the history of experiences. I use the concept of *space* to examine in detail the spatial features of piggeries, pens, and outdoor spaces. I use the concept of *place* to examine the place-making processes of pigs and how they themselves assigned meaning to different places, e.g., by using it for certain purposes. I suggest that place-making in different spaces should be seen as a multispecies process in which species-specific and individual ways of experiencing space intersect. I use the concept of *experience* to connect pigs and their experiences to the history of experience while proposing what could be included in the concept of experience when it is applied to analyze the lives of historical animals. My main sources consist of advisory literature, including guidebooks on swine husbandry and articles in newspapers and magazines in which contemporary professionals shared their expertise and views on swine husbandry. I have also analyzed photographs, layouts, and visualizations that have been used in my sources. Regarding its method, this study leans on qualitative historical analysis. I focus on descriptions of pigs and their behavior in different situations and spaces as presented in the source materials to capture the standpoints and experiences of pigs. I utilize present-day knowledge about pigs' behavior, cognition, and body language to interpret their behavior, but at the center of this dissertation is the analysis of pigs in the contexts of their own time, places, and situations.

This dissertation shows that the spaces and practices of swine husbandry fundamentally shaped the experiences of breeding pigs in Finland in the early 1900s. The practices of breeding, farrowing, and outdoor activities were always situated in spaces that shaped these practices' outcomes. The spaces, practices, and experiences, when examined together, show how the changing demands of swine husbandry altered the lived realities, bodies, and agencies of pigs. The efforts to modernize and commercialize swine husbandry were epitomized in modern piggeries that housed a growing number of pigs and in which more efficient and economical breeding practices were employed. Modern piggery materials, such as concrete and clay bricks, resulted in long-lasting buildings that endured wear and tear, but the pigs' needs and the unavailability of resources set limitations on the use of such materials. The most common problems in modern piggeries were related to cold and damp living conditions that challenged the pigs' health. Other unfavorable conditions and practices, such as poor nutrition and lack of exercise or outdoor activities, further emphasized the piggeries' challenging conditions. The early 1900s was a period when piggeries were still rather versatile in both appearance and materials, including those piggeries that commercialized their activities.

My dissertation clarifies how major developments, such as the modernization and commercialization of agriculture and swine husbandry in the early 1900s, were negotiated in practice and affected the lives of pigs and, how in the larger picture, these developments shaped the experiences of pigs and humans alike. This dissertation broadly promotes the means to consider animal experiences in historical research and asserts that it is the responsibility of history as a discipline to address animals as sentient and individual beings whose standpoints and experiences must be examined as historically changing and dependent on the circumstances of different times and places.

KEYWORDS: pig farming, pig, pig breeding, piggery, animal history, agricultural history, experience, spatiality, domestic animal, building, architecture, Finland

Kiitokset

Jos elämässä tapahtuneista käännteistä pitäisi valita yksi merkittävimmistä, valitsisin yliopisto-opintojen aloittamisen historian oppiaineessa Tampereella syksyllä 2013. Se tie on sittemmin johtanut Turun yliopistoon, jossa olen saanut suorittaa jatko-opintoni väitöskirjatutkijana. Olen erityisen kiitollinen suomalaisesta yliopistojärjestelmästä, jonka turvin olen päässyt rakentamaan omannäköistä elämää ja löytänyt ajattelun ilon. Toivon, että yliopistokoulutus säilyy tulevaisuudessakin vaihtoehtona mahdollisimman monelle.

Kun perusopintojeni aikana ymmärsin, että historian alalla voi tutkia myös eläimiä, paluuta muihin aiheisiin ei ollut. Se alakouluikäinen tyttö, joka usein koulupäivien jälkeen jäi paikalliseen kirjastoon lukemaan kaikki kissa-, koira-, ja heppakirjat, koska kotiin oli pitkä matka kävellä, oli nyt aikuinen nainen ja sai suunnata ajatuksensa uusiin, eläinaiheisiin kirjoihin. Sillä tiellä olen edelleen. Väitöskirja on valmis ja haluan lämpimästi kiittää.

Isoimmat kiitokset ohjaajilleni professori Taina Syrjämaalle ja FT Heta Lähdesmäelle. Teidän lämminhenkiset, tarkkanäköiset ja innostuneet kommenttinne ovat joka kerta auttaneet eteenpäin ja luoneet uskoa siihen, että tutkimus kantaa. Kiitos, Taina, kaikista sähköpostiviesteistä ja -keskusteluista, kannustuksesta, neuvoista ja mahdollisuuksista, joita olen näiden vuosien aikana saanut – ja ennen kaikkea kiitos siitä, että tutkimusavustajana ahkerasti toiminut Lorna-kissa on aina otettu lämmöllä vastaan jokaisessa Zoom-tapaamisessa. Kiitos, Heta, houkuttelusta *Tila ja materiaalisuus* -tutkimusryhmään. Tällä oli lopulta iso vaikutus siihen, että löysin tutkimukselleni teoreettisen kodin. Kiitos myös ryhmän toiselle vetäjälle, FT Maija Mäkikallille sekä muille ryhmäläisille, erityisesti Miira Vuoksenrannalle, Mia Haittoniemelle ja Joonas Kanaselle. Olen kuunnellut teidän oivaltavia näkemyksiänne ilolla. Kiitos kaikista rikastuttavista keskusteluista! Professorit Leila Koivunen ja Taina Syrjämaa sekä koko Euroopan ja maailman historian tutkijaseminaarisoppoo ovat myös antaneet tärkeitä, ennakkoluulottomia ja sopivasti haastavia kommentteja kaikkina näinä vuosina, kiitos niistäkin vielä näin erikseen!

Kiitos työni esitarkastajille, dosentti Ann-Catrin Östmanille ja tutkimusprofessori Jukka Nyyssöselle, terävistä, tarpeellisista ja tarkoista huomioista ja kommentteista.

teista, joita olen vielä viime hetkillä hyödyntänyt. Dosentti Ann-Catrin Östman on sittemmin lupautunut vastaväittäjäkseni, mistä myöskin suuret kiitokset!

Olen ollut etuoikeutettu saadessani tehdä väitöskirjaa osana eläinhistoriasta kiinnostuneiden tutkijoiden verkostoa. Jo ennen oman väitöskirjani aloittamista sain toimia projektitutkijana eläintuotannon historiaa kartoittaneessa *Culture of Unsustainability* -hankkeessa ja läheinen yhteistyö jatkui myös väitöskirjani aloittamisen jälkeen. Kiitos koko hankkeen hienolle tiimille: hankkeen johtaja, professori Taina Syrjämaa, sekä professorit Marja Jalava, Tuomas Räsänen ja Markku Lehtimäki, dosentit Taija Kaarlenkaski ja Otto Latva sekä FT Helinä Ääri, FT Janne Mäkiranta, FT Juha Haavisto sekä väitöskirjatutkija Tiina Ollila.

Olen saanut työskennellä neljä vuotta Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma Junossa työsuhteisena väitöskirjatutkijana, mikä on mahdollistanut täyspäiväisen tutkimuksen tekemisen ilman jatkuvaa huolta toimeentulosta. Tämä on ollut todella merkittävä asia ja kiitän tästä mahdollisuudesta! Valtaosan väitöskirjani tekoon käytetystä ajasta olen viettänyt kotonani Tampereella ja huomannut, että tutkija- ja yliopistoyhteisöön kuulumisen on ennen kaikkea henkinen prosessi ja mielentila. Silti, myös jokainen junamatka Turkuun ja takaisin on ollut arvokasta vaihtelua tutkimuksenteon arkeen! Kiitos Euroopan ja maailman historian oppiaine sekä kollegat joustavista käytännöistä ja arkisista läsnäolon hetkistä Zoomissa.

Lopuksi on aika osoittaa kiitokset läheisille. Haluan kiittää jokaista perheenjäsentä ja ystävää kaikista esitetyistä kysymyksistä, tarkennuksista ja kannustuksista, vaikka tutkijan arki ja yliopistomaailman kiemurat eivät ehkä aina ole kovin selkeitä olleetkaan. Kiitos ihan tavallisista jaetuista asioista: konserteista, kävelyistä, ravintoloista, mutta myös lannanluonnista, heinätoista ja muista hevostallin pienistä ja isoista askareista. Tätä kirjoittaessani takana on jälleen yksi helteisillä heinäpelloilla vietetty päivä täynnä hikeä, mutta myös jaettuja naurun ja ilon hetkiä.

Olen säästänyt rakkaimmat kiitokseni pienelle perheelleni täällä Tampereella: puolisolteni Ollille ja kissoillemme Piisku ja Lorna. Kiitos lähes vuosikymmenen yhteisestä matkasta, Olli. On ollut ilo jakaa elämää sinun kanssasi ja kokea sinun vankkumaton usko siihen, että minusta tulee tutkija. Sinun kanssasi kaikki on hyvin. Monilajisen perheemme kissajäsenet, Piisku ja Lorna, ollette olleet lähimmät työkaverini ja osoittaneet minulle joka päivä näkökulmianne maailmassa olemiseen sekä sen, miten tärkeät asiat maailmassa eivät voi olla vain ihmisten määrittelemiä asioita. Joten, vaikka tietokoneen äärellä vietetyt hetket ovat olleet tärkeitä ja välttämättömiä väitöskirjan valmistumiseksi, Lornan ja Piiskun näkökulmasta on ollut paljon tärkeämpää muistaa myös sulkea kone ja tulla läsnäolevaksi heidän hetkiinsä.

Agronomi Aarne Salokangasta lainaten: “Kaikkine vajavaisuuksineen tämä kirja nyt joutuu julkisuuteen.” Toivon kuitenkin, että sen lukeneet voisivat katsoa eläimiä sen saman kyltymättömän uteliaisuuden vallassa kuin mistä tämä väitöskirja on ponnistanut, voisivat asettua heidän puolelleen ja olla heille hyviä.

Tampereella, Iidesjärven kupeessa, 28.06.2024

Eeva Nikkilä

Sisällys

Kiitokset	8
Sisällys	11
1 Johdanto: sikaloissa eletty elämä	15
1.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen lähtökohdat	16
1.2 Eläinten näkökulma ja historian tutkimus – aiempi tutkimus	19
1.3 Tila, paikka, kokemus, eläin – tutkimuksen keskeiset käsitteet, termit ja teoreettiset lähtökohdat	34
1.4 Lähteet, metodit ja työn runko	45
2 Sikaloiden rakentuminen	55
2.1 Erillisten sikalarakennusten kehittyminen	58
2.1.1 Navetan nurkista omiin sikalarakennuksiin – sianhoidon muuttuvat intressit ja sikojen paikat	61
2.1.2 Kivi, tiili, sementti, puu – sikalaan sopivien ja sopimattomien materiaalien määrittely	75
2.2 Siitossikojen karsinatilojen rakentuminen	94
2.2.1 Siitossikojen karsinoiden materiaalit	95
2.2.2 Karjun karsina astutusten tilana.....	100
2.2.3 Emakon ja porsaiden karsina porsimisten ja porsaiden hoidon tilana	103
2.3 Sikalarakentaminen sikojen tarpeiden ja ihmisten vaatimusten välisenä neuvotteluna.....	111
2.3.1 Sikojen näkökulma: sikojen viihtyvyys ja sairastelevuus osana sikaloiden rakentumista.....	111
2.3.2 Sikojen toiminta ja tilan kokemisen tavat	122
3 Siankasvatuksen käytännöt sikalatilassa	131
3.1 Siankasvatuksen edellytyksenä siitoskuntoiset siat	131
3.1.1 Tavoitteena aktiivinen ja vireä karju – karjun kuntoisuuden ylläpito	134
3.1.2 Rasittuneita, kunnostettavia ja porsimisvalmiita emakoita – emakon kuntoisuuden ylläpito	139
3.2 Astutus tilallisena, koettuna käytäntönä.....	143
3.2.1 Astutuksien tilallisuus, hallinta ja hallitsemattomuus ..	143
3.2.2 Astutuksien apukeinot	151
3.3 Porsimisen tilat ja porsiminen käytäntönä.....	159
3.3.1 Kyhnyttelyä ja sian pesua – emakot ja porsimiseen valmistavat hoidon käytännöt	159

3.3.2	Eletty porsiminen – porsimisen ja porsaiden hoidon käytännöt	172
3.3.3	Porsivan emakon kokemukset ja tunteet osana porsimistilannetta	193
4	Ulkoilu ja laiduntaminen siitossikojen välttämättöminä hoidon muotoina.....	207
4.1	Liikuntaa, tonkimista, raitista ilmaa ja auringonvaloa – ulkotarhat hyödyn tiloina.....	207
4.1.1	Siat ulkotarhan käyttäjinä	212
4.1.2	Ulkotarhan hyötyjä jäljittelemässä – tapaus kivennäisaineet	216
4.2	Siitossikojen laidunelämä	219
4.2.1	Sikojen sisähoidon kritiikki.....	220
4.2.2	Laidun osana siitossikojen ruokintaa	224
4.2.3	Laitumen ominaisuudet, laiduntamisen käytännöt ja sikojen kokema laidunelämä	228
5	Sikojen kokemukset näkökulmana maatalouden ja yhteiskunnan muutoksiin	243
	Sikasanasto	251
	Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	254

Kuvaluettelo

Kuva 1.	Pohjapiirros pienviljelijän eläinsuojasta vuoden 1933 <i>Sianhoidon käsikirjassa</i> . Siat on sijoitettu tässä saman katon alle ja samojen seinien sisään kuin tilan muut eläimet. Lähde: Salokangas 1933, 209.	61
Kuva 2.	Navetan pohjapiirustus arkkitehti Jussi Paatelan kirjoittamassa <i>Sementin käyttö maataloudessa</i> -oppaassa vuodelta 1922. Lähde: Paatela 1922, 18.	62
Kuva 3.	Sikoja ruokitaan Sampan sikolättien edessä (vas.) ja tilanomistaja Pentti Hiidenheimon sikala Nummen pitäjässä (oik.). Lähde: KK2100:92. Aino Oksanen 1927. Kansatieteen kuvakoe/ma/Museovirasto (vas.) sekä Ilkka 1912, 100 (oik.).	69
Kuva 4.	Tilanomistaja Pentti Hiidenheimon kivisikalan pohjapiirros. Lähde: Ilkka 1912, 101.	71
Kuva 5.	Osaran kivisikala. Lähde: Ilkka 1912, 87.	77
Kuva 6.	Kuvassa Backaksen vanha kivinavetta (vas.), josta rakennettiin uusi sikala vuonna 1927 (oik.). Vasemmanpuolisessa kuvassa näkyy etualalla myös vanhanaikainen sikolätti, joka kirjoittajan mukaan kuului ”häviävään Backakseen”. Lähde: Backas 1917, 77; Jooseppi, 'Elannon Backas-tilaan tutustumassa', <i>Maaseudun Tulevaisuus</i> , 29.10.1931, 3.	87
Kuva 7.	Elannon 1930-luvulla valmistunut sikala juoksutarhoineen. Kuvakaappaus dokumenttielokuvasta nimeltä <i>Elanto II</i> vuodelta 1950. Lähde: Elanto II 1950/Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.	88
Kuva 8.	Laalahden hökötyssikala. Lähde: Salokangas 1935, 3.	92
Kuva 9.	Täytekarsinan pohjapiirros kuvattuna <i>Sianhoidon ohjekirjaan</i> vuonna 1937. Lähde: Salokangas 1937, 72.	97
Kuva 10.	Porsivan emakon kesäkoppi esiteltynä <i>Sianhoidon ohjekirjassa</i> . Lähde: Salokangas 1937, 75.	104
Kuva 11.	Laalahden vanha sikala. Lähde: 'Maatiloja', <i>Aamulehti</i> , 31.07.1926, 4.	123
Kuva 12.	Yhdenmallinen kärsäsuojus. Lähde: A. Salokangas 1939, 11.	149
Kuva 13.	Astutusteline. Lähde: A. V. A. 1930a, 736.	154
Kuva 14.	Astutustelinemalleja oli monenlaisia. Kuvan teline oli käytössä Esterböllensiansiitoskeskuksessa Tanskassa. Lähde: Hossola 1923, 47–48.	156
Kuva 15.	Maataisemakon pesu kuvattuna opaskirjassa. Lähde: Salokangas 1937, 75.	171
Kuva 16.	Hammaspihdit. Lähde: Salokangas 1933, 228.	185
Kuva 17.	Ajan ihanteiden mukainen juoksutarha: se oli sikalan välittömässä läheisyydessä ja rinteeseen sijoitettuna, jolloin se pysyi suhteellisen kuivapohjaisena. A. Venäläisen sikala, Hammaslahti. Lähde: Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja 32, 1933.	213

Kuva 18.	Maatiaiskarju Kapteeni. Takana näkyvä aita on puoliksi puuta ja puoliksi piikkilankaa. Lähde: Salokangas 1935, 21.	231
Kuva 19.	Rengastuspihdit ja kärsärenkaita. Lähde: Salokangas 1937, 60.	236

1 Johdanto: sikaloissa eletty elämä

Sikalaa rakennettaessa otettava huomioon sikojen omat toivomukset. Kivi ja rauta pois, puu tilalle!¹

Otsikko *Turunmaa*-lehdessä 10.10.1936

Lokakuussa 1936 *Turunmaa*-lehdessä kirjoitettiin Espanjan sisällissodasta, Kekkonen nimittämistä apulaissisäasiainministeriksi, erään pienviljelijän illanvietossa kadonneesta lompakosta – ja sikaloista. Suomen Sianjalostusyhdistys ja Varsinais-Suomen Maanviljelysseura olivat järjestäneet yhteistä retkeilytoimintaa lähiympäristön sikaloihin, ja *Turunmaa*-lehti oli haastatellut Suomen Sianjalostusyhdistyksen konsulenttia, agronomi Artturi Penttilää retkeen ja laajemmin sikatalouteen liittyvissä kysymyksissä. Penttilä kertoi rakentamisesta yleisemminkin eletävän ”sementin ja raudan valtakunta”, ja tämä näkyi myös sikaloissa, joissa oli kestävyuden nimissä käytetty enenevässä määrin mainittuja materiaaleja. Kuten lehden otsikosta voidaan havaita, siirtymä kestäviin, oman aikansa moderneihin ja ajanmukaisiin sementtisikaloihin ei kuitenkaan ollut sujunut ongelmitta. Monet uudenaikaiset kivi- ja sementtisikalat olivat kohdanneet perustavanlaatuisen hankaluuden: siat eivät kestäneet uusien rakennusten olosuhteita. Sianjalostusyhdistyksen konsulentti Einari Karvetti oli kuvannut tätä ongelmaa vuotta aikaisemmin *Maaseudun Tulevaisuudessa* ja todennut, että sementtisisusteiset sikalat vaatisivat myös sementtiset siat.² Porsaskuolemat, mutta myös sikojen yleinen sairastelevuus kyseenalaistivat uusien sikalarakennusten sopivuuden sikojen asuinpaikkoina.³ Sikojen näkökulmasta tarkasteltuna modernisoituvaa maataloutta ei kuitenkaan ollut suoraviivainen kehityskulku kohti parempaa.

¹ ’Sikalaa rakennettaessa otettava huomioon sikojen omat toivomukset’, *Turunmaa*, 10.10.1936, 3.

² ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

³ ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3; ’Sikalaa rakennettaessa otettava huomioon sikojen omat toivomukset’, *Turunmaa*, 10.10.1936, 3.

Agronomi Penttilän neuvo oli selkeä: sikalarakentamisessa oli otettava enemmän huomioon sikojen tarpeita ja sikojen ”omia toivomuksia”. Kun uudet kokemukset uusista sikaloista eivät olleet rohkaisevia, katse kääntyi takaisin materiaaliin, jota oli sovellettu maatalousrakennuksissa verrattain kauan ja jonka käytöstä oli kertynyt runsaasti kokemusta. Tämä materiaali oli puu. Tällä kertaa puun käyttöä voitiin kuitenkin perustella sikojen näkökulmaan nojaten, ja puun käyttö sikalarakennuksissa oli nyt ennen kaikkea sikojen oma toivomus, jota ihmisten oli noudatettava. Kun puun käyttöä voitiin tämän lisäksi vielä perustella sen edullisuudella, saatavuudella ja helpolla rakennettavuudella, modernin sikalan kuva oli 1930-luvulla moninainen ja kiivaan keskustelun alainen.⁴ Samalla neuvottelut tarkoituksenmukaisista sikojen hoidon tiloista ja käytännöistä ovat väylä 1900-luvun alussa eläneiden sikojen elettyyn elämään.

1.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen lähtökohdat

Kysyn tutkimuksessani, miten lisääntyvien sikojen tilat ja hoidon käytännöt muotoutuivat 1900-luvun alusta 1930-luvun loppuun ja minkälaisia kokemuksia tai kokemisen mahdollisuuksia sioille muodostui sikalatiilojen ja hoidon käytäntöjen muuttamisissa. Pohdin sikojen omia tilan kokemisen tapoja sekä pyrkimyksiä luoda sikaloissa, karsinoissa ja ulkotarhoissa omia paikkojaan, jotka osaltaan osoittavat, miten siat kokivat rakennettua ympäristöä, hoitoaan, ihmisiä ja toisiaan. Tutkin yksityiskohtaisesti sikalarakentamisen kehittymistä rajattuna ajanjaksona ja osoitan, miten sikaloitten rakentamisessa käytetyt materiaalit muuttuivat, miten rakentamisen käytännöt vaikuttivat sikaloitten ominaisuuksiin ja miten lisääntyvien sikojen vaatimukset ja tarpeet huomioitiin sikalarakentamisessa. Käytän esimerkkeinä sikaloita, joissa harjoitettiin siankasvatusta. Osa tällaisista sikaloista oli *siansiitoskeskuksia*, joihin aikakauden tavoitteellinen ja ohjattu sianjalostustoiminta⁵ keskittyi vuodesta 1914 eteenpäin. Siansiitoskeskusten sikaloitten käytäntöineen voidaan siten katsoa olleen erityisessä etulinjassa sen suhteen, minkälaisissa olosuhteissa ja minkälaisen hoidon alaisina lisääntyvien sikojen eli *siitossikojen* tuli olla. Sikaloitten lisäksi tarkastelen yksityiskohtaisemmin yksittäisiä karsinatiloja ja niiden ominaisuuksia sellaisina kuin niitä ohjeistettiin rakentamaan lisääntyville sioille. Kokonaisuutena sikalat on ymmärrettävä rakennuksina, jotka rakennettiin 1900-luvun alussa tukemaan

⁴ ’Sikalaa rakennettaessa otettava huomioon sikojen omat toivomukset’, *Turunmaa*, 10.10.1936, 3.

⁵ Sianjalostuksen ja siankasvatuksen välistä suhdetta kuvaa parhaiten se, että *kaikki sianjalostus oli siankasvatusta, mutta kaikki siankasvatus ei ollut sianjalostusta*. Siankasvatuksella viitataan yleisesti sikojen lisääntymiseen eikä kaiken lisääntymisen tarkoituksena ollut tavoitteellisesti jalostaa sikojen haluttuja ominaisuuksia, kuten nopeakasvuisuutta tai rehunkäyttökykyä.

sikatalouden kehittymistä kaupallisesti kannattavaksi maatalouden haaraksi, eli sikaloiden ja hoitokäytäntöjen muotoutuminen on ymmärrettävä maatalouden modernisaation ja kaupallistumisen konteksteissa. Tutkin siitossikojen hoitokäytäntöjen kehittymistä kolmen eri siitossikojen elämään keskeisesti kuuluneen osa-alueen kautta: astutus, porsiminen ja ulkoilu. Tilallisuus sekä sikojen kokemukset ovat läpi koko työn kulkevia näkökulmia.

Väitöstutkimukseni on ennen kaikkea eläinhistoriaa, mutta sellaisenaan se on myös uuteen suuntaan katsovaa maataloushistoriaa, jossa maatalouden muutoksia pyritään ymmärtämään eläinten kokemuksista ja näkökulmista käsin. Samalla työni sitoo eläimet osaksi tunne- ja kokemushistorian kaltaisia suuntauksia historian tutkimuksessa ja tuottaa niihin uusia näkökulmia. Tutkimukseni keskeinen tavoite on luoda keinoja eläinten kokemusten ymmärtämiseen historiallisissa konteksteissaan ja tuottaa monipuolista, monilajista historiatulkintaa, jossa eri eläinten tietoisuudet ja tuntevuudet ovat tutkimuksen lähtökohta. Tutkimukseni eläimet ovat 1900-luvun alussa eläneitä sikoja, mutta menetelmät, joita tässä työssä käytän ja jotka myöhemmin esittelen, ovat sovellettavissa laajemmin myös muihin eläinlajeihin ja niiden yksilöihin, eli sikakeskeisyydestä huolimatta työ on hyödyllinen myös muille kuin sikoja tutkiville henkilöille.

Tutkimukseni aikarajaus kulkee 1900-luvun alusta 1930-luvun loppuun. Tätä ajanjaksoa leimasi erityisesti sikatalouden kaupallistumiskehitys ja sen tuottamat muutokset sikaloihin sekä sikojen hoidon käytäntöihin. Yhtäältä se oli myös järjestelmällisen sianjalostuksen käynnistymisen ja kehittymisen aikaa, jolloin lisääntyvien sikojen kehot ja kokemukset muovautuivat yhtäältä jalostuksen, kaupallisten tavoitteiden sekä molempia edesottamuksia tukevien sikalatiilojen ja hoidon käytäntöjen kehittymisen toimesta. Sianjalostus tulee nähdä kiinteänä osana kaupallisten toimintojen kehittymistä – hyvä siitossika periytti ennen kaikkea taloudellisesti arvokkaita ominaisuuksia seuraavalle sukupolvelle. Näihin lukeutuivat esimerkiksi korkea hedelmällisyys (riittävän iso porsasluku), nopeakasvuisuus, rehunkäyttökyky eli kyky hyödyntää rehu mahdollisimman tehokkaasti lihasten tai silavakerroksen kasvattamiseen, emakon hyvä imetyskyky, silavan sijoittuminen ja laatu sekä kestävyys eli kyky pysyä terveenä, vastustuskykyisenä ja elinvoimaisena myös vaatimattomissa olosuhteissa.

Kaupallistumiskehityksen lisäksi sikojen hoidossa ja sikataloudessa tapahtuneita muutoksia on tarkasteltava maatalouden modernisoitumisen näkökulmasta. Uudet sikalat ja niihin kytkeytyneet hoidon käytännöt edusivat aikalaisilleen ajanmukaista eli modernia sikojen pitoa ja sikataloutta. Historiantutkija Abigail Woods on osoittanut 1900-luvun brittiläistä sikataloutta tutkimalla, kuinka tarpeellista on ymmärtää käsitykset modernista ja ajanmukaisesta maataloudesta kunkin ajan omassa konteks-

tissaan.⁶ Tutkimuksessani esiin nostamani sikalat ja sianhoidon sekä jalostamisen esimerkit kertovat osaltaan 1900-luvun alkupuolen ajanmukaisista eli moderneista käytännöistä, jotka olivat moderneja yksinomaan oman aikansa näkökulmasta ja suhteessa aikaisemmin vallinneisiin käytäntöihin sekä sikalatiloihin. Yhtäältä tämän ajanjakson tarkastelu mahdollistaa myös ajanmukaisten sikaloiden ja hoidon käytäntöjen yksityiskohtaisemman tarkastelun, jolloin modernisoituminen ei näyttäydy yhden muotin mukaisena kehityskulkuna.

Se, mikä on ollut sikataloudessa modernia ja ajanmukaista, on nähtävä niiden neuvottelujen ja määrittelyjen kautta, joita kunakin aikana on tehty. Tällöin huomataan myös modernin moninaisuus: esimerkiksi käsitykset siitä, millaisia ajanmukaisten sikaloiden tuli olla, ovat voineet olla hyvin poikkeavia toisistaan. Abigail Woods on havainnollistanut tätä Ison-Britannian sikatalouden kehityskulkujen kautta ja osoittanut, kuinka toisistaan poikkeavia sianhoitotapoja esittäneet asiantuntijat perustelivat kukin omia tapojaan moderneina ja tehokkaina 1900-luvun aikana.⁷ Maatalouden modernisaation keskeisiksi piirteiksi on nostettu mekanisoituminen, intensiivisempi tuotanto, erikoistuminen, tieteen ja teknologian roolin kasvu sekä toiminnan laajuuden kasvu. Vaikka näiden kehityskulkujen vauhti kiihtyi erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, monet mainituista piirteistä voidaan hahmottaa jo 1900-luvun ensimmäisen puoliskon suomalaisesta sikataloudesta.⁸ Esimerkiksi sikaloiden pyrkimykset erikoistua joko silavan, lihan tai porsaiden tuottamiseen ovat esimerkkejä erikoistumiskehityksen varhaisimmista vaiheista aikana, jolloin sikatalous ei kuitenkaan muodostunut maatilan ainoaksi tai edes merkittävämmäksi rahatulojen lähteeksi. Erilaisten modernisaation piirteiden tarkasteleminen kussakin ajassa ja paikassa erikseen on osa pyrkimystä ymmärtää modernisaatio kunkin ajan omassa kontekstissaan.

Vuonna 1908 perustettu *Suomen Sianjalostusyhdistys* heijasteli toiminnassaan jalostuksen, kaupallisten tavoitteiden ja sikatalouden ajanmukaistamisen yhteensulautumista. Yhdistyksen ensisijaisena tavoitteena oli myötävaikuttaa kokonaisvaltaisesti sianhoidon ja sikatalouden kehittymiseen. Kyse oli siten yhtä lailla koko sianhoidon 'jalostamisesta' ja järjestäytymisestä yhteisen asian äärelle. Sianjalostusyhdistyksen perustamiselle oli useita kannustimia, mutta erityisen paljon arvoa annettiin kotimaisen sianlihan lisääntyvälle tuotannolle, sillä Suomi oli 1900-luvun alussa riippuvainen ulkomailta tuodusta sianlihasta. Pääosa tuonnista oli silavaa eli sian rasvaa, sillä sen menekki ja kysyntä raskaissa töissä olevien ihmisten ravintona oli hyvä. Tuotannon kasvun ja sianlihan laadun parantumisen toivottiin ennen pitkää

⁶ Woods 2012, 166–168.

⁷ Kts. Woods 2012.

⁸ Hardeman & Jochemsen 2012, 659.

johtavan myös sianlihan vientimahdollisuuksien kasvuun.⁹ Historiantutkija Marja Jalava on osoittanut, että sianhoidon kehittämisenä oli yhteys myös pyrkimyksiin lisätä suomalaisten lihankulutusta ja 1920- ja 1930-luvuilla alettiin enenevässä määrin kiinnittää huomiota lihan kokonaiskulutuksen kasvattamiseen. Tässä sianlihalla oli merkittävä rooli.¹⁰ Jotta kotimaan tuotanto saattoi kasvaa, koko sianhoitoa oli kehitettävä selkein tavoittein ja keinoin. Suomen Sianjalostusyhdistyksen syntyäikaan vallalla olikin käsitys, jonka mukaan sianhoito Suomessa oli vielä alkeellisella tasolla, ja sen edistäminen vaati runsasta valistustyötä – maisteri Eino Cajanderin sanoin hyvät ja kannattavat sikalat olivat Suomessa kuin ”keitaita erämaassa”.¹¹ Tämä oli se maaperä, johon sikaloitten ja hoidon käytäntöjen muutokset asettuivat.

1.2 Eläinten näkökulma ja historiantutkimus – aiempi tutkimus

Erilaisten eläinten ja eläinaiheisten kysymysten kasvaminen osaksi historiantutkimuksen kiinnostuksen kohteita on nähtävä osana laajempia kehityskulkuja humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä tieteenaloilla, jotka ovat johtaneet *Human-Animal Studies* -nimisen tutkimussuuntauksen syntymiseen. Suomen kielellä tähän suuntaukseen viitataan useimmiten nimellä *yhteiskunnallinen ja kulttuurinen eläintutkimus* tai *ihmistieteellinen eläintutkimus*. Termi viittaa yleisesti humanististen ja yhteiskuntatieteellisten tutkimusalojen tuottamaan, monitieteiseen tutkimukseen, joka jakaa yhteisen kiinnostuksen ihmisten ja eläinten välisiin suhteisiin.¹² Tässä luvussa käsittelem eläinten näkökulman tuloa osaksi historiantutkimusta ja esittelen aiempaa tutkimusta oman tutkimukseni teemoihin liittyen.

Ihmistieteellisen eläintutkimuksen vaiheet

Tutkija Kenneth Shapiro, ihmistieteellisen eläintutkimuksen yksi tienraivaajista, on määritellyt vuonna 2020 julkaistussa artikkelissaan yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen kehityskaarta ja sen eri vaihteita eri vuosikymmenillä. Hän ajoittaa artikkelissaan eläimiin liittyvän yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tutkimuksen alkua ajoiksi 1970-luvun eläinfilosofiset keskustelut, jotka kyseenalaistivat ihmiskeskeistä

⁹ Suomen Sianjalostusyhdistyksen tarkotuksesta ja toiminnasta sianhoidon edistämiseksi 1911, 480. Kts. yleisemmin Vihola 2004, 171.

¹⁰ Kts. Jalava 2022.

¹¹ Ilmarinen 1909, 205; Suomen Sianjalostusyhdistyksen tarkotuksesta ja toiminnasta sianhoidon edistämiseksi 1911, 479; Collan 1916, 25.

¹² Kts. Shapiro 2020, 799.

maailmankuvaa ja moraalialia. Varsinaisen eläintutkimuksen¹³ niin kutsuttu ensimmäinen aalto ajoittuu Shapiron mukaan 1980-luvulle, toinen aalto 1990-luvulle, kolmas aalto 2000-luvulle ja neljäs 2010-luvulle.

Ensimmäiseen aaltoon lukeutui Shapiron jaottelun mukaan uuden joulun¹⁴ synty, sosiaalitieteiden ja psykologian tuottama empiirinen data eläinten ja ihmisten välisistä suhteista ja eläinten hyvinvointitieteen kehittyminen. Toisen aallon aikana eri tieteenalojen kontribuutiot eläinsuhteiden tutkimuksessa lisääntyivät ja viimeistään kolmas aalto kytkeytyi laajasti osaksi tieteenalojen posthumanistisia virtauksia. Keskeisin piirre 2000-luvun alun eläintutkimukselle oli pyrkimys muuttaa perinteisiä ajattelutapoja eläimistä ihmiskeskeisyyden kritiikin sekä ihmisten ja muiden eläinten välisten hierarkkisten asetelmien purun avulla. Laajasti eri teoreettisia lähtökohtia hyödyntävää posthumanistista tutkimusta yhdistää ennen kaikkea ihmiskeskeisyyden kyseenalaistaminen ja toiseuden huomiointi osana tutkimusta.¹⁵ Kuten kulttuurimaantieteilijä Franklin Ginn on todennut, posthumanismin myötä “eläimistä tulee humanististen tieteiden varteenotettavia tutkimuskohteita samalla kun ihmisistä tulee luontokappaleita.”¹⁶

Uusimpina käänteinä eläintutkimukseen ovat nousseet Shapiron määrittelemän neljännen aallon myötä poliittiset, materiaaliset ja affektiiviset näkökulmat, joista etenkin jälkimmäiset kaksi haastavat kieleen ja sen representaatioihin keskittynyttä tutkimusta, eli Shapiron sanoin ne ”tukevat eläimellistä käännettä eläimellisessä käänneessä”. Eläimellinen käänne eläimellisessä käänneessä viittaa siihen, että tutkimus aktiivisesti käsittelee eläintä itseään, ei ainoastaan eläinten vaikutuksia ihmisiin tai ihmisen toimintaa suhteessa eläimiin.¹⁷ Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen yhtenä suuntana onkin yhä enemmän itse eläimen tutkiminen fyysisenä, tietoisena olentona.¹⁸ Erika Andersson Cederholm et al. ovat tiivistäneet vuonna 2014 yhden eläinkäänteen keskeisen havainnon: ihmisten tavat olla suhteessa maailmaan muodostavat vain pienen osan kaikista erilaisista tavoista olla suhteessa maailmaan. Erilaisten eläinten nostaminen tutkimuksen keskiöön avaa siten oven lukuisille eri tavoille aistia maailmaa ja olla maailmassa.¹⁹ Kuten etologi Jonathan Balcombe on todennut, ihminen ei voi paeta omaa ihmiskeskeisyyttään, koska me

¹³ Puhun käytännön syistä lyhyemmin eläintutkimuksesta, mutta tarkoitan sillä nimenomaan yhteiskunnallista ja kulttuurista eläintutkimusta. Käytän termiä *luonnontieteellinen eläintutkimus*, kun viittaan myöhemmin esimerkiksi eläinten hyvinvointi- tai käyttäytymistieteen kaltaisiin aloihin.

¹⁴ *Anthrozoös: A Multidisciplinary Journal of the Interactions of People and Animals*.

¹⁵ Peterson 2018, 1; Shapiro 2020, 805–811.

¹⁶ Ginn 2018, 413.

¹⁷ Shapiro 2020, 805–811.

¹⁸ Shapiro 2020, 810–811.

¹⁹ Andersson Cederholm et al. 2014, 6.

olemme ihmisiä, mutta sitä voi suitsia tunnistamalla paremmin muiden eläinten omat tavat hahmottaa maailmaa.²⁰ Eläimen näkökulman tavoittaminen näkyy entistä vahvemmin myös historian tutkimuksessa. Historiantutkijat Otto Latva ja Heta Lähdesmäki ovat kirjoittaneet, kuinka tutkimuksen ihmiskeskeisyys on yksi valtarakenelma, jota olisi syytä purkaa huomioimalla muiden eläinten näkökulma entistä paremmin.²¹ Oma väitöskirjani tutkimusaihe asettuu osaltaan tähän jatkumoon, jossa pyritään aktiivisesti ymmärtämään erilaisten eläinten erilaisia näkökulmia, kokemuksia ja tapoja elää maailmassa sekä niiden historiallista muotoutumista.

Historiantutkimuksen suhde eläinaiheisiin

Historiantutkimuksessa eläimellinen käänne on muovannut alan ihmiskeskeistä tutkimusperinnettä ja luonut moniulotteisempia, vivahteikkaampia tapoja tulkita historiallista lähdeaineistoa. Nämä muutokset asettuvat historian tutkimuksen sisällä osaksi tutkimusalan omia kehityskulkuja. Viime vuosikymmenten naishistoria, vähemmistöjen historia ja arjen historia ovat kaikki esimerkkejä historian tutkimuksen laajentuneista näkökulmista – ja eläinhistoria on epäilemättä osa tätä jatkumoa, kun se päivittää käsityksiämme historiallisista eläimistä ja niiden elämästä eri aikoina.²² Historiantutkimuksen aiheet ovat yhtä eläviä ja muuttuvia kuin yhteiskunnat, joissa historian tutkimusta tehdään. Eläinhistorian ja sen näkökulmien ja tutkimuskysymysten vahvistuminen osaksi historian tutkimusta heijastaa osaltaan oman aikamme yhteiskunnallisia keskusteluja ja tieteen luomia mahdollisuuksia. Eläimiin suuntautuneet kysymykset kertovat myös siitä, minkälaisina näemme muiden eläinten kyvyt ja ominaisuudet. Kuten historian tutkija Harriet Ritvo on todennut, eläimet ovat olleet osa historian tutkimusta jo ennen varsinaista eläinkäännettä, mutta usein varsin toisarvoisissa rooleissa suhteessa ihmistoimintaan ja ihmistoimijoihin.²³ Eläinten toisarvoisella roolilla tai suoranaisella rajautumisella historiallisen tarkastelun ulkopuolelle on ollut kauaskantoisia seurauksia. Historiantutkija Susan Nancen mukaan eläinten vähäinen rooli historian tutkimuksessa on tuottanut rajallista ymmärrystä menneisyydestä, kun ihmisiä on tarkasteltu liian autonomisina, muista eläimistä irrallisina toimijoina eikä eläinsuhteiden merkitystä ole tunnistettu.²⁴ Kuten historian tutkija Dorothee Brantz on tiivistänyt, ihmisten ja muiden eläinten suhde on aina molemminpuolinen – eläimet vaikuttavat ihmisiin ja ihmiset vaikuttavat eläimiin.²⁵

²⁰ Balcombe 2011, 282.

²¹ Latva & Lähdesmäki 2020, 33–35.

²² Brantz 2010, 2–3; Kean 2012, 58.

²³ Ritvo 2022, 404–405.

²⁴ Nance 2015, 5.

²⁵ Brantz 2010, 11.

Kun eläinten erilaiset ja monipuoliset kyvykkyydet on kyetty osoittamaan entistä tarkemmin luonnontieteellisen eläintutkimuksen parissa, on entistä kyseenalaisempaa, missä määrin esimerkiksi historian tutkimus voi tuottaa kysymyksenasetteluja ja tulkintoja, joissa eläimet pelkistyvät materiaksi tai ihmistoiminnan resurssiksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita näiden puolien piilottamista: historian tutkija David Gary Shaw muistuttaa, että se, mitä eläimistä menneisyydessä ajateltiin tai miten ihmiset niiden ajatusten pohjalta toimivat, kuuluu osaksi historiasta kertovia narratiiveja. Vaikka me emme nykyajassa haluaisi korostaa ihmisen erityisyyttä muiden lajien kustannuksella, monen menneisyyden toimijan ajatuksissa ja teoissa ihmisen erityisyys oli keskeinen maailmankuvaa jäsentävä ominaisuus, jota on ymmärrettävä kyseisen ajan realiteeteista käsin.²⁶ Toisaalta, kuten historian tutkija Dorothee Brantz huomauttaa, eläinten välineellistämisen käytännöt ovat yhtä lailla tehneet näkyväksi sen, että eläintä on ollut mahdoton typistää elottomaksi materiaksi – eläimet ovat saattaneet käytöksellään esimerkiksi vastustaa itseensä kohdistuneita käytäntöjä.²⁷ Eläinten elävyys tai eläinten toimijuutta ei kuitenkaan pidä nähdä yksin käytäntöjen vastustuksena. Esimerkiksi perinteentutkija Taija Kaarlenkaski on nostanut esiin lehmien ja ihmisten väliset suhteet suomalaisessa karjataloudessa aina 1800-luvun lopulta lähtien ja kiinnittänyt huomiota lehmien *salaiseen toimijuuteen* eli sellaiseen toimintaan, jossa eläimet suostuivat tai oppivat yhteistyöhön ihmisten kanssa ja toimivat ihmisen toivomilla tavoilla.²⁸ Tällainen toiminta ja toimijuus ei välttämättä samalla tavalla nouse näkyväksi kuin selkeä vastarinta. Erilaisissa, eri aikoihin ja paikkoihin sijoittuneissa käytännöissä on siten aina läsnä eläinten elävyys ja tavat kokea tai ymmärtää vallinneita olosuhteita.

Kuten ekologian ja evoluutiobiologian emeritusprofessori Marc Bekoff on kommentoinut vuonna 2022, meillä on jo riittävästi tieteellistä dataa siitä, että monien muiden eläinlajien yksilöt ovat tietoisia olentoja, mutta tieto eläinten tietoisuudesta ja mielestä tulisi paremmin näkyä ihmisen toiminnassa asti.²⁹ Eri eläinlajien tietoisuuden tunnistaminen esimerkiksi lainsäädännön tasolla ei ole automaattisesti tarkoittanut eläinten kohtelun tai aseman parantumista.³⁰ Historiantutkimus ei voi välttää vastuuta näissä kysymyksissä, joissa vaaditaan eläinten tietoisuuden parempaa näkymistä käytännön toiminnassa, vaan historian tutkimuksen on tieteenalana yhtä lailla pyrittävä huomioimaan kasvanut ja vakiintunut ymmärrys eri eläinlajeista tietoisina, tuntevina olentoina – myös silloin, kun eläimet eivät ole tutkimuksen keskiössä. Omiin tutkimuskysymyksiini sisältyy oletus, että siat olivat maailmaa kokevia,

²⁶ Shaw 2013, 11.

²⁷ Brantz 2010, 3.

²⁸ Kaarlenkaski 2019, 45.

²⁹ Bekoff 2022, 1. Kts. myös Birch, Schnell & Clayton 2020.

³⁰ Rowan et al. 2021, 15; Bekoff 2022, 2.

oman lajinsa yksilöitä, joiden kokemisen tavat kumpusivat tiettyyn historialliseen aikaan ja paikkaan sijoittuneesta siällisuudesta³¹ ja yksilöllisyydestä.

Yksi merkittävä historian tutkimuksen ja laajemmin eläintutkimuksen edistämä keskustelu on koskenut eläinten toimijuutta ja sen erilaisia ilmenemismuotoja.³² Näkökulmana toimijuus on erityisesti onnistunut korostamaan eläimiä ajattelevina ja tietoisina subjekteina, jotka toimivat suhteessa muuhun elolliseen ja elottomaan.³³ Käsite on yhtä moniulotteinen kuin tutkimuskohteet, joihin sitä sovelletaan, mutta sen avulla eläinten asemaa on pysyvästi juurrutettu humanistiseen tutkimukseen ja historiallisiin narratiiveihin.³⁴ Historiantutkijat Jennifer Bonnell ja Sean Kheraj ovat luonnehtineet vuonna 2022 eläinhistorian ja eläinten toimijuuden välistä suhdetta siten, että eläinhistorian ei tarvitse enää todistella eläinten toimijuuden olemassaoloa, vaan tutkimuksessa voidaan lähtökohtaisesti olettaa, että eläimillä on toimijuus.³⁵ Kyse on pitkälti samasta asiasta kuin mitä emeritusprofessori Marc Bekoff on vaatinut eläinten tietoisuuden huomioinnin suhteen ja jonka edempänä nostin esiin – enää ei tarvitse kiistellä siitä, ovatko monet eri eläinlajit tietoisia, vaan ihmislajin tietoisuus muiden eläinlajien tietoisuudesta tulisi näkyä käytännön toiminnassa asti.³⁶ Näen oman, kokemusnäkökulmaan keskittyvän tutkimukseni syventävän käsityksiä eläinten toimijuudesta, sillä *tilojen ja käytäntöjen kokeminen myös muovasi sitä, millaista eläinten toimijuus eri tilanteissa ja tiloissa oli.*

Eläimet, eläinten erilaiset motiivit, ominaisuudet ja kyvyt ovat vaikuttaneet historian käännteisiin tavoilla, jotka on tunnistettava ja joiden ymmärtäminen on osa myös ihmisen oman historian parempaa ymmärrystä ja tulkintaa. Tätä ajatusta ovat esittäneet useat eläinkysymyksiin perehtyneet historian tutkijat omissa tutkimuksissaan.³⁷ Ajankohtaisin, lähihistoriaan sijoittunut esimerkki historiallisesti muovautuneista, erilaisista eläinsuhteista sekä eläimistä historian kulkuun vaikuttavina toimijoina avautui koronapandemian myötä. Historiantutkijat Mieke Roscher, André Krebber ja Brett Mizelle ovat avanneet pandemiaan keskeisesti liittyneitä eläinsuhteita ja -kohtaloita vuonna 2021. Koronapandemian alkuvaiheessa viruksen välittäjäeläimeksi epäiltiin kiinalaisilla villieläintoreilla myytyjä muurahaiskäpyjä, ja uhanalaisten villieläinten hyödyntämistä paheksuttiin länsimaissa laajalti. Uhanalai-

³¹ Lajista kumpuavat kokemisen tavat, esimerkiksi erilainen aistien hierarkia. Kaikki se, mikä tekee siasta sian.

³² Kts. esim. McFarland & Hediger 2009; Pearson 2015; Räsänen & Syrjämaa 2017; Räsänen & Schuurman 2020, Bonnell & Kheraj 2022.

³³ McFarland & Hediger 2009, 16; Räsänen & Syrjämaa 2017, 1.

³⁴ Kts. esim. Pearson 2015.

³⁵ Bonnell & Kheraj 2022, 7.

³⁶ Bekoff 2022, 1.

³⁷ Brantz 2010; Swart 2010; Nance 2015; Nyssönen 2017; Syrjämaa 2017; Lähdesmäki 2020; Lähdesmäki & Latva 2020; Syrjämaa 2020; Swart 2022.

sen villieläimen tuotteistaminen kulutuskäyttöön herätti huolta ja sympatiaa eläintä kohtaan, mutta samaan aikaan toinen tuotteistettu villieläin ja sen yksilöt jäivät vaille länsimaalaisten ihmisten sympatioita, kun miljoonia minkkejä tapettiin varotoimena koronaviruksen leviämisen ehkäisemiseksi.³⁸ Erilaisten historioiden myötä, eri paikoissa ja erilaisiin eläinlajeihin muodostuneet suhteet olivat pandemian hetkellä hyvin keskeisiä toiminnan ajureita. Eläinkysymysten myötä historia on entistä monisäikeisempää, kuten Roscher et al. huomauttavat, ja eläinten elämien, kokemusten ja kuolemien kautta voimme havainnoida myös itseämme, omaa historiaamme ja tapojamme entistä kriittisemmin ja tiedostavammin. Kuten historian tutkijat Otto Latva ja Heta Lähdesmäki ovat todenneet, historian tutkimus ei ole vain menneeseen katsova ja sitä tulkitseva tiede, vaan sen moniääninen, monilajinen tulkinta muovaa käsityksiä ja luo tulevaisuutta.³⁹ Siksi ei ole yhdentekevää, minkälaisia kysymyksiä historian tutkimus esittää eläimiä koskien tai miten eläimistä kirjoitetaan ja kerrotaan.

Historiantutkimuksen eläimellisen käänteen haasteet ja mahdollisuudet on tunnistettu useaan otteeseen, ja ne ovat monesti myös toisiinsa limittyviä. Esimerkiksi historian tutkija Susan Nance on pohtinut laajasti erilaisia eläin historiaan ja eläinten tulkintaan omassa historiallisessa kontekstissaan liittyviä kysymyksiä, joita historian tutkija väistämättä kohtaa kirjoittaessaan historiallisista eläimistä. Tutkijan on muun muassa pohdittava, miten olemassa olevia lähteitä voi käyttää sen osoittamiseen, että eri eläimet kehoineen olivat ajassa ja paikassa muuttuvia olentoja, tai miten eläimet voi löytää arkistoista, jotka ovat usein luonteeltaan hyvin ihmiskeskeisiä eikä kuvailutiedoissa ole välttämättä huomioitu aineiston sisältämiä eläimiä.⁴⁰ Historiantutkija Dorothee Brantz on korostanut eläin historian vaativan moninaisia näkökulmia ja metodologioita. Nancen ja Brantzin huomiot ovat molemmat tärkeitä, ja täydentävät toisiaan. Brantz esimerkiksi vaatii, että eläin historiaa tutkivan on aina määriteltävä hyvin ne sosiokulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset olosuhteet, joihin ihmis-eläinsuhteet sijoittuvat. Eläinsuhteet eivät yhtäältä ole irrallisia ihmisten omista, yhteiskunnallisista asemista, ja toisaalta myös eri eläimet ovat hyvin erilaisissa asemissa eri yhteiskunnissa.⁴¹ Tällaisten tekijöiden huolellinen kartoittaminen voi auttaa merkittävästi myös sen osoittamisessa, että eri eläimet kehoineen ovat ajassa ja paikassa muuttuvia olentoja.

Historiantutkija Etienne Benson on osaltaan pohtinut lähdemateriaalin ja historiallisten eläinten välistä suhdetta ja esittänyt ajatuksen eläinten (tiedostamatta) jättämistä jäljistä erilaisissa ihmisen tuottamissa aineistoissa, joiden pohjalta historian-

³⁸ Roscher et al. 2021, 1–3.

³⁹ Latva & Lähdesmäki 2020, 35–36; Roscher et al. 2021, 3.

⁴⁰ Nance 2015, 4.

⁴¹ Brantz 2010, 10.

tutkija voi muodostaa menneisyyden eläimiä koskevia tulkintoja ja kertomuksia.⁴² Hän on todennut, että eläinten jättämät jäljet lähdeaineistossa eivät ole tyypistettävissä pelkiksi ihmisten luomiksi representaatioiksi eläinten liikkeistä tai käyttäytymisestä. Benson käyttää artikkelissaan päiväkirjaverstausta: samaan tapaan kuin kenenkään henkilökohtaista päiväkirjaa ei voisi pitää läpinäkyvänä peilinä sitä kirjoittaneen henkilön sieluun, olisi kuitenkin virheellistä ajatella, että se ei kertoisi mitään sen kirjoittajan ajatuksista tai tunteista.⁴³ Kuten historian tutkija Éric Baratay on todennut, eläinten näkökulmat ovat tarpeellisia, mutta samaan aikaan ne ovat saavuttamattomissa.⁴⁴ Eläinhistoria on lopulta historian tutkimuksen yhden keskeisimmän piirteen äärellä: menneisyys tai sen erilaiset, erilaiset toimijat sekä heidän elämät todellisuutensa eivät ole koskaan tavoitettavissa kokonaan, mutta täysin pimentoon niiden ei myöskään tarvitse jäädä.

Eläinhistoria on myös osaltaan monipuolistanut historian tutkimuksen käsityksiä kielestä, kielellisyydestä sekä tutkimukseen sopivista lähteistä. Se on tarkoittanut esimerkiksi eläinten kielellisten kykyjen havaitsemista, mutta yhtäältä myös eläinten kehojen näkemistä lähteinä, joista tulkita eläinten elämää menneisyyttä.⁴⁵ Esimerkiksi hevosia ja hevosten historiaa tutkinut historian tutkija Sandra Swart on kuvaillut tutkimusmenetelmiään, joissa hän lähtee liikkeelle ajatuksesta, että ihmisten ja hevosten kehot ovat arkistoja, ja niiden osat luita ja lihaksia myöten tärkeitä informaation lähteitä. Historiantutkija, joka lukee hevosten kehoja lähteinään, kiinnittää huomiota esimerkiksi ihossa oleviin merkkeihin tai tatuointeihin, arpisiin polviin tai satulan jättämiin kulumiin hevosen selässä. Kehojen lisäksi Swart kannustaa huomioimaan eläinten (artikkelissaan hevosten) käyttäytymistä, sillä teot ja reaktiot eri tilanteissa kertovat yhtä lailla eläinten historiasta ja niiden menneistä sekä nykyisistä kokemuksista. Erilaiset eläinten kehot ja niistä tulkittava tieto myös monipuolistaa historiallisia narratiiveja, sillä kuten Swart on kirjoittanut, hevosten kehot voivat kertoa myös hyvin erilaisia, keskenään ristiriitaisia tarinoita.⁴⁶ Kuten Etienne Benson on tiivistänyt, eläinhistoria ja laajemmin posthumanistinen historian tutkimus on lähteiden, metodien ja tutkimusteemojen perustavanlaatuisia uudelleenajattelua, jotta historian kompleksisuudet ja erilaisten elävien olentojen väliset kanssakäymisten kirjat tulevat esille.⁴⁷

⁴² Kts. Benson 2011.

⁴³ Benson 2011, 11.

⁴⁴ Baratay 2022, Introduction. [E-kirja, ei sivunumeroita.]

⁴⁵ Bonnell & Kheraj 2022, 8–9.

⁴⁶ Swart 2022, 23, 27–28, 38.

⁴⁷ Benson 2021, 66.

Eläinten näkökulma ja kokemukset (historian) tutkimuksessa

Ennen kuin syvennyn tarkemmin siihen, miten eläinten näkökulmaa ja kokemuksia on yksinomaan historian tutkimuksessa käsitelty, tuon esiin eläinten näkökulmaan ja kokemuksiin liittyvää keskustelua, jota ei voi rajata vain yhden tieteenalan sisälle. Tämän voi osaltaan katsoa kuvaavan yhtä eläinhistorian keskeistä piirrettä eli sitä, että se hyödyntää aktiivisesti muilla aloilla tuotettua tietoa ja tutkimusta omien kysymystenasettelujensa ja tulkintojensa tukena.

Etologi Jonathan Balcombe on esittänyt, että toisenlaisen yksilön tai toisen ihmisen yksilölliset kokemukset ovat lopulta yhtä tavoittamattomissa. Ihmisen kieli mahdollistaa kivun tai nautinnon kaltaisten kokemusten jakamisen, mutta fyysisesti ne ovat yksityisiä ja jokaisen omia – me emme pysty fyysisesti tuntemaan toisen ihmisen kipua tai nautintoa. Siitä huolimatta voimme hyväksyä, että ihmiset ovat tuntevia ja kykeneviä tietoisiin kokemuksiin.⁴⁸ Ajatus siitä, että eläinten näkökulmia ja kokemuksia voitaisiin tutkia myös perinteisen ihmiskeskeisillä tieteenaloilla, on saanut pontta erityisesti luonnontieteellisten alojen tuottamasta tiedosta, joka on selvittänyt muiden eläinlajien kokemusmaailmoja isoin harppauksin. Tietoisuus, tunteet, oppiminen, aistimaailman erilaisuudet, älylliset kyvyt tai sosiaalisten taitojen kompleksisuudet ovat kaikki esimerkkejä siitä, kuinka monilla eri osa-alueilla ymmärryksemme muista eläinlajeista on kasvanut eläinten käyttäytymisen ja kognition tutkimuksen myötä. Eläimillä ymmärretään olevan mieli ja kyky kokea ympäröivä todellisuus jonkinlaisena.⁴⁹

Kokemusnäkökulmaa voidaan pitää itseisarvoisena, eli on arvokasta ymmärtää muiden lajien kokemuksia ja tapoja kokea maailmaa, mutta esitän, että muiden lajien kokemusten parempi ymmärtäminen on myös ihmisen velvollisuus. Ihmisen läsnäolo muovaa jatkuvasti ja merkittävällä tavalla sekä muiden lajien olemassaoloa että elinolosuhteita – voidaan olettaa, että merkittävä osa maapallon eläimistä kokee ihmisten vaikutuksen ja ihmisten toiminnan jonkinlaisena. Tämä on selvintä esimerkiksi kesytettyjen kotieläinten osalta, joiden koko elämä syntymästä kuolemaan on valtaosin ihmisen hallinnassa, mutta yhtä lailla ihmislajin tavat olla ja elää nivoutuvat myös osaksi monien villieläinten kokemusmaailmoja – esimerkiksi silloin, kun ihmistoiminta muovaa merkittävästi niiden elinympäristöä.

Eläinten mielten kykyjen ja tietoisuuden ymmärtäminen luo siten tarpeen myös ihmislajin omaan itsereflektioon, jossa omien toimien vaikutukset muihin eläimiin tiedostetaan paremmin. Tämä tarkoittaa nähdäkseni herkistymistä eläinten kokemusten koko kirjolle, eli ei pelkästään yksin negatiivisille tai positiivisille kokemuksille. Etologi Jonathan Balcombe on esimerkiksi kritisoinut tieteen taipumusta keskittyä

⁴⁸ Balcombe 2009, 209.

⁴⁹ Kts. yleisajuisesti suomeksi esim. Telkänranta 2015, Telkänranta 2016.

liiaksi eläinten negatiivisiin kokemuksiin, kuten kipuun tai stressiin, jolloin eläinten positiiviset kokemukset ja nautinto uhkaavat jäädä huomaamatta.⁵⁰ Eläinten näkökulman ja kokemusten tuominen osaksi historian tutkimusta vaatii siten ennen kaikkea monipuolista kuvaa eläinten potentiaalisten kokemusten kirjosta, jotta tulkinta ei ajaudu korostamaan tiettyjä kokemuksia toisten kokemusten kustannuksella.

Eläinten toimijuuden, näkökulman ja kokemusten tavoittaminen on osaltaan rikastuttanut menetelmällisiä ja teoreettisia keskusteluja eri tieteenaloilla. Olen ottanut tässä tutkimuksessa vaikutteita etenkin eläinmaantieteen metodologisista keskusteluista ja kirjoitan seuraavaksi siitä, miten eläinten näkökulmaa ja kokemuksia on eläinmaantieteessä lähestytty siltä osin, kun ne myös vaikuttavat omassa tutkimuksessani. Eläinmaantieteilijät Chris Philo ja Chris Wilbert ovat kirjoittaneet vuonna 2000 eläinten tavoista luoda itse omia paikkojaan ja vaikuttaa niiden muotoutumiseen – nämä tuovat näkyviin eläinten omia maailmassa olemisen tapoja. Tällaiset paikat voivat osaltaan haastaa ihmisten käsitykset siitä, missä eläinten kuuluisi (ihmisen mielestä) olla, ja sellaisenaan ne ovat osoituksia sekä eläinten toimijuudesta että niiden tavoista kokea ja jäsentää ympäröivää todellisuutta.⁵¹ Tämä on myös yksilöllistä, kuten maantieteilijä Christopher Bear on huomauttanut. Hän on esittänyt, että eläinkollektiivien, kuten lajien tai laumojen, tutkimisen rinnalla on yhtä lailla huomioitava eläinyksilöt. Tällä tavoin voidaan Bearin mukaan esimerkiksi luoda vaihtoehtoisia perspektiivejä eri eläinten kokemille ongelmille ja haasteille, joista saatetaan tyypillisesti keskustella hyvin yleisellä tasolla ja määrällisesti ilman yksilöiden näkökulmia.⁵²

Ympäristömaantieteen tutkijat Timothy Hodgetts ja Jamie Lorimer ovat jatkaneet Philon ja Wilbertin aloittamaa keskustelua vuonna 2015 ja todenneet, että tiedämme yhä paljon enemmän siitä, miten ihmiset määrittelevät eläinten paikkoja kuin siitä, miten maantiedettä on eletty ja koettu eläinten omista lähtökohdista käsin. He ehdottavat, että syy on ennen kaikkea metodologinen – ihmisten tutkimiseen on olemassa huomattavan kehittyneet menetelmien valikoima ja ihmiskeskeiset metodit tuottavat myös ihmiskeskeistä tutkimusta. Tilalliset ulottuvuudet ja niiden vaikutukset ovat välttämätön osa eläinten kokemusten ymmärtämistä ja Hodgetts sekä Lorimer muistuttavat, että tilallisuuden huomiointi voi auttaa ymmärtämään myös sitä, miten eri eläimet kokevat inhimillisiä, ihmisen rakentamia tiloja. He ovat ehdottaneet, että eläinten kokemusten, eläinten omien elämisaailmojen ja eläinten maantieteiden (*animals' geographies*) ymmärtämiseksi on tarkkailtava eläinten käyttäytymisen tilallisia ulottuvuuksia, niiden toimijuutta ja sitä, miten eläimet ovat muodostaneet omia paikkojaan eri tilanteissa ja konteksteissa. Tämän lisäksi he nostavat

⁵⁰ Balcombe 2009, 208; Balcombe 2014, 13.

⁵¹ Philo & Wilbert 2000, 13–14.

⁵² Kts. Bear 2011.

esiin kaksi muuta menetelmää, jotka voisivat edistää eläinten kokemusten ymmärtämistä: näihin lukeutuvat erilaiset menetelmät lajienvälisen kommunikaation edistämiseksi tai ymmärtämiseksi sekä genomiikka, jota voi hyödyntää esimerkiksi eläinten (historiallisten) liikkuvuuksien tutkimuksessa.⁵³

Historiantutkimuksessa on yhtä lailla pyritty luomaan edellytyksiä ja menetelmiä eläinten näkökulmien ja kokemusten tavoittamiseen. Eläintutkija Erica Fudge on pohtinut, miten lähestyä nautojen historiallista kokemusmaailmaa, sitä, millaista oli olla nauta 1600-luvun puolivälin Englannissa. Fudge on todennut, että etologian ja eläinten hyvinvointitieteen kaltaisten alojen tuottama tieto auttaa perustelevaan eläinten kokemusmaailmaan suuntautuneita kysymyksiä. Fudge on käyttänyt artikkelissaan esimerkkinä nautojen laumakoon kasvua tutkittavana ajanjaksona – etologian ja eläinten hyvinvointitutkimuksen avulla hän pystyy toteamaan, että nautojen laumakoon kasvu vaikuttaa eläinyksilön käyttäytymiseen eli huomion kiinnittäminen muutoksiin laumojen koossa on perusteltua eläinten kokemusten näkökulmasta. Historiantutkijan on oltava tietoinen myös erilaisesta aistimaailmasta ja aistien hierarkiasta, mikäli mieliä pohtia eläinten kokemuksia. Kuten Fudge kirjoittaa, on tärkeää tunnistaa oma, väistämättä mukana kulkeva ihmisperspektiivi, mutta samalla ymmärrys toisten eläinten tavoista olla maailmassa mahdollistaa eläinhistorian kirjoittamisen, vaikka tämä ymmärrys on aina luonteeltaan rajallista.⁵⁴

Historiantutkija Sandra Swart on lähestynyt hevosten kokemuksia kuvailemalla esimerkiksi hevosten aistien ominaispiirteitä, jotka tuottavat maailmasta hyvin toisenlaista tietoa kuin mitä ihmislajin omat aistit. Hänen metodiinsa sisältyy hevosten kehojen ja käyttäytymisen lukeminen lähteinä, eli monet hevosten kokemista asioista näkyivät esimerkiksi arpina tai lyöttyminä iholla.⁵⁵ Swart esittää, että yksi tapa kirjoittaa eläinhistoriaa voisi esimerkiksi olla pyrkimys tavoittaa eläinten eletyt kokemukset – ne asiat, joista esimerkiksi hevosten päivittäinen elämä on koostunut eri aikoina. Näin voitaisiin havainnoida muutoksia, eli esimerkiksi sitä, miten hevosten päivittäinen elämä on aikojen kuluessa muuttunut.⁵⁶ Swartin keskeinen huomio hevosten käyttäytymisen ja kokemusten välisestä suhteesta on, että *menneet kokemukset näkyvät hevosten tavoissa reagoida senhetkisiin kokemuksiin*.⁵⁷ Myös sikojen osalta voidaan todeta, että kunkin yksilön historia ja menneet kokemukset vaikuttavat siihen, millaisia kykyjä sialla on tai millaisia valintoja kukin yksilö tekee.⁵⁸ Tämä ajatus soveltuu eläinnäkökulmaan ja eläinhistoriaan laajemminkin: eläinten käyttäy-

⁵³ Hodgetts & Lorimer 2015, 285–292.

⁵⁴ Fudge 2017, 267–268.

⁵⁵ Lyöttyvät ovat huonosti istuvien varusteiden aiheuttamia hankaumia iholla. Kts. menetelmistä Swart 2010; Swart 2022.

⁵⁶ Swart 2010, 250.

⁵⁷ Swart 2010, 249; Swart 2022, 28.

⁵⁸ Kreiner 2020, 30.

tymisen havainnointi ei mahdollista ainoastaan senhetkisen kokemuksen ymmärtämistä, vaan se avaa edellytyksiä myös menneiden kokemusten analysoinnille.

Historiantutkijat André Krebber ja Mieke Roscher ovat nostaneet esiin biografisen kirjoittamisen menetelmänä, jonka avulla eläinyksilöt voidaan tehdä näkyviksi ja eläinten yksilöllisyys tunnistaa paremmin. He pitävät historiantutkimusta alana, jossa eläimet esitetään usein hyvin standardisoituina ja kollektiivisina yksikköinä. Biografisella lähestymistavalla pyritään Krebberin ja Roscherin mukaan tavoittamaan erityisesti ihmisten kokemus toisten eläinten yksilöllisyydestä ja ominaispiirteistä ulkoisten, tässä tapauksessa historiallisten lähteiden avulla.⁵⁹ Biografian merkitystä on pohtinut muun muassa eläintutkija Erica Fudge, ja sitä on käyttänyt työssään myös historiantutkija Éric Baratay.⁶⁰ Baratay on käyttänyt biografista kirjoittamista historiallisten eläinten kokemusten tavoittamisessa ja osoittaa, että biografia voi kertoa eläinten eletystä elämästä, aistimuksista ja tavoista hahmottaa maailmaa, mutta yhtä lailla biografioiden kautta avautuu se, mitä eläimiltä on eri aikoina vaadittu esimerkiksi ihmisen toimesta.⁶¹ Baratayn mukaan eläinyksilöt kutsuvat meitä ymmärtämään elämäänsä ja näkemään erot eri yksilöiden, aikojen ja paikkojen välillä sekä havaitsemaan, miten yksilöt toimivat osana ryhmiä ja muuttuvat aikojen saatossa.⁶² Kulttuuriantropologi ja eläintutkija Margo DeMello on kirjoittanut siitä, kuinka eläinten asettaminen kertojaksi tai puhujaksi esimerkiksi erilaisissa autobiografisissa teksteissä, joissa eläin itse kertoo tai puhuu kokemuksistaan, kertoo ihmisen motivaatiosta ja halusta ymmärtää eläinten mieltä. DeMello esittää, että mitä enemmän ymmärrämme ihmisten ja muiden lajien välisiä yhteneväisyyksiä, sitä uskottavammaksi myös näiden kertomusten puhuvat eläimet muuttuvat.⁶³ Biografian mahdollisuudet ovat kuitenkin hyvin erilaisia yksilöistä ja lajeista riippuen – esimerkiksi monista kesyistä eläimistä, kuten lemmikeistä, syntyy usein huomattavasti enemmän dataa, joka mahdollistaa eletyn elämän tarkastelun yksityiskohtaisemmalla tavalla kuin esimerkiksi monen luonnonvaraisen eläimen kohdalla.

Historiantutkija Susan Nance on tutkinut amerikkalaisia sirkusnorsuja ja kysynyt työssään, onko eläinten kokemuksilla merkitystä historian kannalta. Hänen keskeinen teesinsä on, että sirkusnorsujen kokemukset ja tavat käyttäytyä sirkusympäristössä on oltava osa selitystä, kun pohditaan, miten ja miksi sirkukset syntyivät.⁶⁴ Abigail Woods et al. ovat kirjoittaneet siitä, miten lääketieteellisestä historiasta voi-

⁵⁹ Krebber & Roscher 2018, 1–7.

⁶⁰ Fudge 2004; Baratay 2022.

⁶¹ Kts. Baratay 2022.

⁶² Baratay 2022, Conclusion. [E-kirja, ei sivunumeroita.]

⁶³ DeMello 2013, 1–6.

⁶⁴ Nance 2013, 8.

daan tavoittaa vähemmän ihmiskeskeinen kuva eläimiä tutkimalla. Tämä ei ainoastaan monipuolista ymmärrystä lääketieteen historiasta, vaan se osoittaa, kuinka eläimet eri aikana ja eri paikoissa ovat kokeneet lääketieteen, miten eläimiä on lääketieteen avulla tuotettu tai miten eläimet itse ovat vaikuttaneet sen muuttumiseen.⁶⁵ Andria Pooley-Ebert on tehnyt historiantutkimusta, jossa hän vertailee kahdessa eri paikassa (Chicagon kaupungissa ja Illinoisin maaseudulla) eläneiden hevosten historiallisia kokemuksia, eli esimerkiksi sitä, miten erilaiset kontekstit vaikuttivat hevosten terveydentilaan tai käyttäytymisen mahdollisuuksiin.⁶⁶

Historiantutkija Taina Syrjämää on tutkinut varhaisia koiranäyttelyitä Suomessa 1800-luvun lopulla ja osoittanut, miten koirat olivat näyttelyissä yhtäältä rotunsa edustajia, mutta myös yksilöitä, joilla oli takanaan hyvin erilaisia kokemuksia. Historialliset kuvaukset näyttelytilanteen äänimaailmasta ja koirien käyttäytymisestä ovat mahdollistaneet koirien kokemusten pohdinnan näyttelyolosuhteissa. Syrjämää on tutkinut myös kissoja perheenjäsenenä 1800- ja 1900-lukujen taitteen Suomessa ja tähän tutkimukseen on yhtä lailla kuulunut esimerkiksi kissojen subjektiivisuuden tunnistaminen ja kehonkielen analysointi, jolloin tutkimuksessa on tullut esille myös kissojen yksilöllistä kokemusmaailmaa.⁶⁷ Historiantutkija Heta Lähdesmäki, joka on tutkinut 1900-luvun suomalaisia susia, on niin ikään eläinmaantiedettä, biologiaa ja etologiaa yhdistelemällä pohtinut susien kokemuksia ja tunteita sekä tuonut esille susien omia tapoja toimia ympäristössään.⁶⁸

Kuten eläinten toimijuuden kohdalla, myös eläinten näkökulmien ja kokemusten kohdalla kyse ei enää ole siitä, kokevatko eläimet ja onko eläimillä näkökulma, vaan historiantutkimuksessa ja laajemmin eri tieteenaloilla tuotetaan aktiivisesti uutta tietoa ja menetelmiä, joilla me ymmärtäisimme paremmin elämää sellaisena kuin se on tullut ja tulee eletyksi.

Siat historiantutkimuksessa

Sika ei ole niin etäinen tai harvinainen historiantutkimuksen aihe kuin alkuun saat-taisi luulla, mutta näennäinen harvinaisuus johtunee ennen kaikkea siitä, *millaisena* siat ovat tulleet kuvatuiksi tutkimuksessa tai tutkimuksen ohessa. Kuten eläinhistorian parissa on kritisoitu, eläimet ovat jääneet historiantutkimuksessa usein objektin asemaan, ihmisen toiminnan kohteiksi, raaka-aineeksi ja materiaksi.⁶⁹ Siat, tai pi-

⁶⁵ Woods et al. 2018, 2.

⁶⁶ Kts. Pooley-Ebert 2015.

⁶⁷ Syrjämää 2017, 64–71; Syrjämää 2020.

⁶⁸ Lähdesmäki 2020.

⁶⁹ Kts. esimerkiksi Brantz 2010, 1–3.

kemminkin sikojen haamut⁷⁰, ovat läsnä myös sellaisissa tutkimuksissa, joissa ei varsinaisesti tutkita sikoja – koska siat ovat tulleet käytetyiksi ennen kaikkea ruokana ja sikojen arvostus on ollut suurimmillaan vasta niiden kuoleman jälkeen. Ruoka-pöydissä ja vatsalaukuissa siat ovat olleet hyvin läheisesti kiinnitettyinä arkeen ja juhlaan, sosiaalisten suhteiden solmimiseen, talouteen ja politiikkaan. Sian rooli ruoka-eläimenä tuo sian kehon hyvin konkreettisesti osaksi erilaisia tutkittavia aikakausia ja paikkoja. Tällaisenaan siat eivät yleensä ole varsinaisia tutkimuskohteita tai -aiheita, mutta kytkös aikanaan elävän ja tuntevan sian sekä tutkimuksessa sivulauseessa vilahtavan siankehon välillä on hyödyllistä tehdä.

Tällöin myös täysin eläinhistorian traditioiden ulkopuolisia tutkimuksia voi lukea *eläintietoisemmin* eli esimerkiksi sian keho ei typisty pelkästään ihmisen ravitsemuksen osaksi, vaan se on muistutus kerran eläneestä eläinkehosta ja -mielestä. Tämän yhteyden tärkeyttä on korostanut muun muassa historian tutkija Taina Syrjämaa nostaessaan esiin historian saatossa eläneitä eläinyksilöitä muistuttamaan siitä, että eläinperäisiä tuotteita ei voi tarkastella irrallaan tuntevista eläimistä.⁷¹ Kuten eläinfilosofi Elisa Aaltola on todennut, ”ihmiset eivät juurikaan puhu eläimistä miellellisinä yksilöinä tai elämätoimijoina, jotka kokevat tämän jaetun maailman omalla tavallaan. Eläin on vain fysiologiaa, lajinsa materiaalinen edustaja, ammuttava saalis.”⁷² Peräänkuulutan sikatietoista luentaa, sikojen haamujen tunnistamista myös sellaisista tutkimuksista, jotka eivät ensisilmäyksellä kerro sioista lainkaan.

Siat ovat olleet historian tutkimuksen kohteina useimmiten silloin, kun on tutkittu sikataloutta sekä laajemmin kotieläinten hoitoa ja maataloutta. Historiantutkija Teppo Vihola on selvittänyt väitöskirjassaan suomalaisen sikatalouden vaiheita ensimmäisen maailmansodan vuosiin asti.⁷³ Suomalaisen sikatalouden yleisiä kehityslinjoja on käsitelty 2000-luvun alun yleisesityksissä suomalaisen maatalouden historiasta.⁷⁴ Arkeologi Auli Bläuer on tutkinut karjanhoidon varhaisia vaiheita Suomessa käsittelevässä työssään myös sikoja.⁷⁵ Eläinten kasvattaminen ruuaksi, eläin-

⁷⁰ Kts. Aaltola 2023, 108. Aaltola kirjoittaa siitä, kuinka eläinten kuolema näkyy hyvin konkreettisesti kaikkialla (esimerkiksi lautasella ja kylmältaissa) ja nimeää eläinten haamujen olevan yhtä lailla kaikkialla, ”mutta vähemmän materiaalisessa muodossa”. Tällä hän tarkoittaa esimerkiksi ”epämääräisenä levottomuutena” tuntuva tunnetta ihmisessä tämän katsoessa kylmältaissa lojuvia eläinruumiita. Samaa henkeä voi nähdäkseni soveltaa tutkimuksiin, joissa sikojen kuolema on konkreettisesti läsnä. Sikayksilöstä ei kirjoiteta, mutta kun lihaksi lautaselle kuvattu sika herättääkin miellelyhtymän mahdollisesta yksilöstä, haamuun on havahduttu.

⁷¹ Syrjämaa 2022, 30–31.

⁷² Aaltola 2023, 108–109.

⁷³ Vihola 1991, 129–148.

⁷⁴ Kts. esimerkiksi kolmiosainen kirjasarja Suomen maatalouden historiasta (*Suomen maatalouden historia I–III*, 2003–2004). Kts. myös Niemelä 2008.

⁷⁵ Kts. Bläuer 2015.

tuotanto ja sen kehityskulut ovat teemoja, joiden parissa tehtävä tutkimus sivuaa ja käsittelee usein myös sikoja osana eläintuotannon kokonaisuutta.⁷⁶ Esimerkiksi lihantuotannon historia tai erilaisten liha-alan järjestöjen historiat ovat monelta osin myös sikojen historiaa, sillä sika on ollut lihantuotannossa hyvin keskeinen eläinlaji.⁷⁷

Myös talousjärjestelmät, politiikka ja globaalit verkostot ovat teemoja, jotka ovat ristenneet sikoja käsittelevissä tutkimuksissa useasti. Ympäristöhistorioitsija Sam White on käsitellyt artikkelissaan sitä, miten eri sikarotujen kehittyminen on heijastellut teollisen kapitalismin esiinmarssia ja globalisaation kehittymistä. J. L. Anderson on kuvannut sian ja sikatalouden roolia amerikkalaisen yhteiskunnan muotoutumisessa, Tiago Saraiva on tutkinut, miten sikoja ja sikojen kehoja käytettiin fasisistien hallintojen periaatteiden edistämiseen ja Thomas Fleischman on kuvannut sitä, miten kommunistisessa Itä-Saksassa pyrittiin toteuttamaan teollista maataloutta muun muassa sikoja hyödyntämällä.⁷⁸ Historiantutkija Thomas Webb on käsitellyt artikkelissaan sikojen paikkaa toisen maailmansodan ajan Ison-Britannian kaupunkiympäristöissä.⁷⁹

Sikatalouteen on kuulunut keskeisesti myös sikojen jalostaminen, ja kotieläinjalostuksen historia on myös sikojen historiaa. Eläinjalostuksen historiaa kattavasti tutkinut Margaret E. Derry on tutkinut myös sikojen jalostuspyrkimyksiä ja pohtinut, miten genetiikan, tieteen ja teknologian avulla on jalostettu eri kotieläimiä. Historiantutkija Paul Brassley on tutkinut sitä, miten merkittävästi keinosiemennys muutti sikojen jalostusta 1950-luvulta eteenpäin. Tieteen historiaan erikoistunut tutkija Bert Theunissen on myös osaltaan tutkinut sianjalostuksen vaiheita. Historian- ja sukupuolentutkija Gabriel N. Rosenberg on käsitellyt sikojen lisääntymisen hallintaa ja jalostukseen liittyviä käytäntöjä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Yhdysvalloissa.⁸⁰

Monissa sikoihin tai sikatalouteen liittyvissä tutkimuksissa on yhä useammin näkökulma, joka nostaa esiin myös sikojen ja ihmisten väliset suhteet ja joissa pohditaan esimerkiksi sikatalouden kehityskulkujen vaikutuksia sikoihin itseensä. Historiantutkija Abigail Woods on tutkinut sikatalouden modernisoitumista Isossa-Britanniassa vuosina 1910–1965 ja osoittanut, kuinka modernisaatiokehitys vaikutti ihmisten ja sikojen välisiin suhteisiin ja miten erilaisia sikojenpitotapoja voitiin perustella uudenaikaisina vaihtoehtoina. Historiantutkija Marja Jalava on tarkastellut tutkimuksissaan sekä lihansyönnin edistämistä Suomessa 1900-luvun alussa että tieteel-

⁷⁶ Kts. esimerkiksi Franklin 1999; Fitzgerald 2015; McKenna 2018, Otter 2020.

⁷⁷ Kts. esimerkiksi Suistoranta 1989; Puro & Åberg 2012.

⁷⁸ White 2011; Saraiva 2016; Anderson 2019; Fleischman 2022.

⁷⁹ Webb 2018.

⁸⁰ Brassley 2007; Derry 2015; Rosenberg 2016; Theunissen 2020.

lisen tiedon roolia sikatalouden kaupallistumiskehityksessä ja pohtinut näiden myötä myös sitä, miten edellä mainitut kehityskulut vaikuttivat sikoihin ja sikojen elämään. Tutkijat Kristian Bjørkdahl ja Karen V. Lykke ovat pureutuneet lihantuotannon historiaan siitä näkökulmasta, minkälaisia muutoksia sen käytännöissä on tapahtunut ja miten lihan kuluttaminen on muuttunut. Koska siat ovat siipikarjan ohella olleet merkittävässä roolissa lihankulutuksen kasvun mahdollistamisessa, Bjørkdahlin ja Lykken tutkimuksessa kuvataan sikojen elinolosuhteiden ja hoidon käytäntöjen muutoksia 1900-luvun Norjassa, jotka osaltaan mahdollistivat sikojen laajamittaisen hyödyntämisen.⁸¹

Vaikka moni tutkimus kytkeytyy sikatalouden kehityskulkuihin ennen kaikkea teollisen eläintuotannon kehittymisen kontekstissa, sikoja on tutkittu myös varhaisemmissa konteksteissa. Albarella et al. toimittamassa, eläinrakeologiaan painottavassa teoksessa tarkastellaan villien ja kesytetyiksi tulleiden sikojen roolia ihmisyhteisöissä ja yhteiskunnissa viimeisen kymmenentuhannen vuoden ajalta useilla eri maantieteellisillä alueilla. Lander et al. artikkelissa käsitellään sikojen historiaa Kiinassa sikojen kesyttämistä aina nykypäivään asti. Historiantutkija Jamie Kreiner on tutkinut sikoja varhaiskeskiajan läntisessä maailmassa ja osoittanut, kuinka sikojen ja ihmisten väliset suhteet muokkasivat maanviljelystä, taloudellista elämää ja maailmankatsomusta. Robert Malcolmson ja Stephanos Mastoris ovat kirjoittaneet kattavan kuvauksen sikojen merkityksestä englantilaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa 1700-luvulta 1900-luvulle asti. Kirjassa sikoja ja sikojen elinolosuhteita käsitellään useista eri näkökulmista aina mielikuvien tasolta teurastamisen käytäntöihin ja sikalarakentamisen muutoksiin asti.⁸²

Sikaloiden osalta niiden historiaan keskittyvää tutkimusta on niukanlaisesti ja se on luonteeltaan pirstaleista, eli sikaloista on kirjoitettu osana yleisempää maatalousrakentamisen ja karjarakennusten historiaa, tai sitten sikaloiden ominaisuuksia on tuotu esiin osana sikoihin keskittyvää tutkimusta, kuten esimerkiksi Kristian Bjørkdahl ja Karen V. Lykke, Abigail Woods sekä Sebastian Billows ja Marc-Olivier Déplaude ovat tehneet Norjan, Ison-Britannian ja Ranskan konteksteissa.⁸³ Beat Bächli on puolestaan tarkastellut 1900-luvun sveitsiläisiä sikaloita sikojen sairauksien kehittymisen näkökulmasta.⁸⁴ Laura Puro ja Veijo Åberg ovat sivunneet suomalaisten sikaloiden muutoksia LSO Osuuskunnasta kertovassa historiateoksessaan, jossa käsitellään aukeaman verran entistä suurempien ja tehokkaampien sikaloiden kehittymistä 1960-luvulta eteenpäin. Tulokulmana on ennen kaikkea sikamäärien

⁸¹ Woods 2012; Jalava 2022; Bjørkdahl & Lykke 2023; Jalava 2024.

⁸² Malcolmson & Mastoris 2001; Albarella et al. 2007; Kreiner 2020; Lander et al. 2020.

⁸³ Woods 2012; Bjørkdahl & Lykke 2023; Billows & Déplaude 2024.

⁸⁴ Bächli 2023.

kasvu sikaloissa, ei niinkään esimerkiksi sikaloiden materiaaliset muutokset.⁸⁵ Historiantutkija Jari Niemelä on sivunnut sikaloiden rakennusmateriaalien kehittymistä *Suomen maatalouden historiassa* ja on nostanut esiin erityisesti 1960-, 1970-, ja 1980-lukujen kehityksen, jolloin kevytbetoniharkot, tiilet ja betonielementit olivat sikalarakentamisessa suosiossa, ja sikaloiden sisutuksessa siirryttiin suosimaan kevyitä, teollisesti valmistettuja putkirakenteita.⁸⁶

1.3 Tila, paikka, kokemus, eläin – tutkimuksen keskeiset käsitteet, termit ja teoreettiset lähtökohdat

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet, teoreettiset lähtökohdat ja muut kielelliset valinnat. Käsitteet *tila*, *paikka* ja *kokemus* kuvaavat tämän tutkimuksen olennaisinta sisältöä, analyysin keskeisimpiä työkaluja ja teoriataustaa. Tutkimukseni yhtenä lähtökohtana on ollut ajatus kokeilla, kuinka hyvin tilallisuus näkökulmana mahdollistaa sikojen kokemusmaailman pohdinnan historiallisessa kontekstissaan, ja lisätä tällä tavalla historiantutkimuksen keinoja käsitellä eläinäkökuilmiä.

Tila ja paikka

Haluan heti alkuun huomauttaa, että tilan ja paikan kaltaiset käsitteet ovat erittäin monitulkintaisia ja niitä on määritelty toisistaan poikkeavilla tavoilla eri tutkimusperinteissä. Nojaan tässä tutkimuksessa (eläin)maantieteessä käytettyihin määritelmiin tilan ja paikan käsitteiden osalta ja kerron, miten sovellan kyseisiä käsitteitä analysoidessani 1900-luvun alun sikalarakennuksia ja sikojen kokemuksia.

Tilan ja paikan käsitteiden keskinäistä suhdetta kuvaa sosiologien Xianming Chenin, Anthony M. Orumin ja Krista Paulsenin kirjoittama toteamus, jonka mukaan *paikka on tilassa oleva erityinen lokaatio*.⁸⁷ Näin ollen paikka on aina jotain yksittäistä, mihin esimerkiksi kulttuuriteoreetikko Michel de Certeau on viitannut tehdesään erontekoa tilan ja paikan käsitteiden välille. Paikassa on de Certeau mukaan pysyvyyttä, mutta tila on liikkuvien, jatkuvasti muuttuvien osasten yhteenliittymä.⁸⁸ Yksinkertaistetusti voisi sanoa, että se, missä tätä lukiessa istut, on paikka, joka sijaitsee ominaisuuksiltaan elävässä ja muuttuvassa tilassa. Paikkaan sisältyy merki-

⁸⁵ Puro & Åberg 2012, 78–79.

⁸⁶ Niemelä 2004, 214–215.

⁸⁷ “– *places represent specific locations in space.*” Kts. Chen, Orum & Paulsen 2018, 18.

⁸⁸ De Certeau 1984, 117.

tyksiä. Chen, Orum ja Paulsen kirjoittavat, että paikan historia, käyttötavat ja kokemukset liittävät paikkaan muistoja ja merkityksiä, jotka myös osaltaan erottavat yhden paikan muista paikoista. Tämä johtaa siihen, että vaikka paikka on aina jotain yksittäistä, paikan merkitykset ovat moninaiset.⁸⁹ Kirjallisuudentutkija Pirjo Lyytikäinen ja taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas kutsuvat tätä eleyksi paikaksi: paikka on aina riippuvainen käyttäjiensä perspektiiveistä ja toiminnasta ja muokkautuu niiden mukaan.⁹⁰ Maantieteilijät Chris Philo ja Chris Wilbert ovat korostaneet paikan ja tilan monilajisuutta toteamalla, että *eläimet luovat tilassa omia paikkojaan*.⁹¹ Maantieteilijät Timothy Hodgetts ja Jamie Lorimer ovat jatkaneet Philon ja Wilbertin aloittamaa keskustelua ja todenneet, että se, miten eläimet eri tilanteissa ja konteksteissa muodostavat omia paikkojaan ja käyttäytyvät tilallisesti, voi auttaa ymmärtämään eri eläinten kokemuksia ja elämismaailmoja.⁹² Paikan saamisen merkitysten moninaisuus, johon sekä Chen, Orum ja Paulsen sekä Lyytikäinen ja Saarikangas ovat viitanneet, täytyy siten ymmärtää asiana, johon tulee sisällyttää myös eläinten eri paikoille antamat merkitykset.

Chen, Orum ja Paulsen kirjoittavat, että tilat ovat maantieteellisiä kokonaisuuksia, joiden skaala, muodot ja muut ominaisuudet mahdollistavat toiminnan. Tilaan sijoittuva toiminta on siten aina riippuvainen tilan ominaisuuksista ja tilan ominaisuudet vaikuttavat siihen, minkälaisia paikkoja tilaan syntyy. Tilan ja paikan välistä eroa voidaan pitää myös yleisen ja yksittäisen välisenä erona.⁹³ Tätä ajatusta on nostanut esiin esimerkiksi maantieteilijä Julie Urbanik havainnollistaessaan käsitteiden tuomaa analyttistä eroa. Hän on käyttänyt esimerkkinä eläintarhaa ja todennut, että eläintarha yleisenä *tilana* on eri asia kuin tietty eläintarha yksittäisenä *paikkana*. Urbanik on todennut, että eläintarhoista voidaan puhua yleisellä tasolla tiloina, joissa tietynlaiset eläinten ja ihmisten väliset suhteet tulevat oleviksi, mutta kun puhutaan yksittäisestä eläintarhasta, puhutaan spesifistä paikasta, joka on muotoutunut tiettyjen ihmisten, tietyn ympäristön ja tietynlaisen aikajänteen myötä. Yksittäinen eläintarha on aina myös ominaisuuksiltaan jonkinlainen *tila* ja nämä ominaisuudet ovat myös muille eläintarhoille tyypillisiä tai yleisiä, mutta *paikkana* se erottuu muista eläintarhoista ja on aina jotain yksittäistä.⁹⁴ Näin käsitteiden erottelu lopulta osoittaa, kuinka toisiinsa limittyviä ne ovat. Seuraavaksi osoitan, miten käsitteitä voi soveltaa sikojen ja siiankasvatuksen tilojen tutkimiseen.

⁸⁹ Chen, Orum & Paulsen 2018, 3, 10.

⁹⁰ Lyytikäinen & Saarikangas 2013, ix.

⁹¹ Philo & Wilbert 2000, 13.

⁹² Hodgetts & Lorimer 2015, 285–292.

⁹³ Chen, Orum & Paulsen 2018, 5.

⁹⁴ Urbanik 2012, chapter 1. [E-kirja, ei sivunumeroita.]

Tilan ja paikan käsitteiden soveltaminen sikalarakennuksiin nojaa siihen, että voin tutkia 1900-luvun alun sikalarakennuksia ominaisuuksiltaan tietynlaisina tiloina. Tällöin analysoin sikaloiden kehittymistä *yleisellä* tasolla, eli pystyn esimerkiksi osoittamaan, miten uudistuvat sikalarakennukset pyrkivät jäsentämään sikojen elämää ja sianhoidon käytäntöjen järjestymistä kaupallisia ambitoita tukeviksi. Kun nostan tarkasteluun *yksittäisen* sikalan (esimerkiksi tietyn siansiitoskeskuksen), analyysiin kuuluu olennaisesti juuri tämän tietyn sikalan historia, sijainti, sianhoidon tavat, rakentamisen käytännöt, sikayksilöt, ihmisyksilöt, ja kaikki lukuisat yksilölliset piirteet, jotka määrittelevät sikalan *yksittäiseksi*, muista sikaloista erottuvaksi paikaksi. Tilan ja paikan käsitteet ovat myös *skaalautuvia*, eli yksittäisen sikalan sijaan voisin esimerkiksi tutkia yksittäistä maatilaa paikkana, jolloin tutkittaisiin koollisesti isompaa kokonaisuutta. Tässä työssä tarkoitukseni on kuitenkin käyttää molempia käsitteitä yksityiskohtaisempien ja kooltaan pienempien kokonaisuuksien tutkimiseen, eli sikalarakennusten lisäksi tutkin sikaloiden sisällä olevia karsinoita ja karsinoiden sisällä olevia, sinne muodostuvia paikkoja. Väitöskirjani keskeinen tavoite on analysoida sikalat, karsinat ja karsinoiden yksityiskohdat *monilajisesti*, eli tuoda esiin sikojen omat tavat hahmottaa ympäröivät tilat ja niiden ominaisuudet sekä se, kuinka sikojen perspektiivi ja kokemukset ovat yhtä lailla sikalan merkityksiä määrittäviä, kun siat luovat tiloihin omilla tavoillaan omia merkityksellisiä paikkojaan. *Jokaisella sialla on ollut näkökulma ja perspektiivi suhteessa sikalaympäristöön, karsinaan tai karsinan yksityiskohtiin.*

Monilajinen näkökulma siankasvatukseen ja sianhoidon tilallisuuteen edellyttää siten Chris Philoa ja Chris Wilbertiä mukaillen sitä, että *sikalatilan* ei ymmärretä jäsentyvän yksin ihmisten halujen, toiveiden ja kokemusten mukaan, vaan siat itse toimivat *sikala- tai karsinatiloissa*, käyttävät ja kokevat näitä tiloja ja niiden ominaisuuksia, ja luovat sikaloihin ja karsinoihin omia *paikkojaan*, eli antavat esimerkiksi karsinatilassa jollekin tietylle alueelle tietyn merkityksen käyttämällä sitä tiettyyn tarkoitukseen.⁹⁵ Paikkojen syntyä tulisikin aina tarkastella monilajisena prosessina, jossa kietoutuvat yhteen sekä ihmislajin että muiden eläinlajien tavat luoda omia paikkojaan sekä tavat kokea kussakin tilanteessa vallitsevia tiloja. Kuten Chen, Orum ja Paulsen ovat todenneet, paikan kokeminen osaltaan myös rakentaa paikan erityisyyttä suhteessa muihin paikkoihin ja tekee paikoista monimerkityksellisiä.⁹⁶

Havainnollistan monilajista paikan synnyn prosessia esimerkin avulla. Yksi ajanmukaisen sikalatilan ominaisuuksista oli se, että sikalassa oli useampi karsina. Kaikki karsinat olivat harvemmin samanlaisia, vaan ihmisen näkökulmasta erilaiset karsinat edustuivat erilaisilla sioille tarkoitettuja paikkoja. Tarve luoda karjulle, emakoille tai teuraaksi kasvatettaville sioille omia karsinapaikkojaan määritteli siten

⁹⁵ Philo & Wilbert 2000, 13.

⁹⁶ Chen, Orum & Paulsen 2018, 3, 10.

karsinoita erilaisin merkityksin, joissa yhdistyivät esimerkiksi ihmisen taloudelliset intressit ja erilaisten sikojen erilaiset vähimmäistarpeet (ihmisen näkökulmasta). Näin sikalatilaan luotiin ihmisen toimesta yksittäisiä, eri tavalla merkityksellisiä paikkoja. Kun porsiville emakoille oli rakennettu ominaisuuksiltaan tietynlaiset karsinat, ihminen osoitti ja mielsi ne porsivien emakoiden paikoiksi, eli tietynlaiset tilan ominaisuudet (kuten suojarakenteet porsaita varten) olivat osa prosessia, jossa karsina sai merkityksensä porsivan emakon paikkana. Tämä merkitys kumpusi osaltaan laajemmasta siankasvatuksen, sianhoidon ja sikatalouden kontekstista, jossa emakoiden tietynlaiset karsinat olivat osa sikatalouden kannattavuudesta ja kehitymisestä huolehtimista.

Analyysia ei kuitenkaan pidä jättää tähän, sillä *karsinan saamia merkityksiä ei voi tavoittaa yksin ihmisten sille antamien merkitysten kautta*. Karsina on ymmärrettävä myös porsivan emakon perspektiivistä käsin, sillä emakon perspektiivi ja kokemukset määrittävät karsinaa paikkana yhtä lailla. Emakon näkökulman huomiointi avaa näkemään esimerkiksi useat eri paikat karsinan sisällä, eli sian oli koettava, että karsinassa oli sopivat paikat ruokailuun, lepoon tai tarpeiden tekoon, ja karsinatilan ominaisuudet luonnollisesti vaikuttivat näihin paikan muodostumisen prosesseihin. Tämän toiminnan keskiössä oli tietenkin karsinatilan kokeminen: paikat syntyivät, kun emakko koki tietyn alueen sopivaksi tietylle toiminnalle ja *loi alueelle merkityksen oman toimintansa kautta*. Nämä ovat voineet olla samankaltaisia ihmisten luomien merkitysten kanssa, eli esimerkiksi kylmästä lattiasta eristetty ja selkeästi makuualueeksi (ihmisen toimesta) tarkoitettu makuulava saattoi todennäköisesti olla myös sian mielestä paras vaihtoehto lepoon ja makaamiseen. Yhtä lailla sikojen perspektiivi on voinut kyseenalaistaa tai tuottaa ihmisten näkemysten kanssa ristiriitaisia merkityksiä. Ihminen saattoi pitää karsinaa sopivana porsimispaikkana, mutta *emakon näkökulmasta karsinasta ei välttämättä missään vaiheessa muodostunut sopivaa porsimispaikkaa*. Näin kävi esimerkiksi silloin, jos karsinassa ei ollut edellytyksiä rakentaa porsimiseen soveltuvaa pesää eikä emakko missään vaiheessa voinut kokea karsinaa sopivaksi paikaksi porsia. Sikojen tilan kokemisen tavat ja omien paikkojen luonnin prosessit ovat siten välttämätön osa sikala- ja karsinatilojen ymmärtämistä ja analysointia, jotta on mahdollista tavoittaa sikalassa eläneiden sikojen elämää niiden omista perspektiiveistä käsin. Monilajinen näkökulma sikalatiiloihin mahdollistaa siten esimerkiksi edellä kuvatun kaltaisen tilan jäsentymisen erojen ja samankaltaisuuksien hahmottamisen ja tutkimisen.

Jos sikalan tai sen yksityiskohtien merkitykset nähdään vain ihmisen näkökulmasta, toisinnetaan sioista kuvaa eläiminä, jotka ovat ihmistoiminnan kohteita vailla toimijuutta, kokemuksia tai näkemyksiä omasta ympäristöstään. Tutkijat Kristian Bjørkdahl ja Tove Druglitrø ovat todenneet, että eläimiä hallitseva fyysinen infrastruktuuri tulisi nähdä politiikan, erilaisten käytäntöjen ja ihmis-eläinsuhteiden monimutkaisena ilmentymänä. Eläinten asuttamisen infrastruktuurit, kuten tässä väitös-

kirjassa olevat sikalarakennukset, ovat aina konkreettinen osoitus yhteiskunnallisesta neuvottelusta koskien eläinten paikkoja ja tiloja. Jotta siankasvatus – ja laajemmin sianhoito ja sikatalous – voivat ilmiöinä olla olemassa, ne vaativat fyysisen tilan, jossa sikojen elämä jäsentyy sikatalouden käytäntöjen ja periaatteiden mukaiseksi.⁹⁷ Samalla fyysiset tilat ilmentävät ja tuottavat ihmisten ja eläinten välisiä valtasuhteita typistymättä kuitenkaan pelkästään vallan tiloiksi. Sikalat olivat osa eläinten hallintaa, ja edellä esitetyssä esimerkissä karsinatila itsessään oli jo sian tilankäyttöön, kokemuksiin ja toimintaan merkittävästi vaikuttava rakenne. Esimerkiksi mahdottomuus tai mahdollisuus rakentaa pesää oli isolta osin myös tilaan ja sen ominaisuuksiin liittyvä kysymys, ja sellaisenaan se ilmensi myös valtasuhteita – emakolla ei lähtökohtaisesti ollut mahdollisuutta vaikuttaa siihen, minkälaisia pesänrakennusmateriaaleja ja kuinka paljon niitä oli karsinatilassa saatavilla. Toisaalta sikojen perspektiivi osoittaa myös vallan rajallisuuden: ihminen ei voinut määrittellä, koska pesä oli valmis ja karsinatila sopiva porsimiseen, vaan lopulta ratkaiseva tekijä oli emakon oma kokemus tilasta ja sen soveltuvuudesta porsimiseen, eli mahdollistivatko tilalliset ominaisuudet esimerkiksi sopivan pesäpaikan luonnin.

Kokemus

Tutkimukseni kolmas keskeinen käsite on *kokemus*. Seuraavassa pureudun syvemälle *kokemuksen* käsitteeseen ja osoitan, miksi se täytyy ottaa osaksi eläinten analysointia. Samalla haluan huomauttaa, että seuraavaksi esitetyillä *kokemuksen* määreillä pyrin ennen kaikkea määrittelemään sitä, minkälaisista osa-alueista käsitteeseen kuuluu tai voisi kuulua, mutta seuraavat määrittelyt eivät ole yhtä kuin koko kokemus. Tarkoitus ei ole rajata eläinten kokemuksia näiden määreiden rajoihin, vaan tarkoitus on käyttää niitä aktiivisesti eläinten kokemusten hahmottamiseen ja samalla muistaa, että lopputulos on avoin. Tätä avoimuuden välttämättömyyttä on kuvattu myös ihmisten kokemusten osalta.⁹⁸ Eläinten erilaisten kokemusten ja kokemusmaailmojen tavoittaminen on yksi eläinhistorian ja laajemmin eläintutkimuksen merkittävimpiä kiinnostuksenkohteita, mutta siihen nähden kokemusta terminä on määritelty verrattain vähän. Tämä viittaa siihen perusolettamaan, että kykenemme jollain tasolla ymmärtämään, mitä kokemuksella tarkoitetaan, vaikka sitä ei erikseen määriteltäisi tutkimusta varten. Toisaalta kokemus määrittyy niiden asioiden kautta, joita siihen tutkimuksessa liitämme: Erica Fudgen kysymys siitä, millaista oli olla nauta, tai Sandra Swartin kuvaukset hevosen aisteista ja kehon arvista ovat kokemuksen määrittämistä. Ne kuvaavat yhtäältä sitä, että maailmassa oleminen tuntuu joltakin ja koetaan jonkinlaisena fyysis-psykkisessä kehossa ja tämä jokin on sekä

⁹⁷ Bjørkdahl & Druglitrø 2016, 1–4.

⁹⁸ Kts. esim. Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 13.

jaettua että yksilöllistä. Nauta- tai hevosityksilöt tietyssä ajassa ja paikassa ovat kokeneet maailmassa olemisen jonkinlaisena, ja yksilöllisen kokemusmaailman lisäksi juuri tietyn ajan ja paikan tuottamat yhteiset piirteet tuottavat olettaman, että kokemus maailmassa olemisesta on myös jaettua, eli tietyssä ajassa ja paikassa eläneet eläimet ovat kokeneet samankaltaisia asioita. Toisaalta kuvaukset aisteista tai eläinten käyttäytymistarpeista sitovat lajin yhdeksi kategoriaksi, joka selittää sitä, miltä maailmassa oleminen tuntuu. Oletamme, että *hevosen*a tai *sikana* oleminen tuottaa näiden lajien kokemuksiin maailmasta jotain merkittävästi samankaltaista ja jaettua.

Lajityypillisten käyttäytymistarpeiden tiedostaminen voi olla hyvä lähtökohta ja väylä eläinten kokemuksiin. Lajityypillisillä käyttäytymistarpeilla tarkoitetaan niitä toiminnan ja tekemisen muotoja, jotka ovat kullekin lajille välttämättömiä ja aitoja tarpeita. Vaikka kotieläimet eivät ulkoisesti enää muistuta luonnonvaraisia sukulaisiaan, lajityypilliset käyttäytymistarpeet eivät ole kokeneet samanlaista muutosta, vaan kesyillä kotieläimillä on pitkälti samat käyttäytymistarpeet kuin niiden luonnonvaraisilla sukulaisilla.⁹⁹ Jos esimerkiksi olosuhteet, joissa eläimet ovat eläneet, ovat mahdollistaneet vain vähän mahdollisuuksia tyydyttää käyttäytymistarpeita, pystymme jossain määrin osoittamaan, että eläinten elämään on kuulunut paljon negatiivisia kokemuksia. Antropologi Anna Lowenhaupt Tsingin ajatuksia soveltaen voi todeta, että laji ja lajin peruspiirteiden ymmärtäminen on tärkeä lähtökohta, mutta sikojen elämäkirjoja ja kokemuksia ne eivät yksin kykene selittämään.¹⁰⁰ Kokemusmaailman tavoittaminen on yleisen ja yksittäisen, lajin ja yksilöllisten ominaisuuksien välistä tasapainottelua: sikojen tulkitseminen pelkästään lajin yleisten piirteiden kautta uhkaa kadottaa yksilön ja yksilölliset elämänpolut, mutta toisaalta yksilön tarkastelu ilman lajin peruspiirteiden (kuten käyttäytymistarpeiden tai aistihierarkian) tuntemusta tuottaa helposti virheellisiä tulkintoja, joissa sikojen esimerkiksi oletetaan kokevan ympäristöä yhtä näköaistikeskeisesti kuin ihminen. *Kokemuksen* käsitteeseen kuuluu siten sekä lajityypilliset tavat että yksilölliset tavat olla ja luoda suhdetta maailmaan. Olen tässä työssä päättänyt, että en luo johdannossa erillistä katsoausta sikojen lajityypillisiin piirteisiin tai käyttäytymistarpeisiin, vaan tuon lajiin liittyvää tietoa esiin osana käsittelylukuja ja osana sikojen historiallisia elämänpolkuja. Näin tasapainottelen yleisen ja yksittäisen välillä ja osoitan, että lajin lisäksi on aina tarkasteltava olosuhteita ja yksilöitä.

Eläinten kokemuksiin liittyvä usein ajatus niiden välittömyydestä eli esimerkiksi sian kokemukset porsimisesta syntyisivät siten porsimishetkellä tapahtuvasta kaiken kokemisesta ja porsimishetkellä vallitsevista olosuhteista. Historiantutkija Sandra Swartin huomio siitä, että *menneet kokemukset näkyvät hevosten tavoissa reagoida senhetkisiin kokemuksiin* kuitenkin kehottaa ajattelemaan eläinten kokemuksia välit-

⁹⁹ Kts. Telkänranta 2016, 156–159.

¹⁰⁰ Kts. Tsing 2015, 23.

tömyyttä pidemmällä aikajänteellä.¹⁰¹ Eläinten kokemusmaailman tyypistäminen jatkuvaan kokemisen virtaan, pelkkään senhetkisyysyteen, ei siten riitä eläinten kokemusmaailman ymmärtämiseen. Me tiedämme rajallisesti siitä, *miten* koetut asiat jäsentyvät osaksi eri eläinten mielenmaisemaa, mutta kun kiinnitämme huomiota Swartin kannustamana eläinten käyttäytymiseen, reaktioihin ja kehoihin, voimme havaita jotain näistä prosesseista, joissa eläimet jäsentävät omia kokemuksiaan, muistavat kokemaansa ja oppivat kokemastaan.¹⁰² Moni kokemus jäsentyy *sosiaalisesti*, eli sekä oman lajin jäsenten kesken, mutta myös yli lajirajojen tapahtuvan vuorovaikutuksen kesken. Esimerkiksi porsiva, ensikertalainen emakko ja emakkoa rauhoittamaan pyrkivä ihminen muodostavat yhdessä tilanteen, jossa ihminen pyrkii tuottamaan ja opettamaan porsimistilanteeseen ja porsivalle emakolle tietynlaista tuntemisen ja kokemisen tapaa. Tämän ei oleteta kantavan vain yhden porsimiskerran yli, vaan ensimmäisen porsimiskokemuksen (mukaan lukien siihen kuuluvien tunteiden) oletetaan vaikuttavan myös seuraavissa porsimistilanteissa. *Kokemuksen* käsitteeseen kuuluu siten useita eri ajallisia tasoja ja sen rakentumista erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa. Siihen kuuluvat olennaisesti myös *tunteet* – esimerkiksi emakon pelko tai sen lientyminen on vaikuttanut merkittävästi siihen, minkälainen kokemus porsiminen on emakolle ollut.

Historiantutkimuksessa *kokemuksen* käsitettä on määritelty ennen kaikkea suhteessa ihmiseen ja ihmisen kokemaan todellisuuteen. Esitän seuraavaksi, miksi siat (ja laajemmin eri eläimet) on tärkeä tuoda osaksi kokemushistorian keskusteluita. Kokemushistoriaan viitataan usein ”eletynä historiana” eli esimerkiksi ”eletyn uskonnon” tai ”eletyn kansakunnan” kaltaiset termit kuvaavat näiden konseptien kokemuksellista puolta.¹⁰³ Tällöin esimerkiksi kansakunta voidaan käsittää ilmiönä, joka tuottaa ja uusintaa ihmisten kokemuksia, mutta joka itsessään myös rakentuu kokemuksista. Laajemmin ajateltuna kokemus ei käsitä vain yksilön tapaa kokea maailmaa, vaan kokemukset nähdään sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettuina.¹⁰⁴ Tähän liittyen historiantutkijat Sari Katajala-Peltomaa ja Raisa Maria Toivo ovat kirjoittaneet, että historiantutkijoiden määrittelemänä kokemus voisi tarkoittaa mentaalista maailman koettelua (*mental experimentation*) ja havainnointia, johon sisältyy

¹⁰¹ Swart 2010, 249; Swart 2022, 28.

¹⁰² Kyky oppia kokemastaan ja muistaa ovat sillekin tärkeitä taitoja. Sioilla onkin tutkusti erinomainen spatiaalinen hahmotuskyky ja muisti. Kts. Held, Cooper & Mendl 2009, 53–58; Marino & Colvin 2015.

¹⁰³ Kts. eletystä kansakunnasta Kivimäki, Suodenjoki & Vahtikari (toim.), *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000* (2021); eletystä uskonnosta (ja sukupuolesta) Katajala-Peltomaa & Toivo, *Lived Religion and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe* (2020); eletystä historiasta Annola, Kivimäki & Malinen (toim.), *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen* (2019).

¹⁰⁴ Kts. Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 11; Kivimäki, Suodenjoki & Vahtikari 2021, 11, 16.

aina yritys selittää ja tulkita tehtyjä havaintoja.¹⁰⁵ Historiantutkija Ville Kivimäki on tiivistänyt, että välittömien kokemusten sijaan on tärkeää ”kiinnittää huomio siihen kussakin historiallisessa tilanteessa tapahtuvaan vuorovaikutukseen, jossa kokemukset saavat merkityksensä sekä muuttuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti jaetuiksi.”¹⁰⁶ Kuten Peltomaa ja Toivo ovat oivaltavasti kirjoittaneet, kokemus voi siten reflektoida fyysisissä, sosiaalisia ja kulttuurisia realiteetteja, mutta se voi yhtäältä reflektoida sitä, miten ihmiset itse ymmärtävät ja selittävät vallitsevia realiteetteja. Selitykset ja tulkinnat vaikuttavat toisiinsa ja siihen, miten ihmiset ymmärtävät heidän elämässään tapahtuneita asioita, mutta ne myös ohjaavat sitä, mitä ihmiset odottavat heille tapahtuvan tulevaisuudessa. Peltomaan ja Toivon mukaan tällaiset odotukset voivat ohjata ihmisten käyttäytymistä ja muita odotuksia, jolloin kokemukset vaikuttavat siihen, mitä yksilöille ja ihmisryhmille konkreettisesti tapahtuu. Uudet kokemukset tuottavat myös uusia maailman ymmärtämisen ja selittämisen tapoja eli maailman selittämisen tavat ja kokemukset ovat myös alati muovautuvia.¹⁰⁷ On selvää, että ihmisten osalta kokemusten sanallistamisella on tässä varsin vaikuttava rooli ja kieltä käytetään aktiivisesti kokemusmaailman jäsentämiseen. Kieli ei ole yhtä kuin koko kokemus, mutta se on keino välittää kokemuksia.¹⁰⁸ Sanat eivät kuitenkaan ole ainoita kokemuksen välittäjiä eikä ihmiskieli käsitteineen ainoa keino tuottaa eri asioille merkityksiä. Kuten historiantutkija Ville Kivimäki on kirjoittanut, myös toiminta voi ilmaista kokemista.¹⁰⁹

Kokemushistorian vahvuudeksi on nimetty sen kyky sitoa yksilön kokemukset sosiaalisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin, eli kuten Kivimäki on kirjoittanut, kokemus ei ole vain yksilön sisäinen ilmiö, vaan kokemukset muovautuvat ja rakentuvat suhteessa yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, mutta yhtäältä kokemuksilla vaikutetaan ympäröivään todellisuuteen ja sen ilmiöihin.¹¹⁰ Nähdäkseni tämä yhteys on tärkeä rakentaa myös eläinten, tässä tapauksessa sikojen, kokemusten ja ympäröivän todellisuuden välille. Tietyllä tapaa eläinhistoria on jo korostanut eri eläinten kokemusten ja yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen ilmiöiden välistä yhteyttä. Esimerkiksi Dorothee Brantzin vaatimus siitä, että eläinhistoriaa tutkivan on aina määriteltävä hyvin ne sosiokulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset olosuhteet, joihin ihmis-eläinsuhteet sijoittuvat kertoo jo osaltaan siitä, että eläintä kokemusmaailmoineen ei voi nostaa irralleen vallitsevista

¹⁰⁵ Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 11.

¹⁰⁶ Kivimäki 2019, 30.

¹⁰⁷ Katajala-Peltomaa & Toivo 2021, 11–12.

¹⁰⁸ Kivimäki 2019, 16–22.

¹⁰⁹ Hän käyttää esimerkkinä päivähoitossa olevia lapsia, joiden itkut, naurut, leikit ja toiminta ovat yhtä lailla kokemuksen ilmaisuja ja sellaisenaan analysoitavissa esimerkiksi suhteessa siihen, millaisia kokemuksia yhteiskunta tuottaa. Kts. Kivimäki 2019, 28.

¹¹⁰ Kivimäki 2019, 34.

olosuhteista.¹¹¹ Ihmisen instituutiot ovat eläimille läsnä ennen kaikkea ympäröivässä, eletyssä todellisuudessa, kuten esimerkiksi historiantutkija Susan Nance, mutta myös historiantutkija Taina Syrjämaa ja maantieteilijä Nora Schuurman ovat todenneet.¹¹² Ehdotan, että kokemushistorian vahvuudet sovellettuna eläinhistoriaan ja eläinten kokemuksiin syventävät ymmärrystä eläimistä erilaisten yhteiskunnallisten muutosten ja instituutioiden kokijoina sekä luovat analyyttisiä työkaluja eläinten kokemusten jäsentämiseen. Tällainen lähestymistapa antaa nähdäkseni edellytyksiä myös ymmärtää, missä määrin eläinten kokemukset vaikuttavat yhteiskuntaan ja sen instituutioihin tai missä määrin eläinten kokemukset ovat jääneet huomiotta tai ymmärtämättä osana erilaisten yhteiskuntien tai sen instituutioiden kehittymistä. Kysymyksiin siitä, millaisista kokemuksista yhteiskunta rakentuu tai millaisia kokemuksia muuttuva yhteiskunta tuottaa¹¹³, on siten vastattava myös eläinten näkökulmasta ja eläinten kokemuksia jäsentäen. Eläinten kokemukset ovat olennainen osa yhteiskunnan selittämistä.

Kun näihin kysymyksiin vastataan eläinten näkökulmasta tai eläinten näkökulmaa tavoitellen, kyse on myös perustavanlaatuisesta ajattelutapojen muutoksesta. Eläinten ymmärtäminen yhteiskunnallisten muutosten ja rakenteiden kokijoina johtaa tarpeeseen tuoda eläinten kokemukset osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Tällä tavoin eläimillä voi olla entistä enemmän mahdollisuuksia välillisesti vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin, instituutioihin ja kehityskulkuihin. Tämä palautuu myös kysymykseen vallasta, eli kenen tai keiden äänet kuuluvat yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Vaikka siat ilmaisivat toiminnallaan, että ne esimerkiksi kokevat elinympäristössään merkittävää stressiä, sen vaikuttavuus rakenteellisella tasolla asti voi olla vähäinen, jos nämä kokemukset jäävät näkymättömäksi yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kyse ei ole silloin siitä, etteivätkö siat pyrkisi toiminnallaan osoittamaan oman elämänsä olosuhteiden hyviä tai huonoja puolia, vaan kyse on ennemmin siitä, että ihminen ei osaa huomioida sikojen kokemuksia tai ei ymmärrä niitä tarpeeksi tai ei halua huomioida tai ei valitse huomioida tai ei pidä sikojen kokemuksia riittävän tärkeinä. Eläinten kokemukset eivät kuitenkaan lakkaa olemasta, vaikka ihminen tunnistaisi ne huonosti osana yhteiskuntaa.

Tämän tutkimuksen historiallisessa kontekstissa sikojen elämään vaikuttaneet rakenteet ovat syntyneet maatalouden kaupallistumiskehityksen ja modernisaation kaltaisista isoista kehityskuluista sekä näiden variaatioista paikallisissa olosuhteissa. Ne ovat vaikuttaneet konkreettisesti esimerkiksi siihen, missä sikojen on kuulunut olla, mitä sikojen on kuulunut syödä ja kuinka paljon, millaisten yksilöiden kanssa ja kuinka usein sikojen on kuulunut lisääntyä ja tuottaa jälkeläisiä, miten sikojen on

¹¹¹ Brantz 2010, 11.

¹¹² Nance 2013, 10; Schuurman & Syrjämaa 2021, 183.

¹¹³ Kivimäki 2019, 28.

kuulunut käyttäytyä, kuinka kauan siat ovat eläneet ja minkälaisissa materiaalisissa ja sosiaalisissa olosuhteissa siat ovat jäsentäneet ja muodostaneet kokemuksiaan maailmasta eripituisten elämiensä aikana. Ilman kokemuskätköä siat typistyvät osaksi ihmisen elämän ehtoja, palaksi ihmistä kannattelevia rakenteita, yhdeksi resurssi- ja materiapylvääksi osana mittavaa rakennelmaa, jolla ihminen kannattelee ennen kaikkea itseään. Kokemuskätkö tuo sian toimijaksi omine maailmassa olemisen ja maailman ymmärtämisen tapoineen, ja tämän tuominen osaksi yhteiskunnan rakenteiden rakentumista kuroo umpeen katkosta eläinten yhteiskunnallisesti rakentuneiden kokemusten ja sen välillä, miten nämä kokemukset pääsevät tai pystyvät vaikuttamaan yhteiskunnan kehityskulkuun. Mitä enemmän ihminen osaa huomioida eläinten näkökulmia, sen todennäköisemmin rakennamme yhteiskuntia, joiden rakenteet ja instituutiot eivät ole yksin ihmisen toiminnan tuloksia. Jos rakenteet on nähty ”historian näyttämönä”¹¹⁴, tuolla näyttämöllä ei seiso ainoastaan ihminen.

Kielelliset valinnat

On myös syytä kiinnittää huomiota sioista käytettyihin termeihin, joita on käytetty sikojen määrittelyyn. Koska keskityn erityisesti siankasvatukseen ja -jalostukseen hyödynnettyihin sikoihin, aineiston keskeisiin termeihin lukeutuvat *siitossiat* eli *siitosemakot* ja *siitoskarjut*. Ne kuvaavat sitä, minkälaiseen rooliin ihminen asetti tietyt siat, ja näihin rooleihin sisältyi useita oletuksia siitä, minkälainen sian tuli olla tai miten sen tuli käyttäytyä. Erilaiset termit viittasivat myös erilaisiin hoidon käytäntöihin, eli niillä voitiin erotella sikojen toisistaan poikkeaviin hoidon kategorioihin. Esimerkiksi *siitossian* ja *lihotussian* välistä eron teki usein myöskin tilallisesti: siat saattoivat olla sikalassa omissa osastoissaan tai koko sikalan toiminta keskittyä pelkästään tietyn käyttötarkoituksen sikoihin. Lopulta käytetyt termit ja sanat kytkeytyvät sikojen asemaan taloudellisen toimeentulon mahdollistavina eläiminä, eli ne eivät ole neutraaleja tai näkökulmattomia tapoja kirjoittaa sioista, vaan ilmentävät todellisuudessa vallitsevia valtasuhteita ihmisten ja sikojen välillä. Kirjoitan tässä työssä sioista sellaisin termein kuin siat on tutkittavana ajanjaksona käsitetty ennen kaikkea luettavuuden, selkeyden ja sen vuoksi, että ne ovat sanoina osa oman aikansa sikojen käsittämisen tapoja. Samalla olen tietoinen kielen sisältämisestä, sikoihin kohdistuneista hyödyn ja talouden oletuksista, jotka kertovat sioista vain rajatuilla, ihmisen tärkeiksi katsomilla tavoilla. Kuten eläinfilosofi Elisa Aaltola on todennut, ”kielellistetty eläin muuttuu itseään kuvaaviksi sanoiksi”, ja viittaa siihen, mikä valta kielellä on yksinkertaistaa, välineellistää ja rajata eläinten olemassaolo

¹¹⁴ Haapala & Lloyd 2018, 16–17.

hyvin rajallisten merkitysten alle.¹¹⁵ Tämä tutkimus on yhtä lailla myös näihin sanoihin (siitossika, siitosemakko, siitoskarju) sisältyvien merkitysten purkamista ja sellaisenaan se kasvattaa tietoisuutta siitä, minkälaisia määritelmiä ja rooleja eläimistä käytettyihin termeihin on sisällynyt, vaikka työn varsinainen fokus ei ole diskurssien analysoinnissa. Toisaalta uskon, että siitossikojen näkökulman ja kokemusten pohtiminen myös konkretisoi sitä, mitä se on sioille tarkoittanut, kun ihminen on valinnut kutsua ja määritellä sikoja *siitossioiksi*. Tällöin näkyväksi voi tulla oletuksien ja todellisuuden kohtaamispiste: siitossikoihin kohdistuneita odotuksia on täytynyt aina peilata suhteessa oikeisiin, eläviin sikoihin, joiden olemassaolo, elävyys ja maailman kokemisen tavat eivät ole yhtä kuin ihmisen luomat määritelmät sioista ja niiden rooleista osana maataloutta.

Toinen työssä keskeisesti kulkeva termi on *eläin*. Muunlajinen eläin, toislajinen eläin ja ei-inhimillinen eläin ovat kaikki ihmistieteellisessä eläintutkimuksessa ja sen eri aloilla esiintyviä termejä, joilla on pyritty häivyttämään ihmisen ja eläimen välistä erontekoa, ja tuomaan esiin ihmisen *lajillisuutta* ja asemaa osana eläinkuntaa.¹¹⁶ Esimerkiksi historioitsija Dorothee Brantz on kirjoittanut historian tutkimuksen kontekstissa, että tiukka jakolinja ihmisiin ja eläimiin on jokseenkin mahdoton – ihminen on biologisesti eläin.¹¹⁷ Länsimaisessa ajattelussa varsin pitkään vallinnut tapa erottaa ihminen muista eläimistä ja korostaa ihmisen ylivoimaisuutta suhteessa muihin lajeihin on nähdäkseni yksi tärkeimpiä asioita, joita myös ihmisiin keskittyvän historian tutkijan on tärkeä tiedostaa.¹¹⁸ Muuten uhkana on, että tulee tutkimukseen toistaneeksi vanhentuneita käsityksiä eläinten kyvyistä ja ominaisuuksista esimerkiksi sellaisten teorioiden kautta, joissa on vahvasti nojattu ihmisen erityisyyteen ja korostettu sitä. Näen, että eläin on ennen kaikkea kattotermi kahdelle erilaiselle eläimelle, joita tässä tutkimuksessa käsittelem – ihmiselle ja sialle – mutta sellaisenaan se on myös hyvin yleisellä tasolla liikkuva käsite, jonka laajuus ei palvele kovin hyvin tarkoitustaan kaikissa konteksteissa. Voimme puhua yleisellä tasolla eläinten kognitiivisista kyvyistä, mutta usein on myös tarkoituksenmukaista sukeltaa syvemmälle, puhua lajeista ja lajin eri yksilöistä. Viitataan tässä tutkimuskohteisiin yleisemmin niiden vakiintuneilla lajinimillä, eli puhun ihmisistä ja sioista. Kun käsittelem lähdeaineistoa, jossa viitataan yleisemmin eläimiin, on kuitenkin tärkeä muistaa, että tällöin *eläin* käsittää tutkittavan aikakauden omia eläimen käsittämisen tapoja. Toisaalta kun viitataan yleisesti eläinten näkökulmien tavoittamiseen tutkimuksessa, puhun ensisijaisesti muista eläimistä kuin ihmisistä. Eläinhistorian, eläinten näkökul-

¹¹⁵ Aaltola 2023, 81–82.

¹¹⁶ Aaltola & Wahlberg 2020, 14; Lähdesmäki 2020, 22–23; kts. lajillisuudesta Aaltola 2023, 101.

¹¹⁷ Brantz 2010, 3.

¹¹⁸ Kts. Aaltola 2023, 98–103.

man tai eläinten kokemusten sijaan olisi mahdollista puhua yksinkertaisesti sioista, sikojen historiasta, sikojen näkökulmasta ja sikojen kokemuksista, mutta koska työ pyrkii luomaan myös laajemmin muihin eläinlajeihin sovellettavia tutkimusmetodeja, koen, että on paikoin perusteltua puhua yleisemmällä tasolla eläimistä.

1.4 Lähteet, metodit ja työn runko

Tutkimukseni keskeinen lähdeaineisto koostuu sianhoidon opaskirjoista, aikakausi- ja sanomalehtiartikkeleista sekä *Suomen Sianjalostusyhdistyksen* tuottamista sikatalouteen ja sianhoitoon liittyvistä materiaaleista ja kirjoituksista, joihin lukeutuu muun muassa yhdistyksen oma julkaisu *Suomen Sianjalostusyhdistyksen tiedonantaja* vuodesta 1921 alkaen. Julkaisu tunnettiin 1930-luvun lopulla lyhyemmin nimellä *Sika*. Käyttämäni kirjalliset lähteet ovat suurelta osin 1900-luvun alusta 1930-luvun loppuun syntyneitä kirjoituksia yllä mainituissa julkaisukanavissa, mutta viitataan yksittäisissä tapauksissa myös 1800-luvun tai 1940-luvun puolella julkaistuihin materiaaleihin. Tämän lisäksi hyödynnän tutkimuksessani lähdeaineistossa sekä arkistoissa esiintyvää kuvamateriaalia, joka toimii kirjoitusten tavoin keinona analysoida menneisyyden sikoja ja sikalataloja. Olen myös katsonut vuonna 1950 julkaistun *Elanto II* -dokumenttielokuvan osuusliike Elannosta, jossa esiteltiin liikkeen 1930-luvulla valmistunutta sikalarakennusta.

Tutkimukseni merkittävimmät lähteet ovat 1900-luvulla julkaistut sianhoidon oppaat. Oppaiden kirjoittajat ovat pyrkineet omalla aktiivisuudellaan edistämään sikatalouden ja sianhoidon käytäntöjen kehittymistä Suomessa, ja he ovat useimmissa tapauksissa olleet mukana myös Suomen Sianjalostusyhdistyksen toiminnassa. Olen lukenut rinnakkain sianhoidon oppaiden kanssa myös maatalousrakentamiseen ja erityisesti sikalan rakentamiseen liittyviä teoksia, mutta myös sianhoidon oppaissa oli useimmiten ohjeita sikaloitten rakentamiseen. Varhaisimmat käytetyt opasteokset ovat 1800-luvun lopulta ja ne käsittelevät yleisesti kotieläinrakennuksia.¹¹⁹ Varhaisimmat oppaat ovat mahdollistaneet sikalatalassa ja sikalan rakennusmateriaaleissa tapahtuneiden muutosten havainnoinnin jo ajalta ennen tutkimukseni varsinaista aikarajausta ja ne täydentävät myöhempien oppaiden tulkintaa. Sianhoidon oppaat edustavat normatiivista aineistoa: niissä luotiin suosituksia siitä, millaisia sianhoidon käytäntöjen tai sikojen tulisi ihannetapauksissa olla. Historiantutkija Maija Ojala-Fulwood on kuvannut tätä normatiivisen aineiston yhdeksi keskeiseksi haasteeksi: ne kertovat ensisijaisesti sen, miten asioiden pitäisi olla.¹²⁰ Perinteentutkija Taija Kaarlenkaski on analysoinut 1800- ja 1900-luvun taitteen molemmin puolin ilmes-

¹¹⁹ Schoug, Ernst, *Lyhyt neuwo kotieläinten suojusten rakentamiseen* (1882); Sjöström, Alfred, *Maatalous-rakennuksia* (1891); Fabritius, L., *Kotieläinten asunnoista* (1893).

¹²⁰ Ojala-Fulwood 2021, 57.

tyneitä karjanhoito-oppaita ja todennut, että niiden kirjoittajat olivat yleensä alan asiantuntijoita, ja oppaat edustivat tietyn ihmisryhmän käsityksiä siitä, millaista tavallinen kansa tai karjanhoito oli, tai mihin suuntaan niiden odotettiin kehittyvän.¹²¹ Ojala-Fulwood muistuttaa, että aineiston normatiivisuus ei ole este menneitä todellisuutta koskevien kysymysten esittämiseen, sillä myös normatiivinen aineisto voi viestiä ”todellisista käytännöistä sekä aikalaisten arvoista ja näkemyksistä.”¹²² Myös 1900-luvun alun sianhoidon oppaissa on havaittavissa sekä sianhoidon ihanteiden että todellisten käytäntöjen välistä dialogia ja yhteensulautumista.

Olen käyttänyt pääosin seitsemää eri sianhoidon opasta 1900-luvun alun eri vuosikymmeniltä.¹²³ Näistä Yrjö Collanin *Sianhoidon oppikirja* viittaa nimeltään selkeimmin kouluopetukseen tarkoitettuun teokseen, mutta eronteko oppi- ja opaskirjojen välillä oli häilyvä. Esimerkiksi agronomi Aarne Salokangas totesi vuonna 1933 julkaistun *Sianhoidon käsikirjan* alussa, että kirja on tarkoitettu sekä sianhoidon harjoittajille että maatalouskouluihin.¹²⁴ Oppaisiin otettiin vaikutteita muissa maissa, kuten Tanskassa, Ruotsissa ja Saksassa julkaistuista alan oppaista ja tutkimuksista, ja ne olivat yksi keino levittää uutta tietoa ja tutkimustuloksia maatalouteen. Samalla sianhoidon oppaat ja niiden kirjoittajat toimivat tiedon muokkaajina ja soveltajina: eri maissa sovellettiin erilaisia käytäntöjä ja oppaissa oli osattava kertoa Suomen olosuhteisiin sopivista sianhoidon tavoista ja sikaloista. Esimerkiksi keskustelut sikaloitten rakennusmateriaaleista ja rakennustavoista ilmensivät osaltaan tarvetta löytää Suomen olosuhteisiin sopivia ratkaisuja eikä kaikkia ulkomailla käytössä olleita rakennustapoja voitu omaksua sellaisenaan Suomen sääolosuhteisiin.

Myös oppaiden sisältöjen laajuus vaihteli, eli kaikki oppaat eivät välittäneet tietoa kaikista teemoista yhtä laajasti. Esimerkiksi agronomi Toivo Hossolan *Sianhoidon opas* oli alkujaankin tarkoitettu suppeaksi teokseksi Suomen Sianjalostusyhdistyksen pitämille lyhyille kursseille eri puolilla Suomea.¹²⁵ Tällöin teos välitti ennen kaikkea perustiedot sikojen jalostukseen, ruokintaan, sikalarakennuksiin ja sikojen hoitoon liittyen. Esimerkiksi Hossolan suppeassa, noin 60-sivuisessa oppaassa, puolet kirjoitustilasta käytettiin sikojen ruokinnan yksityiskohtien esittelyyn, mikä osaltaan kertoo siitä, että sianhoidon parannusten kulmakiveksi asetettiin sikojen ruokin-

¹²¹ Kaarlenkaski 2019, 34. Kts. oppaiden yleisistä piirteistä myös Kaarlenkaski & Piirainen 2014.

¹²² Ojala-Fulwood 2021, 57.

¹²³ Ilkka, Mikko, *Sianhoitokirja* (1912); Collan, Yrjö, *Sianhoidon oppikirja* (2. painos, 1916); Collan, Yrjö, *Sianhoidon oppikirja* (4. painos, 1924); Hossola, Toivo, *Sianhoidon opas* (2. painos, 1926); Hossola, Toivo, *Sianhoidon opas* (4. painos, 1930); Salokangas, Aarne, *Sianhoidon käsikirja* (1933); Salokangas, Aarne, *Sianhoidon ohjekirja* (1937).

¹²⁴ Salokangas 1933, 5.

¹²⁵ Hossola 1926, 3.

nan järjestäminen kannattavalla tolalle. Vaikka Hossola totesi oppaassaan, että ”on aivan turhaa parantaa sikojen laatua ja ruokintaa”, jos sikala oli huono, sikalarakentamisen opastus jäi oppaassa huomattavasti suppeammaksi kuin ruokinnan opit.¹²⁶ Sianjalostusyhdistyksen harjoittaman kurssitoiminnan yksi tavoite oli ”saada sianhoitoa yleistetyksi mahdollisimman moniin talouksiin ja laajennetuksi sitä todella taloutta tukevaksi tuotannon alaksi”¹²⁷ ja ruokinnallisten neuvojen koettiin tukevan tätä tavoitetta eniten. Kuten tässä tutkimuksessa myös osoitan, pienimuotoisessa sianhoidossa (talossa yksittäisiä sikoja) erillisten sikalarakennusten rakentaminen ei usein ollut ajankohtaista tai tarpeen, mikä osaltaan myös selittää oppaiden ruokinnallisia painotuksia.

Oppaat olivat kuitenkin keino selittää ja visualisoida sikalarakentamisen uusia (ja vanhoja) ihanteita sellaisena kuin kaupallistumaan pyrkivä sikatalous niitä omaksumi. Tällöin oppaissa voitiin esitellä erilaisia sikalojen pohjapiirustuksia tai näyttää yksityiskohtaisempia kuvia esimerkiksi karsinan rakenteista, joissa saatettiin opastaa, miten ja millä aineilla seinä tai lattia kannatti eristää. Erilaisten karsina- ja pohjapiirustusratkaisujen alkuperä kävi ilmi jo kuvateksteissä. Esimerkiksi agronomi Hossolan *Sianhoidon oppaassa* esiteltiin niin ruotsalais- kuin tanskalaismallista sikalaa.¹²⁸ Erilaisten pohjapiirustusten lisäksi oppaissa saattoi olla kuvia uusista työkaluista ja keksinnöistä, joita ajan hermolla oleva sianhoitaja saattoi työsssänsä hyödyntää. Siankasvatuksen ja -jalostuksen osalta tällaisia olivat esimerkiksi astutusteline, imetyslaatikko (nyk. porsitushäkki) ja hammaspihdit, joita havainnollistettiin kuvin ja käyttöohjein. Erilaisten telineiden ja laatikoiden kuviin saatettiin liittää mitat havainnollistamaan kuvissa esitettyjen keksintöjen kokoa ja oppaissa olleiden ohjeiden perusteella olisi ollut mahdollista rakentaa astutustelineen tai imetyslaatikon kaltaisia välineitä myös omatoimisesti.¹²⁹ On huomattava, että näiden lisäksi oppaissa esitettiin kuvin myös eritoutisia, usein kantakirjaan merkittyjä sikayksilöitä, eli sianhoidon käytännönläheisten oppien lisäksi oppaissa havainnollistettiin myös ajan ihanteita vastaavia sikoja.

Oppaiden lisäksi käytän tutkimuksessani laaja-alaisesti erilaisia sanoma- ja aikakauslehtiä täydentämään sikojen hoidosta ja sikalarakennuksista käytyä keskustelua. En ole valikoinut tarkasteltavaksi yksittäisiä lehtiä, vaan olen ensisijaisesti hakenut Kansalliskirjaston digiarkistosta tutkimukseni teemoihin liittyneitä artikkeleita ja uutisia 1900-luvun alusta vuoden 1939 loppuun asti. Monet sikatalouden alalla aktiivisesti toimineista henkilöistä kirjoittivat oppaiden lisäksi myös runsaasti erinäisiä

¹²⁶ Kts. Hossola 1926, 43.

¹²⁷ Salokangas 1923, 15.

¹²⁸ Kts. esimerkiksi Ilkka 1912, 101–102; Hossola 1930, 48–54; Salokangas 1933, 216–217.

¹²⁹ Kts. esimerkiksi Salokangas 1933, 197–198; 228–229.

sianhoitoon liittyviä sanomalehtikirjoituksia ja välittivät kirjoituksillaan tietoja, oppeja ja näkemyksiään sianhoidon ja laajemmin sikatalouden tilasta. Kirjoituksia julkaistiin maatalouden ammattilaisten omissa julkaisuissa, kuten Agronomien Yhdistyksen julkaisemassa *Maatalous*-lehdessä ja Suomen maatalousseurojen julkaisemassa *Maa*-aikakauslehdessä, mutta myös maitotaloudellinen aikakauslehti *Karjantuote* ja karjanomistajien ammattilehti *Karjatalous* olivat monen kirjoituksen julkaisukanavia. Yksittäisistä lehdistä nousevat näiden lisäksi esiin *Maaseudun Tulevaisuus* ja osuustoimintalehti *Pellervo* sekä jo aiemmin mainittu Suomen Sianjalostusyhdistyksen oma *Sika*-lehti. Tämän lisäksi kirjoituksia julkaistiin myös paikallislehdissä, jolloin kirjoitusten näkökulmissa painottui usein enemmän paikallinen ote ja paikallisten sikatalousolosuhteiden arviointi. Sianhoidon oppaat ja sianhoitoa aktiivisesti edistäneiden toimijoiden kirjoitukset eri sanomalehdissä muodostavat tutkimuksen keskeisimmän lähdeaineiston. Sekä oppaissa että lehdissä julkaistut kuvat ovat kirjoitusten ohella tutkimuksen tärkeitä lähteitä, ja yhdessä tekstien kanssa ne muodostavat kattavan aineistokokonaisuuden, jota analysoida. Tutkimuksessani esiin nostamani yksittäiset esimerkit eri aineistoista ovat valikoituneet laaja-alaisen lähdeaineiston keruun, kartoittamisen, laadullisen ja historiallisen analyysin sekä eri aineistojen rinnakkain lukemisen myötä.

Oppaiden ja lehtiartikkeleiden käyttö aineistona on perusteltua, koska ne sijoituvat monelta osin käytännön sianhoidon ja sikatalouden toiveiden ja ihanteiden välimaastoon. Oppaiden normatiivisia taipumuksia tasapainottaa sanoma- ja aikakauslehtien paikallisuus sekä todellisista tapahtumista, tilanteista ja kehityskuluista kertovat artikkelit, jotka tuovat sikatalouden elettyä todellisuutta ja sen kompleksisuutta enemmän julki. Sellaisenaan erilaiset kirjoitukset refleктоivat yhdessä sikatalouden, siankasvatuksen ja sianhoidon olemusta kussakin ajassa ja paikassa, mutta yhtäältä ne loivat mielikuvia siitä, miten ja millä keinoin sianhoitoa kannatti järjestää, jos mieli päästä kiinni jonkinasteiseen kaupalliseen toimintaan. Kirjoitusten avulla vaikutettiin sianhoidon ja -kasvatuksen käytäntöjen muotoutumiseen ja käytännöt heijastuivat takaisin kirjoituksiin ja neuvoihin. Esimerkiksi sementtisikaloiden ongelmat tulivat osaksi oppaiden käsittelemiä aiheita 1920- ja 1930-luvuilla ja oppaissa muodostettiin uusia suhteita sementin käyttöön ja sikalarakentamiseen, jotka osaltaan jälleen ohjasivat käytännön toteutuksia. Yhtäältä kirjoituksista huokuvat erilaiset olosuhteet ja tilanteet, joissa sianhoitoa pyrittiin huomioimaan osana maataloutta, kun osalle erillisen sikalarakennuksen rakentaminen saattoi olla täysin tarpeeton ratkaisu siinä missä osa suunnitteli merkittäviä laajennuksia sikojen pitoon ja sikatalouteen.

Erilaisten rakennusratkaisujen, uusien käytäntöjen tai innovaatioiden omaksuminen oli myös eritahtista ja niiden sopivuus oli aina suhteellista. Esimerkiksi siankasvatuksen uusi apuväline, astutusteline, saatettiin yhdessä paikassa torjua vanhaan sikalatalaan sopimattomana välineenä, mutta yhtäältä se saatettiin toisaalla omaksua

toimintaa tehostavana ja omaa asemaa parantavana innovaationa. Sikojen eletyt todellisuudet olivat siten hyvin vaihtelevia, kun huomioidaan erilaisten käytäntöjen vaihtelevuus ja eritahtiset kehityskulut. Siitä huolimatta voidaan ajatella, että esimerkiksi kaupallisten sikaloitten kehittyminen toi sikoja tiiviimmin osaksi yhdenmukaisempia käytäntöjä ja asuintiloja, joiden vaikutus sikojen elettyyn elämään oli ilmeinen – esimerkiksi sikojen sisähoito ominaisuuksiltaan tietynlaisissa karsinoissa ja sikaloissa voisi olla osoitus tällaisista yhdenmukaisuuksista. Sikojen näkökulma kannustaa kuitenkin tarkastelemaan näitä rakenteita yksityiskohtaisemmin: esimerkiksi olkikuivitettu, maapohjainen karsina puurakenteisessa sikalassa oli lopulta sian näkökulmasta hyvin erilainen ympäristö kuin betonipohjainen, puisella makuulavalla varustettu karsina kiviseinäisessä sikalassa. Molemmat olivat osa 1900-luvun alussa eläneiden sikojen todellisuutta.

Muita lähteilleni keskeisiä piirteitä ovat ihmiskeskeisyys ja suhde sikaan ensisijaisesti taloudellisen toimeentulon mahdollistavana eläimenä. Koko aineiston kattava oletus on, että sika on ihmisen tarpeita varten olemassa oleva eläin. Tämä on vaikuttanut siihen, miten sioista on kirjoitettu ja minkälaisien osa-alueiden tai näkökulmien kautta sikojen elämää on ensisijaisesti pyritty havainnoimaan, hallitsemaan ja ohjaamaan. Kaupallisten tarkoituserien kannalta keskeisimpiä osa-alueita olivat ruokinta, sikojen asuinolot ja rodunjalostus, ja näistä kirjoittaminen myös tuotti ja uusinsi käsityksiä sioista eläiminä, joiden kuului syödä tietynlaista rehua, oleskella tietynlaisissa paikoissa ja näyttää ulkoisesti tietynlaisilta yksilöiltä. Toisaalta, kun tarkoitukseni on tutkia kaupallistumiseen kytkeytyviä muutoksia ja niiden vaikutusta sikojen elämään, on hyödyllistä keskittyä sellaisiin lähteisiin, joissa sikoja asemoidaan tämän kehityksen mahdollistajiksi. En oleta, että kirjoitukset kertovat sioista kaiken kattavilla tavoilla: esimerkiksi sellainen käyttäytyminen, jota ei ole pidetty taloudelliseen toimeentuloon vaikuttavana tai sen kannalta oleellisena, on voinut jäädä kirjoitusten ulkopuolelle, koska ihmisen näkökulmasta se on ollut vähäarvoista toimintaa. Vaikka siat ovat aineistoissa ensisijaisesti lukuisten käytäntöjen kohteita, sikojen elävyys, yksilöllisyys, kokemukset ja toimijuus ovat yhtä lailla nostettavissa esiin. Johdannon alussa esittämäni lainaus ja koko artikkeli *Turunmaa*-lehdessä kuvaa hyvin ihmiskeskeisten arvojen ja sikojen elävyyden kohtaamista: erilaiset sikalat olivat sioille hyvin konkreettisia elinympäristöjä, ja ihmisen halu hyötyä sioista ei voinut ohittaa sikojen näkökulmaa ja tarpeita kokonaan. Kyse on tutkija Donna Harawayta mukaillen siitä, että ihminen ei voinut olla pelkästään vaativana osapuolena suhteessa sikoihin, vaan ihmisen oli sopeuduttava myös sikojen vaatimuksiin.¹³⁰ Keskustelua sopivista ja sopimattomista sikaloista väritti siten ihmisen huoli talou-

¹³⁰ Kts. myös Haraway 2008, 73, 262–263.

dellisen toimeentulo heikkenemisestä, mutta sellaisinaan niihin sisältyi yhtä lailla sikojen eletty todellisuus.

Seuraavaksi kerron tutkimukseni keskeisimmistä tutkimusmetodeista, joiden avulla olen analysoinut lähdeaineistoa ja pyrkinyt hahmottamaan sikojen näkökulmaa. Tutkimukseni perustuu aineistolähtöiseen, laadulliseen analyysiin, eli en ole esimerkiksi olettanut ennakkoon, minkälaisia sikojen kokemuksia aineistosta voisi analysoida, vaan perustavanlaatuisempi kysymys on ollut *miten* sikojen kokemuksia voisi jäsentää historiallisista aineistoista. Tältä osin olen eläinmaantieteen *tilan* ja *paikan* käsitteitä hyödyntäen rajannut analyysiani sikalarakennuksiin ja valinnut kolme teemaa (astutus, porsiminen, ulkoilu), joiden kautta valottaa lisääntyvien sikojen elämää ja kokemuksia sikalarakennuksissa ja sianhoidon käytännöissä. Sikalarakennukset ja rakennusten ominaisuudet ovat keskeisiä tarkastelukulmia myös edellä mainittuihin teemoihin liittyen.

Sikojen näkökulmasta kirjoittaminen edellyttää aineiston lukemista tavalla, joka tunnistaa aineistossa esiintyvät siat ja pyrkii tulkitsemaan elettyä todellisuutta esimerkiksi opaskirjassa esitettyjen ohjeiden taustalta. Olen kiinnittänyt ensin huomiota siihen, mitä sioista kirjoitetaan ja pyrkinyt siten ajattelemaan tilanteita niin, että kyseiset tapahtumat ovat olleet myös sikojen perspektiivistä jonkinlaisia. Tällöin siat muuttuvat ihmistoiminnan kohteista tilanteiden aktiivisiksi kokijoiksi omine piirteineen, ominaisuuksineen, kykyineen ja tunteineen. Esimerkiksi viittaukset siitossikojen tuontiin Englannista Suomeen tai viittaukset emakoiden laittamisesta porsimiskarsinaan ovat eletyn todellisuuden jättämiä jälkiä, todellisuuden, jossa myös sikojen näkökulmasta on tapahtunut jotakin ja joiden myötä sikojen elämät ja kokemukset ovat muovautuneet. Erityisen hyödyllistä on ollut kiinnittää huomiota sellaisiin kohtiin, joissa kuvaillaan sikojen käyttäytymistä, sillä tällöin sikojen elävyys, tunteet, kokemukset ja toiminta välittyvät yksityiskohtaisemmin. Esimerkiksi kuvaukset rapusutuksien (tai aikalaisittain kyhnyttelyn) myötä kyljelleen kellahtavista sioista ovat tietynlaisten ihmis-eläin kohtaamisten itsestään jättämiä jälkiä kirjallisessa aineistossa, ja sellaisenaan ne kuvaavat myös tietynlaista käyttäytymistä ja kehonkieltä, jota voidaan hyödyntää sikojen kokemusten ja näkökulman pohtimisessa.¹³¹ Tämä vaatii myös tarkkuutta ja kriittistä luentaa, sillä ihmisten kuvaukset sikojen käyttäytymisestä tai kehonkielestä voivat olla vaillinaisia tai sikojen toimintaa on voitu tulkita myös väärin.

Tässä työssä keskeisin tapani pyrkiä ymmärtämään menneisyyden sikojen kokemuksia on kiinnittää huomiota sikojen kuvattuun käyttäytymiseen sikala/karsina/ulkoiloissa, eli tilallisuus on ennen kaikkea keino sikojen näkökulman havainnointiin historiallisesta aineistosta. Oppaiden ja sanomalehtikirjoitusten tekstit harvemmin

¹³¹ Kts. esimerkiksi Salokangas 1933, 223.

kertovat yksittäisten sikojen kokemuksista suoriltaan, vaan sikojen käyttäytymiseen viitataan yleisemmällä tasolla, mutta kun tarkoituksena on osoittaa kaupallistumisen ja maatalouden modernisaation kaltaisten rakenteiden suhdetta sikojen kokemuksiin, yleisellä tasolla tarkastelu on perusteltua. Tämä ei tarkoita sikojen yksilöllisyyden tai sen unohtamista, että sikalat rakentuivat ja sianhoidon käytäntöjä omaksuttiin varsin vaihtelevilla tavoilla. Jokainen porsiminen oli yksilöllinen tapahtuma yksilöllisessä paikassa, mutta samaan aikaan porsimisympäristöä tai hoitajan toimintatapoja muovattiin tavoilla, jotka tuottivat porsimisiin myös yhtenäisiä piirteitä. Myös normittavien opastekstien tai sanomalehtikirjoitusten takana voidaan kuitenkin ajatella olevan elettyä todellisuutta, vaikka sitä olisi mahdoton paikantaa esimerkiksi tiettyyn sikayksilöön. Sellaiset toteamukset, kuten ”ensimmäiset yorkshire-siat tuotiin jo 1870-luvulla”¹³² tai ”jo pari viikkoa ennen porsimista on emakko erotettava omaan karsinaansa”¹³³ ovat yleisellä tasolla liikkuvia lauseita, näennäisen irrallaan tarkasti paikannettavista yksilöistä, mutta samalla niihin kiteytyy yleistyksen muotoon puettuja elettyä todellisuuksia. Jotta voi opastaa yleisellä tasolla laittamaan emakot omaan karsinaan, on oltava todellisuus, jossa emakoita on laitettu karsinoihin ennen porsimista. Jotta voi yleistää, on oltava jotain, jonka pohjalta yleistää. Tässä mielessä yleistyksen, joita opaskirjoissa oli runsaasti, voi ajatella jonkinasteisina kollektiivisina käsityksinä eletyn todellisuuden tapahtumista ja sikojen elävyyden eri vivahteista. Yleistyksen eivät paikannu yksittäisiin kokemuksiin, mutta niihin sisältyy lukuisia kokemuksia. Tästä hyvänä esimerkkinä toimivat jo mainitsemani sementtisikaloihin liittyneet näkemykset ja ongelmat, joiden esiintyminen opaskirjoissa ja sanomalehtikirjoituksissa linkittyi selkeästi elettyyn todellisuuteen ja sen tuottamiin kokemuksiin.

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö yleistävässä aineistossa olisi myös yksilöllisempiä kokemuksia. Esimerkiksi arvostetut siitossiat yksilöityivät varsin usein: historian tutkija Marja Jalava on nostanut esiin Suomen Sianjalostusyhdistyksen omassa lehdessä julkaistut, siitossioista kirjoitetut lyhyet elämäkerralliset tekstit, joissa ihmisen arvossaan pitämien yksilöiden elämästä kerrottiin ihmisen mielestä olennaisia yksityiskohtia, eli viitattiin esimerkiksi saavutuksiin siitossikoina.¹³⁴ Vaikka oppaiden tekstit harvemmin kertoivat yksittäisistä sioista, joissakin sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistut kirjoitukset viittasivat selkeämmin yksilöihin ja yksilöiden kokemusmaailmaan. Esimerkiksi Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja Rurik Pihkala kirjoitti *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1926 sikalarakentamisesta ja viittasi useampaan otteeseen omaan sikalaansa ja sikoihinsa – paikoin yksilötasolla asti.¹³⁵ Tällaiset kir-

¹³² Salokangas 1933, 158.

¹³³ Salokangas 1933, 227.

¹³⁴ Jalava 2024, 78.

¹³⁵ Pihkala 1926, 40–42, 739–745.

joitukset eivät siten liiku ainoastaan yleisellä tasolla, vaan kirjoituksen havainnot esimerkiksi sikojen käyttäytymisestä paikantuvat tiettyyn sikalaan ja tiettyihin sikayksilöihin, mikä mahdollistaa myös yksilöllisempien piirteiden ja kokemusten analysoinnin ja huomioonottamisen.

Sikojen käyttäytymisestä kertovat tekstit ja niiden tulkinta ovat siten olennainen osa sikojen näkökulman tavoittamista. Tulkitsemme käyttäytymistä nojaten tutkimustietoon, jota luonnontieteellinen eläintutkimus on tuottanut eläinten käyttäytymisestä, kehonkielestä, kognitiosta, ominaisuuksista ja tarpeista. Nykytiedon soveltaminen menneisyyden sikoihin on kuitenkin tehtävä tarkasti, harkiten ja tietoisena siitä, että sikojen käyttäytymistä on aina tulkittava oman aikansa kontekstissa. Tutkijan ei pidä liian hanakasti selittää menneisyyden sikojen elämää pelkästään nykytiedolla kuin olettaen, että sioissa olisi pysyviä, historiallisista konteksteista ja muutoksista irrallaan olevia ominaisuuksia, tai että siat itsessään olisivat vuosisadasta toiseen samantyyppisiä eläimiä.¹³⁶

Tämä ei tarkoita, etteikö nykytietoa saisi tai pitäisi soveltaa, tai että sioissa ei olisi mitään samankaltaisuuksia: esimerkiksi juuri nykytiedon avulla on mahdollista todeta, että monien kesytettyjen kotieläinten, myös sikojen, käyttäytymistarpeet ovat edelleen hyvin lähellä niitä tarpeita, joita sikojen luonnonvaraisilla esivanhemmillä oli ennen ihmisen väliintuloa.¹³⁷ Tältä osin esimerkiksi sikojen käyttäytymistarpeisiin ja niiden toteutumiseen liittyvä tutkimus voi olla erityisen sovellettavissa myös pyrkimyksissä ymmärtää menneisyyden sikoja. Nykytieto on kuitenkin ennen kaikkea apukeino, jonka avulla luoda ja esittää menneisyyden sikojen kokemusmaailmaan kohdistuvia kysymyksiä, mutta tulkinnessa on aina liikuttava aikakauden kontekstissa.¹³⁸ Esimerkiksi nykytieto voi auttaa hahmottamaan pesänrakennuksen kaltaisen käyttäytymisen merkityksen porsimaan valmistautuvalle emakolle, mutta nykypäivän porsivilla emakoilla ja sata vuotta sitten porsineilla emakoilla on takanaan toisistaan poikkeavat elämänhistoriat, aiemmat kokemukset, sianhoidon käytännöt ja sikalatilat, joiden osaksi pesänrakennuskäyttäytyminen sijoittuu.

Toinen tärkeä seikka muodostuu nykytiedon ja tutkittavana ajanjaksona vallinneen tiedon välille. Siat on ymmärretty 1900-luvun alussa erilaisista lähtökohdista käsin kuin nykypäivänä, ja myös menneisyyden tietämisen tavat on nähtävä osana tutkittavan aikakauden kontekstia. Menneisyyden tietämisen tavat myös selittävät sikalarakennusten tai hoitokäytäntöjen kehityskulkuja, sillä molemmat heijastelivat sitä, mitä sioista tiedettiin tai mitä sikojen oletettiin tarvitsevan. Tieto oli sekä käytännön kokemuksista että tieteellisistä tutkimuksista kumpuavaa: esimerkiksi ymmärrys erilaisten vitamiinien merkityksestä kasvoi 1900-luvun alussa, mikä heijastui

¹³⁶ Kts. myös Benson 2011, 7.

¹³⁷ Telkänranta 2016, 158–159.

¹³⁸ Kts. esimerkiksi Fudge 2017, 267.

myös sianhoidon oppaisiin ja muutti osaltaan sitä, miten sikoja kehoitettiin ruokki-
maan.¹³⁹ Sioille sopivien sikaloiden osalta keskustelussa painottuivat useasti käytän-
nön kokemukset ja havainnot siitä, miten siat käyttäytyivät tietyissä ympäristöissä
tai minkälaisissa olosuhteissa siat pysyivät terveinä ja mahdollistivat ihmiselle näin
taloudellisen toimeentulon. Samaan aikaan esimerkiksi aikakauden eläinlääketiede
määritteli käsityksiä sioille sopivista olosuhteista.¹⁴⁰

Käsittelylukujen runko

Avaan seuraavaksi vielä yksityiskohtaisemmin käsittelylukujen sisältöä. Käsittely-
luvuissa on ollut tarpeen tehdä perustutkimusta sekä sikaloista että siankasvatuksen
käytännöistä, sillä ilman sitä sikojen kokemusmaailman jäsentäminen olisi ollut
mahdotonta. Sikojen kokemusten käsittely painottuukin tässä työssä enemmän lu-
kuihin kolme ja neljä.

Tarkastelen *luvussa kaksi* erityisesti sikaloiden materiaalisuutta sekä siitossiko-
jen karsinatilojen yksityiskohtien muodostumista siankasvatuksen vaatimusten mu-
kaisiksi. Käsittelen erilaisten rakennusmateriaalien keskinäistä suhdetta sikalaraken-
tamisessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ja sidon tarkastelun kysymyksiin siitä,
millaisia paikkoja sikaloista tuli erilaisten rakennusmateriaalien, kuten puun, kiven
tai sementin, myötä. Käsittelen luvussa kaksi myös sitä, miten erilaisia materiaaliva-
lintoja perusteltiin, miten sikojen tarpeet näkyivät tai otettiin huomioon osana sika-
lan rakennusprosessia ja materiaalivalintoja sekä miten siat itse kokivat erilaisia ma-
teriaaleja ja niiden vaikutuksia. Tämä käsittely syvenee luvun kaksi edetessä sikojen
karsinoiden materiaaleihin ja karsinoiden yksityiskohtiin. Tällöin tarkastelen esimer-
kiksi lattioiden ja seinien rakentumista ja sitä, minkälaisia karsinoita siitoskarjuille
ja -emakoille koettiin tarpeelliseksi rakentaa. Sikala- ja karsinatilojen ominaisuuk-
sien tarkasteleminen luo vankan pohjan myös astutusten, porsimisten ja ulkoilun kal-
taisten käytäntöjen ymmärtämiseksi, ja paneudun näihin tarkemmin luvuissa kolme
ja neljä.

Tarkastelen *kolmannessa luvussa* siitossikojen hoidon yleisiä piirteitä ja kahta
erilaista siankasvatuksen osa-aluetta: astutuksia ja porsimisia. Kasvatuksen ja hoi-
don käytännöt kietoutuivat sikaloiden eletyssä arjessa yhteen ja vaikuttivat toisiinsa.
Lähestyn astutusta tilallisena ja hallittuna tapahtumana – astutuksiin käytetyt tilat ja
niiden ominaisuudet ovat olleet keinoja hallita sikojen kehoja, käyttäytymistä ja ta-
pahtumien kulkua, ja sellaisenaan ne ovat vaikuttaneet suoraan myös sikojen koke-
muksiin. Astutustilanteissa ristesivät esimerkiksi kiiman havaitsemisen käytännöt,

¹³⁹ Kts. vitamiineista McDowell 2000, 7–10.

¹⁴⁰ Kts. esimerkiksi eläinlääkäri Rainer Steniuksen kirjoitukset. R. S. 1931a; R. S. 1931b;
R. S. 1936.

sikatalouden vaatimukset, siitossikojen käyttäytyminen ja fyysinen kunto, karjujen ja emakoiden keskinäiset suhteet sekä ihmistyö ja ihmisen rooli. Kolmannen luvun toinen tarkasteltava osa-alue koostuu siitosemakkojen porsimisista, porsimiseen tarkoitetuista tiloista ja porsimistilanteen käytännöistä. Tämä käsittää myös porsimista edeltävien hoitokäytäntöjen tarkastelun, joihin lukeutui muun muassa porsivien emakoiden fyysisestä kunnosta huolehtiminen sekä luottavaisen suhteen luominen ihmisen ja porsivan emakon välille. Pohdin, miten porsimiseen valmistautuva, pesää rakentava emakko kokee porsimiseen tarkoitettua karsinatilaa ja miten emakot itse pyrkivät mahdollisuuksien mukaan vaikuttamaan karsinatilaan ja sen ominaisuuksiin. Tämän lisäksi tarkastelen sitä, miten karsinatila on vaikuttanut porsimiseen, porsaiden hoitoon ja emakon omaan suhteenmuodostukseen omien jälkeläistensä kanssa. Porsimistilanteen välittömään läheisyyteen limittyvät siten myös porsaiden hoidon käytännöt ja ihmisen vaihtelevan aktiivinen rooli porsimistilanteen tarkkailijana ja osapuolena. Osana porsimistilanteen tarkastelua kiinnitän huomiota myös porsimistilanteen mahdollisiin ongelmiin, jotka ovat olleet emakolle porsimishetkellä hyvin konkreettisia, käyttäytymisen tasolla näkyviä kokemuksia.

Neljännessä luvussa tarkastelen siitossikojen ulkoilua. Tämä käsittää sekä erilaisissa tarhatiloissa toteutunutta ulkoilua että varsinaista laiduntamista isommilla laidunalueilla. Pohdin ulkoilun osalta sitä, miten sikojen ulkoiluun on suhtauduttu tutkittavana ajanjaksona, mikä rooli ulkoilulla on ollut siitossikojen hoidossa ja miten käsitykset sikojen tarpeista ovat muovanneet ulkoilun käytäntöjä. Vaikka keskityn ulkoilun tiloihin, sikala- ja karsinatilojen ominaisuudet ovat keskeinen osa luvun analyysia, sillä ulkoilun merkitys vertautui monesti suhteessa sikala- ja karsinatilojen rajallisuuteen. Sikojen ulkoiluun varatut tilat ja ulkoilun käytännöt ovat osaltaan muovanneet sitä, millaista oli olla siitossika 1900-luvun alun Suomessa.

2 Sikaloiden rakentuminen

Ennen kuin moderni sikalarakentaminen alkoi muovata ja määrittää sikojen paikkoja 1800-luvun lopulta eteenpäin, sikojen paikat olivat olleet verrattain vaihtelevat ja moninaiset. Pihapiirissä saattoi olla yksittäinen sikolätti, joka oli pieni, mitoiltaan karsinan kokoinen rakennus, ja joka toimi vuoden ympäri sikojen suojana. Tämän lisäksi sikoja saattoi tavata esimerkiksi tunkioilta, joita tonkimalla siat hankkivat omatoimisesti ravintoa. Toisaalta tunkioihin muodostunut lämpö teki niistä talvella myös potentiaalisia makuupaikkoja, ja monen sian paikka olikin talvella hevosentantatunkiossa. Tätä sikojen paikkojen vaihtuvuutta selittää erityisesti se, että sianhoito perustui pitkään sikojen vapaaseen liikkumiseen ja omatoimiseen ravinnonhankintaan, vaikka osan ravinnosta muodostikin ihmisen antama rehu ja ihmisen tuottamat jätteet.¹⁴¹ Siat hakeutuivat siten moniin paikkoihin itse, ja sikojen hoito oli välittömään lähiympäristöön sijoitettavaa toimintaa, jossa ihmisen vaikutus sikojen paikkoihin oli vaihtelevaa ja usein väljää. Sikolätin kaltainen rakennus osoitti sikojen olevan osa ihmisten toimeentuloa, mutta sen avonainen ovi symboloi sikojen olevan eläimiä, joiden paikka oli suurimman osan ajasta siellä ja täällä, tunkiolla tai metsässä, ihmisen tiukan kontrollin laitamilla, mutta ei kuitenkaan ihmisen kontrollin ulottumattomissa.

Sikojen omatoiminen kulkeminen ja ravinnonhankinta olivat kuitenkin hiipumassa hiljalleen 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Tämän muutoksen voi hahmottaa esimerkiksi lainsäädännön kautta. Vuonna 1864 säädettiin uusi aitausasetus, joka vaati maanviljelijöitä joko aitaamalla tai paimentamalla estämään omien eläintensä kulku muiden omistamille maille.¹⁴² Ennen asetuksen voimaantuloa oli toimittu päivittäin: pellot ja viljelmät oli aidattu suojaan ulkopuolella kulkevilta eläimiltä.¹⁴³ Kyse ei ollut yksin sikojen paikan muutoksesta, vaan osana uuden asetuksen syntyprosessia käytiin laajempi yhteiskunnallinen keskustelu kotieläinten paikoista ja pitämisen tavoista. Sika oli yksi eläimistä, joiden pitäminen irrallaan nähtiin erityisen ongelmallisena – viljelysten suojeleminen sioilta vaati tiheämpiä aitoja, enem-

¹⁴¹ Ilkka 1912, 7–11.

¹⁴² Asetus säädettiin toukokuussa 1864 ja se astui voimaan 01.06.1865.

¹⁴³ Korhonen 2003, 426.

män aitamateriaaleja ja työtä. Aitausasetuksen säätämistä edeltänyt keskustelu 1800-luvun puolivälissä oli osoitus halusta muuttaa kotieläinten, myös sikojen, paikkoja – sitä, missä sikojen kuului ihmisen mielestä olla.¹⁴⁴ Tutkijat Kristian Bjørkdahl ja Tone Druglitrø ovat osuvasti todenneet, että eläinten asuttamiseen käytetyt järjestelyt eivät ole pelkkää fyysisesti olemassa olevaa materiaa, vaan niissä yhdistyvät myös eläinten ja ihmisten harjoittamat käytännöt, sekä tiede ja politiikka. Historiallisiin sikoihin sovellettuna se tarkoittaa, että sioille sallitut paikat ja sikojen asuttamiseen käytetyt rakennukset olivat osoituksia siitä, millainen maatalousjärjestelmä – ja laajemmin yhteiskunta – tutkittavana aikana vallitsi. Sikojen ja muiden kotieläinten paikoista käyty keskustelu ennen uuden asetuksen antamista oli konkreettinen osoitus siitä, miten eläinten paikkojen muutoksen taustalla oli jatkuva yhteiskunnallinen neuvottelu.¹⁴⁵ Itsenäisesti kulkevista sioista alkoi hiljan tulla aitauksiin, lätteihin ja karsinoihin suljettuja eläimiä, mikä myös muutti sianhoidon luonnetta. Kun sikojen elinpiirin kaventaminen oli samalla myös sikojen omatoimisen ravinnonhankinnan rajaamista, se herätti kysymyksiä esimerkiksi ruokinnan järjestämisestä, sen vaatimasta työstä ja sianpidon uusista kustannuksista. Historiantutkija Teppo Vihola on puhunut tästä ”sikatalouden sisäisenä muutosprosessina” viitaten sillä juuri ruokinnan ja pitotapojen muutoksiin, jotka johtivat sianpidon loppumiseen monilla pienillä tiloilla 1800-luvun lopulla.¹⁴⁶

Sioille kuuluvien paikkojen uudelleenmäärittely oli siten samalla koko sianhoidon käytäntöjen uudelleenmäärittelyä. Bjørkdahlin ja Druglitrøn mukaan eläinten pitotavat jäsentävät merkittävästi myös eläimiä hoitavien ihmisten työtä ja tuottavat käsityksiä siitä, mitä eläinten hoito, siis tässä tapauksessa sianhoito, tarkoittaa sitä harjoittaville ihmisille.¹⁴⁷ Vaikka uusi aitausasetus ei edellyttänyt sikojen (tai muiden kotieläinten) sulkemista sisätiloihin, ympärivuotisen sisäruokinnan ajatus tuli osaksi eläinten, myös sikojen, paikoista käytyä keskustelua. Ympärivuotinen kotieläinten sisäruokinta oli kuitenkin valtaosalle väestöstä vieras tapa vielä 1800-luvulla.¹⁴⁸ Yhtäältä sikojen identiteetti ”maankulkijoina” alkoi kuitenkin rakoilla ja sikojen paikkoihin muodostui 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä uudenlaista pysyvyyttä, kun vapaan kulkemisen yhteiskunnallinen hyväksyttävyys aleni. Muutos oli eriaikaista läpi Suomen, sillä

¹⁴⁴ Kyse ei tietenkään ollut yksin sioista, vaan laajemmin kotieläimistä ja niiden paikoista. Kts. esimerkiksi ’Aitaus-velvollisuuden lakkaamisesta’, *Suometar*, 28.05.1858, 1 ja *Suometar* 04.06.1858, 1; ’Valiokunnan keskusteluita’, *Suometar*, 14.03.1862, 1.

¹⁴⁵ Bjørkdahl & Druglitrø 2016, 1–2.

¹⁴⁶ Vihola 1991, 132.

¹⁴⁷ Bjørkdahl & Druglitrø 2016, 1–2.

¹⁴⁸ Kts. esimerkiksi Voidaanko aitoja meillä vähentää? 1872, 17–22. Kts. myös keskustelu *Hämeen Sanomissa*: A. K., ’Etelä-Hämeen Maalaisseuran vuosikokouksesta Riihimäellä’, *Hämeen Sanomat*, 20.08.1880, 1; Nimim. a., ’Vähän vastinetta herra A. K:lle sikajuttuun’, *Hämeen Sanomat*, 03.09.1880, 2; A. K., ’Vielä jatkoa sikajuttuun’, *Hämeen Sanomat*, 01.10.1880, 4.

syryjäisillä seuduilla saattoi vielä 1930-luvullakin kohdata vapaana kuljeksivia sikoja.¹⁴⁹ Viimeistään tässä vaiheessa sikojen paikka oli kuitenkin jo pääsääntöisesti sikalassa sekä aidatuissa tarhoissa tai aidatuilla laitumilla.

Sikojen paikkojen muutokset kielivät yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista ja sikojen vapauden rajaaminen alkoi hiljan saada taloudellisia merkityksiä, kun se muovautui osaksi kaupallisesti kannattavaa sianhoitoa. Erillisten, uusien sikalarakennusten ilmestymisessä pihapiiriin oli siten pitkälti kyse hoidon ja jalostuksen jäsentämisestä yhteiskunnan muuttuneita intressejä palveleviin tarkoituksiin, kuten pyrkimyksiin kasvattaa kotimaista sianlihan tuotantoa. Lätteihin tai tienpientareisiin verrattuna sikala oli kaupalliseen tuotantoon sidotun sian paikka, sillä koko sikalarakennuksen olemassaolo oli kyseenalainen ja vailla perusteita ilman riittävän suurta sikamäärää ja sioista saatavia tuloja. Tästä kertoo erityisesti se, että yksittäisten, usein omavaraistalouden tarpeisiin pidettyjen sikojen kohdalla sikalarakennusta ei pidetty tarpeellisenä tai järkevänä rakennuksena vielä 1930-luvullakaan, vaan sikojen paikka löytyi tällöin esimerkiksi osana navettarakennusta.¹⁵⁰ Kuten historiantutkija Marja Jalava on todennut, suomalaisen sikatalouden ja sianhoidon (hitaat) muutokset omavaraistaloudesta teollisen mittakaavan eläintuotantoon on nähtävä osana laajempia kehityskulkuja, joihin lukeutuvat esimerkiksi maatalouden modernisaatio, globaalit maataloustuotteiden markkinat ja niiden kehittyminen sekä modernin teollisuuskapitalismin läpimurto.¹⁵¹ Sikojen paikkojen muutokset läteistä moderneihin sikaloihin on yksi konkreettinen esimerkki siitä, miten tehokkuuden ja kaupallistumisen periaatteita omaksuttiin käytännön tasolla ja miten talouden ja yhteiskunnan kehityskulut muovasivat ja määrittelivät uudelleen sikojen elämäntapaa sekä ihmisten suhdetta sikoihin.

Kaupalliset tavoitteet eivät ainoastaan muokanneet sikojen paikkoja, vaan ne lisäsivät myös tarvetta kehittää sianjalostusta, jotta taloudellisesti arvokkaiksi mielletyt ominaisuudet kehittyisivät ja säilyisivät sikakannoissa. Tutkija Rebecca Woods on todennut, että lisääntymisen kontrollointi oli eläinten tuotteistamisen ensiaskel, ja se kuvaa sellaisenaan hyvin myös suomalaisen sianjalostuksen motiiveja. Taus-talla oli halu luoda tietynyyppisiä sikoja sekä kotimaan kulutukseen että kansainvälisille vientimarkkinoille.¹⁵² Suomeen syntyi 1910-luvulla ensimmäisiä siansiitoskeskuksen arvon saaneita sikaloita, joiden tiloihin sijoittuivat laadukkaiksi mielletyt sikayksilöt, niiden hoito ja jalostus. Siansiitoskeskuksiin sijoitetut siitossiat olivat elävä osoitus siitä, minkälaisia siitossikojen tuli fyysisesti olla, minkälaisissa sikalaitiloissa niitä oli sopiva pitää tai millaisia hoitokäytäntöjä sikoihin oli sovellettava.

¹⁴⁹ Salokangas 1937, 20.

¹⁵⁰ Kts. esim. Salokangas 1937, 69.

¹⁵¹ Jalava 2024, 63.

¹⁵² Woods 2017, 14; Jalava 2024.

Historiantutkija Margaret E. Derry on nostanut omassa tutkimuksessaan esiin tilan ja sen muutosten merkitykset eläinjalostuksen historiassa. Hän on todennut, että eläinten kulkemisen rajaaminen, eli aidattujen ja suljettujen alueiden yleistyminen johti laajamittaisemman ja järjestelmällisemmän jalostustoiminnan kasvuun Euroopassa 1700-luvulta eteenpäin.¹⁵³ Jalostustoiminnan kehittyminen ja sijoittuminen tiettyihin, entistä standardisoidumpiin sikalatiiloihin muutti siten merkittävästi ihmisen roolia suhteessa sikojen lisääntymiskäyttäytymiseen. Sikojen omatoimisen kulkemisen aikaan myös lisääntyminen oli monesti tapahtunut omin avuin, kun siat olivat liikkuneet lähiympäristössään ja eri talojen yksilöt olivat kohdanneet toisiaan. Omatoimiseen kulkemiseen oli siten liittynyt emakon oma, aktiivinen toiminta parinvalinnassa, mutta tavoitteellisen jalostuksen kannalta tätä ei voitu enää pitää ihanteellisena, kuten ei sikojen vapaata liikkumistakaan.¹⁵⁴ Tässä mielessä jalostus – sekä laajemmin sianhoidon käytännöt – on ymmärrettävä tiettyyn aikaan ja paikkaan sijoittuneina toimintatapoina, joissa sikojen omaehtoisen toiminnan edellytyksiä jäsennettiin uudestaan. Varsin usein tämä tarkoitti kehitystä, jossa ihmisen rooli ja kontrolli suhteessa sikoihin kasvoi ja jossa sikojen omaehtoisen toiminnan mahdollisuudet rajattiin entistä tarkemmin entistä kontrolloidumpiin tiloihin. Laajemmassa kuvassa tämä tarkoittaa, että yhteiskunnalliset ja globaalit muutokset, kuten maatalouden modernisaatio tai teollisuuskapitalismin läpimurto, ovat jäljitettävissä eläinten kokemusmaailman tasolle asti. Sikojen ja siankasvatuksen paikat, sikalat, olivat yksi 1900-luvun alun merkittävimpiä paikkoja, joissa siat tunsivat kehoissaan ja kokemuksissaan kaupalliseen tuotantoon orientoituneen tai kaupallisuutta kohti pyrkivän sikatalouden ihanteet.

2.1 Erillisten sikalarakennusten kehittyminen

Erillinen sikala ei ollut välttämätön rakennus 1900-luvun alun Suomessa. Moni sikaa pitävä kykeni sijoittamaan sikansa muihin maatalousrakennuksiin, kuten navettaan tai sen välittömään läheisyyteen, tai keskittyi pitämään sikaa tai sikoja pääsääntöisesti kesäisin, jolloin siat menestyivät myös väliaikaisissa suojissa ulkona. Erillinen sikalarakennus oli siten merkki sianhoidon laajentumisesta kahdella toisiinsa sidoksissa olevalla tavalla: sikojen lukumäärä lisääntyi ja niiden pito laajeni ympärivuotiseksi toiminnaksi. Suomen olosuhteissa ympärivuotinen sianhoito ei olisi ollut mahdollista ilman erillistä suojaa talven sääolosuhteita vastaan.¹⁵⁵ Sikojen talvista asuttamista saneli myös käytännöllisyys ja taloudellisuus: yksittäisten sikojen hoitaminen oli kätevää samassa rakennuksessa muiden kotieläinten kanssa eikä resursseja

¹⁵³ Derry 2018, 13

¹⁵⁴ Ilkka 1912, 10.

¹⁵⁵ Salokangas 1937, 69–70.

kulunut uuteen rakennukseen, jonka rakentaminen vain yksittäisiä sikoja varten olisi ollut turhaa ja kallista. Käytännöllisyys syntyi yhtäältä työn keskittymisestä samoihin tiloihin, mutta eri kotieläinten tiivis asuttaminen oli talvisin myös rakennuksen lämmityksen kannalta hyödyllistä.¹⁵⁶

Eläinrakennusten tarkoituksperät olivatkin usein moninaisemmat kuin yksin sääolosuhteilta suojaaminen. Eläinsuojien moninaisia merkityksiä sivusi eläinlääkäri L. Fabritius jo 1800-luvun lopussa todetessaan, että eläinten asuttamiseen käytettävät rakennukset eivät ainoastaan ”suojele eläimiä kylmältä, märkyydeltä ja vedolta, vaan myöskin mikäli mahdollista helpottavat niiden hoitoa.”¹⁵⁷ Suojan tarjoaminen oli eläinrakennusten yksi merkittävä funktio, kuten esimerkiksi kansatieteilijä Asko Vilkuna totesi 1960-luvun alussa julkaistussa tutkimuksessaan suomalaisten karjasuojien vaiheista. Hän viittasi Suomen yleisimpään eläinrakennukseen eli navettaan paikkana, joka ei ainoastaan suojannut eläimiä sääolosuhteilta, vaan toimi myös muita ulkoisia vaaroja, kuten petoeläimiä tai varkaita, vastaan. Suojan tarjoamisen lisäksi rakennus piti ”karjan sidottuna tiettyyn paikkaan”, jolloin myös lantaa saatiin koottua talteen peltojen lannoitusta varten.¹⁵⁸

Eläinrakennusten eri funktiot näkyivät myös sikalarakennuksissa ja sikojen asuttamisessa tiloissa. Sikojen sijoittamisesta käyty keskustelu 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ei sisältänyt huolta varkaista tai petoeläimistä, vaan ensisijaisena huolena olivat sääolosuhteet sekä sikojen käytännöllinen kasvattaminen. Tätä selittää sikojen muuttunut paikka, jota myös susiin perehtynyt historiantutkija Heta Lähdesmäki on sivunnut kirjoittaessaan kotieläinten ja susien kohtaamisista – siat eivät nautojen ja lampaiden tavoin enää liikkuneet kauas pihapiiristä, vaan siat oli fyysisesti sidottu lähemmäksi ihmistä rakennuksin ja aitauksin.¹⁵⁹ Voidaan ajatella, että sikojen sitominen tiettyyn paikkaan sisälsi suojan funktion, mutta yhtäältä sikalarakennukseen sisältyi suojaa moninaisemmat merkitykset. Esimerkiksi sikalan merkitys pelkästään talviajan suojana haastettiin, kun osa sikaloista siirtyi kasvattamaan sikoja ympärivuotisesti sisätiloissa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ja määrittelivät toiminnallaan sikalarakennuksen merkityksiä uudelleen.¹⁶⁰

Sikojen sopivasta paikasta käyty keskustelu eli se, kuuluivatko siat navettaan vai sikalaan, kertoo myös, miten sikojen pito suhteutui maatilan toimeentuloon kokonaisuutena. Sianjalostusyhdistyksen agronomi Aarne Salokangas neuvoi *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933, että sikojen karsinat voitiin järjestää navettaan ”sellaiseen

¹⁵⁶ Ilkka 1912, 89; Collan 1916, 70; Salokangas 1933, 208–209; Salokangas 1937, 69–70; Penttilä 1938a, 227; Vehanen 1945, 14.

¹⁵⁷ L. Fabritius 1893, 3.

¹⁵⁸ Vilkuna 1960, 9.

¹⁵⁹ Nautoja ja lampaita laidunnettiin kesäisin kauempana talosta. Kts. Lähdesmäki 2020, 190.

¹⁶⁰ Sikojen sisähoidon yleistymisestä ja kritiikistä kts. luku 4.2.1.

kohtaan, missä ne vievät vähiten tilaa.”¹⁶¹ Neuvo osoittaa hyvin sikojen alisteisen aseman suhteessa lypsykarjan pitoon, jolla oli vahva asema suomalaisessa maataloudessa ja joka määritteli navettarakennuksen pääasiallista tarkoitusta. Sikojen sijoittaminen navettaan edellytti, että niiden hoito ei häirinnyt navetan muita toimintoja, vaan siat sulautuivat suhteellisen huomaamattomaksi osaksi rakennuksen tilankäyttöä ja hoidon käytäntöjä. Kotieläinten hoito tapahtui aina rajallisessa tilassa, mikä edellytti tilankäytön suunnittelua ja tilan rajaamista eri eläinlajien kesken. Näin navettatilassa olleet eläinten paikat olivat osoituksia eri eläinlajien merkityksestä maataloudessa.

Erillisten, modernien sikaloiden syntyä voidaan ajatella myös prosessina, jossa määriteltiin uudelleen sitä, mitä tarkoitti olla sika. Tämä ajatus on ollut esillä esimerkiksi teknologian ja eläinten välistä yhteismuotoutumista tarkastelleissa tutkimuksissa. Maantieteilijät Lewis Holloway ja Christopher Bear ovat esittäneet, että teknologioiden luominen ja käyttö perustuvat oletuksille ja kokemuksille siitä, millaisia niiden eläin- ja ihmiskäyttäjät ovat, mutta samaan aikaan teknologian kohtaaminen ja sen käyttäminen muuttaa sitä, mitä tarkoittaa olla ihminen tai eläin. Toisin sanoen eläinten ja ihmisten toimijuudet ja subjektiviteetit ilmenevät teknologian myötä uusilla tavoilla – mitä on mahdollista ilmaista ja millainen olla.¹⁶² Vaikka sikalat eivät ole teknologioita, Hollowayn ja Bearin esittämät ajatukset soveltuvat nähdäkseni erinomaisesti sikalarakennusten ja sikojen paikkojen ymmärtämiseen. Sikalarakentamisessa vaikuttivat jo olemassa olevat käsitykset sioista eläiminä, mutta yhtäältä sikalat järjestelivät sikojen toiminnan ja kokemusten mahdollisuuksia uudelleen. Kuten myöhemmissä luvuissa osoitan, sikalat eivät muovanneet ainoastaan sikoja, vaan sikaloiden asukkaina ja ”käyttäjinä” siat myös vaikuttivat käsityksiin siitä, olivatko sikalat onnistuneita rakennuksia.

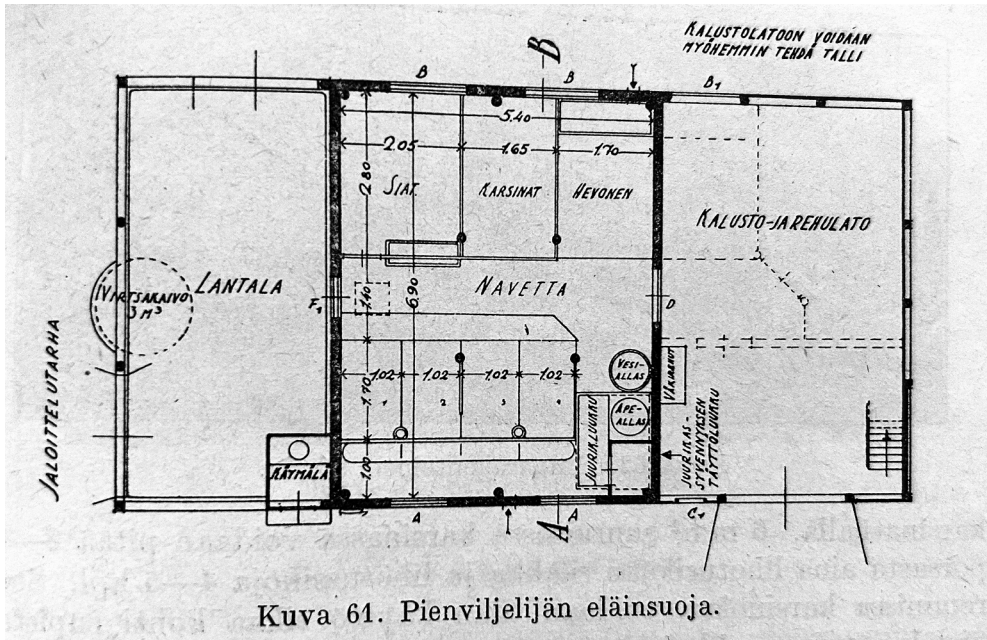
Seuraavaksi tarkastelen lyhyesti sikojen paikkojen jäsentelyä rakennuksissa kolmella toisistaan poikkeavalla tavalla. Ensimmäisenä käsittelen lyhyesti siat samassa tilassa muiden eläinten kanssa: siat olivat tällöin saman katon ja samojen seinien sisällä kuin muut eläimet. Tähän liittyi osaltaan toinen variaatio sikojen asuttamisessa, eli sikojen asuttaminen samaan rakennukseen muiden eläinten kanssa, mutta selvästi omaan tilaansa eristettyinä, eli saman katon alla, mutta esimerkiksi omassa huoneessaan. Kolmanneksi käsittelen siat erillisessä sikalarakennuksissa asuvina eläiminä.¹⁶³ Tämän jälkeen koko loppututkimus keskittyy yksinomaan sikoihin omassa sikalarakennuksissaan.

¹⁶¹ Salokangas 1933, 208.

¹⁶² Hollowayn ja Bearin tutkimuksessa kyse oli automaattisista lypsyjärjestelmistä ja nau-taeläimistä. Kts. Holloway & Bear 2017, 216–217.

¹⁶³ Salokangas 1933, 208–209.

2.1.1 Navetan nurkista omiin sikalarakennuksiin – sianhoidon muuttuvat intressit ja sikojen paikat

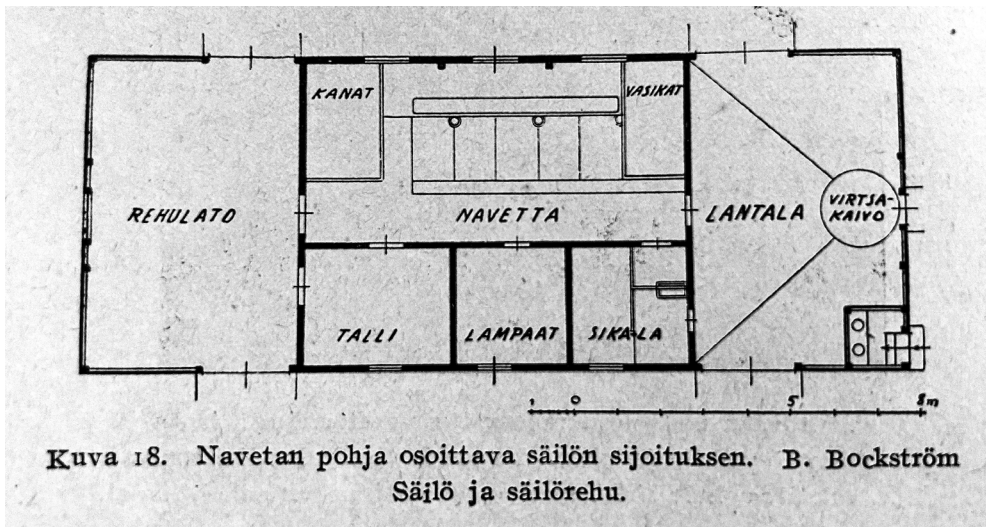
Kuva 1. Pohjapiirros pienviljelijän eläinsuojasta vuoden 1933 *Sianhoidon käsikirjassa*. Siat on sijoitettu tässä saman katon alle ja samojen seinien sisään kuin muut eläimet. Lähde: Salokangas 1933, 209.

Kuvassa 1 on yksi esimerkki tavasta jäsentää eläinten paikkoja, joka nojautui eläinten tiiviiseen asuttamiseen pienviljelijän eläinrakennuksessa. Kuvasta huomataan, että lähes puolet navettatilasta koostui lypsykarjan parsipaikoista ja toinen puolisko tilasta jaettiin sikojen ja hevosen karsinapaikkojen kesken.¹⁶⁴ Pohjapiirroksessa on otettu huomioon mahdollisuus rakentaa hevoselle oma talli kalusto- ja rehuladon puolelle, jolloin hevosen paikka samassa tilassa muiden kotieläinten kanssa oli häilyvämpi kuin muiden. Hevosen tilallinen eriyttäminen toisista eläimistä viittaa myös muista navetan kotieläimistä poikkeavaan rytmiin – hevosen hoito ja navettatyöt olivat kaksi eri asiaa. Kuvan kaltaisessa eläinsuojassa lypsylehmien ja sikojen hoito oli usein samojen ihmisten, yleensä talon naisten vastuulla olevaa toimintaa, mutta hevosen hoitaminen poikkesi tästä siten, että se kuului miesten vastuulle ja osaksi mies-

¹⁶⁴ Parressa eläin on kytketty kiinni ja liikkuminen rajoittuu seisomiseen tai makaamiseen. Karsinassa eläin ei ole kytkettyä ja liikkuu tilan sallimissa rajoissa.

ten töitä.¹⁶⁵ Tällöin hevosta voidaan ajatella eläimenä, joka oli löyhemmin sidottu navetan päiväjärjestykseen ja jonka omat, miesten metsä- ja peltotöihin sidotut rytmit saattoivat jopa häiritä navetan muuten yhtenäistä ja sääntillistä elämää. *Eläinten ystävä* -lehdessä vuonna 1929 hevonen mainittiin eläimenä, jonka ”epäsäännöllisyys” ei sopinut navettaan, minkä voidaan ajatella viittaavan juuri muusta eläinhoidosta poikkeavaan rytmiin.¹⁶⁶ Sikojen paikat heijastelivat näin myös maatalouden sukupuolittunutta työnjakoa, kun navetta rakennuksena merkitsi naisten työn aluetta, ja sikojen sijoittaminen navettaan sitoi eläimet osaksi navetatöitä ja sen suorittamiseen liittyneitä kulttuurisia käytäntöjä.

Toinen tapa asuttaa siat oli sijoittaa ne samaan rakennukseen muiden eläinten kanssa, mutta omaan, erilliseen osastoon, johon voitiin viitata sikalana, vaikka kyse ei omasta, erillisestä sikalarakennuksesta ollutkaan. Tällöin eläinrakennuksen periaatteena oli yhä saada kaikki eläimet saman rakennuksen suojiin, mutta rakennuksen sisällä eri eläinlajien paikat olivat enemmän erillään toisistaan. Alla oleva **kuva 2** on esimerkki rakennuksesta, jossa siat ovat saman katon alla, mutta eivät enää samojen seinien sisällä, kuten kuvassa 1.

Kuva 2. Navetan pohjapiirustus arkkitehti Jussi Paatelan kirjoittamassa *Sementin käyttö maataloudessa* -oppaassa vuodelta 1922. Lähde: Paatela 1922, 18.

¹⁶⁵ Salokangas 1933, 208. Kts. sukupuolittuneista maatalouden käytännöistä Östman 2004, 66; Vihola 2004, 343; Morell 2011, 175; Leinonen 2013, 94; Kaarlenkaski 2014.

¹⁶⁶ Synnöve S-o 1929, 106.

Kuvan 2 pohjapiirustus esittää eläinsuojaa, jossa navetta ei enää toimi eri eläinlajien pääasiallisena paikkana, vaan sen yhteyteen on rakennettu muiden eläinten omia, erillisiä suojia, joihin myös viitataan omin termein. Sekä kuvan 1 että kuvan 2 pohjapiirustuksissa on nähtävissä sama käytännöllisyyden tavoite: eläinten ja niiden hoitoon liittyvien toimintojen sijoittaminen saman katon alle.¹⁶⁷ Eri eläinlajien sijoittelu omiin tiloihin oli monen eri tekijän summa: siihen vaikuttivat sekä käytettävissä olleet resurssit että toiminnan laajuus ja eläinmäärät. Tilallista jaottelua voi pitää myös merkinä hoitokäytäntöjen eriytymisestä. Tällöin navetan, tallin, lampolan tai sikalan suunnittelussa voitiin huomioida kunkin lajin hoidon erityispiirteitä. Sikojen sopivan paikan määrittämisessä luotiin myös toisistaan eroavia käsityksiä siitä, oliko sikoja soveliasta pitää muiden eläinten kanssa samoissa tiloissa. Yllä olevien pohjapiirustuksien voidaan katsoa osoittavan kahta erilaista käsitystä sikojen soveltuvuudesta ja soveltumattomuudesta navettaan. Ennen kolmanteen tilaesimerkkiin siirtymistä avaan syytä sikojen muuttuville paikoille eläinsuojissa.

Sianhoidon ja navettahygienian yhteensovitus ja -sopimattomuus

Sikojen siirtymää navetan nurkassa olevasta karsinasta kohti erillistä eläinrakennuksen sikalaosastoa vauhditti maitotalouden ja maidon käsittelyn hygieniavaatimusten kiristyminen. Hygienialtaan ihanteellisessa mallinavetassa ei ollut lehmien lisäksi muita eläimiä. Hygienialuokituksessa 1930-luvulla I-luokan navettaan hyväksyttiin kanat, mikäli ne oli selkeästi erotettu verkon taakse, mutta sikojen tai lampaiden läsnäolo tiputti navetan II-luokkaan ja hevosten tai irrallaan olevien kanojen läsnäolo III-luokkaan. Sikojen osalta luokitus tarkentui 1930-luvun puolivälissä vielä siten, että II-luokan navetassa sai olla porsas, mutta aikuisten sikojen läsnäolo johti III-luokituksen.¹⁶⁸ Puhtautta ja epäpuhtautta tutkinut antropologi Mary Douglas on esittänyt, että hygieniassa on kyse ennen kaikkea tavasta organisoida ympäristöä tiettyjen ajatusten ja ideoiden mukaiseksi. Käsitykset siitä, mitä lika on ja mikä on liikaista, ovat suhteellisia.¹⁶⁹ Sikojen ja monien muiden eläinten siivoaminen navetasta likaisina ja epähygieniata tuottavina olentoina on oiva osoitus Douglasin kuvailemasta ympäristön uudelleenjärjestelystä, jossa navettaympäristöä muovattiin vastaamaan muuttuneita käsityksiä siitä, mikä on hygieenistä.

Etenkin kulutusmaidon tuottajille hygienialuokitus toimi kannusteena sijoittaa eläimensä siten, että hygieniavaatimukset oli mahdollista saavuttaa. Sikojen pitämistä navettaosastosta erillään tuki myös pyrkimys ehkäistä tarttuvien eläintautien kulkeutuminen tilalta toiselle – jos esimerkiksi navetassa asuvalle karjulle tuotiin

¹⁶⁷ Östman 2004, 162.

¹⁶⁸ B. Nordberg 1935, 156–157; Ehrström 1936, 224.

¹⁶⁹ Douglas 2003, 2.

talon ulkopuolisia emakoita astutettavaksi ja navetassa oli piileviä tauteja, tällöin sikojen mukana saattoi kulkeutua tauteja navetasta ja karjasta toiseen. Onkin havaittavissa, että yhtä lailla kuin sikojen pitäminen navetassa liitettiin huonoon karjanhoitoon, se alkoi paikoin merkitä myös huonoa sianhoitoa 1930-luvun lopulla.¹⁷⁰ Tällöin oman sikalaosaston syntyä ei voitu pitää yksin navettahygienian tuotoksena, vaan se oli myös pyrkimys edistää sianhoitoa. Sikojen navettapaikka oli aihe, johon syntyi aikalaisittain selkeitä näkemyseroja, sillä samaan aikaan, kun sikojen paikkaa navetassa kyseenalaistettiin, syntyi myös sikojen paikkaa navetassa puolustavia näkemyksiä.

Monet sikataloutta edistäneet ja usein Sianjalostusyhdistyksessäkin aktiivisesti toimineet henkilöt pyrkivät haastamaan ja oikaisemaan käsitystä sioista navetalle haitallisina eläiminä, joiden läsnäolo pilasi ilmanlaadun ja maidon. Sianjalostusyhdistyksen konsulentti Einari Karvetti puolusti sikojen paikkaa navetassa *Maaseudun Tulevaisuuden* haastattelussa vuonna 1935 vetoamalla sikojen luontaiseen siisteyteen ja sikakarsinan riittävään hoitoon:

Siat ovat luonnostaan siistejä eläimiä ja ne odottavat ihmiseltä myös sen mukaista hoitoa. Jos sikakarsina pidetään kyllin kuivana käyttämällä alusiksi esim. tarpeellinen määrä turvepehkuja ja pahnvoja – sekä vaihtamalla vuode aina tarpeen vaatiessa, ei yhteissuojasta [lehmien kanssa] käsitykseni mukaan ole luulemanne haittaa. Mutta jos suositetaan epäsiistyyttä pitämättä huolta tarpeellisesta puhtaudesta, niin helposti saattaa niinkin käydä, että siat ”saastuttavat” navetan ja ehkä maidonkin.¹⁷¹

Karvetti haastoi siten käsitystä sikakarsinan haitallisista vaikutuksista ja korosti, että sikakarsinan ongelmallisuus navetassa ei johtunut karsinaa asuttavista eläimistä, vaan haitallisuus syntyi huonoista hoitokäytännöistä ja vääränlaisesta karsinatilasta suhteessa sikojen tarpeisiin ja ominaisuuksiin. Sikojen sovittaminen navettaan samoihin tiloihin muiden eläinten kanssa edellytti sikakarsinan aktiivista hoitamista ja sikojen erityistarpeiden tunnistamista karsinaolosuhteissa – rajallisessa tilassa esimerkiksi kosteat jätökset ja niiden kertyminen vaativat huolellista kuivikevalintaa ja puhtautta ylläpitäviä toimintoja. Karsinatilan ja sianhoidon puutteet tuottivat haitallisia seurauksia, jotka puolestaan leimasivat sian navetalle haitalliseksi ja sitä saastuttavaksi eläimeksi, vaikka kyse oli myös ihmisten tavoista pitää sikojia. Sikojen sopivuus tiettyihin tiloihin oli siten asia, jota ihmisten oli aktiivisesti tuotettava, jotta navetan voitiin katsoa olevan sopiva sikojen paikka. Karvetin käsitys myös korostaa,

¹⁷⁰ R. S. [Rainer Stenius] 1937, 31.

¹⁷¹ 'Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa', *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

että navetalle haitallinen sikakarsina oli niin ikään sioille haitallinen karsina, jossa sikojen luontaiset tarpeet eivät täytyneet.

On tärkeää huomata, että keskustelu sikojen kuuluvuudesta tai kuulumattomuudesta navettaan käsittää kaksi toisistaan poikkeavaa näkemystä sikojen luontaisista ominaisuuksista: sikojen navettaaikkaa karsastavissa keskusteluissa sian hajua ja suurta kosteudentuottoa pidettiin sialle poikkeuksetta kuuluvina ominaisuuksina, kun taas navettaaikkaa puolustavat näkemykset näkivät nämä ominaisuuksina, jotka syntyivät suhteessa karsinatilaan ja sian hoitoon. Jälkimmäisessä tapauksessa haju ja kosteus eivät olleet sian luontaisia ominaisuuksia, vaan ihmisen toiminnan tulos. Tämä näkemysero korostui myös sianhoidon oppaissa. Yrjö Collanin kirjoittamassa *Sianhoidon oppikirjassa* vuonna 1916 näkemys sioista ja niiden paikoista perustui ajatukseen eläinten ominaisuuksista: sian ”haju ei sovellu navettaan” ja sian ”ominaisuus levittää runsaasti kosteutta ympäristöönsä asettaa erikoisia vaatimuksia rakennustapaan ja -aineeseen.”¹⁷² Näin rakentui kuva sioista eläiminä, joiden ominaisuudet joka tapauksessa tuottivat tietynlaista (haisevaa, kosteaa) tilaa ja tämä puolsi sikojen erottamista navettatilasta. Kulttuurissa pitkään vallinneet tavat pitää sikoja olivat johtaneet siihen, että sikojen paikat yhdistyivät epäsiisteyteen. Umpinaiset, pienet sikolätit, joita oli vaikea pitää puhtaana tai sikojen talviset, lämpimät makuupaikat tunkioilla ja lantaloissa rakensivat käsityksiä sioista eläiminä, joita ympäröi haju ja lika. Navettaaikan sopivuudesta ja sopimattomuudesta käydyt keskustelut osaltaan osoittavat, että nämä käsitykset seurasivat sikoja myös uusiin paikkoihin, joita niille muodostui.

Sikojen navettaaikan puolustaminen oli siten myös sioista syntyneiden mielikuvien muokkaamista – työ, jota oli tehty erinäisissä oppaissa jo vuosikymmeniä.¹⁷³ Agronomi Aarne Salokangas kirjoitti *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933, että karsinoiden kunnollisella hoidolla ”voidaan hyvin välttää sekin vaara, että sikojen haju pilaisi navettaelman ja tuottaisi haittaa maidon kunnollisuudelle.”¹⁷⁴ Toisaalta, kun tavoite oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kannustaa pienviljelijöitä kasvattamaan lisää sikoja, sikojen navettaaikka oli tässä tarpeellinen keino.¹⁷⁵ Ero Collanin oppikirjassa lähes kahta vuosikymmentä aikaisemmin esitettyyn näkemykseen oli selkeä: sika ei ollut sellaisenaan ympäristöään likaava eläin, vaan ympäristön ominaisuudet ja sianhoidon käytännöt tuottivat sian likaisuutta. Tähän johtopäätökseen saattoi päätyä esimerkiksi tarkkailemalla sikojen käyttäytymistä. Kun siat rajattiin karsinatiloihin, samalla myös sikojen luontainen käyttäytyminen rajattiin karsinatilassa tapahtuvaksi toiminnaksi. Käyttäytyminen karsinassa oli osoitus sian luontaisesta siistey-

¹⁷² Collan 1916, 70.

¹⁷³ Schoug 1882, 25; Forstén 1912, 69.

¹⁷⁴ Salokangas 1933, 208–209.

¹⁷⁵ Salokangas 1930, 15–18. Kts. myös Jalava 2022, 106–107.

destä, jota se harjoitti jo hyvin varhaisina elinpäivinä: ”millä erehtymättömyydellä ne [vastasyntyneet porsaas] jo ensi hetkistään saakka käyttävät yhtä ja samaa nurkkausta tarvepaikkanaan.”¹⁷⁶ Jätösten sotkeentuminen siten, että koko karsina kuivikkeineen oli likainen, oli oire olosuhteiden sopimattomuudesta ja siitä, että sian oli mahdoton toimia sille luontaiseen tapaan.¹⁷⁷ Tältä osin tutkittavan aikakauden keskusteluja sikojen luontaisesta siisteydestä voidaan pitää osoituksena siitä, miten sikoja koskeva tieto rakentui suhteessa arjen havaintoihin ja kokemuksiin – ja kuinka havainnot olivat sidoksissa siihen, minkälaisia asioita sikojen oli mahdollista valita ja osoittaa.

Sitkeä kulttuurinen kuva siasta epäsiistinä eläimenä kuitenkin kuvastui puheista, joissa epäiltiin sikojen soveltuvuutta navettaan, sekä toisaalta puheista, joissa pyrittiin kumoamaan sian epäsiistiä mainetta ja korostamaan ihmisen osaa sian elinolosuhteiden muodostumisessa. Nämä mielikuvat olivat muokattavissa uusien sikalarakennusten ja hoidon käytäntöjen myötä, sillä sikojen puhtaus ja sen ylläpito tuli paikoin olennaiseksi osaksi sikaloiden arkea. Esimerkiksi Säämingin kunnallisesta, vastavalmistuneesta ja uudenaikaisesta sikalasta uutisoitiin *Itä-Savossa* 1920-luvun alussa, että ”saavat täälläkin siat kahdesti jopa kolmastikin viikossa puhtaan lämpimän kylvyn, jota tarkoitusta varten – on erityinen kylpyamme, joka nyt jo on sikalan asukkaiden erikoisessa suosiossa.”¹⁷⁸ Moinen käytäntö oli lehden mukaan osoitus siitä, että sikala taisteli vanhentuneita sianhoidon käsityksiä vastaan osoittamalla, että ”sika ja lika” eivät kuuluneet yhteen.¹⁷⁹ Tämä korosti jälleen ihmisen osaa sikojen elinolosuhteiden muodostumisessa. Lehtiartikkelin perusteella voidaan myös todeta, että kylpeminen itsessään oli sioille mieluisaa toimintaa ja samalla sikojen osoittama suosio kylpypaikkaa kohtaan korosti kylpemisen merkitystä sianhoidollisena toimenpiteenä.

Kaupallinen, ajanmukainen sikala sikojen paikkana

Seuraavaksi käsittelen sikojen kolmansia paikkoja eli omia, erillisiä sikalarakennuksia, joissa ei ollut muita kotieläimiä. Sikojen sijoittumista omaan sikalarakennukseen voidaan pitää merkinä lukuisista sianhoitoon liittyneistä muutoksista. Erillinen sikalarakennus tarkoitti sitä, että rakennuksen ominaisuudet voitiin suunnitella yksinomaan sianhoitoa ja sikoja huomioiden eikä sikojen enää tarvinnut kilpailla tilasta

¹⁷⁶ L. J. H. 1923, 5.

¹⁷⁷ Tarve luoda selkeitä paikkoja eri toimintoja varten on nykyisin yleisesti tunnistettu käyttäytymisen piirre sioissa. Kts. Valros 2005a, 61.

¹⁷⁸ Sikalasta tuli myöhemmin myös siansiitoskeskus. Kts. ’Huomiota herättävä edistysaskel sianjalostuksessa läänissämme’, *Itä-Savo*, 30.12.1922, 2.

¹⁷⁹ ’Huomiota herättävä edistysaskel sianjalostuksessa läänissämme’, *Itä-Savo*, 30.12.1922, 2.

muiden kotieläinten kanssa. Tämä edusti merkittävää muutosta verrattuna siihen, että navettatilassa lehmien ja maitotalouden tarpeet olivat olleet monesti etusijalla. Toisaalta ei pidä ajatella, että uusi sikalarakennus olisi automaattisesti tarkoittanut kaikin puolin toimivaa sianhoidon harjoittamisen tilaa. Vaikka uusien sikaloiden ihanteellisia yksityiskohtia määriteltiin aina ikkunoiden ilmansuunnista lähtien, käytännössä uuden rakennuksen sijainti ja rakennuksen yksityiskohdat olivat aina suhteisia myös ennestään olemassa oleviin rakennuksiin. Uuden, isomman sikalan oheen oli myös varattava tilaa esimerkiksi sikojen ulkotarhoille.¹⁸⁰

Sikalarakennukset edustivat ajanmukaisia käsityksiä siitä, mitä sikojen tarpeisiin kuului ja miten tarpeita tuli huomioida, mutta yhtäältä ne edustivat sekä sikojen hoidon käytäntöjen että sikatalouden eriytymistä ja erikoistumista omaksi, kaupallista arvoa sisältäneeksi maatalouden haaraksi. Vaikka kotieläintuotanto ja yleisemmin maatalous erikoistuivat voimakkaammin vasta toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä eikä sikatalous ollut tästä poikkeus, viitteitä erikoistumiskehityksestä oli havaittavissa jo ajalta ennen sotaa.¹⁸¹

Erikoistumisella tarkoitetaan yleisesti tuotannon keskittämistä yhteen tai kahteen toimeentulon lähteeseen, jolloin resurssit ja tietotaito voidaan kohdistaa entistä tehokkaammin valikoitujen tuotteiden tai alojen edistämiseen. Omavaraisessa maataloudessa tilanne oli kuitenkin useimmissa tapauksissa päinvastainen – omavaraisuus merkitsi laaja-alaista ja monipuolista tuotantoa eli esimerkiksi viljanviljelyä, nautakarjataloutta ja sianhoitoa. Tämä miellettiin suhteellisen turvalliseksi tavaksi järjestää maataloustuotantoa, sillä monipuolisuus takasi sen, että yhden tuotteen hinnan nousut ja laskut tai esimerkiksi epäsuotuisat sääolosuhteet eivät vahingoittaneet maanviljelijän taloutta liiaksi, vaan erilaiset tuotteet kannattelivat vuoroin ja yhdessä viljelijän taloutta. Monipuolisen tuotannon katsottiin myös kasvattavan viljelijän taitoja useammalla eri tuotannonalalla.¹⁸² Omavaraistuotannon ja erikoistumisen välistä suhdetta kuvattiin 1930-luvun puolivälissä siten, että ”omavarainen maatalous on eräänlainen koko maatalousväestön pohjakoulu, erikoistuminen on maatalouden oppi- ja korkeakoulu.”¹⁸³

Näin ollen erikoistuminen vaati pitkälle vietyä perehtyneisyyttä, jonka takia syntyi entistä suurempia tuotantomääriä tai esimerkiksi laadultaan selkeästi keskivertoa parempia tuotteita. Vaikka maataloustuotannon erikoistumisessa oli omat, selkeät riskinsä, kuten epävarmuus ja suhdannevaihtelut, se myös sisälsi suotuisina aikoina

¹⁸⁰ Luvussa neljä sivuan esimerkiksi sitä, kuinka käytössä olevan tilan rajallisuus oli yksi peruste sikojen ulkoilun vähäisyydelle. Osoitan myös tarkemmin, mitä tarhoilta vaadittiin ja miten sikaloiden ympäristöt soveltuivat näihin vaatimuksiin.

¹⁸¹ Erikoistumiskehityksestä kts. esimerkiksi Granberg 2004, 148–149; samassa teoksessa Vihinen 2004, 277–281.

¹⁸² Lehtinen 1935, 290–291.

¹⁸³ Lehtinen 1935, 291.

potentiaalin korkeampiin taloudellisiin voittoihin. Tällaista riskinottoa tai jättäytymistä yksipuolisen tuotannon varaan ei vielä 1930-luvulla nähty erityisen kannattavana, vaan omavaraisen, monipuolisen maataloustuotannon tuoma turva oli arvossa. Erikoistumisen mahdollisuudet olivat kuitenkin paikoin olemassa esimerkiksi kulutuskeskusten lähetyvillä, ja maantiede oli muutenkin otettava huomioon, mikäli mieli erikoistua menestyksekkäästi, sillä se vaikutti muun muassa sopivien viljelylajikkeiden valintaan.¹⁸⁴

Yksinkertaisimmillaan varhainen erikoistuminen tarkoitti Suomen kontekstissa panostusta tiettyihin maataloustuotannon haaroihin ilman, että koko taloudellinen toimeentulo kuitenkaan jäi riippuvaiseksi yhdestä tuotantosunnasta tai tuotteesta. Samankaltainen kehitys oli tapahtunut esimerkiksi Ruotsissa, jossa maataloja ei voinut vielä toista maailmansotaa edeltävinä vuosina pitää tuotannoltaan erityisen erikoistuneina.¹⁸⁵ Vaikka sianhoito itsessään nähtiin yhtenä suuntana, johon erikoistua, myös sianhoidon puitteissa taloudellista tuloa oli mahdollista lisätä erikoistumalla lisää eli valitsemalla sikalaansa joko porsastuotannon tai lihantuotannon.¹⁸⁶ Suuntautuminen porsastuotantoon tarkoitti, että sianhoidon pääasialliset tulot tulivat porsaiden myynnistä. Tällöin sikalassa pidettiin ensisijaisesti emakoita, jotka porsivat kerran tai kaksi vuodessa, ja porsaas myytiin lihotettavaksi muihin sikaloihin. Erillisistä siansiitoskeskuksista porsaita myytiin myös siitossioiksi muihin sikaloihin. Lihantuotantoon suuntautuminen puolestaan tarkoitti porsaiden kasvattamista ja lihotamista sekä pääasiallisten tulojen saamista niiden myynnistä teuraaksi. On huomattava, että vaikka sianhoito tarjosi mahdollisuuksia erikoistua, myyntituotannon pohjaaminen yksinomaan porsastuotantoon ei kuitenkaan ollut tavanomaisinta, vaan sikaloissa pyrittiin saamaan tuloja sekä porsastuotannosta että sikojen lihottamisesta.¹⁸⁷ Uusissa sikaloissa oli kysyntää myös ammattitaitoisille sianhoitajille, ja alalle houkuteltiin ja koulutettiin sekä naisia että miehiä.¹⁸⁸

Tätä sikataloudessa tapahtunutta kehitystä konkretisoi sikojen näkyvämpi, fyysisesti isompi paikka maaseudun maisemassa. Samalla sikalarakennusten ulkoiset ja sisäiset ominaisuudet olivat jo kovin toisenlaiset kuin perinteisen sikolätin. **Kuva 3** osoittaa tätä sikolätin ja modernin sikalan välistä eroa.

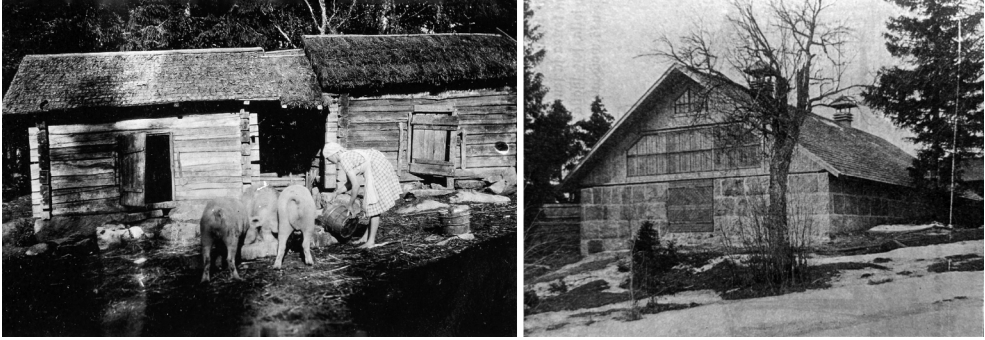
¹⁸⁴ 'Erikoistumisen merkitys maataloudessa', *Uusimaa*, 16.02.1925, 1–2; Lehtinen 1935, 291–292.

¹⁸⁵ Morell 2011, 187.

¹⁸⁶ 'Erikoistumisen merkitys maataloudessa', *Uusimaa*, 16.02.1925, 1–2.

¹⁸⁷ A. V. A. 1930b, 166.

¹⁸⁸ A. S. [Aarne Salokangas] 1923, 196–198. Myös karjataloudessa modernisaatio- ja rationalisointikehitys lisäsi miesten osallisuutta ja tietotaitoa karjan ruokintaan ja jalostukseen liittyen, kts. Östman 2012, 130.

Kuva 3. Sikoja ruokitaan Sampan puisten sikolättien edessä (vas.) ja tilanomistaja Pentti Hiidenheimon kivisikala Nummen pitäjässä (oik.). Lähde: KK2100:92. Aino Oksanen 1927. Kansatieteen kuvakokoelma/Museovirasto (vas.) sekä Ilkka 1912, 100 (oik.).

Kuvassa on kaksi hyvin erilaista sikojen paikkaa 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Vasemmalla on perinteisiä sikolättejä sikoineen ja oikealla on moderni kivisikala. Jälkimmäinen oli vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* esimerkkinä uudenaikaisesta sikalasta ja sen ominaisuuksista. Lätteihin ei suhtauduttu enää järin suopeasti, sillä kirjassa todettiin suoraan, että läteissä ”on mahdotonta hoitaa sikoja hyvin.”¹⁸⁹ Uudet, modernit sikalarakennukset edustivat näin myös uudenaikaista sianhoitoa, joka vapautti ”läteissä kiusaantuneet” siat kasvamaan täyteen taloudelliseen potentiaaliinsa, kun asuinolosuhteet ja hoidon käytännöt muuttuivat.¹⁹⁰ Kuvan kivisikalaa oli esitelty ensimmäisen kerran *Pellervo*-lehdessä vuonna 1908 tilanomistaja Pentti Hiidenheimon omin sanoin, kun tämä oli kirjoittanut ”käytännöllisen sikonavetan” rakentamisesta ja sen eduista, ja osa Hiidenheimon kirjoituksesta oli lainattu sellaisenaan *Sianhoitokirjaan* muutama vuosi myöhemmin.¹⁹¹ Sikalan nouseminen pihapiiriin merkitsi väistämättä sikojen lukumäärän kasvua. Navetan sikakarsinassa tai karjasuojien erillisissä sikalaosastoissa sikojen lukumäärä pysytteli varsin alhaisena, sillä juuri yksittäiset siat suositeltiin sijoittamaan muiden eläinsuojien yhteyteen. Molempia ratkaisuja yhdisti sama pyrkimys – tarkoitus oli tyydyttää ennen kaikkea talouden omia kulutustarpeita. Perinteisissä sikoläteissä tilanne oli pitkälti samankaltainen, sillä eläinmäärä läteissä oli maltillinen ja pidon motiivina yleensä oma tarve.¹⁹² Kuvan 3 kaltaista kivisikalaa ei rakennettu yksittäisiä sikoja varten, vaan ison ja kustannuksiltaan korkeamman sikalan rakentaminen kytkeytyi kaupalliseen toimintaan ja suurempaan sikamäärään.

¹⁸⁹ Ilkka 1912, 87.

¹⁹⁰ Ilkka 1912, 88–89.

¹⁹¹ Hiidenheimo 1908, 53–58.

¹⁹² Ilkka 1912, 88–89.

Olisi kuitenkin liian yksioikoista ajatella, että myyntitulojen tavoittelu olisi aina vaatinut erillisen sikalarakennuksen isoilla sikamäärillä. Vaikka olen edellä esittänyt, että siat olivat navetassa tai navetan yhteydessä monesti omaan tarpeeseen pidettyjä, ei kaupallista tuotantoa pidetty mahdollisuutena myöskään näissä olosuhteissa. Etenkin lihotussikojen kasvatusta pyrittiin esittämään toimenä, joka soveltui pieniin tiloihin eikä vaatinut välttämättä edes erillistä sikalarakennusta. Käsitykset sikojen tarvitsemasta fyysisestä tilasta olivat selkeästi osa sikojen paikoista käytyä keskustelua ja ne konkretisoivat kaupallisen tuotannon tuomaa muutosta sikojen tilaan¹⁹³ – lihotussikojen kohdalla tila alkoi pienentyä, vaikka rakennukset pysyivät ennallaan tai sioille rakennettiin kokonaan uusi sikala. Agronomi Salokangas kuvasi *Karjatalous*-lehdessä 1930-luvun alussa lihotussikojen tilantarvetta seuraavasti:

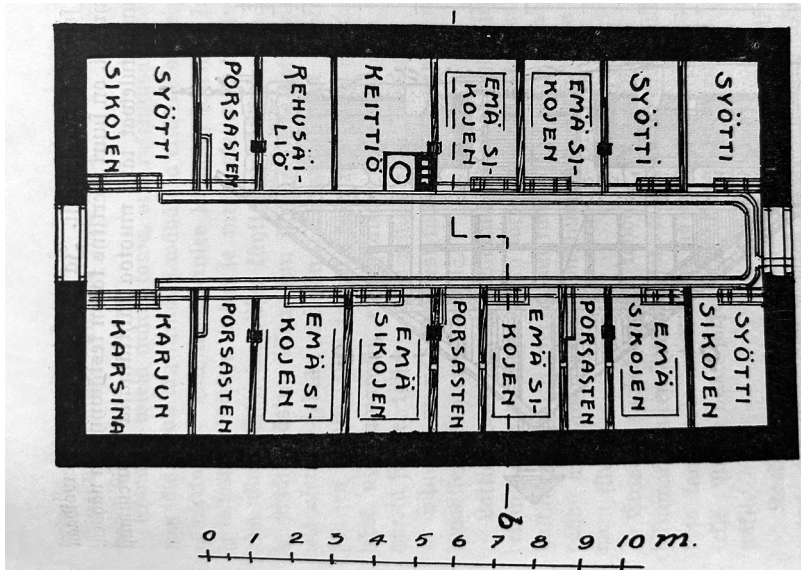
Lihotussikoja pidettäessä voidaan kuitenkin tyytyä verrattain ahtaisiin ja vaatimattomiinkin tiloihin tarvitsematta ryhtyä suunnittelemaan kalliita ja raskasrakenteisia sikaloita. Kun yhtä lihotussikaa kohti tarvitaan vain yksi neliömetri karsinatilaa, niin voidaan tavallisessa 6 m²:n suuruisessa karsinassa pitää kerrallaan 6 lihotussikaa, ja kun lihotussiat kasvavat valmiiksi puolessa vuodessa, niin yhtä tuonsuuruista karsinaa kohti voidaan siis kasvattaa 12 teurassikaa vuodessa. Ja kun oikein tarkkaan nykyisetkin suojat käytetään, niin tuollainen karsinatila saatetaan useissa tapauksissa löytää jostakin jo olemassa olevasta rakennuksesta tarvitsematta ensinkään ryhtyä niin laajoihin toimenpiteisiin kuin uuden sikalan rakentamiseen.¹⁹⁴

Tämä tarkoitti sitä, että erillisten sikaloiden rakentaminen ei merkittävästi lisännyt sikojen tilaa, vaan kasvanut tila käytettiin useamman karsinan rakentamiseen ja näihin karsinoihin sijoitettiin myös entistä enemmän sikoja. Yksittäisen sian tilan pienentämisen logiikkaa voitiin soveltaa myös vanhoihin, jo olemassa oleviin rakennuksiin, jolloin yksittäisestä karsinastakin tuli pienellä vaivalla mahdollinen kaupallisen tuotannon tila eikä resursseja tarvinnut sitoa uuden sikalan rakentamiseen. Näin voitiin myös laskea sikatalouden laajentamisen kynnyksiä, sillä sianlihantuotantoon kohdistui paljon kasvutoiveita. Isoissa lihotussikaloiden isommat karsinat nähtiin eläinmäärään suhteutettuna hyödyllisinä, sillä kuten *Sianhoidon ohjekirjassa* 1930-luvulla todettiin, isoihin karsinoihin ”mahtuu pinta-alayksikköä kohti enemmän sikoja kuin pieniin.”¹⁹⁵ Erillinen, moderni sikala määritteli siten rakennuksena raamit yhä useamman sikayksilön elintilalle ja elämisen edellytyksille.

¹⁹³ Tässä yhteydessä puhutaan yksinomaan sikalan tai vastaavien rakennusten sisällä olevasta tilasta. Ulkotiloja käsitellään erikseen luvussa 4.

¹⁹⁴ A. Salokangas 1931, 314.

¹⁹⁵ Salokangas 1937, 70.

Kuva 4. Tilanomistaja Pentti Hiidenheimon kivisikalan pohjapiirros. Lähde: Ilkka 1912, 101.

Navetassa saman karsinatilan oli usein sovelluttava kaikkiin sianhoidon tarpeisiin, mutta erillisessä sikalarakennuksessa alkoi näkyä enemmän sianhoidon käytöjen muovautumista erilaisten sikojen ja sianhoidollisten intressien mukaan. Tämä tarkoitti esimerkiksi erilaisten karsinatilojen luomista. **Kuvassa 4** on kuvan 3 kivisikalan pohjapiirros, joka havainnollistaa hyvin, mitä sianhoidon laajentuminen omaan rakennukseen käytännössä tarkoitti. Erillinen sikalarakennus piti sisällään useita erilaisia sianhoidon tiloja, joita luotiin erilaisia sikoja varten. Kuvan kivisikalaa rakennetut erilaiset karsinat ovat tästä erinomainen esimerkki. Hiidenheimon sikalaan oli tarkoitus sopia noin 40–50 sikayksilöä¹⁹⁶ ja sinne muodostui neljä erilaista sianhoidon tilaa: syöttisikojen eli lihotettavien sikojen karsinat, emäsikojen karsinat, porsasten karsinat sekä karjun karsina. Sianhoidolla oli siten useampia eri ilmentymiä riippuen siitä, haluttiinko sikoja hoitaa lihotusta silmällä pitäen, vai käyttää siitokseen ja uusien sikasukupolvien tuottamiseen. Erillinen sikalarakennus ja sikalarakennuksen erilliset, erilaisille sioille tarkoitetut karsinatilat sekä karsinatiloihin kiinteästi liittyvät erilaiset hoidon käytännöt olivat kaikki osoituksia siitä, miten sianhoidon kaupallisten tavoitteiden kehittymisellä oli sekä sikojen että ihmisten toimintaa jäsentävä tilallinen ulottuvuus. Käytännöt eivät kuitenkaan olleet tyystin toisistaan irrallisia. Yhteinen, erilaisten sikojen kesken jaettu sikalarakennus nivoi käytäntöjä väistämättä yhteen, vaikka ne tapahtuivat näennäisen erillisissä karsinati-

¹⁹⁶ Hiidenheimo 1908, 54.

loissa. Sikalassa oli tällöin sovitettava yhteen esimerkiksi sikojen erilaisia lämpötilatarpeita.

Tätä yhteensovittamisen ongelmaa käsitteli esimerkiksi arkkitehti Jussi Paatela kirjoittaessaan sikalarakentamisessa huomioon otettavista tekijöistä. Hän suosittelee siitossikojen ja lihotussikojen selkeää tilallista erottamista toisistaan toteamalla, että ”hyvin järjestetyssä sikalassa on siitossioilla oma erillinen osastonsa ja lihotussioilla omansa.”¹⁹⁷ Vaikka karsinatiloihin syntyi erilaisten sikojen tiloja ja erilaisia sianhoidon tiloja, Paatela korosti tarvetta sijoittaa karsinat rakennuksessa siten, että ne muodostivat yhtenäisiä kokonaisuuksia eli esimerkiksi lihotussiat ja niiden karsinat olivat tietyssä osassa sikalaa. Vastaavasti siitossikojen ja niiden porsaiden karsinat olivat toisessa osassa sikalaa, jolloin molemmat osat muodostivat erilliset sianhoidon kokonaisuutensa. Näin erilaiset hoidon käytännöt voitiin entistä tarkemmin eristää omissa tiloissa tapahtuvaksi toiminnaksi pelkän karsinajaon sijaan. Erilaisten sianhoidon tilojen liiallinen läheisyys tuotti Paatelan mukaan monia haittoja, jotka juonisivat juurensa juuri siitä, että erilaiset siat tuottivat tilaan erilaisia vaikutuksia ja toisaalta vaativat toisistaan poikkeavia olosuhteita:

Lihotussikojen voimakas aineenvaihto turmelee sikalan ilman. Varsinkin pikkuporsaat kärsivät siitä. Ilmanvaihtoa ei voi lisätä kovin moninkertaiseksi, ilman että alkaa tuntua vetoa, jota sika ei paljon siedä. Sitäpaitsi runsas ilmanvaihto alentaa liikaa sikalan lämpötilaa. Toisaalta häiritsee lihotussikojen useammin tapahtuva ruokinta siitossikoja.¹⁹⁸

Yllä olevasta lainauksesta huomataan, että monesti kyse oli useammista, toinen toisiinsa vaikuttavista tekijöistä, joita sikojen kesken jaettu tila sikalatila toi yhteen. Lihotussikojen ruokinta oli usein runsasta, tiheään tapahtuvaa, ja ruuan koostumus oli monesti vielä nestemäistä, jolloin sikalatilaan muodostui sekä ruuan että sikojen itsensä tuottamaa kosteutta. Tätä puolestaan pyrittiin ratkaisemaan riittävällä ilmanvaihdolla, mutta toisaalta ilmanvaihtoa ei voinut loputtomiin lisätä ilman, että siat olisivat alkaneet kärsiä vetoisista olosuhteista. Etenkin pienet porsaat vaativat lämpimiä olosuhteita sikalaan, jolloin myös ilmanvaihdon aiheuttama lämpötilan lasku heikensi porsaiden selviytymistä. Vastaavia näkemyksiä porsaiden ja lihotettavien sikojen erilaisista hoidon käytännöistä ja tarpeesta erottaa eri tavalla hoidettavat siat tilallisesti toisistaan oli useita – esimerkiksi vuoden 1918 *Karjantuote*-lehdessä vastaavassa yhteydessä korostuivat liikunnan ja liikkumattomuuden merkitykset. Tällöin kantava ajatus oli, että lihotussikojen tuli olla mahdollisimman paikallaan, kun

¹⁹⁷ Paatela 1932, 228.

¹⁹⁸ Paatela 1932, 228.

taas kasvaville porsaille oli vielä suotava liikuntaa.¹⁹⁹ Lihotussikojen ja siitossikojen erilaisia vaatimuksia käsiteltiin myös sianhoidon oppaissa. Esimerkiksi agronomi Salokankaan kirjoittamassa *Sianhoidon ohjekirjassa* vuonna 1937 todettiin suoraan, että ”emakkojen ja porsaiden käsittely ja ruokkiminen asettaa hoitajalle suurempia vaatimuksia kuin lihotussikojen ruokkiminen ja kasvattaminen.”²⁰⁰ Yhteisessä sikalatilassa näiden kahden erilaisen sikaryhmän, lihotussikojen sekä siitossikojen, hoitaminen nivoutui yhteen ja tuotti karsinatilojen ulkopuolelle ulottuvia vaikutuksia.

Tiettyyn pisteeseen asti sikalatilaa voitiin myös sovittaa eri sikaryhmille sopivaksi. **Kuvan 4** sikalan tapauksessa voidaan analysoida muutamia rakennusvalintoja, joiden avulla sekä syöttisikoja että siitossikoja on sovitettu samaan sikalatalaan ilman molemmille ryhmille erillistä osastoa. Ensinnä on huomattava, että emäsiat porsaineen sijoitettiin rakennuksen keskiosaan, lähelle sikalan lämmönlähdettä eli keittiön yhteyteen sijoitettua muuripataa. Samaisen järjestyksen hyödyksi on myös laskettava se, että kylmälle arat porsaasivat eivät tällöin olleet ovien, ikkunoiden tai sikalan nurkkien läheisyydessä, jotka olivat äkisti kylmempiä ja vetoisia paikkoja. Vastaavasti varttuneempia syöttisikoja sekä siitoskarjua voitiin pitää sikalan viileämissä osissa. Sikalan vaihteleva lämpötila ei siten välttämättä ollut ongelma. Tätä mieltä oli esimerkiksi 1920-luvulla omaa sikalaansa päivittänyt Rurik Pihkala, Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja ja sittemmin 1930-luvulla Helsingin yliopiston maanviljelystalouden professori. Vaihtelevan lämpötilan etuna oli hänen mukaansa se, että porsaasivat voitiin sijoittaa sikalan lämpimiin osiin, ja viileämmät paikat jättää vanhemmille emakoille sekä karjuille, jotka ”selvästi rakastavat viileitä olinpaikkoja”.²⁰¹ Vaihtelevaa lämpötilaa voitiin siten pitää jopa tapana sovittaa samaan sikalatalaan eri-ikäisiä ja erilaisia mieltymyksiä omaavia sikoja.

Vaikka erilaisten sikojen pitämistä voitiin yhteensovittaa samaan sikalarakennukseen, osa sikoja kaupallisiin tarkoituksiin pitäneistä toimijoista erikoistui pitämään sikalassaan vain tiettytyyppisiä sikoja. Tästä erinomaisena esimerkkinä toimivat meijerisikalat. Ne olivat meijerien yhteyteen perustettuja sikaloita, joissa sikojen ruokinta ja lihotus perustui osin meijeriteollisuuden ylijäämätuotteiden, kuten heran, hyödyntämiseen. Meijerisikalat olivat moninainen joukko toimijoita, joista moni järjesti sikalansa toiminnan siten, että tulot syntyivät sekä porsaiden että lihotussikojen myynnistä.²⁰² Tällöin myös omaan toimintaan tarvittut porsaasivat tuotettiin meijereiden omissa sikaloissa. Omien porsaiden kasvattamiseen myös kannustettiin: esimerkiksi

¹⁹⁹ H. F. V. 1918, 299.

²⁰⁰ Salokangas 1937, 62.

²⁰¹ Pihkala 1926, 739.

²⁰² A. V. A. 1930b, 166; Meijerisikalat ovat kannattaneet hyvin, *Savon Sanomat*, 14.08.1934, 2.

Ilmari Poijärvi, sittemmin Maatalouskoelaitoksen kotieläinosaston johtaja, kirjoitti 1920-luvun alussa meijerisikaloiden tekevän taloudellista tappiota, jos ne eivät kasvattaneet itse tarvitsemiaan porsaita, vaan ostivat ne vasta varttuneempina omiin sikaloihinsa.²⁰³ Erilaisten sikojen yhteensovittamisen haasteet ja jaettu sikalatila näkyivät myös meijerisikaloita käsitelleissä keskusteluissa – pienten porsaiden kasvataminen ja sikojen lihottaminen vaativat toisistaan poikkeavia tilallisia järjestelyjä meijerisikalan sisällä. Esimerkiksi agronomi Toivo Hossola korosti tarvetta luoda sikalan sisälle selkeästi eri tarkoitukseen luotuja tiloja. Tällöin lihotussikojen ja siitossikojen karsinoihin voitiin soveltaa toisistaan poikkeavia rakennuskäytäntöjä ja -materiaaleja.²⁰⁴ Erilaiset materiaalivalinnat kertoivatkin erilaisista sianhoidon tarpeista, ja paneudun näihin sikalarakentamisen yksityiskohtiin tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

Osa meijerisikaloista kuitenkin teki tietoisien valinnan olla kasvattamatta sikalassaan pieniä porsaita ja yksi syy tähän oli käytännön haasteet sekä toisistaan eriytyneet hoitokäytännöt, jotka alkoivat näkyä sikalatilan käytössä. Tähän ratkaisuun oli päädytty esimerkiksi Kymenlaakson osuusmeijerin sikaloissa. Niissä kasvatettiin 1930-luvulla vuosittain noin 1300–1600 sikaa ja ne olivat aikalaisittain isoja toimijoita. Omasta porsastuotannosta oli siirrytty kokonaan ostoporsaisiin ja meijerisikaloihin hankittiin sopivan ikäiset porsaas muista sikaloista.²⁰⁵ Käytännölle oli kaksi pääasiallista perustetta:

– – sillä pikkuporsaas vaativat enemmän yksilöllistä hoitoa, jota suursikaloissa on vaikeahko järjestää. Lisäksi on yhä lisääntyvän juustonvalmistuksen vuoksi koetettava pitää siat sen ikäisinä, että ne voivat kuluttaa heraa mahdollisimman paljon, mikä ei ole porsastuotannon yhteydessä mahdollista.²⁰⁶

Yllä olevasta lainauksesta huomataan konkreettisesti tilanne, jossa sikalatila ja siihen kytkeytyneet hoidon käytännöt oli räätälöity pelkästään lihotustarpeisiin. Lainaus kuvaa myös erinomaisesti eri sikaryhmien yhteensovittamisen ristiriitaa ja sitä, kuinka sikalatila ja hoidon käytännöt ovat toisiinsa läpikotaisin kytkeytyneitä. Suursikalan käytännöt, joihin kuuluivat tietynlainen ruokinta ja isojen sikamäärien päivittäinen hoitaminen, poissulkivat tilasta sellaisia sikoja, jotka olisivat vaatineet koko sikalarakennuksen sisällä toisenlaisia sikojen paikkoja ja lihotussikojen hoidosta poikkeavia hoidon käytäntöjä – kun sikalatilasta poissuljettiin tiettyjä sikoja, poissuljettiin samalla myös tiettyjä hoitokäytäntöjä. Esimerkin tapauksessa voidaan

²⁰³ Poijärvi 1922, 109.

²⁰⁴ T. H. [Toivo Hossola] 1925a, 351.

²⁰⁵ I. K. 1936, 357–360.

²⁰⁶ I. K. 1936, 357–360.

ajatella, että toiminnan laajentuminen, sikamäärien kasvu ja tehokkuuden vaatimukset olivat hoitokäytäntöjä muokanneita tekijöitä, ja samalla meijerisikala muuttui sikalatilaksi, jonka päivittäisiin rytmeihin yksilöllisemmin hoidettavat siat eivät enää sopineet. Emakot, pienet porsaas sekä yksittäiset siitoskarjut kuuluivat kuitenkin olennaisesti monen sikalan elämänmenoon ja tällaisiin sikaloihin syntyi siitossikojen tiloja ja hoidon käytäntöjä.

2.1.2 Kivi, tiili, sementti, puu – sikalaan sopivien ja sopimattomien materiaalien määrittely

Se, miten hyvin valmis sikala vastasi sikojen ja sikatalouden tarpeisiin riippui siitä, millaisia ominaisuuksia eri rakennusmateriaaleilla oli ja minkälaisiin sikalatiloihin tiettyjen rakennusmateriaalien käyttäminen johti. Otsikossa mainituista materiaaleista jokaista saatettiin perustella sekä sopivaksi että sopimattomaksi materiaaliksi, mikä osaltaan kuvaa rakentamisen erilaisia painotuksia ja preferenssejä – kun yhtä sikalaa rakennettiin kestävämpään vuosikymmeniin, toista sikalaa rakennettiin mahdollisimman edullisesti. Tällöin myös materiaalivalinnat olivat äkkiä toisistaan poikkeavia. Sikalarakennus oli yhtäältä myös tiedollisten, taidollisten ja taloudellisten resurssien summa, jossa saatettiin yhteen sikojen ja ihmisten tarpeita henkilökohtaisia mieltymyksiä ja kokemuksia unohtamatta.

Rakennusratkaisuissa seurattiin tarkoin muissa maissa tapahtuvia muutoksia, ja koko sikataloutta kehitettiin 1900-luvun alun vuosikymmeninä tietoisena siitä, mitä muissa maissa, kuten Tanskassa, Ruotsissa tai Saksassa tapahtui. Suomen omaa kehitystä – tai kehittymättömyyttä – sikatalouden saralla asemoitiin suhteessa edistyneiksi laskettaviin maihin, ja oppeja haettiin ulkomailta liittyen aina rakentamisesta teurastamatoiminnan järjestämiseen.²⁰⁷ Etenkin 1800- ja 1900-luvun taitteen Tanska oli maatalouden mallimaa muille Euroopan maille, mutta kansainvälisiä vaikutteita omaksuttiin myös laajemmalti.²⁰⁸ Esimerkiksi osuustoimintaliikkeen kehittyminen vuosisatojen taitteen Suomessa sai paljon vaikutteita muista Pohjoismaista ja laajemmin Euroopasta, ja maataloudellinen osuustoiminta oli yksi väylä, jonka avulla levitettiin ja omaksuttiin moderneja, tehokkaita ja rationaalisia maatalouden käytäntöjä.²⁰⁹

²⁰⁷ Kts. Jalava 2022, 98–105.

²⁰⁸ Christiansen 2012, 30; Eriksson 2012, 83.

²⁰⁹ Kts. esim. Vihola 2004, 190; Östman 2012, 121–136.

Modernin sikalan materiaalit

Sikalarakentamisessa käytettyjen materiaalien lista oli kirjava: rakentamisessa hyödynnettiin esimerkiksi sementtiä, kiveä, savitiiliä, asfalttia, puuta, olkia, sammaleita sekä maa-ainesta. Samaan aikaan olemassa olleet sikalat saattoivat siten olla hyvin erilaisia rakennuksia, koska materiaalien ja niiden käyttötapojen kirjo oli laaja – rakennuksen oli kuitenkin pääsääntöisesti mahdollistettava taloudellisesti kannattava sikojen hoito. Ruokinnallisten tekijöiden lisäksi sikalan materiaalikysymys muodostui yhdeksi keskeisimmistä keinoista vaikuttaa sikojenpidon kannattavuuteen.²¹⁰ Agronomi Toivo Hossola arvotti eri sianhoidollisia toimia suhteessa sianhoidon kannattavuuteen siten, että kunnollinen sikalarakennus muodosti koko sianhoidon pohjan, jonka puitteissa myös ruokinta ja jalostus tuottivat tuloksia.²¹¹

Sikalarakentaminen seurasi navettarakentamisen virtauksia, joihin kuului 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa enenevässä määrin siirtyminen kestävien rakennusmateriaalien, kuten kiven, tiilen ja sementin käyttöön.²¹² Uudet, jykevät ja kooltaan isommat kivinavetat olivat kehittyneen karjanhoidon maamerkkejä, joita nähtiin ensi alkuun varakkaimmissa taloissa ennen niiden varsinaista ”kansanomaistumista”.²¹³ Samaan aikaan moni uusi sikalarakennus alkoi ulkoisesti muistuttaa uuden aikaista navettaa. Maanviljelijä Pentti Hiidenheimon 1900-luvun alussa rakennuttama sikala (**kuva 3**) tai Osaran siitossikala (**kuva 5**) ovat esimerkkejä omaa aikaansa seuranneista sikalarakennuksista. Hiidenheimo esitteli omaa, vastarakennettua sikalaansa *Pellervo*-lehdessä vuonna 1908 ja peräänkuulutti ”julkista mielipiteenvaihtoa” siitä, miten, mistä materiaaleista ja millä resursseilla karjasuojat tuli rakentaa. Hän kuvasi maatalousrakentamisen aikakautta 1900-luvun alussa ripeän kehityksen ja suurien uudistusten ajaksi, joka vaati kokemusten jakamista ja jatkuvaa tiedonvälitystä.²¹⁴

²¹⁰ Ruokinnasta lisää kts. Jalava 2022.

²¹¹ Hossola 1930, 45.

²¹² Sementti oli betonin keskeisin ainesosa, eli käytännössä sementin käytön yleistymisen tarkoitti betonirakentamisen kasvua. Sementtiä käytettiin myös erinäisten laastien ja vastaavien keveämpien seosten valmistamiseen, joten viittaa tässä työssä yleisemmin sementtiin ja sen käytön kasvuun, mikä kattaa siten myös betonin käytön. Esimerkiksi viittaukset sementtisikaloihin tarkoittavat sikaloita, jonka rakenteet olivat käytännössä betonia. Ennen sementin yleistymistä isompien sikaloitten sisustuksessa oli monesti hyödynnetty rautaa, mikä näkyi 1900- ja 1800-luvun taitteen molemmin puolin rakennetuissa sikaloissa. Kts. Ilkka 1912, 92–107; Paatela 1922, 13.

²¹³ Vilkkuna 1960, 228–229; Östman 2004, 161–162.

²¹⁴ Hiidenheimo 1908, 53–54.

Kuva 5. Osaran kivisikala. Lähde: Ilkka 1912, 87.

Tätä tiedonvälityksen roolia ottivat haltuun esimerkiksi erilaiset ja eri aiheiset valistusoppaat, joiden kirjo alkoi Suomessa hitaasti kasvaa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Tähän kuuluivat myös erilaiset maatalousrakennusoppaat, joiden esittämien oppien myötä maatalousrakennuksia alettiin kasvavassa määrin yhdenmukaistaa. Sikalarakentaminen ja sen muutokset onkin nähtävä osana tätä laajempaa yhteiskunnallista kehitystä maatalousrakennusten saralla. Maatalousrakennusoppaiden vaikutus ei vielä 1900-luvun alussa ollut yhtä merkittävä kuin 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin oppaat ja mallipiirustukset olivat historianantutkija Henrik Mattjusin mukaan ”keskeisin rakennusvalistuksen muoto.”²¹⁵ Tämä oppaiden merkityksen puntarointi näkyi myös Hiidenheimon 1900-luvun alun *Pellervo*-kirjoituksessa: hän viittasi rakennusoppaisiin teoksina, joiden olemassaolosta, saati käyttämisestä tuskin kovin moni tiesi.²¹⁶ Historiantutkija Veikko Anttila on arvioinut, että Suomessa valitsi kuitenkin 1900-luvun alussa otolliset olosuhteet maatalouden uudistuksille, ja yksi osa tätä oli ollut ammattikirjallisuuden kehittyminen yhdessä muiden tiedonvälityskanavien, kuten lehdistön, koulutuksen ja maatalouden järjestötoiminnan kanssa.²¹⁷

Historiantutkija Mattjus on osoittanut omassa tutkimuksessaan, kuinka asuinympäristön, eli hänen tutkimuksessaan maalaiskodin muuttuminen itsessään muutti myös maalaiskodissa asumisen kokemusta. Tämä tarkoitti esimerkiksi fyysisiltä ra-

²¹⁵ Kaarlenkaski & Piirainen 2014; Mattjus 2023, 121–124.

²¹⁶ Hiidenheimo 1908, 54.

²¹⁷ Anttila 1974, 195.

joiltaan, käytöltään ja sisustukseltaan erilaista tilaa suhteessa aiempaan.²¹⁸ Vastavaan logiikkaan nojaten myös uudistuneita sikalarakennuksia voidaan ajatella paikkoina, joiden muotoutuminen ja muuttuminen tiettyjen standardien mukaisiksi rakennuksiksi muutti myös sikalassa elämisen ja toimimisen kokemusta. Materiaalien muuttuminen oli yksi osa tätä prosessia, jossa sikojen ja ihmisten kokema sikalaympäristö muuttui.

Ennen kivi-, tiili-, ja sementtimateriaalien yleistymistä eläinsuojien rakentamisessa oli käytetty pääasiassa puuta, mutta kun vanhoja rakennuksia uusittiin, puu sai materiaalina usein väistyä kestävämpien materiaalien tieltä. Hiidenheimo kuvasi omaa materiaalivalintaansa ja muita sikalarakentamisen valintojaan seuraavasti:

En voinut ajatellakaan sen [sikalan] rakentamista muusta aineesta kuin kivistä, kun tiesin, miten lyhytikäinen puunavetta on ja miten kalliiksi kestävyyteensä nähden tiilinavetta tulee, jollei vain ole tilaisuutta tehdä sitä paraista tehtaan tiilistä, joita kumminkaan ei asumallani paikkakunnalla ole likeltä saatavissa. Mutta kun kiven saantikin on läheltä kovin huono, johduin miettimään rakennukselle sellaista muotoa, johon ei tarvitsisi tehdä seinään paljon läpiä. Täten voisi huonostakin kivistä koko lailla helposti tehdä matalaseinäisen rakennuksen. – – Sillä välillä on paikkakunnalla juurikasviviljelyksen ensimmäiset huomattavimmat tulokset ehtineet näyttämään maanviljelijöille, etteivät leikittelyt karjanhoidossa ja sikojen pidossa ole paikallaan, vaan että on astuttava rohkeasti uusille urille. Siitä syystä päätin rakentaa sikonavetan riittävän suureksi, niin että siinä tuli olemaan tilaa ainakin 40–50 sialle.²¹⁹

Oheinen lainaus on oiva esimerkki siitä, miten eri tekijät vaikuttivat sikalan materiaalivalintoihin. Hiidenheimo toivoi itselleen pitkäikäistä sikalarakennusta, jolloin vanhat kokemukset puusta lyhytikäisenä rakennusmateriaalina eivät tukeneet puun käyttöä uudessa rakennuksessa, vaan Hiidenheimo halusi tilalle kestävämpiä materiaaleja. Kestävämmäksi luokiteltujen kiven ja tiilen osalta oli kuitenkin punnittava hintaa ja saatavuutta – kestävä tiilirakennus vaati ensiluokkaisia tiiliä, joita ei ollut saatavilla ja yhtäältä myös kivimateriaalia oli tarjolla niukasti. Nämä materiaaleihin sidotut reunaehdot vaikuttivat lopulta koko sikalan pohjapiirrokseen, jossa oli yhteensovitettava materiaalista niukkuutta ja sikatalouden laajentamisyrittämiä – aiemmin kuusi sikayksilöä asuttaneesta puurakennuksesta siirryttiin lähes viidenkymmenen sian kivisikalaan. Materiaalien saatavuus eri paikkakunnilla oli yksi rakentamista ohjannut tekijä, ja se näkyi myös Osaran siitossikalan (**kuva 5**) kohdalla. Se oli kaksiosainen rakennus, jota oli rakennettu jo 1800-luvun puolella ”pai-

²¹⁸ Mattjus 2023, 326.

²¹⁹ Hiidenheimo 1908, 54.

kalta saaduista kiilatuista kivistä.”²²⁰ Paikkakunnan vaikutus materiaalien saatavuuteen ja edullisuuteen näkyi aika ajoin kotieläinrakennuksia käsitelleissä kirjoituksissa. Oli mahdoton antaa yhdenmukaista neuvoa halvoista rakennusmateriaaleista, kun se käytännössä riippui kunkin paikkakunnan tilanteesta.²²¹

Uuden rakennuksen muotoutuminen oli Hiidenheimolle prosessi, jossa yhdistyivät kokemukset vanhasta rakennuksesta (puunavetta) sekä odotukset uutta rakennusta kohtaan (kivisikala). Hiidenheimon tekstistä paljastuu muutakin: se osoittaa, miten tärkeä osa uuden rakennuksen *kuvittelemisen* jonkinlaisena paikkana oli osa rakennusprosessia – toisin sanoen ennen rakentumistaan sikala oli kuvitteellinen paikka (ajatus kivisikalasta), johon liittyi kuviteltuja kokemuksia (juurikasvipainotteisen ruokinnan toteuttaminen, joka mahdollistaisi isommat sikamäärät). Jos fyysinen sikalarakennus nähdään kokemuksiä muovanneena ja muuttaneena tekijänä, yhtä lailla kokemuksen muuttuminen voidaan jäljittää tapahtuvaksi jo aikana ennen fyysisen rakennuksen olemassaoloa – kuvitteellisten paikkojen ja kokemusten kautta. Sikalan synty tarkoitti yhtäältä nojaamista yhteiskunnassa sosiaalisesti tuotettuihin kuvitelmiin siitä, millainen sikalan tuli olla, ja toisaalta se kytkeytyi henkilökohtaiseen kuvitteluun.

Sosiaalisesti tuotetuilla kuvastoilla viitataan antropologi Noel B. Salazarin määritelmään termistä *imaginaries*. Hän määrittelee kuvastot²²² sosiaalisesti välittyneiksi representaatioiden kokoelmiksi, jotka vuorovaikuttavat ihmisen henkilökohtaisten kuvittelun kanssa ja joita käytetään merkityksenannon ja maailman muovaamiseen välineinä.²²³ Vastaavasti kuvittelu voidaan ymmärtää antropologi Tim Ingoldin muotoileman määritelmän mukaisesti: kuvittelu ei tarkoita niinkään ihmisen ulkopuolisesta todellisuudesta tuottamia mielikuvia, vaan kuvittelu on ihmisen sisältäpäin kumpuavaa, havainnoinnin ja toiminnan välityksellä tapahtuvaa osallistumista asioiden muovautumiseen.²²⁴

Tulkitsen, että Hiidenheimon kaipaama ”julkinen mielipiteenvaihto” siitä, miten uusia karjarakennuksia tuli rakentaa, oli merkki sosiaalisesti tuotettujen karjarakennuskuvastojen murrosvaiheesta eli esimerkiksi kuvitelmat siitä, millainen sikalan tuli olla, olivat yhteiskunnassa parhaillaan tekeytymässä ja kehittymässä, ja ne näkyivät muun muassa tarpeena keskustella uusien rakennusten materiaaleista tai sika-

²²⁰ Ilkka 1912, 104.

²²¹ Kts. esim. Konow 1911, 172; A. V. N. 1923, 179–180.

²²² Suomennettu myös muotoon *imaginäärit* tai *kuvitelmat*.

²²³ Alkuperäinen: “I conceptualize imaginaries as socially transmitted representational assemblages that interact with people’s personal imaginings and are used as meaning-making and world-shaping devices.” Kts. Salazar 2012, 864.

²²⁴ Alkuperäinen: “To imagine, we suggest, is not so much to conjure up images of a reality ‘out there’, whether virtual or actual, true or false, as to participate from within, through perception and action, in the very becoming of things.” Kts. Ingold 2012, 3.

loiden koosta. Sosiaalisesti tuotetun kuvaston muutoksesta kertoo myös Hiidenheimon sikalan kokema kritiikki ja sen muutos: rakennusvaiheessa sikalaa kommentoitiin liian isoksi rakennukseksi, mutta muutamaa vuotta myöhemmin ilmeni jo päinvastaisia kommentteja.²²⁵ Tämä kritiikin vaihtuminen hyväksyntään kuvaa myös laajemmin maataloudellisten uudistusten omaksumisen dynamiikkaa: ensimmäiset uudistajat, jotka tekivät asioita toisin kuin aikaisemmin, saattoivat alkuun kohdata epäilyksiä ja kielteisiä asenteita pyrkiessään omaksumaan ja toteuttamaan uudistuksia.²²⁶ Hiidenheimon kirjoitus *Pellervo*-lehdessä ja sen liitteenä olleet kuvat voidaan myös nähdä esimerkkinä siitä, miten sikalakuvastoa sosiaalisesti tuotettiin. Salazaria mukaillen Hiidenheimon tekstissä yhdistyivät yhtäältä sosiaalisesti tuotetut sikalakuvastot tai pikemminkin niiden vähäisyys sekä henkilökohtaiset kuvitelmat sikalasta sekä sen ominaisuuksista. Uusi sikalakuvasto määritteli ja muotoili sikataloutta entisestä poikkeavalla tavalla (”leikittelyn” sijaan ”on astuttava rohkeasti uusille urille”). Näin myös sikalaan käytettyjen materiaalien valinta on nähtävä osa-alueena, jossa yhdistyi sekä sosiaalisesti tuotettu sikalakuvasto, että henkilökohtaisemmat materiaalisuhteet (kuten omat kokemukset tai materiaalien saatavuus paikkakunnalla), jotka puolestaan ohjasivat tekemään sovellettuja ratkaisuja sosiaalisesti tuotetun sikalakuvaston malliin. Moderni sikalakuvasto pysytteli materiaalien suhteen melko monipuolisena koko tutkittavan ajanjakson ajan.

Vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* eri materiaalien välinen hierarkia oli selvä – sikala neuvottiin rakentamaan yksiselitteisesti kivistä tai betonista eikä puun käyttöä suositeltu lainkaan sen lyhytikäisyyteen vedoten. Kiveen tai betoniin pääytymistä voitiin perustella myös siten, että ”ilman kustannuksia ei nykyaikana enää saada mitään kunnollista rakennusta aikaan”²²⁷ eli korkeampia materiaalikustannuksia pyrittiin pehmittämään tai esittämään välttämättöminä asioina. Tämä ”sikaloiden uusimisen aikakausi” 1900-luvun alussa joudutti sikalarakentamiseen sopivista materiaaleista käytyä keskustelua, jossa yleispätevänä neuvona voitiin todeta, että paikalliset olosuhteet sekä materiaalien saatavuuden että sikalan käyttötarkoituksen osalta ratkaisi lopullisen valinnan. Uudenaikaisen sikalan oli oltava riittävän lämmin, kuiva, valoisa, tilava, puhdas, ja siellä oli kiinnitetty huomiota esimerkiksi ilmanvaihtoon ja virtsan riittävään poistumiseen – ja käytettyjen materiaalien oli tuettava tätä lopputulosta.²²⁸

Vaikka *Sianhoitokirjassa* puun käyttöön suhtauduttiin nuivasti, kiven tai betonin käyttö ei ollut käytännössä niin edullinen tai saavutettavissa oleva vaihtoehto kuin kirjassa annettiin ymmärtää. Mustialan maamiesopiston johtajan Evert von Konowin

²²⁵ Hiidenheimo 1908, 57.

²²⁶ Kts. esimerkiksi Anttila 1974, 13, 191.

²²⁷ Ilkka 1912, 86.

²²⁸ von Konow 1911, 151; Ilkka 1912, 86.

kirjoituksessa vuoden 1911 *Pellervo*-lehdessä todettiin, että puun käyttäminen oli yhä monelle tilalle ainoa vaihtoehto sen edullisen hinnan tähden. Vaikka puulle ei voitu materiaalina luvata yhtä pitkää käyttöikää kuin kestävämmille rakennusaineille, se ymmärrettiin usein myös taloudellisesti ainoaksi mahdolliseksi valinnaksi, jolloin olennaista oli keskittyä siihen, miten puurakennusten käyttöikä saatiin pidentettyä.²²⁹ Puun käytöllä oli pitkät perinteet maatalousrakentamisen saralla ennen sementin ja tiilen kaltaisten materiaalien yleistymistä ja se oli rakennusaine, jota monilla oli omasta takaa käytettävissä.²³⁰

Lääninagronomi Alfred Sjöström kirjoitti jo vuonna 1891 erilaisista maatalousrakennusten rakennusaineista ja totesi puun soveltuvan kaikkiin maatalousrakennuksiin – myös sikaloihin, jos oli tarpeen, vaikka puu Sjöströmin mukaan ennen pitkää ”turmeltui” sikojen tuottamasta kosteudesta. Karjarakennuksiin tuli siten käyttää kestäväintä mahdollista puuta eli mäntyä ja mieluiten täysikasvuista mäntyä. Tämä tarkoitti käytännössä vähintään noin 120-vuotiasta puuainesta, jolloin puu oli Sjöströmin mukaan ”täysin kelpaava rakennusaineeksi.”²³¹ Mahdollisimman kestävä ja tarpeeksi vanhan puumateriaalin saaminen ja metsänkäytön tavat eivät kuitenkaan kohdanneet. Sjöström viittasi 1800-luvun loppuun aikana, jolloin ”yksityisten mailta hakataan enemmän puita kuin minkä maa ennättää uutta kasvaa” ja rakennuksiin päätyi nuorempaa, kestävyydeltään heikompaa puuainesta.²³² Kuten muidenkin materiaalien kohdalla, myös puun käyttöön vaikuttivat paikalliset olosuhteet, puun hinta ja puun saatavuus.²³³ Suomessa oli 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa alueita, joiden metsät olivat verraten huonossa kunnossa ja kulutettuja. Tällaisiin alueisiin lukeutuivat rannikkoseudut, mutta yhtäältä myös Etelä-Savon ja Etelä-Karjalan kaltaiset alueet. Suomen metsävaroja tutkineet Timo Myllyntaus ja Timo Mattila arvioivat artikkelissaan, että Suomen metsävarannot laskivat koko 1800-luvun aina 1900-luvun alkuun asti.²³⁴

Ajatus rakennuksen kestävyydestä oli siten keskeinen kiven, sementin tai tiilen kaltaisten materiaalien valinnassa. Kestävämmän sikalan vaatimus kytkeytyi sikatalouden ja sianhoidon kokonaisvaltaisiin muutoksiin – etenkin sikojen lukumäärän kasvuun ja ruokinnan muutoksiin. Lihotettavien sikojen ruokintaan käytetyt rehut olivat usein valmiiksi vesipitoisia, ja toisaalta sioille syötettäviä rehuja myös kostutettiin usein puuromaiseksi seokseksi. Kun tämänkaltaista ruokintaa alettiin harjoittaa yhä isommalle määrälle sikoja useita kertoja päivässä, myös sikojen tuottama lannan määrä kasvoi. Näin sikalatalaan syntyi sekä kosteutta että erilaisia lannasta haihtuvia

²²⁹ von Konow 1911, 173.

²³⁰ Sjöström 1891, 9; Lindgren 1932, 310.

²³¹ Männyistä käytettiin myös nimityksiä honka ja petäjä. Kts. Sjöström 1891, 9, 185.

²³² Sjöström 1891, 9.

²³³ Kts. esim. A. M., ’Eläinsuojarakennukset’, *Aamulehti*, 04.09.1913, 5.

²³⁴ Myllyntaus & Mattila 2002, 284–285; Vihola 2004, 414; Enbuske & Ruuskanen 2021, 159.

kaasuja.²³⁵ Tällä tavalla sikojen hoidon käytännöt tuottivat uusia tilan ominaisuuksiin ja materiaaleihin kohdistuvia vaatimuksia, jolloin puuta korvattiin osin tai kokonaan muilla materiaaleilla, jos se oli taloudellisesti mahdollista. Sikamäärien kasvulla oli siten useita kerrannaisvaikutuksia, joista yksi tarkoitti lannanhoidon uudelleenjärjestelyä. Eläinmäärän kasvun sekä kasvavan ulostekuormituksen ja sen vaikutusten välisiä yhteyksiä on nostanut esiin myös turkiseläinten historiallista roolia Suomessa 1900-luvulla tarkastellut historiantutkija Otto Latva. Turkiseläinten määrän lisääntyessä myös niiden tuottaman lannan ympäristö-, terveys- ja hajuhaitat lisääntyivät.²³⁶

Materiaalit eivät tukeneet ainoastaan sikalan pitkäikäisyyttä, vaan kyse oli myös arkisten hoitotoimien helpottamisesta. Arkkitehti Jussi Paatela kirjoitti vuonna 1922 sementin suosion kasvusta maatalousrakennusten rakennusaineena ja piti sitä etenkin eläinsuojien lattiarakenteiden sekä sisätilojen sisustuksen suhteen ensisijaisena materiaalina verrattuna muihin kestäviin materiaaleihin, kuten kiveen tai tiileen. Materiaalin kestävyys ”kosteutta, kulutusta ja tulta vastaan” ei yksin selittänyt tätä valintaa, vaan sellaiset seikat, kuten puhtaanapidon helppous, vedenpitävyys, soveltuvuus useisiin eri tarkoituksiin sekä riittävän yksinkertainen käsiteltävyys rakennusaineena puolsivat sementin käyttöä maatalousrakennuksissa.²³⁷ Sementtiä käytettiin erityisesti betonin valmistukseen ja betonin yleistymistä eri rakennuksissa vauhdittivat 1800- ja 1900-lukujen taitteessa valmistustapojen kehittyminen sekä rakennustekniset edistysaskeleet, jotka tekivät betonista entistä kestävämmän ja laadukkaamman rakennusmateriaalin.²³⁸

Puutteelliset sikalat ja kriittinen keskustelu sikalaan sopivista materiaaleista

Kestävien sikalarakennusten esiinmarssi ei kuitenkaan tuottanut 1920- ja 1930-luvuille tultaessa yhtenäistä kokemusta kestävien materiaalien paremmuudesta, vaikka niiden käyttö voitiin monelta osin nähdä perusteltuna. Agronomi Toivo Hossola esitti *Sianhoidon oppaassaan* 1920-luvulla purevaa kritiikkiä uudenaikaisia sikalarakennuksia kohtaan:

– – sikala on kostealla tai tuulisella paikalla; seinät ovat rakennetut betonista, kivistä tai tiilestä ilman täytettä tai ilmakeinavaa siten, etteivät ne pysy lämpiminä; sisustus on epäkäytännöllinen, betonista tai raudasta tehdyt karsinat ovat liian pieniä ja karsinaseinät liian korkeat; lattia on betonista ilman eristyskerrosta ja makuulavaa; virtsakourut ovat huonosti toimivia, joten virtsaa on aina latti-

²³⁵ Kts. esim. Collan 1916, 59–60, 71.

²³⁶ Latva 2020, 113–116.

²³⁷ Paatela 1922, 3.

²³⁸ Pulko 2019, 7–11.

alla; sikala on pimeä ja ummehtunut, kun ikkunoita on liian vähän ja tuuletuslaitteet puuttuvat.²³⁹

Kestävien materiaalien tulo osaksi sikalarakennusta ei siten automaattisesti tarkoittanut sioille tai sianhoidolle parempaa sikalatilaa. Rakentamisessa ilmenneet puutteet korostivat kestävien materiaalien negatiivisia puolia: esimerkiksi sementillä oli suurempi lämmönjohtavuus kuin puulla, jolloin sen käyttäminen ilman riittävää lämmöneristystä johti kylmiin sikalatiloihin. Vastaavia ongelmia saattoi ilmetä myös kosteuden osalta, mikäli eristys oli puutteellinen, ja sikaloiden puutteellinen eristäminen oli ongelma vielä 1930-luvun lopulla.²⁴⁰ Kunnollinen lämmöneristys myös kasvatti äkisti sikalan hintalappua.²⁴¹ Sikalarakennusten ongelmat eivät typistyneet yksin materiaaliin, vaan kyse oli usein monista toisiinsa vaikuttavista osasista. Yksi tällainen tekijä oli esimerkiksi Hossolan mainitsema epäkäytännöllisyys, joka näkyi liian pienten karsinoiden tai liian korkeiden karsinaseinien muodossa. Epäkäytännöllisyys ei siten syntynyt yksin materiasta, mutta materiaali saattoi merkittävästi vaikeuttaa ongelman ratkaisua. Sianjalostusyhdistyksen konsulentti Einari Karvetti kuvasi tätä epäkäytännöllisyyden ongelmaa siten, että sementtirakenteiden purkamiseen tarvittiin ”ruutia ja dynamiittia”, mikä osaltaan viittasi materiaalien vaikeaan muokattavuuteen.²⁴² Kun sikala oli sisustettu kestävyys edellä, sitä oli vaikea jälkikäteen muokata, vaikka sille olisi ollut todettua tarvetta – liian pieni karsina ei ollut kestävien sementtiseinien vika, mutta sementtiseinät vaikuttivat siihen, että karsinan kokoa ei voinut helposti muuttaa ilman merkittäviä purkutöitä.

Puutteellisuuksien myötä moni uudenaikainen sikala sai maineen tunkkaisena, kylmänä ja valottomana paikkana, jossa siat kärsivät erinäisistä sairauksista ja kasvoivat huonosti. Aikalaisittain viitattiin sikojen *viihtyvyyteen*, minkä voidaan katsoa tarkoittavan juuri terveyttä, hyvää mielialaa ja yleistä vointia.²⁴³ Kun otetaan huomioon, miten ihmisille epäterveellisiä paikkoja ja niiden ominaisuuksia oli määritelty jo 1800-luvun puolella, huomataan myös lajirajat ylittäviä käsityksiä siitä, millaisissa olosuhteissa oli terveellistä elää. Historiantutkija Minna Harjula on nostanut esiin näitä ihmisten epäterveellisten asuinympäristöjen merkkejä, joihin lukeutui

²³⁹ Alkuperäinen painos vuodelta 1926. Lainaus neljännestä painoksesta vuodelta 1930. Kts. Hossola 1930, 45.

²⁴⁰ Sementin lämmönjohtavuudesta kts. esim. Paatela 1922, 5; eristyksistä kts. E. Karvetti [Einari Karvetti] 1938, 219.

²⁴¹ Hossola 1930, 46.

²⁴² ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

²⁴³ Eläinlääkäri Kaarlo Gummeruksen määritelmä vuodelta 1922: ”Viihtyvä eläin on rauhallinen ja on sen olo turvallinen. Se tuntee hoitajansa ja hoitaja tuntee sen. Alttiisti ja mielellään se tekee tehtävänsä. Koko sen olemus osoittaa tyytyväisyyttä.” Kts. viihtyvyydestä myös luku 2.2.1.

1800-luvun lopulla muun muassa valon, ilman ja lämmön puute sekä kosteus.²⁴⁴ Sikaloiden puutteellisuuksiin myös herättiin 1920-luvun edetessä, jolloin sikalan rakentamisessa alettiin voimakkaammin painottaa tarvetta löytää rakennusratkaisuja sikojen ”viihtyvyyttä silmälläpitäen.”²⁴⁵ Mustialan maamiesopiston johtaja Evert von Konow kirjoitti vuonna 1928, että työn helpottaminen tuli olla sikaloissa toisijaista eläinten mukavuusvaatimuksiin nähden. Hyvä sikala oli hänen mukaansa sioille terveellinen ja mieluisa, rehua ja ihmistyötä säästävä sekä rakennuksena kestävä ja halpa.²⁴⁶ Kestävien sikaloiden kohtaama kritiikki oli samalla kritiikkiä siitä, että niissä oli otettu huonosti huomioon siellä asuvien sikojen tarpeita, ja tämä oli johtanut kannattamattomaan sikatalouteen.

Puutteellisuudet sekä niistä syntyneet mielikuvat johtivat myös tarpeeseen kumota sementin mainetta liian kylmänä ja kalliina rakennusaineena. Arkkitehti Urho Åberg kirjoitti *Pellervoon* vuonna 1927 sementtitiilten käytöstä maatalousrakennuksissa ja totesi, että käytäntö ja tutkimukset olivat osoittaneet sementtitiilen sopivan myös lämpimien seinien rakentamiseen, kunhan rakennustekniset asiat, kuten riittävä lämpöeristys, otettiin huomioon. Hän myös huomautti, että sementtitiilen vaatimaa raaka-ainetta, soraa, oli Suomessa monin paikoin niin runsaasti, että rakennuskustannukset eivät nousseet mahdottomiksi suhteessa muihin raaka-aineisiin. Åbergin mieltymys sementtirakentamiseen oli myös kansantaloudellinen – hän näki puun arvokkaana vientitavarana, mutta betonin raaka-aineilla vastaavaa arvoa ei ollut.²⁴⁷ Vaikka sementin maine sikalarakentamisessa oli eri näkemysten värittävä 1930-luvulle tultaessa, sillä oli laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa vankasti kehittyvä rooli ja tekniikantutkija Vesa Penttalan mukaan betonista tuli Suomen yleisin rakennusaine 1930-luvulla. Tätä edelsi kuitenkin vuosikymmenet, jolloin betoni joutui Penttalan sanoin ”taistelemaan vanhojen materiaalien tiili-, teräs- ja puurakenteiden kovaa kilpailua vastaan.”²⁴⁸ Sikalarakentaminen ja sikalan sopivista materiaaleista käyty keskustelu voidaan nähdä konkreettisenä osana Penttalan kuvaamaa kilpailua, jossa betonin ja puun välinen kamppailu oli varsin selkeää.

Tästä huolimatta agronomien opintoretkellä Tanskaan vuonna 1931 huomiota kiinnitettiin isoihin, puulla sisustettuihin sikaloihin, ja todettiin, että ”ei näkynyt täällä – – sikaloissa niitä raskaita ja kalliita rautaisia tai betonisia väliseinä- ja sisustusrakenteita, jota käyttämällä meillä Suomessa moni maanviljelijä on tehnyt sikataloutensa kannattamattomaksi.”²⁴⁹ Suomalaisten mieltymystä betonirakentamiseen

²⁴⁴ Harjula 2007, 31.

²⁴⁵ Sarjakoski 1924b, 49–50.

²⁴⁶ von Konow 1928, 43–44.

²⁴⁷ Åberg 1927, 720–721.

²⁴⁸ Penttala 1991, 17–18.

²⁴⁹ P. A. P. 1931, 232–233.

kritisoitiin vielä lisää, sillä kun tanskalaisiin sikaloihin ostettiin halpaa puutavaraa esimerkiksi Suomesta, Suomessa rakennettiin velkarahalla ja kalliista aineista – yhtälö, jota agronomit kritisoivat nurinkurisena.²⁵⁰ Agronomi ja Sianjalostusyhdistyksen konsulentti Toivo Hossola oli kritisoinut tätä samaa ideaa jo 1920-luvun alussa, ja piti hölmönä sitä, että Suomesta myytiin puuta tanskalaisten sikaloiden rakentamiseen ja Tanskasta myytiin sementtiä suomalaisten sikaloiden rakentamiseen.²⁵¹ Yhteiskunnallisessa keskustelussa oli kuitenkin puheenvuoroja, joissa Hossolan kritisoima kehityskulku nähtiin yksinomaan tavoiteltavana asiana. Esimerkiksi rakennusmestari A. W. Nieminen kannusti nimenomaan säästämään puuta vientiin ja rakentamaan uusia rakennuksia pitkäikäisistä, kestävästä aineista, kuten sementistä.²⁵²

Puusistuksesta ja paikallisista vaihteluista huolimatta kokonaan puusta rakennetut sikalat olivat kuitenkin 1930-luvun Tanskassa jo vähemmistössä. Tanskalaisia sikaloita rakennettiin tiilestä ja lattiassa sekä katossa suosittiin vedenpitäviä materiaaleja.²⁵³ Tämäkään ei toki ollut syy hylätä puuta sikaloiden rakennusaineena, kuten meijerin isännöitsijä August Lindgren kirjoitti vuonna 1932. Hän piti tiiltä Tanskan ja Saksan kaltaisten maiden luonnollisena, omasta maasta saatavana rakennusaineena, kun vastaava materiaali Suomessa oli puu. Lindgren arvosteli tiilen ja sementin käyttöä myös siitä näkökulmasta, että ne oli omaksuttu ”ulkomailta saatujen mallien mukaisesti” vailla riittävää ymmärrystä materiaalien soveltuvuudesta Suomen kylmiin olosuhteisiin. Puu esitettiin näin Suomen olosuhteisiin soveltuvana ja luonnollisena rakennusaineena.²⁵⁴ Historioitsija Johannes Paulmann on kuvannut tätä ylijäräistä kulttuurivaikutteiden omaksumista siten, että ideoita ja instituutioita harvemmin omaksuttiin muista maista sellaisenaan, vaan ne muovattiin hyödyntämään ja vastaamaan oman maan tarpeita.²⁵⁵ Sikaloiden modernisointi piti sisällään tämän dynamiikan, jossa ylijäräisiä vaikutteita sekä muovattiin että toisaalta myös torjuttiin, kuten esimerkiksi Lindgrenin esittämä kritiikki havainnollisesti.

Sementtisten sikaloiden kritiikki ja sikaloissa koetut puutteellisuudet on tärkeä sitoa sementti(betoni)rakentamisen yleisiin kehityskulkuihin 1900-luvun alussa. Vuosisatojen taite oli betonirakentamisessa nopean kehityksen aikaa ja ymmärrys sekä tutkittu tieto betonista lisääntyi jokaisella vuosikymmenellä. Esimerkiksi Suomessa julkaistiin historiallisen betonin ominaisuuksia tutkineen Valeryia Pulkon mukaan 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alun vuosikymmeninä useampia rakentami-

²⁵⁰ P. A. P. 1931, 232–233.

²⁵¹ V. L., 'Karjapäivät Vihdin Kunnantalolla 29.2.–1.3.1924', *Länsi-Uusimaa*, 11.03.1924, 3.

²⁵² A. W. Nieminen, 'Maaseudun rakennusoloista', *Maaseudun Tulevaisuus*, 16.08.1924, 2.

²⁵³ Shaw 1938, 29–30.

²⁵⁴ Lindgren 1932, 311.

²⁵⁵ Paulmann 1998, 23, 39.

seen liittyviä teoksia, joissa esiteltiin betonirakentamisen edistysaskeleita ja uusimpia tutkimustuloksia.²⁵⁶ Betonin kohdalla onkin tärkeää huomata, että se oli materiaalina oman aikakautensa vallitsevien olosuhteiden muokkaama eikä rakennuksiin käytetty betoni ollut 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ominaisuuksiltaan tasalaatuinen tai yhdenmukainen. Pulkon mukaan betonin laatuun vaikutti jo yksistään se, käsiteltiinkö sitä konein vai käsin – jälkimmäinen oli verraten yleistä vielä pienillä työmailla 1900-luvun alussa. Tämän lisäksi betonin ominaisuuksiin vaikuttivat käytetyn kiviaineksen ominaisuudet, mitä ei osattu vielä 1900-luvun alussa riittävästi huomioida, jolloin betonista tuli äkisti heikompileatuista.²⁵⁷

Paikallisuus oli myös betonirakentamiseen sekä betonista valmistettuihin rakennuksiin vaikuttanut tekijä. Tämä tarkoitti käytännössä paikallisen kiviaineksen käyttämistä betonivalmistukseen eli rakennukset heijastelivat 1900-luvun alussa Pulkon sanoin ”paikallista geologiaa”.²⁵⁸ Sementtisikaloiden lisäksi voidaan ajatella, että luonnonkivistä suoraan rakennetut sikalat olivat yhtä lailla oman paikallisen geologiansa muokkaamia. Tämä havaittiin edellä esitetystä Hiidenheimon sikalassa, jossa kiviaineksen huono saatavuus oli määrittänyt sikalan suunnittelua ja toteutusta. Kiviaineksen laatu ei joka tapauksessa ollut yhdentekevää. Liian huokoinen kiviaines esimerkiksi heikensi betonin lujuutta, lisäsi kosteuden liikkumista ja edisti pakkasrapautumista. Mikäli käytetty kiviaines ei ollut riittävän puhdasta, betoniin saattoi jäädä sen ominaisuuksia heikentäviä aineita. Vastaavalla tavalla veden laatu, eri osa-aineiden väliset seossuhteet tai mahdolliset lisäaineet vaikuttivat betonin ominaisuuksiin.²⁵⁹ On todennäköistä, että 1900-luvun alkuvuosikymmenten betonirakentamisen sudenkuopat näkyivät myös uudenaikaisten sikalarakennusten kokemina hankaluuksina. Kun betonin vaihtelevaan laatuun yhdistettiin puutteellinen eristys, joka vaivasi monia sikaloita vielä 1930-luvun lopulla, ei ole yllättävää, että kokemukset uusista sikaloista olivat vaihtelevia.²⁶⁰ Virheet olivat kalliita sekä sikojen että ihmisten näkökulmasta, kuten huomataan seuraavaksi erään 1900-luvun alun suursikalan käänneistä.

Osuusliike Elannon omistukseen vuonna 1916 siirtyneellä Backaksen kartanolla oli yksi Suomen isoimmista sikaloista 1920-luvulla – vajaa 800 sikaa viiteen eri sikalarakennukseen sijoitettuna. Näistä uusin oli kivistä ja betonista rakennettu, vuonna 1927 valmistunut kaksikerroksinen sikala. **Kuvassa 6** näkyy vasemmalla Backaksen tilan vanhoja rakennuksia, joista etualalla oleva sikolatti edusti vuoden 1917 tienoilla vanhanaikaista sianpitoa ja väistyviä perinteitä. Vanhat, puiset sikala-

²⁵⁶ Pulko 2019, 6–19.

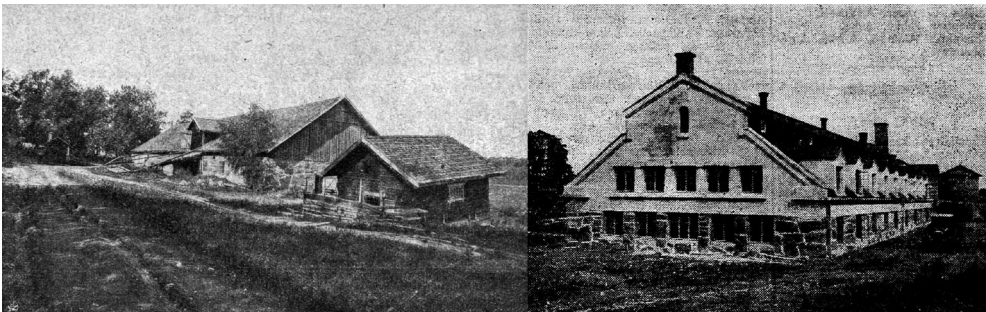
²⁵⁷ Pulko 2019, 10; 24.

²⁵⁸ Pulko 2019, 25.

²⁵⁹ Pulko 2019, 25–29; 43–45.

²⁶⁰ E. Karvetti [Einari Karvetti] 1938, 219.

rakennukset kuitenkin pysyivät käytössä ainakin 1930-luvulle asti.²⁶¹ Takana on Backaksen vanha, jo 1870-luvulla rakennettu kivinavetta. Navetan kivijalka jäi oikeanpuolimmaisessa kuvassa näkyvän uudenaikaisen sikalarakennuksen perustaksi, mikä osaltaan symboloi erinomaisesti sitä, kuinka ajanmukaiset, modernimmat ratkaisut eivät syntyneet tyhjiössä, vaan uudet ideat omaksuttiin aina suhteessa vanhaan ja siihen, mitä jo ennestään oli olemassa.

Kuva 6. Kuvassa Backaksen vanha kivinavetta (vas.), josta rakennettiin uusi sikala vuonna 1927 (oik.). Vasemmanpuolisessa kuvassa näkyy etualalla myös vanhanaikainen puinen sikolähti, joka kirjoittajan mukaan kuului ”häviävään Backakseen”. Lähde: Backas 1917, 77; Jooseppi, ’Elannon Backas-tilaan tutustumassa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 29.10.1931, 3.

Uuden, kaksikerroksisen sikalan yläkerta oli varattu yksinomaan porsastuotantoa varten – tai kuten maisteri Einari Karveti asian ilmaisi vuonna 1928, sikalan ”ylin kerros oli koko yhteiskunnan ’synnyyslaitos’.”²⁶² Vastikään valmistunut sikala oli kuitenkin kaikkea muuta kuin osoitus uudenaikaisen sikalarakennuksen onnistumisista. Alle vuosi Backaksen sikalan valmistumisen jälkeen sikalaa kuvattiin sekä kosteaksi että epäkäytännölliseksi rakennukseksi, jossa taudit tappoivat porsaita.²⁶³ Backaksessa päädyttiin tämän seurauksena rakentamaan uutta sikalaa heti 1930-luvun alussa, kun vanhan sikalan ”rakennuspuuhassa taisi tulla virheitä vähän joka suhteessa.”²⁶⁴ Uuden sikalan rakentamisessa nojattiin aiempaa enemmän asiantuntijoihin: tietoa sikaloista hankittiin sekä sikatalouden että rakennusalan asiantuntijoilta ja tämän jälkeen kierrettiin vielä Euroopassa tutustumassa eri maiden sikaloihin. Tu-

²⁶¹ Jooseppi, ’Elannon Backas-tilaan tutustumassa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 29.10.1931, 3.

²⁶² ’Maatalousrakennusmiehet neuvotelleet ja retkeilleet’, *Uusi Aura*, 08.02.1928, 8.

²⁶³ ’Maatalousrakennusmiehet neuvotelleet ja retkeilleet’, *Uusi Aura*, 08.02.1928, 8; Urmakka, ’Sikataloudellisella opintomatalla Elannossa’, *Savon Sanomat*, 12.03.1935, 2.

²⁶⁴ Urmakka, ’Sikataloudellisella opintomatalla Elannossa’, *Savon Sanomat*, 12.03.1935, 2.

loksena oli lennokkaasti ilmaistuna ”Suomen, pohjoismaiden, kukaties maailman ajanmukaisin sikala”, jossa vallitsi nyt sikojen osalta ”terveys ja hyvinvointi.”²⁶⁵

Uuden sikalan rakennusratkaisuja näkyy joiltakin osin **kuvassa 7**, joka on kuvakaappaus vuonna 1950 julkaistusta dokumenttielokuvasta *Elanto II*. Betonisen perustuksen päälle rakennettiin tervatut hirsiseinät, tiilistä kannatinpylväät ja välikatossa oli puulaudoitus, tervapahvia ja olkia. Muita ominaisuuksia olivat muun muassa keskuslämmitys ja ilmanvaihto sekä porsimiskarsinoiden yhteydessä olevat ”lastenkamarit” eli porsaiden omat, muusta karsinasta erotetut ja lattialämmitetyt osastot vastapainona aikaisemman sikalan kosteisiin ja vetoisiin olosuhteisiin. Elannon sikalasta tuli uudistusten myötä 1930-luvun Suomessa mallisikala ja erinäisten opintoretkien kohde. Sikalan rakennusratkaisut toimivat ennen kaikkea inspiraation lähteenä, mutta vastaavan sikalan rakentaminen kaikkine ominaisuuksineen oli monelle täysin utopistinen ajatus. Opintoretkelle osallistuneen kävijän sanoin ”ei se ole köyhään koskenut, joka on Elantoon koskenut” ja totesi, että ei olisi kertonut kyseisen sikalan hintaa, vaikka olisi sen tiennytkin.²⁶⁶

Kuva 7. Elannon 1930-luvulla valmistunut sikala juoksutarhoineen. Kuvakaappaus dokumenttielokuvasta nimeltä *Elanto II* vuodelta 1950. Lähde: *Elanto II* 1950/Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.

²⁶⁵ Urmakka, ’Sikataloudellisella opintomatalla Elannossa’, *Savon Sanomat*, 12.03.1935, 2.

²⁶⁶ Urmakka, ’Sikataloudellisella opintomatalla Elannossa’, *Savon Sanomat*, 12.03.1935, 2.

Edellä on sivuttu useampaan otteeseen sitä, että sikala ei ollut muuttumaton toimintaympäristö eivätkä rakentamiseen käytetyt materiaalit muuttumattomia sen jälkeen, kun ne olivat tulleet rakennusprosessissa osaksi sikalarakennusta. Arkeologi Gavin Lucas on ehdottanut seuraavaa: sen sijaan, että rakennukset nähtäisiin vain elottomina kasoina erilaisia materiaaleja, rakennuksia tulisi ajatella enemmän dynaamisina kokonaisuuksina. Hän toteaa rakennusten dynaamisen luonteen syntyvän niistä lukuisista orgaanisista, kemiallisista ja mekaanisista prosesseista, joita rakennuksessa ja sen materiaaleissa tapahtuu. Rakennuksen osat ja niiden materiaalit tulevat rakennuksessa keskenään suhteisiksi ja ne muuttuvat olemukseltaan näissä suhteissa ja prosesseissa, joissa rakennus tulee olevaksi ja joita sen sisällä syntyy.²⁶⁷ Sikalarakennusten osalta esimerkiksi esille nostamani betoni ja sen muuttuvat ominaisuudet on hyvä esimerkki sikalarakennusten dynaamisesta luonteesta. Tullessaan osaksi sikalaa betoni itsessään oli jo useamman eri aineen muodonmuutoksen tulos – se oli veden, kiviaineksen ja sementin seossuhteiden mukaan tietyssä paikassa ja tietyillä tavoilla luotu aines. Osana sikalarakennusta betoni materiaalina jatkoi muotoutumistaan suhteessa niihin prosesseihin ja tekijöihin, joiden kanssa se sikalarakennuksessa tuli yhteyteen – esimerkiksi eläinten virtsa tai ruuan maitohapot toimivat esimerkkeinä materiaalin kohtaamista kemiallisista rasituksista ja prosesseista, joita sikalassa oli ja joiden myötä materiaali muuttui. Yhtäältä materiaalit kohtasivat tilassa myös mekaanista rasitusta esimerkiksi sikojen liikkeen, painon, tonkimisen tai jyrsimisen myötä.

Vastaavia muutoksia tapahtui muissakin materiaaleissa, jotka sijaitsivat sikalaympäristössä – esimerkiksi puun taipumus lahota jatkuvan kosteuden seurauksena osaltaan vaikutti siihen, että sen sopivuus sikalaympäristön vaatimuksiin kyseenalaistettiin. Rakennuksen tarkastelu dynaamisena kokonaisuutena myös osoittaa, että materiaaleihin liitetyt mielikuvat olivat usein yksinkertaistavia – esimerkiksi sementin käyttöönottoon vaikutti käsitykset sen paremmasta puhdistettavuudesta ja hygieniasta, mutta kun betoniset pinnat rapautuivat tai rakoilivat, myös puhdistaminen vaiken ja hygienia heikkeni. Tällä tavoin jäsennettynä uusien, kestävämmiksi luonnehdittujen sikaloiden kestävyys ei ole niin yksiselitteistä. Kestävät rakenteet ja materiaalit olivat sikalaympäristössä alttiita lukuisille muutoksille, jotka itsessään olivat merkkejä siitä, että kestävyys oli suhteellista eikä materiaali itsessään ollut tae siitä, että rakennus kesti aikaa.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus julkaisi kotieläinrakennusten lattiosta tehdyn selvityksen vuonna 2008, jossa todetaan suoraan, että ”kotieläinrakennusten olosuhteet ovat betonille rankat” eli betonilta edellytetään sekä kemiallisen että mekaanisen rasituksen kestoja, mutta sen on myös säilyttävä ominaisuuksiltaan sellaisena, että eläimet eivät loukkaa itseään ja se on helppo pitää puhtaana.²⁶⁸ Tämä

²⁶⁷ Lucas 2018, 111; 114.

²⁶⁸ Puumala, Komonen & Jauhiainen 2008, 3.

tietenkin kuvaa tilannetta erityisesti nykyajan rakennuksissa, mutta yhtäältä moni nykyisiin olosuhteisiin vaikuttanut tekijä oli tavalla tai toisella olemassa jo 1900-luvun alun kotieläinrakennuksissa. Sementin monipuolistunut käyttö ja kaupallistuvien karjarakennusten olosuhteet sekä niiden tuottamat vaatimukset kytkeytyivät kiinteästi toisiinsa. Sikaloiden osalta esimerkiksi eläinmäärien ja lannan sekä siitä muodostuvien kaasujen kasvu sekä kosteuspitoinen ruokinta asettivat enemmän vaatimuksia käytetyille materiaaleille. Betonista muodostui materiaali, joka yhtäältä vastasi kotieläinrakennusten muuttuneisiin tarpeisiin, mutta jonka käyttö yhtä lailla johti kehitykseen, jossa olosuhteet muovautuivat myös betonimateriaalille entistä haastavammiksi.

Siitä huolimatta, että uudenaikaisten sikaloiden puutteellisuuksiin herättiin, negatiivisia käsityksiä pyrittiin oikaisemaan ja olemassa oli myös onnistuneita uuden aikaisia sikalarakennuksia, kestävien materiaalien ylivoimaisuus oli kokenut kolhun ja sikalarakentamiseen liittyen alkoi esiintyä puheenvuoroja, joissa puu koki uuden arvonnousun sikalarakentamisen materiaalina. On toki kyseenalaista, ehtikö puun arvo sikaloiden rakennusaineena missään vaiheessa todella laskea, sillä pienimuotoisessa sikojen pidossa puurakentaminen oli koko ajan ollut varteenotettava, ellei ainoa vaihtoehto – nyt se oli varteenotettava vaihtoehto myös isommille sikaloille. Kyse oli myös yhteiskunnallisesta tilanteesta: sikataloutta pidettiin karjataloutta enemmän suhdanneherkkänä alana, jonka kannattavuuteen vaikuttivat esimerkiksi ruokinnan järjestäminen sekä viljan ja sianlihan väliset hintasuhteet. Tilanteessa, jossa sikojen kasvatusta ja sikamääriä pyrittiin säätämään suhdanteisiin sopiviksi, kalliit rakennukset sitoivat liikaa pääomaa ja tuottivat kiinteitä kustannuksia, vaikka niiden jatkuvasta käytöstä ei ollut varmuutta. Halvimmissa kaupalliseen tuotantoon suuntautuneissa sikaloissa saattoi siten olla maapohja ja puiset, helposti purettavat rakenteet. Puun lisäksi halvoissa sikaloissa hyödynnettiin vaihtelevasti muita helposti saatavilla olleita raaka-aineita. Tällaisia olivat esimerkiksi olki, turve ja sammaleet. Puun eduksi luettiin sen huono lämmönjohtavuus eli se ei ollut talvella yhtä kylmä materiaali kuin esimerkiksi eristämätön betoni, mutta myös puisten rakenteiden helpompi korjattavuus ja sikojen paremmaksi katsottu viihtyvyys olivat syitä puhua puurakentamisen puolesta.²⁶⁹ Tämä ei kuitenkaan 1920- tai 1930-luvuilla tarkoittanut enää mahdollisimman vahvan puuaineksen käyttöä toisin kuin vielä Sjöströmin teoksessa oli peräänkuulutettu 1800-luvun lopulla, vaan sikalarakentamisessa pyrittiin hyödyntämään niin kutsuttua jätetuuta, joka oli halvinta puuainesta ja käytännössä vientimielessä arvoton raaka-aine. Tällöin sikala saattoi syntyä vaikkapa vanhan heinäladon osista.²⁷⁰

²⁶⁹ von Konow 1928, 46–48; Hossola 1930, 46; Karvetti 1932, 42–43; A–i P. [Artturi Penttilä] 1938b, 54.

²⁷⁰ Karvetti 1932, 42–43; A–i P. [Artturi Penttilä] 1938b, 57.

Tapaus hökötyssikalat

Kaiken kaikkiaan sikaloiden rakennusmateriaali herätti vilkasta keskustelua ja lukuisia näkemyksiä sikalarakentamisen oikeaoppisesta järjestämisestä. Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja ja 1930-luvulla Helsingin yliopiston maanviljelystalon professoriksi nimetty Rurik Pihkala lanseerasi 1920-luvulla niin kutsutun *hökötyssikalan* käytännöllisimpänä ja halvimpana ratkaisuna sikalarakentamisen haasteisiin. Hökötyssikalan periaatteena oli olla halpa, työtä säästävä ja sioille viihtyisä rakennus – sen sijaan moni uudenaikainen sementtisikala ei sitä Pihkalan mielestä ollut:

On itsestään selvää, miten murhaavaksi täytyy muodostua arvostelun sementtisikaloistamme. Niissähän on makuupaikka kylmä, kostea, kova ja lisäksi vaativat ne paljon kuivikkeita. Jos vielä karsinaseinät ovat sementistä sekä korkeat ja pimeät, voimme tuskin ajatella sioille epämieluisempaa olinpaikkaa.²⁷¹

Pihkala esitti täten murskaavaa kritiikkiä sikalarakentamisen epäkohdista, joita uusissa rakennuksissa ilmeni. Pahimmassa tapauksessa uusi, mutta epäonnistunut sikala oli sekä kallis että huono rakennus. Pihkala ei vieroksunut ajatusta kestävästä sikalasta, mutta hän pyrki yhdistämään ajatuksen kestävydestä muihin vaadittaviin ominaisuuksiin, kuten halpuuteen tai sikojen viihtyvyyteen. Hän puntaroi eri rakennusmateriaalien ominaisuuksia suhteessa sikalalta vaadittuihin asioihin: puu oli halpa, lämmin ja kuiva materiaali, mutta ei kestävä; betonin hintaa sai halvemmaksi käyttämällä niin kutsuttua säästöbetonia, jossa sementin osuus jäi pienemmäksi, mutta se oli kylmä materiaali; maapohjasta sai sikalaan halvan lattian, ja kattorakenteissa oli mahdollista hyödyntää olkia, joita oli uusittava melko usein, mutta jotka voitiin käyttää uudelleen esimerkiksi sikojen karsinoissa.²⁷² Hökötyssikala oli rakennus, jossa pyrittiin hyödyntämään eri materiaalien hyväksi havaittuja ominaisuuksia ja Pihkalan oma sikala toimi mallina eri materiaaleja yhdistelevästä hökötyssikalasta. Seiniin haettiin kestävyyttä säästöbetonia käyttämällä, mutta tämän lisäksi seinissä oli sikalan sisällä puinen, tervattu laudoitus sekä lautojen ja betonin välissä eristeenä toiminut asfalttikerros. Sisustuksessa eli esimerkiksi karsinoiden seinissä hyödynnettiin vähempiarvoista puutavaraa (hylkylautoja), katossa oli olkia, rautalankaa, puuta sekä turvetta ja karsinoissa oli risuja, havuja, olkia ja puuta.²⁷³

On tärkeä huomata, että hökötyssikalan kaltaiset edullisemmat ratkaisut kytkeytyivät pyrkimykseen lisätä sikatalouden kannattavuutta. Hökötyssikalatyypinen ra-

²⁷¹ Pihkala 1926, 41.

²⁷² Pihkala 1926, 42.

²⁷³ Pihkala 1926, 739–745

kentäminen ei siten ollut merkki toiminnan pienuudesta tai kaupallisten tavoitteiden puutteesta, vaan se oli keino mukautua talouden suhdanteisiin sekä keino turvata kannattavan kaupallisen toiminnan ylläpitäminen. Hökötyssikalat olivat ulkonäöltään ja materiaaleiltaan hyvin vaihtelevia eli sikojen viihtyvyyden, työn säästämisen ja halpuuden ideaalia toteutettiin eri paikoissa eri tavalla. Olennaista oli edulliset rakennusaineet sekä sikalan muokattavuus erilaisia sianhoidon tarpeita ja tilanteita varten. Pihkala laski, että Laalahden hökötyssikalan (**kuva 8**) rakennuskustannukset olivat kaikkinsa noin 40 000 markkaa, kun vastaava, todennäköisesti tiilestä tai sementistä rakennettu sikala, olisi kustannuksiltaan noussut jo 300 000 markkaan. Laalahden hökötyssikala oli tästä huolimatta sarjassaan kalleimmasta päästä ja vaikka kaikista kestävimät materiaalit oli torjuttu liian kalliina ja sopimattomina, moni Laalahden hökötyssikalan ominaisuuksista noudatteli uudenaikaisten eläinrakennusten piirteitä – sikalassa oli lämmitys- ja vesijohtolaitteet sekä sähkövalo.²⁷⁴ Osa pääsi hökötyssikalan rakentamisessa vielä huomattavasti alhaisemmilla kustannuksilla. Esimerkiksi Torlahden kartanossa rakennutettiin hökötyssikala kolmelle emakolle ja neljällekymmenelle pekonalialle vanhaan pärekattoiseen kalustorakennukseen, joka kustansi kaikkinsa reilut 7 000 markkaa. Vastaavasti *Pellervossa* kerrottiin vuonna 1932 Lapin (T. I.) Mattilan isännästä, joka rakensi vanhan hirsiladon osista tilalleen hökötyssikalan alle 2 500 markalla.²⁷⁵ Näin vanhat materiaalit päätyivät uusiokäyttöön sikalarakennuksiin ja samalla ne laskivat merkittävästi kustannuksia, mikäli muitakin uutuuksia otettiin käyttöön maltillisesti. Esimerkiksi edellä mainittuun Lapin Mattilan sikalaan ei ollut rakennettu lämmitystä ollenkaan.

Kuva 8. Laalahden hökötyssikala. Lähde: Salokangas 1935, 3.

²⁷⁴ Pihkala 1926, 742–743; Puukka 1928, 137.

²⁷⁵ Karvetti 1932, 42–44; W. L. 1932, 130–131.

Vaikka hökötyssikaloihin haettiin paikoin kestävyysominaisuuksia (kuten Laalahdessa), kestävyuden vaatimuksissa oli paljon enemmän eroja kuin esimerkiksi sementti- ja kivisikaloiden kohdalla. Sianjalostusyhdistyksen konsulentti Einari Karvetti kuvasikin hökötyssikalaa 1930-luvulla ”tilapäiseksi laitokseksi”, johon turvaututtiin, kun sikataloudesta saatavat tulot olivat epävarmat tai toiminta lyhytkestoisista.²⁷⁶ Tämä kuvaa hyvin hökötyssikalalan roolia talouden suhdanteisiin sopivana rakennuksena. Kun sikojen lukumäärää haluttiin nopeasti lisätä, hökötyssikalalan kaltaisen rakennus oli verrattain nopeasti rakennettavissa – esimerkiksi Honkolan kartanon siansiitoskeskukseen rakennettiin 1920- ja 1930-luvun taitteessa erillinen hökötyssikala yksinomaan lihotussikoja varten. Kartanossa oli ennestään tiilistä rakennettu, nelikymmenkarsinainen sikala.²⁷⁷

On tärkeä huomata, että hökötyssikalatyypistä rakentamista ei voida erottaa 1930-luvun alun ”pekonikuumeesta” eli ajasta, jolloin sianlihan vienti Englannin markkinoille oli kuumimmillaan. Sianlihan vientiä Englantiin oli yritetty ensimmäisen kerran 1920-luvun alussa, mutta se oli jäänyt lyhytkestoiseksi rupeamaksi useista eri syistä – sianlihan tuotantoa ei ollut saatu Suomessa laaja-alaisesti ja kannattavasti käyntiin, pekonityypistä, ohutsilavaista sikaa ei ollut kasvatettu tarpeeksi ja pekonin tuottamiseen tarvittavat laitteet puuttuivat. Kun tähän yhdistettiin vielä vaihtelevat hinnat Englannin markkinoilla, vientiä oli vaikea harjoittaa kannattavasti. Suomessa oli 1920-luvun alussa vain yksi pekoninvalmistukseen soveltuva laitos, Lounais-Suomen osuusteurastamo, joka myös vastasi ensimmäisistä vientiyrityksistä 1920-luvun alussa.²⁷⁸ Pyrkimykset omavaraisuuden kohottamiseen näkyivät kuitenkin 1920-luvulla harjoitetussa maatalouspolitiikassa ja siten hiljalleen myös sianlihantuotannossa. Suomeen kehittyi 1920-luvun lopulla sianlihan (ja kananmunien) vientipalkkiojärjestelmä, jonka tavoitteena oli kasvattaa sianlihan tuotantoa siten, että sianlihaa olisi tarpeeksi kotimaiseen kulutukseen ja vientiin ulkomaille.²⁷⁹ Vaikka kovin ”pekonikuume” kesti vain muutamia vuosia 1930-luvun taitteessa, myös kotimaassa oli alati kasvavat markkinat nimenomaan pekonityypisiksi jalostetuille ja kasvatetuille sioille. Kovimman ”pekonikuumeen” aikaan paksusilavaisia sikoja neuvottiin *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933 kasvattamaan vain ”oman talouden tarpeiksi” eikä niiden markkina-arvoa pidetty pekonisikojen vertaisena. Vain muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1937 *Sianhoidon ohjekirjassa* paksusilavaiset taloussiat olivat jälleen saavuttaneet markkina-arvon ja niillä tunnustettiin olevan kotimaassa vakiintunutta kysyntää.

²⁷⁶ ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3; Karvetti 1938, 221.

²⁷⁷ Sukutilat webissä -tietokanta. *Suomen Maatalousmuseo Sarka*.

²⁷⁸ A. Salokangas 1924, 35–36; A. Salokangas 1928, 691.; K. M. Soininen 1931, 242.

²⁷⁹ Vihola 2004, 374–377.

Vientipuolella paksusilavaisia sikoja oli myös tässä vaiheessa alettu kauppaamaan Saksaan.²⁸⁰

Kevyet ja halvat rakennukset nähtiin 1920- ja 1930-lukujen taitteessa keinona lisätä pekonisikoja kasvattavien tilojen määrää ja toisaalta pekonisiat itsessään nähtiin eläiminä, joiden kohdalla voitiin ”tyytyä ahtaisiin ja vaatimattomiinkin tiloihin.”²⁸¹ Pihkalan alkuperäisessä esityksessä hökötyssikalan ominaisuuksiin kuitenkin kuului olennaisesti myös kestävyys. Hyvin samantapaista hökötyssikalan periaatetta hahmotteli konsulentti Karvetti puhuessaan vuonna 1935 niin kutsutuista parannetuista hökötyssikalaloista eli sikaloista, joiden seinät olivat kestävä, mutta sisustus halpa ja helposti muokattavissa oleva.²⁸² Onkin havaittavissa, että hökötyssikala ei alun perin ollut lyhytikäinen rakennus, mutta kovimman pekonintuotannon lisäyksen aikaan hökötyssikalan periaatteita sovellettiin väliaikaisten sikaloiden rakentamiseen, joiden kohdalla kestävydestä tingittiin. Näin Karvetin esittämä ajatus parannetuista hökötyssikalaloista oli itse asiassa paluu Pihkalan alkuperäiseen hökötyssikalan ideaan, jossa kestävyys oli huomioitu yhtenä olennaisena osana sikalarakennusta.

2.2 Siitossikojen karsinatilojen rakentuminen

Hyvä siitossian karsina oli ominaisuuksiltaan hyvin samankaltainen kuin hyvä sikala: lämmin, kuiva, valoisa, tilava ja puhdas.²⁸³ Karsinatila peilasi täten vahvasti sikalarakentamisen ihanteita ja kun haluttiin ominaisuuksiltaan tietynlainen sikala, oli karsinatilojen rakentaminen samoja periaatteita noudattaen tarpeen, sillä karsinat veivät sikalatilan pinta-alasta hallitsevan osan ja vaikuttivat merkittävästi koko rakennukseen. Siitossikojen pito ja porsastuotantoon tähtääminen vaikuttivat sikalan tilankäyttöön, sillä siitossioille oli varattava enemmän karsinatilaa kuin lihotettaville sioille: esimerkiksi porsivan emakon laskettiin tarvitsevan noin kuuden neliömetrin kokoinen karsina, kun vastaavankokoiseen karsinaan saatettiin sijoittaa jopa kymmenen lihotettavaa sikaa.²⁸⁴

Siitossikojen karsinoiden suuremmat tilavaatimukset suhteutuivat siankasvatuksen käytäntöihin eli karkeasti ottaen karjun karsinassa oli oltava riittävästi tilaa myös astutettavalle emakolle, ja emakon karsinassa oli oltava riittävästi tilaa synnyttää ja hoitaa porsaita. Siitossikojen hoidon käytäntöjen muotoutuminen osoittaa, että karsinatila saattoi kuitenkin olla yhtä aikaa sekä riittävä että ahdas tila riippuen siitä,

²⁸⁰ E. H. 1932, 8–9; Salokangas 1933, 121; Salokangas 1937, 61–65; Salokangas 1938, 16.

²⁸¹ Suonio 1932, 332.

²⁸² ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

²⁸³ Hyvä sikala kts. esimerkiksi Ilkka 1912, 86.

²⁸⁴ Salokangas 1933, 209–210.

minkälaisista sikojen tarpeista puhuttiin. Siitossioilta vaadittiin hyvää fyysistä kuntoa, ja yksi osa siitossikojen hoitoa oli lisääntymiskyvyn ja riittävän kuntoisuuden ylläpito – ja tähän tarkoitukseen siitossikojen karsinatila oli auttamatta liian ahdas. Tämä näkyi erityisesti siinä, että karsinan ulkopuolella tapahtuva jaloittelu nähtiin sekä siitoskarjujen että -emakoiden kohdalla välttämättömänä ja tarpeellisena.²⁸⁵ Riittävän tilava karsina suhteutui siten ensisijaisesti niihin käytäntöihin, joiden pääasiallinen tarkoitus oli toteutua karsinatilassa.

2.2.1 Siitossikojen karsinoiden materiaalit

Vaikka siitossikojen fyysisen kunnan ylläpito ei voinut tapahtua yksin karsinatilassa, siitossioille sopivan karsinatilan tuli kuitenkin tukea sikojen terveyttä. Näin karsinoin (ja laajemmin sikaloihin) kaivatut ominaisuudet, kuten kuivuus ja puhtaus, olivat merkityksellisiä sikojen terveydentilan kannalta. Siitossikojen karsinoiden materiaaleilla oli tämän saavuttamisessa keskeinen rooli, ja siitossikojen karsinoiden rakentamisessa noudatettiin osin toisenlaisia periaatteita kuin esimerkiksi eläintehdessä lihotuskarsinoissa. Vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* siitossikojen karsinoiden rakennusmateriaaleja ei erityisemmin eritelty, vaan olennaisina asioina pidettiin kestävien rakennusmateriaalien (kivi, sementti/betoni, tiili) käyttöä sekä karsinaan sijoitettuja, kylmästä maasta eristettyjä makuulavoja.²⁸⁶ Kun keskustelu sopivista sikalarakennusmateriaaleista kiihtyi 1920- ja 1930-luvun mittaan, myös neuvottelut siitossioille soveltuvista karsinatioista ilmensivät uusien, kestävien rakennusten kanssa koettuja ongelmia – siitossikoja ja sementtilattioita ei järin haluttu saattaa yhteen. Agronomi Toivo Hossola kuvasi tätä *Sianhoidon oppaassa* siten, että mikäli karsinoiden lattiat oli tehty betonista, arvokkaiden siitoseläinten karsinoissa piti ”koko karsinanpohjan, tanskalaisten ja ruotsalaisten esimerkin mukaan, olla kokonaan puulla peitetty.”²⁸⁷ Tällä pyrittiin varjelemaan pitkäikäisten siitossikojen fyysistä kuntoa ja terveyttä aikana, jolloin oli herätty sementtisisusteisten sikaloiden kylmyys- ja kosteusongelmiin sekä terveysriskeihin. Sikäli kun puu yhdistettiin monesti sikojen parempaan viihtyvyyteen, tätä havaintoa hyödynnettiin siitossikojen karsinatilojen muodostamisessa.

Kun agronomi Salokangas esitelmöi Lounais-Suomen Maanviljelysseuran karjapäivillä vuonna 1926, hän viittasi puheessaan niin Saksassa kuin Ruotsissa tapahtuneisiin kehityskulkuihin sikalarakentamisen osalta. Sementtilattioiden huono

²⁸⁵ Kts. liikunnan ja jaloittelun merkityksestä siitossikojen hoidossa esim. Ilkka 1912, 114–117; Collan 1916, 76; T. H. [Toivo Hossola] 1926, 681; Hossola 1930, 41; M. V. 1937, 318; Salokangas 1937, 97.

²⁸⁶ Ilkka 1912, 94–95.

²⁸⁷ Hossola 1930, 49.

maine välittyi viittauksista selvästi: Saksassa oli ”käymässä voimakas virtaus siihen suuntaan, että olisi jälleen palattava maapohjakarsinoihin ja sementtilattiat siis hylättävä” ja Ruotsissakin oli rakennettu syvennettyjä karsinoita, joissa sementtilattian päälle kasattiin turvepehkuu, puupohja ja päällimmäiseksi kerros kuivikkeita. Toisaalta myös riittävän eristyksen ja lämmityksen kaltaiset ratkaisut olivat mainitsemisen arvoisia.²⁸⁸

Sementin riskit siitossioille konkretisoituivat hyvin agronomi Hossolan omista lausunnoissa siitossikojen jalkaterveydestä. Hän totesi vuonna 1924 *Hämeen Maa*-lehdessä, että vain kokonaan puupohjaiset karsinat ja riittävä liikunta pitivät siitosseläinten jalat terveinä.²⁸⁹ Paria vuotta myöhemmin hän jatkoi saman asian puolesta puhumista todetessaan, että ”[karjun] pelkällä sementillä makuuttaminen on eläinrääkkäystä ja varmin keino saada karju huonojalkaiseksi, joka tekee sen siitokseen käytön mahdottomaksi.”²⁹⁰ Kylmissä ja kosteissa sikaloissa esiintyviin sikojen jalkaongelmiin viitattiin monesti reumatismina, mutta autoimmuunitaudiksi laskettavaa reumaa sanan nykyisessä merkityksessään sioilla tuskin oli, vaan kyse oli todennäköisesti esimerkiksi bakteeriperäisistä niveltulehduksista. Nykytutkimuksessa on todettu, että niveltulehdusriskiin vaikuttavat muun muassa ihovauriot, joita voi syntyä sikojen keskinäisten kahnauksen, hoitotoimenpiteiden (hampaiden hiominen, rautapistos) tai karkeiden, kuivikkeettomien lattiapintojen myötävaikutuksella.²⁹¹ Toisaalta myös 1900-luvun alussa vielä kohtuuylliset ravintoainepuutokset saattoivat oireilla heikentyneenä jalkaterveytenä. Joka tapauksessa sementtiin sikaloihin yhdistettiin jalkaterveyden ongelmia ja siitossikojen jalkojen kunnon heikkenemistä pyrittiin ennaltaehkäisemään karsinan materiaalivalinnoilla ja hoidon käytännöillä.

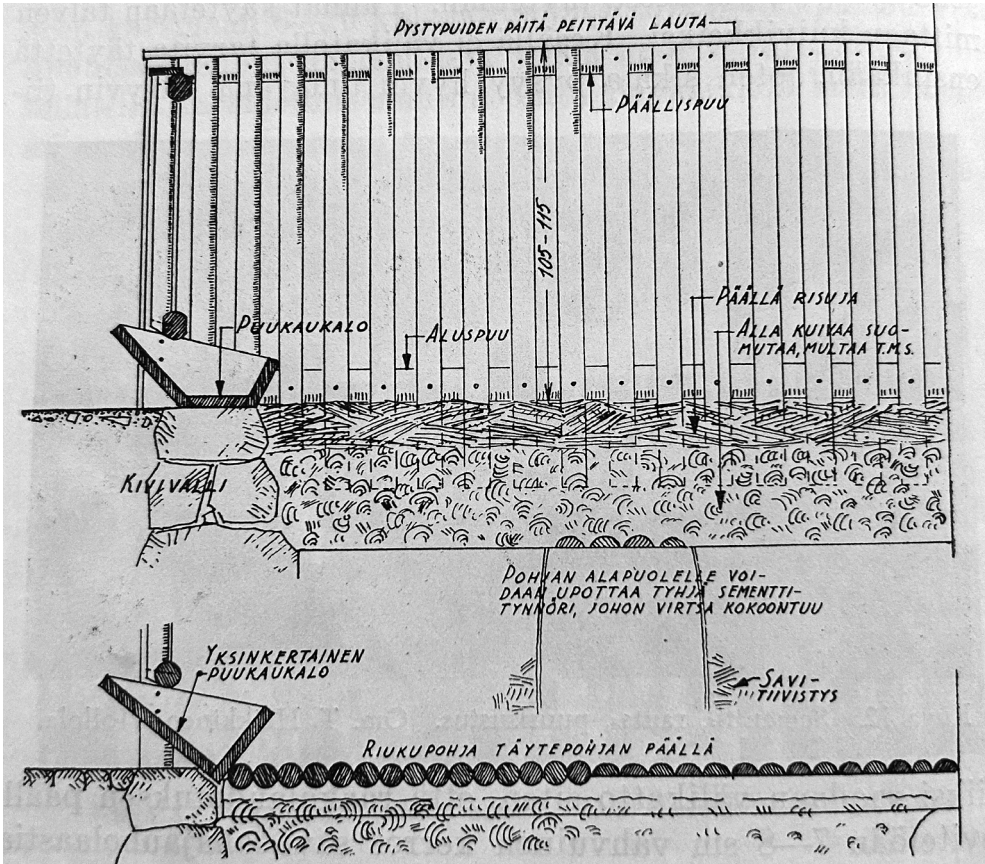
Siitossikojen karsinoissa sementtinen sisustus ei ollut samalla tavalla välttämättömä kuin lihotussikojen karsinoissa. Tiheästi asutetut ja nestepitoisella ruokinnalla olleiden lihotussikojen kasvattaminen vaati rakenteita, jotka kestivät jatkuvaa kosteutta ja joista esimerkiksi virtsa saatiin johdettua nopeasti pois. Puu- tai maapohjaiset karsinat soveltuivat tähän tarkoitukseen huonosti. Siitossikojen karsinoissa variaatioiden mahdollisuuksia oli enemmän, ja puisten karsinoiden lisäksi siitossioille saatettiin rakentaa niin kutsuttuja *täytekarsinoita*. Täytekarsinoista oli olemassa erilaisia sovellutuksia, mutta peruseriaate oli yhteinen.

²⁸⁸ 'Lounais-Suomen Maanviljelysseuran karjapäivät', *Uusi Aura*, 27.11.1926, 4.

²⁸⁹ T. Hossola, 'Sikatalouden kannattavuuteen vaikuttavista seikoista', *Hämeen Maa*, 26.05.1924, 3.

²⁹⁰ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681.

²⁹¹ Sikojen niveltulehduksista kts. esim. Bailey et al. 1971; Kainulainen 2013.

Kuva 9. Täytekarasin pohjapiirros kuvattuna *Sianhoidon ohjekirjaan* vuonna 1937. Lähde: Sa- lokangas 1937, 72.

Kuva 9 *Sianhoidon ohjekirjasta* vuodelta 1937 esittää hyvin täytekarasin peruseriaatteen. Täytekarasinassa karsinan pohjana toimi useimmiten maaperä ja se jäi varsinaista sikalan lattiaa matalammalle tasolle, kuten myös kuvasta 9 huomataan. Maaperän päälle kasattiin paksu kerros turvetta tai muuta vastaavaa materiaalia: karsina täytettiin ja täytekerrosten päälle asetettiin vielä erikseen puupohja (riukuja, puulavoja), josta virtsa valui läpi ja joka myös piti täyteen paikoillaan ja esti sikoja tonkimasta täytekarasin materiaaleja. Kuvassa karsinan pohjalle oli asetettu erillinen tynnyri, jolloin myös virtsaa pystyttiin keräämään talteen. Ylin kerros puupohjan päällä muodostui oljista tai muista vastaavista kuivikkeista. Lantaa ei luotu tämän- tyypisistä karsinoista päivittäin, vaan se kerääntyi kuivikkeisiin ja kuivikkeisiin kerääntynyt lanta luotiin pois viikoittain tai harvemmin. Täytekarasin peruseriaatetta voitiin toteuttaa monella tapaa, ja täytteisiin vaikuttivat jälleen paikalliset resurssit eli mitä oli edullisesti ja järkevästi saatavilla. Maaperän sijaan pohja voitiin valaa myös betonista tai puu voitiin jättää kokonaan pois, jolloin ylin kuivikekerros asettui

suoraan täytekerrosten päälle. Esimerkiksi Laalahden siansiitoskeskuksessa oli käytössä täytekarsinat ilman puulavoja. Tällöin oli tarpeen keksiä keinoja siihen, että siat eivät päässeet tonkimaan varsinaista täytekerrosta kuivikekerroksen alla. Laalahdessa tähän tarkoitukseen oli hyödynnetty havuja. Olennaista oli käyttää täyteessä tarpeeksi huokoisia materiaaleja, jotta karsina pysyi kuivana.²⁹²

Täytekarsinaa pidettiin soveltuvana ja edullisena ratkaisuna etenkin pieniin sikaloihin, joissa eläinmäärät olivat maltilliset ja taloudelliset resurssit rajalliset, mutta yhtäältä sitä pidettiin monin osin soveltuvana juuri siitossikojen hoitoon. Täytekarsinoinhin viitattiin sioille mieluisina, viihtyisinä ja luonnonmukaisina paikkoina, mikä osaltaan kertoo, että sianhoidon oli koettu onnistuneen tämäntyyppisissä karsinatiloissa ja sikojen terveydentilaan oli oltu tyytyväisiä.²⁹³ Se, mitä täytekarsinoiden mieluisuus sikojen kohdalla on voinut tarkoittaa, on tietenkin haasteellista arvioida, mutta esimerkiksi Rurik Pihkala kuvasi karsinoiden tarvitsevan paksusti kuivikkeita, ”jotta siat, joiden luonto vaatii maata mennessään tonkimista, saavat halunsa tyydytettyä ja painettua kärsänsä pahnoinhin.”²⁹⁴ Täytekarsina itsessään ei kuitenkaan ollut ainut karsinatyyppi, jossa kuivikkeita käytettiin, joten sinällään täytekarsinan mieluisuutta ei voi määrittää yksin kuivikkeiden käytön perusteella, vaan mieluisuus oli todennäköisesti useamman eri tekijän yhteisvaikutuksesta syntynyt lopputulos. Sellaiset tekijät, kuten karsinan kuivuus ja lämpö sekä muut hoidon käytännöt, kuten pienempi eläintiheys, vaikuttivat yhtä lailla karsinan kokemiseen miellyttävänä paikkana.

Täytekarsinan kuivuus, riittävä lämpö ja sikojen terveydentila olivat kaikki tekijöitä, joiden voitiin katsoa tekevän siitä sopivaa tilaa siitossioille. Lämpö ja kuivuus olivat etenkin pienten porsaiden suoranainen elinehto, ja täytekarsinaa voitiin suosittelulla esimerkiksi sen perusteella, että sitä käyttäessä ei tarvinnut pelätä porsaiden heikkoa menestymistä. Tähän vaikutti osaltaan se, että siitossikojen ruokinta voitiin järjestää kuivemmaksi ja vähemmän vesipitoiseksi kuin lihotussikojen, jolloin myös karsinoiden kosteuskuormitus jäi vähäisemmäksi.²⁹⁵

Vaikka siitossikoja ja vastasyntyneitä porsaita koettiin tarpeelliseksi suojella sementtisisusteisten sikaloiden epäonnistumisilta täyte- ja puupohjaisia karsinoita hyödyntämällä, sementti ei ollut täysin poissuljettu tai mahdoton vaihtoehto. Sementin käytön edellytyksenä oli kuitenkin onnistunut lämpöeristys, ja eristetyn kohdan päälle oli suotavaa asettaa (pääsääntöisesti puinen) makuulava, jonka päällä oli myös kuivikkeita. Hossolan esittämä ajatus kokonaan puulla peitetystä sementtilattiasta oli yksi variaatio, jolla sementtiä sovitettiin siitossikojen karsinoinhin.²⁹⁶ Agronomi

²⁹² Pihkala 1926, 745; Hossola 1930, 49; Salokangas 1933, 217–218; Salokangas 1937, 72–73.

²⁹³ Hossola 1930, 49; Salokangas 1933, 218; Salokangas 1937, 73.

²⁹⁴ Pihkala 1926, 745.

²⁹⁵ Hossola 1930, 49.

²⁹⁶ Hossola 1930, 49; A. Salokangas 1937a, 112.

Aarne Salokangas esitti 1930-luvulla yhden varteenotettavan keinon, jolla sementtilattiasta saatiin muodostettua porsaille sopivampi: lattian alle voitiin rakentaa kulkemaan savukanava, jolloin kyse oli käytännössä eräänlaisesta lattialämmityksen muodosta. Mikäli sementtilattian alla oli onnistunut eristys ja toimiva lämmitys, karsinapohja oli Salokankaan mukaan imettäville emakoille ja vieroitetuille porsaille ”paras mahdollinen”.²⁹⁷ Tämä oli jo huomattavan erilainen näkemys verrattuna esimerkiksi ”sementtikuolema” tai ”sementtitauti” -tyyppisiin puheenvuoroihin, joissa kostea ja kylmä sementti muodostui uhaksi sikojen, etenkin pienten porsaiden, elämälle. Rakennusteknisillä seikoilla voitiin merkittävästi vaikuttaa sementtirakentamisen riskeihin, ja tämä näkyi erityisen hyvin siitossikojen karsinatiloja käsitelleissä teksteissä, joissa sementin käyttöön suhtauduttiin varoen tai kielteisesti, mutta joissa yhtä lailla ilmeni ymmärrys siitä, että sementtirakentamisessa oli mahdollista päästä myös positiivisiin tuloksiin.²⁹⁸ Savukanavat tai vaihtoehtoisesti lämminvesijärjestelmät olivat kuitenkin rakennusratkaisuja, jotka lisäsivät rakennuksen kustannuksia, ja 1920-luvun tienoilla ne olivat ratkaisuja, joita oli ”parhaimmissa sikaloissa”.²⁹⁹ Toisaalta on varottava ajattelemaasta sikaloita tai karsinoita liian yksipuolisesti yksittäisten ominaisuuksien kautta, vaan ominaisuudet on hyvä sijoittaa osaksi sianhoidon kokonaisuutta, jonka puitteissa sikojen eletty elämä toteutui.

Hyvä karsinatile siitossioille oli siten käytännössä usein luotava muunlaisin keinoin kuin varsinaisella lattialämmityksellä. Tällöin puun käyttö tai täytekarsinan kaltaiset ratkaisut olivat varteenotettavia vaihtoehtoja. Olisi kuitenkin liian yksipuolista ajatella, että mahdolliset ongelmat olisivat keskittyneet vain sementtisisusteisiin karsinoihin, sillä puu- ja täytepohjaisissa karsinoissa oli yhtä lailla omat haasteensa ja huomioitavat seikat. Yksi tällainen seikka oli pehmeämpi karsinapohja, jolloin karsinassa oleskelevien sikojen sorkat saattoivat kasvaa liian pitkiksi. Tämä vaati sorkkien erillistä hoitamista. Jalkaterveys ei siten puu- tai täytepohjaisissa karsinoissa ollut itsestäänselvyys, vaan asia, joka vaati ylläpitoa. Esimerkiksi liikkumattomuus ja jaloittelumahdollisuuksien puute olivat jalkaterveyttä heikentäviä tekijöitä riippumatta siitä, oliko karsina sementtisisusteinen vai täytepohjainen.³⁰⁰

Vaikka karsinat olisi alkuun rakennettu yhden mallin mukaisesti, myös sikojen kanssa eletty käytännön elämä vaikutti siihen, mihin suuntaan karsinatile muovautui.³⁰¹ Esimerkiksi Lapin (T. I.) Mattilan isäntä, jonka 1930-luvun alussa valmistuneeseen hökötyssikalaan viittasin sikaloitten rakentamisen yhteydessä, teki edullisen

²⁹⁷ A. Salokangas 1937a, 112.

²⁹⁸ Kts. esimerkiksi A. S-s. [Aarne Salokangas] 1925, 18; Hossola 1930, 49; R. S. [Rainer Stenius] 1931a, 773; Salokangas 1933, 211.

²⁹⁹ H. F. V. 1918, 299.

³⁰⁰ Penttilä 1938a, 227.

³⁰¹ Kts. ihmis-eläinsuhteiden jäsentymisestä myös kodin eleyissä käytännöissä ja tiloissa Schuurman & Syrjämaa 2021.

sikalansa karsinat maapohjaisiksi, käytti karsinoissa olkipahnoja ja asennutti niihin vielä yleisen tavan mukaisesti puiset makuulavat – mutta siat eivät lopulta käyttäneetkään niitä. Makuulavat poistettiin ja lopputuloksena oli, että ”nyt ovat siat ruispahnepohjalla ja olkiin hautaantuneina ja viihtyvät hyvin.”³⁰² Näin siat saattoivat osoittaa erilaisten materiaalien mieluisuutta tilassa ja sillä oli paikoin vaikutusta siihen, että tilaa muokattiin näiden mieltymysten pohjalta. Sikojen erilainen perspektiivi tilaan johti tilallisiin uudelleenjärjestelyihin ja sai ihmisen muuttamaan omia käsityksiään karsinatiloista.

2.2.2 Karjun karsina astutusten tilana

Siitoskarjujen kohdalla sopiva karsinatila mahdollisti eritoten kaksi asiaa – se mahdollisti onnistuneet astutukset ja tuki karjun fyysisen kunnan säilymistä hyvänä. Agronomi Toivo Hossola kuvasi karjun asemaa sikataloudessa siten, että ”kun karju on sikalan arvokkain eläin ja verrattain kallishintainen, on sitä koetettava pitää siitoskelpoisena niin kauan kuin mahdollista.”³⁰³ Historiantutkija Marja Jalavan mukaan kantakirjatut siitoskarjut olivatkin oman aikansa arvostetuimpia sikayksilöitä, joiden oletettiin siirtävän parhaimmat, tutkitusti olemassa olevat ominaisuutensa seuraaville sikasukupolville.³⁰⁴ Karjun karsinatila muodosti siten osan karjun kokonaisvaltaisesta hoidosta, ja karjun kokonaisvaltainen hoito puolestaan tähtäsi sikalan arvokkaimman eläimen pitkään käyttöikään. Pitkä käyttöikä edellytti hyvää käsiteltävyyttä, terveyttä ja tuloksellista siitoskarjun tointa, joita kaikkia voitiin edistää karsinatilan ominaisuuksilla ja karsinatilan käytännöllä.

Astutustarpeet karjun karsinatilan muovaajina

Siitoskarjun karsinan riittävä tila suhteutui siten siihen, että sitä asutti täysikasvuinen, noin 150–300-kiloinen karju, jonka tehtävänä oli astua karsinaan tuotuja emakoita.³⁰⁵ Riittävän tilavaa karsinaa ei aina määritelty kovin tarkkaan esimerkiksi neliömetrien suhteen eikä karjun karsinalle välttämättä annettu erikseen mittoja, vaan sianhoidon oppaissa viitattiin yleisesti siitoseläinten sopivaan karsinakokoon. Eri oppaissa ja neuvoissa sopivaksi kooksi muodostui keskimäärin noin kuuden neliömetrin kokoinen karsina, mutta paikoin rakennettiin hieman pienempiä tai hieman isompia karsi-

³⁰² W. L. 1932, 130.

³⁰³ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681.

³⁰⁴ Kts. Jalava 2024, 77–78.

³⁰⁵ Siitoskarjujen painoja ilmoitettiin esimerkiksi kantakirjoihin. Maatiaiskarjut olivat yleensä pienempiä kuin yorkshirerotuiset karjut.

noita.³⁰⁶ Karjun karsinan tilavuuden vaihteluita ja riittävän tilan merkityksen kasvua kuvaa esimerkiksi vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* oleva toteamus kuuden neliömetrin karsinatilasta ja siitä, että ”karjulle tehdään usein lyhyemmät ja kapeammat [karsinat], mutta parempi kuitenkin olisi, että – – olisi vähän enemmän liikkumistilaa.”³⁰⁷ Toisaalta karjulle osoitetut pienemmät tilat olivat monesti osoitus toisenlaisista käytännöistä, eli tällöin esimerkiksi astutukset tapahtuivat karsinan ulkopuolella. Tällöin ahdasta karsinatilaa on yhtä lailla kompensoitu kesäisellä ulkona pidolla ja talvisin erinäisillä jaloittelumahdollisuuksilla.³⁰⁸ Karsinan ulkopuolisen liikunnan merkitys ei kuitenkaan 1920- ja 1930-luvuilla loppunut, vaikka karjun karsinatilan kokoa kasvatettiin. Vaikka astutus käytäntönä sovitettiin karsinan raameihin, isompi ja liikkumista enemmän mahdollistanut karsina ei yksin riittänyt karjun kuntoisuuden ylläpitoon.

Astutusten sijoittuminen karsinatilaan kasvatti siten karjujen karsinoiden kokoa, ja pohjapiirustuksissa sikalan isoin karsina alkoi monesti kuulua siitoskarjulle.³⁰⁹ Karjujen karsinatioissa esiintyi muitakin yksityiskohtia, jotka viestivät karjun hoidon erityispiirteistä. Tällaisia seikkoja olivat esimerkiksi korkeammat tai jyrkemmät seinät sekä karsinan eristetty sijainti. Meijerisikaloiden parissa työskennellyt meijerin isännöitsijä August Lindgren esitteli *Karjantuote*-lehdessä vuonna 1932 pohjapiirustusta, jossa karjun karsina oli selkeästi oma, erillinen nurkkauksena sikalassa. Karjun karsinaan oli suunniteltu korkeat, kaksinkertaiset aidat, jotta ”[karju] voisi häiriintymättä olla eristetyssä osastossa.”³¹⁰ Vastaavia korotuksia karjun karsinanseinään suositeltiin muissakin sikalarakentamista käsitellessä teksteissä, ja toisaalta karjun karsinan sijoittelu erinäisissä sikalarakennusten pohjapiirustuksissa viittaa siihen, että karjun paikka sijaitsi usein karsinarivistön reunassa – ei varsinaisesti erillään, mutta sivummassa.³¹¹ Tämä muistutti paljon sonnien hoitoa, jossa niin ikään painotettiin tarpeeksi rauhaisaa sijaintia navetassa, jotta sonni ei ärsyntyisi liiasta hälystä tai navetan muista eläimistä.³¹² Karjun luonteen säilyminen sopuisana ja rauhallisena oli yksi siitoskarjuna toimimisen edellytyksistä, ja tilajärjestelyt sikalassa olivat osa tätä pyrkimystä. Korkeilla karsinainoilla ja sijainnilla voitiin vaikuttaa ulkoisten ärsykkeiden määrään ja yhtäältä helpottaa ihmisen työtä, jolloin karjua ei esimerkiksi tarvinnut kuljettaa käytävää pitkin muiden sikojen ohi eikä muita sikoja karjun karsinan ohi. Täysin eristyksissä karjut eivät kuitenkaan olleet: vaikka

³⁰⁶ A. Peltovuoma, ’Pienemmät kotieläimemme’, *Kaleva*, 02.12.1912, 4; Ilkka 1912, 94–106; Hossola 1930, 52.

³⁰⁷ Ilkka 1912, 94.

³⁰⁸ Ilkka 1912, 114–117.

³⁰⁹ Kts. esim. Sarjakoski 1924b, 51; Lindgren 1932, 313.

³¹⁰ Lindgren 1932, 311–313.

³¹¹ Ilkka 1912, 97; von Konow 1912, 552; Liipola 1914, 11; Sarjakoski 1924b, 51; Lindgren 1932, 313.

³¹² Kts. esimerkiksi U. R. 1922, 162.

(lähinnä visuaalisten) ärsykkeiden määrää rajattiin, korkeista karsinanaidoista huolimatta samassa sikalatilassa oleskelleiden muiden sikojen hajut ja äänet olivat edelleen hyvin todennäköinen osa karjun päivittäistä elämää.

Jalkaterveyden vaaliminen näkyi myös karjun karsinan erityispiirteissä uudenaikaisissa sikaloissa. Lähtökohtaisesti uudenaikaisten sikaloiden karsinoiden betonilattiat rakennettiin kalteviksi, jotta virtsa valuisi karsinasta ulos eikä jäisi seisomaan kiinteälle lattiapinnalle. Karjun karsina muodosti kuitenkin poikkeuksen tähän rakennustapaan, sillä se rakennettiin usein tasapohjaiseksi kiinteistä lattiapinnoista huolimatta. Tasaisella lattialla pyrittiin varmistamaan ennen kaikkea astutusten onnistuminen ja toisaalta sopivilla lattiapinnoilla voitiin yhtä lailla suojella siitossikoja mahdollisilta loukkaantumisilta. Yksi tällainen lattiapintoihin kiinteästi liittynyt loukkaantumisriski oli liukastuminen. Tasapohjaisuudella voitiin yhtäältä vähentää liukastumisriskiä, mutta karsinassa oli usein suotavaa käyttää muitakin keinoja, kuten esimerkiksi riittävää kuivitusta, liukastumisten estämiseksi. Hauhon Tuittulan karjuosuuskunnan karjunhoitaja J. V. Pulkki puolestaan kertoi *Sika*-lehdessä vuonna 1938 hiekoittavansa karsinoita liukkauden varalta.³¹³ Lattian liukkaus oli yleisesti asia, joka sementtirakentamisessa oli otettava huomioon sen lämmönjohtavuuden lisäksi. Eri materiaalit tuottivat erilaisia haasteita sikojen hoidolle, sillä kuten jo aiemmin havaittiin, myös pehmeäpohjaisissa täytekarsinoissa oli omat riskinsä. Esimerkiksi karjunhoitaja Pulkki ei pitänyt pehmeäpohjaista karsinaa suotavana karjuille ja viittasi liian pehmeisiin karsinoihin paikkoina, joiden ”alusta tekee jalat huonoiksi”.³¹⁴ Tästä konkreettisena esimerkkinä toimi sorkkien kasvu liian pitkiksi, mikä heikensi liikuntakykyä. Toisaalta on muistettava, että jalkojen (ja sikojen yleiseen) kuntoon vaikuttivat yhtä lailla karsinatilan kokonaisvaltainen rajallisuus liikunnan paikkana sekä ravitsemuksen puutostilat.

Karjun karsinan yksityiskohdat kuvastavat hyvin myös sitä, miten karjulle sopivaa karsinatilaa määriteltiin eri aikoina ja miten karjun karsinatila oli koko 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten ajan alati muuttuva tila. Astutukset karsinatilassa yleistyivät 1900-luvun alun mittaan ja määrittivät karsinatilan funktioita ja tarpeellisia ominaisuuksia uudelleen. Puulla peitetty lattia tai vähintäänkin puisen makuulavan olemassaolo nähtiin siitossikojen kohdalla erityisen tarkoituksenmukaisena 1920- ja 1930-luvuilla, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Esimerkiksi maanviljelijä ja kunnallisaktiivi Akseli Sarjakoski opasti vielä *Pellervo*-lehdessä vuonna 1924, että karjun (tai porsivien emakoiden) karsinoihin ei voinut laittaa makuulavaa lainkaan.³¹⁵ Näkemys on ensi silmäyksellä vallan erilainen ja erottuva etenkin verrattuna agronomi Toivo Hossolan samalla vuosikymmenellä esittämään nä-

³¹³ Gommesen 1906, 8; Hossola 1930, 49–52; Nimim. H. 1938, 32.

³¹⁴ Nimim. H. 1938, 32.

³¹⁵ Sarjakoski 1924b, 79.

kemykseen, jonka mukaan karjun karsina ”on myöskin ehdottomasti varustettava puisella makuulavalla” ja vertasi pelkällä sementillä makuuttamista eläinräkkäykseen sekä potentiaalisena syynä karjun heikentyneeseen terveyteen.³¹⁶

Opastavissa teksteissä aina 1800-luvun lopulta asti korostui lämpimien makuupaikkojen (usein siis makuulavojen) tarve kaikille sioille: sen jättäminen pois oli varsin poikkeuksellista ja siitossian karsinasta vielä poikkeuksellisempaa.³¹⁷ Toisaalta on otettava huomioon, että kun karsinasta haluttiin turvallinen astutustila, makuulavan sijaan kokonaan laudoitettu puulattia saattoi näyttäytyä parempana vaihtoehtona. Asia oli näin esimerkiksi lääninagronomi Alfred Sjöströmin maatalousrakennuksia koskevassa opaskirjassa vuodelta 1891, jossa hän kehotti makuulavan sijaan laudoittamaan karjun koko karsinatilan, jotta ”eläimet astuttaessa saisivat tukea jaloilleen ja eivätkä liukahtaisi ja vahingoittuisi”.³¹⁸ Kun makuulava muodosti kylmältä ja kosteudelta suojaavan makuupaikan, koko karsinan laudoittamisella puolestaan vaikutettiin yksin makuu- ja lepokäyttäytymistä laajempiin kokonaisuuksiin, kuten astutusten onnistumiseen. Vaikka tasapohjaisuus ja kaltevuuksien välttäminen kuuluivat karjun karsinan yksityiskohtiin, makuulavan paikka oli kuitenkin lähtökohtaisesti myös karjun karsinaan kuuluva ominaisuus.

2.2.3 Emakon ja porsaiden karsina porsimisten ja porsaiden hoidon tilana

Jos karjun karsinan yksityiskohdat korostivat astutusmahdollisuuksia ja karjun terveydentilan ylläpitoa, emakon karsinan yksityiskohdat vahvistivat emakon karsinan merkitystä porsimispaikkana – emakko synnytti karsinassa ja hoivasi siellä jälkeläisiään niiden ensimmäisten elinviikkojen ajan. Kyse ei ollut pelkästään emakon terveydestä ja sen ylläpidosta, vaan samassa tilassa oli oltava elämisen edellytyksiä myös porsaille, joille esimerkiksi kylmyys tai taudit olivat nopeasti kuolemaksi. Siitosemakon karsinan ominaisuudet heijastelivat pyrkimyksiä huomioida sekä emakon itsensä että sen jälkeläisten tarpeita. Käytän tästä eteenpäin emakon karsinasta ensisijaisesti termiä *porsimiskarsina*, joka viittaa yksinomaan karsinatilaan, jossa emakoita useimmiten pidettiin ja jotka rakennettiin siitosemakon merkittävintä tehtävää, porsimista, silmällä pitäen. Karjun karsinan tavoin emakon karsinan tuli tukea emakon fyysisen kunnan säilymistä hyvänä, jolloin esimerkiksi riittävän tilava porsimiskarsina oli perusteltua myös emakon kuntoisuuden näkökulmasta. Keskeisin tilavuuden vaatimus syntyi kuitenkin tarpeesta saada porsiminen ja porsaiden hoito onnistumaan.

³¹⁶ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681.

³¹⁷ Kts. makuulavoista esimerkiksi Sjöström 1891, 186; Gommesen 1906, 9; Hossola 1930, 47–48; Salokangas 1937, 73.

³¹⁸ Sjöström 1891, 186.

Käytännössä porsivan emakon paikka oli vaihtelevan kokoinen, mutta keskimäärin noin kuuden neliömetrin kokoinen karsinatila sikalarakennuksessa – karjun ja emakon karsinat muotoutuivat kooltaan hyvin yhdenmukaisiksi. Emakko oli porsimiskarsinassa joko yksin tai yhdessä porsaidensa kanssa, mutta samaan karsinaan saatettiin sijoittaa myös useampi emakko silloin, kun niillä ei ollut omia porsaita.³¹⁹ Porsimiskarsina oli siten nimitystään moninaisempi tila, jonka käytössä oli variaatioita. Ennen sikalarakennuksessa sijainneen karsinan yksityiskohtiin syventymistä nostan esiin myös porsivien emakoiden toisen vaihtoehdon, erillisen porsimiskopin, jollainen näkyy **kuvassa 10**. Se oli harvinaisempi, mutta paikoin käytetty ratkaisu, jossa sioille rakennettiin ulos säänpitäviä ja suojaisia porsimiskoppeja kesäajan porsimisia varten. Emakot voitiin sulkea koppeihin samaan tapaan kuin karsinaan, ja koppi sijoitettiin ulkotarhaan tai laitumelle, eli se täydensi kesäaikaista sianhoitoa ja soveltui sikaloihin, joissa sikojen paikka oli kesäisin ulkona. Kesäkopit tai -suojat olivat usein yksinkertaisia, laudoista koottuja rakennuksia, joissa pyrittiin huomioimaan samat asiat kuin karsinatilassa. Esimerkiksi *Sianhoidon ohjekirjan* kirjoittaneen agronomi Arne Salokankaan tiedetään itse käyttäneen kesäkoppeja omalla tilallaan emakoiden kesäaikaiseen porsimiseen tarkoitettuina tiloina.³²⁰

Kuva 10. Porsivan emakon kesäkoppi esiteltynä *Sianhoidon ohjekirjassa*. Lähde: Salokangas 1937, 75.

³¹⁹ Ilkka 1912, 94–105; Salokangas 1933, 209; Salokangas 1937, 69–70.

³²⁰ Salokangas 1937, 74–75; Mustakallio 1938, 216.

Kun ajatellaan sikaloiden ja karsinoiden yleisesti hyväksi laskettuja piirteitä, kuten lämpöä, kuivuutta, valoisuutta, tilavuutta ja puhtautta, voidaan porsimiskarsinaa ajatella tilana, jossa moni näistä piirteistä oli oltava parhaimmillaan. Tätä kuvaa esimerkiksi agronomi Toivo Hossolan toteamus, jonka mukaan porsimiskarsinan tuli olla sikalan valoisin ja lämpimin paikka.³²¹ On syytä muistaa, että porsimiskarsinoiden lämpö tai kuivuus oli kiinteästi yhteydessä koko sikalarakennuksen lämmitysratkaisuihin tai kosteuden määrään, ja sopivan porsimiskarsinan luominen suhteutui aina koko rakennuksessa käytettyihin rakennusratkaisuihin ja yhtäältä siellä sovellettuihin hoidon käytäntöihin.

Karsinan yksityiskohdat, porsaiden hoidon käytännöt ja haasteet

Valoisuuteen ja etenkin auringonvaloon liitettiin sianhoidossa positiivisia piirteitä ja riittävä valon määrä nähtiin välttämättömänä osana sikojen terveyden ylläpitoa. Tähän vaikutti osaltaan auringon merkitys D-vitamiinin tuotannossa, mutta karsinatilassa siitä oli myös muunlaista käytännön hyötyä: aurinkoa voitiin käyttää myös karsinoiden kuivattamiseen ja lämmittämiseen, jotka osaltaan vaikuttivat karsinassa oleskelevien sikojen terveyteen.³²² Koska auringonvalon oli myös havaittu tappavan bakteereita, sekin voitiin laskea auringonvalosta saatavaksi terveyshyödyksi.³²³ Auringonvalon positiiviset vaikutukset puolsivat sen hyödyntämistä porsivien emakoiden ja pienten porsaiden karsinatiloissa, jolloin ikkunoiden ja karsinoiden tarkoituksemukaiseen sijoitteluun oli kiinnitettävä huomiota. Ne olivat hyödyllisimmät auringkoisimmilla seinustoilla – käytännössä siis itä- ja eteläpuolella sikalarakennusta.³²⁴

Valoisan karsinan ideaaliin liittyi kuitenkin muutakin kuin auringonvalon tuottamat positiiviset vaikutukset – porsimiskarsinan valoisuutta saatettiin perustella esimerkiksi sillä, että karsinassa olevat eläimet näkisivät toisensa paremmin. Ajateltiin, että näin emakko kykenisi paremmin varomaan omia porsaitaan, ja porsaat pystyisivät vastaavasti väistämään emoaan.³²⁵ Nykytietoon nojaten voidaan kuitenkin sanoa, että näkemys syntyi ennen kaikkea ihmisen omasta näköaistikeskeisestä tavasta hahmottaa maailmaa. Porsaiden selviytyminen sekä emakon ja porsaiden välisten suhteiden jäsentyminen on enemmän muiden aistien varassa tapahtuvaa eli esimerkiksi haistelu, ääntely ja koskettelu ovat tärkeitä kommunikoinnin muotoja emakon ja porsaiden välillä.³²⁶ Näiden kolmen toteutumisen osalta esimerkiksi karsinan ilmanlaa-

³²¹ T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 156.

³²² A. W. N. 1923, 249.

³²³ A-i p. [Artturi Penttilä] 1936, 16.

³²⁴ von Konow 1928, 44; 47.

³²⁵ Welä 1928, 229; Penttilä 1938a, 227.

³²⁶ Ocepek & Andersen 2017, 35; Ocepek & Andersen 2018.

dulla, sikalan melutasolla tai muilla häiriötekijöillä oli todennäköisesti valoisuutta suurempi merkitys. Valon ja näkemisen välinen yhteys kuvastaa erinomaisesti sitä, kuinka sikojen tarpeet olivat aina myös ihmisen tulkinnan varassa eivätkä tulkinnat välttämättä vastanneet sikojen itsensä kokemia tarpeita.

Suomen talviolosuhteet vaikuttivat siihen, että riittävän lämmön osalta ei voitu tukeutua pelkästään auringonvaloon, vaan porsimiskarsinan lämmönlähteiden oli oltava moninaisemmat. Emakon karsinan pitäminen lämpimänä oli erityisen tärkeää, koska vastasyntyneet porsaasat kärsivät helposti kylmistä olosuhteista – vastaavasti aikuisille sioille kylmyys ei välttämättä muodostunut ongelmaksi, mikäli olosuhteet muuten olivat kuivat ja vedottomat.³²⁷ Porsaille tärkeitä lämmönlähteitä olivat oma emä, toiset porsaasat ja karsinan kuivikkeet, mutta rakennusratkaisut vaikuttivat yhtä lailla karsinan lämpötilaan. Ratkaisuja oli erilaisia ja usein edullisin vaihtoehto oli uunin sijoittaminen sikalaan, mielellään porsimiskarsinan välittömään läheisyyteen. Mikäli porsaita oli tarkoitus kasvattaa ympärivuotisesti, sikalan riittävää lämmitystä voitiin pitää suoranaishana välttämättömyytenä.³²⁸

Porsimiskarsinan lämmitysratkaisut riippuivat luonnollisesti siitä, minkälainen sikala itsessään oli, eli oliko kyse esimerkiksi kestävyuden ihanteita noudattelevasta sementtiskalasta vai turvaututtiinko sikalassa täytekarsinoihin. Mikäli taloudelliset resurssit antoivat myöten, sementtilattian alle voitiin rakentaa savukanava tai koko sikalaan lämminvesijärjestelmä, jolloin karsinatilan lämmitettävyyttä kohosi merkittävästi ja porsaiden viihtyvyydestä saatiin positiivisia kokemuksia.³²⁹ Ilman lattia- lämmitystä eristyskerrokset, puiset makuulavat ja kuivikkeet olivat porsimiskarsinan perusedellytyksiä sekä maapohjaisissa täytekarsinoissa että sementtisisusteisissa karsinoissa. Ne olivat myös toisiinsa vaikuttavia tekijöitä, eli esimerkiksi eristetty sementtilattia, jonka päällä oli puinen makuulava ja makuulavan päällä runsaasti kuivikkeita tuotti lämmön kannalta parempaa tilaa kuin esimerkiksi suoraan sementtilattialle asetettu kuivikekerros. Toisaalta myös kuivikkeiden määrä tai laatu vaikuttivat: jos kuiviketta oli vähän tai se oli kosteaa, niiden hyöty lämmön ylläpitämisessä oli heikko.

Porsimiskarsina erosi muista karsinoista erityisesti muutaman ominaisuutensa vuoksi, joita rakennettiin ainoastaan porsimiskarsinoiden yhteyteen ja jotka liittyivät läheisesti porsaiden hoitoon. Tällaisia olivat esimerkiksi *porsaskarsinat*, jotka olivat erillisiä, porsimiskarsinan yhteyteen rakennettuja pienempiä tiloja, jotka toimivat

³²⁷ Esimerkiksi Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja Rurik Pihkala oli tehnyt omista maatiaissioistaan havaintoja, jotka puolsivat sitä, että kylmyys yksin ei muodostanut samanlaista haittaa kuin kylmyys yhdistettynä kosteuteen ja muihin epäedullisiin olosuhteisiin. Kts. Pihkala 1926, 41.

³²⁸ Salokangas 1937, 72; Penttilä 1938a, 226–227.

³²⁹ Salokangas 1937, 112; E. Karvetti [Einari Karvetti] 1938, 220.

pääasiassa porsaiden lisärehuokinnan paikkoina.³³⁰ Porsaita syötettiin lisärehulla jo varhain – yleensä noin kahden tai kolmen viikon ikäisestä lähtien tai mahdollisesti aikaisemmin, mikäli emakon kyky imettää poikasia oli esimerkiksi sairauden vuoksi heikentynyt.³³¹ Erillisellä, rajatulla tilalla pyrittiin varmistamaan porsaiden riittävä lisärehun saanti, sillä samassa tilassa rehun olisi luonnollisesti syönyt emakko itse. Porsaskarsina puolestaan jakoi varsinaisen porsimiskarsinan kahteen erilliseen tilaan ja teki karsinasta kokonaisuutena erilaisen paikan erikokoisille ja eri-ikäisille sioille, sillä emakolle porsaskarsinaan pääsy oli tehty fyysisesti mahdottomaksi ja toisaalta porsaskarsinan olemassaolo pienensi emakon käytössä ollutta karsinatilaa. Porsaskarsinaa kuvattiinkin paikkana, jossa ”emakot eivät voi tähän porsaskarsinaan pääseitä lapsiaan millään tavalla häiritä, koska sinne johtava ovi on emakkojen kärsällekin liian pieni.”³³² Toisaalta porsaskarsinat olivat paikoin niin pieniä, että kaikki porsaatkaan eivät mahtuneet sinne samanaikaisesti. Porsaskarsinoiden käytännöllisyys todennäköisesti vaihteli melko paljon riippuen porsaiden lukumäärästä. Erillinen porsaskarsina ei ollut välttämätön, sillä porsaiden lisärehuokinta oli mahdollista toteuttaa muilla tavoin. Emakko voitiin esimerkiksi ohjata ruokailun ajaksi karsinasta ulos tai vastaavasti porsaat ohjata käytävälle syömään.³³³

Yksi perustavanlaatuisia porsimiskarsinan ominaisuuksia oli karsinan alareunaa kiertävä metallinen putki tai puinen laudoitus, jonka tarkoitus oli ennen kaikkea ehkäistä porsaiden jääminen emakon alle.³³⁴ Suojakaiteet olivat yleensä pysyvä osa karsinatilaa, mutta tätä ei aina pidetty kaikista käytännöllisimpänä ratkaisuna. Sianhoitokoulun johtaja, agronomi Aili Mustakallio kirjoitti *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1939, että ”suojatangot olisi hyvä suunnitella sellaisiksi, että ne voitaisiin ottaa pois siksi ajaksi, jolloin porsaita ei ole.”³³⁵ Hän perusteli kantansa sillä, että karsinoihin saatiin suojatangot poistamalla lisää tilaa ja sen puhtaanapito oli helpompaa.³³⁶ Se, mikä näyttäytyi porsimisaikaan välttämättömänä, muuttui rasitteeksi, kun samaa tilaa sovitettiin toisenlaisiin tarpeisiin. Porsaiden suojaksi asetetut laudoitukset tai putket rajasivat karsinatilaa kaikilta karsinan sivuilta, joissa se oli käytössä, sillä suojatangot olivat niin matalia, että niiden alle mahtui korkeintaan aikuisen sian kärsä tai sorkka. Tankojen materiaalin lisäksi niiden asennuskorkeus maasta vaihteli 12–25 senttimetrin välillä ja seinästä mitattuna suurin piirtein saman verran. Liian

³³⁰ Kts. nuorten eläinten ruokinnan tehostamisesta ja suojakaiteista Yhdysvalloissa Reid 2018.

³³¹ Sarjakoski 1924b, 51; Salokangas 1937, 42–43.

³³² ’Uusia, käytännöllisiä ja arvokkaita maatalousrakennuksia’, *Satakunnan Kansa*, 10.02.1928, 4.

³³³ Hossola 1930, 35.

³³⁴ Sarjakoski 1924b, 79; Welä 1928, 229.

³³⁵ A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 303.

³³⁶ A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 303.

ohuet suojarakenteet rikkoutuivat herkästi emakon painosta³³⁷ Molemmille rakennusratkaisuille eli porsaskarsinoille ja suojakaiteille oli tyypillistä, että ne rajasivat yksinomaan emakon toimintaa, mutta mahdollistivat porsaiden toimintaa. Suojatankojen toiminta perustui siihen, että ne estivät emakkoa asettumasta seinän viereen makaamaan, jolloin emakon ympärillä oleville porsaille jäi tilaa väistää makuulle asettuvaa emakkoa tarvittaessa aina suojatankojen alle asti. Näin pyrittiin ennaltaehkäisemään tilanteita, joissa porsaita jäi kohtalokkain seurauksin puristuksiin emakon ja seinän väliin emakon asettuessa makuulle.³³⁸ Vaikka hyvää porsimiskarsinaa kuvattiin tilavaksi, suojaavien rakenteiden tarve kertoo kuitenkin tilaan liittyvistä haasteista.

Seinän viereen asettuminen ja sen ongelmallisuus on nykytutkimukseen suhteutettuna mielenkiintoinen, sillä suojatangon kaltaisia karsinarakenteita kritisoidaan nykypäivänä juuri siksi, että ne vähentävät emakon tukeutumista seiiniin – tuettu makuulle asettuminen pienentää porsaiden riskiä jäädä emakon alle. Emakot myös tutkitusti ottavat mielellään tukea laskeutuessaan makuulle.³³⁹ Tässä mielessä suojatangot rajasivat yhtä emakon varovaisuuden muotoa kuten se nykypäivänä ymmärretään, mutta yhtäältä se osoittaa, miten emakon seinien käyttö koettiin aikalaisittain uhkana porsaille. Karsinaratkaisut olivatkin agronomi Mustakalliota mukailleen sianhoitajan apu, eivät sianhoitajan työn korvike.³⁴⁰ Kuten seuraavaksi huomataan, alle jäämisen riskeihin liittyi kuitenkin lukuisia muita toisiinsa kytkeytyneitä tekijöitä.

Riskienhallintaa karsinatilassa

Pelko emakon tallomista tai makaamista porsaista oli yksi keskeisimmistä karsinatilaan ja hoidon käytäntöihin vaikuttaneista tekijöistä 1900-luvun alussa. Myöhemmissä tutkimuksissa on havaittu useita eri tekijöitä, joiden katsotaan vaikuttavan siihen, millainen riski porsaille on jäädä emakon alle. Tällaisia ovat esimerkiksi porsaan terveydentila, porsaiden ja emakon käyttäytyminen, pahnuekoko ja siihen liittyvä pienten porsaiden lukumäärä, emakon emo-ominaisuudet, emakon ikä ja kunto, emakon käyttäytyminen makuulle mennessä, emakon kokemus karsinatilasta ja sen ominaisuuksista, karsinatyyppi, karsinan mahdollistama paikkojen jaottelu, karsinan koko sekä sianpitäjän kokemukset ja taidot.³⁴¹ Nämä tekijät huomioiden on oletettava, että kyse oli varsin monisyisestä ongelmasta myös menneisyyden sikojen elä-

³³⁷ Kts. esim. Ilkka 1912, 92; Hossola 1930, 52; Salokangas 1933, 218; A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 303.

³³⁸ Ilkka 1912, 92; Sarjakoski 1924b, 79; Welä 1928, 229; A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 303.

³³⁹ Blackshaw & Hagelsø 1990; Damm et al. 2006; Johnson & Marchant-Forde 2009, 165.

³⁴⁰ A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 303.

³⁴¹ Tutkimukset kootusti kts. Grimberg-Henrici 2019.

mässä. Seuraavaksi nostan esiin aikalaiskäsitteitä, jotka osaltaan valottavat sitä, miten ongelmaan suhtauduttiin ja minkälaisia syitä taustalla ajateltiin olevan.

Suojatankojen lisäksi porsaiden alle jäämisen riskiä pyrittiin hallitsemaan monin eri tavoin, joista yksi konkreettinen toimi oli kiinnittää huomiota porsimiskarsinassa käytettyjen kuivikkeiden laatuun. Liian pitkät oljet lisäsivät porsaiden riskiä joutua emänsä tallomaksi tai makaamaksi, sillä ne vaikeuttivat pienten porsaiden liikkumista karsinatilassa. Tuloksena oli pahimmillaan olkiin sotkeutunut porsas, joka ei pystynyt väistämään emoaan.³⁴² Pelko olkiin sotkeutuvista porsaista saattoi pahimmissa tapauksessa johtaa toimiin, jotka olivat porsaiden näkökulmasta yhtä riskialttiita tai tuhoisia. Agronomi Aarne Salokangas toi esiin *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933, että ”usein näkee sian porsivan pelkällä sementtipermannolla, kun pelätään, että porsaat sotkeutuvat pahnoinhin.”³⁴³ Kuivikkeiden poisto ei siten vähentänyt haasteita porsimiskarsinassa, vaan se tuotti äkisti uusia ongelmia kaikille osapuolille. Silppuamalla tai katkaisemalla oljet lyhyemmiksi voitiin yhtäältä tarjota porsivalle emakolle ja sen jälkeläisille kuivikkeita ja samalla vähentää porsaiden riskiä sotkeutua olkiin, mikä olisi myös kasvattanut porsaiden riskiä jäädä emakon alle.³⁴⁴

Toinen 1900-luvun alussa keskustelua herättänyt riskitekijä oli emakon oma toiminta, ruumiinkunto ja ikä. Ruotsalainen agronomi Ivar Johansson suoritti tilastollisia tutkimuksia 1920-luvulla ruotsalaisten sikaloiden porsaskuolleisuudesta, ja esitti, että porsaskuolleisuuden riski kasvoi emakon iän myötä. Ruotsalaisessa, isossa ja tunnetussa Svalövin sikalassa porsaskuolleisuus oli kuuden viikon ikään mennessä emakon ensimmäisen pahnueen yhteydessä 18,1 prosenttia, mutta yhdennessätoista pahnueessa vastaava luku oli jo 33,7 prosenttia.³⁴⁵ *Sianhoidon ohjekirjassa* vuonna 1937 porsaskuolleisuuden riskiä kuvattiin siten, että ”[v]anhempiana emakot tulevat huolimattommiksi ja makaavat helposti porsaitaan kuoliaiksi.”³⁴⁶ Huolimattomuudeksi nimetyn tavan taustalla oli kuitenkin todennäköisesti ikääntymiseen ja emakon ruumiinkuntoon liittyneitä tekijöitä, sillä vanhemmiten emakon kyky laskeutua varovasti ja hiljaa makuulle saattoi olla fyysisesti rajoittunutta esimerkiksi heikentyneen lihaskunnan tai jalkaterveyden tähden. Tätä myös pidettiin yhtenä todennäköisenä vaihtoehtona sille, miksi emakot ylipäättään makasivat porsaita alleen. Agronomi Artturi Penttilä totesi *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1938 seuraavaa:

³⁴² A. S–s. [Aarne Salokangas] 1920, 113; T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 157.

³⁴³ Salokangas 1933, 227.

³⁴⁴ T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 157.

³⁴⁵ ’Sikojen hedelmällisyys’, *Turun Sanomat*, 03.10.1929, 6.

³⁴⁶ Salokangas 1937, 95.

Jaloittelu on kasvaville ja kaikille siitossioille hyvin tarpeen. Varsinkin silloin, kun sikoja pidetään ahtaissa karsinoissa, pyrkivät niiden jalat käymään aroiksi ja liikkeet kankeiksi. Liikunnan puute lieneekin monessa tapauksessa syynä siihen, että emakot tulevat huonojalkaisiksi ja sotkevat paljon porsaitaan.³⁴⁷

Jos emakko olisi lähtökohtaisesti jo ensimmäisestä porsimisesta lähtien hoitanut porsaitaan heikosti, sitä ei olisi ihmisen toimesta porsitettu useita kertoja. Kun varomattomuus liittyi iän mukanaan tuomiin muutoksiin, kyse oli ennemmin fyysisestä mahdottomuudesta toteuttaa hoivaavaa ja varovaista käyttäytymistä kuin näiden molempien ominaisuuksien varsinaisesta puuttumisesta. Asia ilmaistiin tiivistetysti Suomen Sianjalostusyhdistyksen omassa lehdessä vuonna 1939, jossa todettiin, että ”vahingon mahdollisuudet ovat sitä suuremmat mitä kookkaampi, lihavampi ja vanhempi emakko on.”³⁴⁸ Samaa henkeä oli vuoden 1941 lehdessä, kun siinä kirjoitettiin, että ”vanhat, laiskat ja lihavat emakot ovat huonompia hoitamaan porsaitaan kuin nuoremmat ja kohtuullisessa kunnossa olevat.”³⁴⁹ Toisaalta, kun muistetaan suojatankojen potentiaalinen vaikutus emakon makuulle asettumiseen, huolimattomuus ja varomattomuus voivat yhtä hyvin viestiä olosuhteista, joissa emakolla ei ollut fyysisen kunnan lisäksi tarpeeksi tilallisia edellytyksiä laskeutua hallitusti makuulle. Kyse ei ollut yhdestä, yksittäisestä tekijästä, vaan esimerkiksi emakon kuntoon liittyneet tekijät, kuten ikä, liikunnan määrä tai mahdollisuudet, terveydentila sekä ruumiinkunto olivat vahvasti suhteessa toisiinsa, ja niiden yhteisvaikutus heikensi kokonaisvaltaisesti emakon toimintakykyä myös porsimistilanteessa ja porsimiskarsinan kaltaisessa ympäristössä

Emakoiden kunto riippui paljolti siitä, miten niitä hoidettiin vuosien saatossa. Agronomi Artturi Penttilä totesi selkeästi, että ”[j]os emakot pidetään aina hyvässä kunnossa niin ne kestävät kauan ja jaksavat imettää porsaansa hyvin.”³⁵⁰ Näin ilmaistuna emakon pitäminen hyvänä siitoseläimenä oli aktiivinen prosessi, jossa ihmisen oli osattava hoitaa sikaa siten, että sillä oli edellytykset säilyä hyväkuntoisena ja jälkeläisistään huolehtivana yksilönä.³⁵¹ Asiantunteva sianhoitaja osasi esimerkiksi vaihdella emakon ruokintaa tarpeen mukaan, jotta siasta ei tullut raskasta ja kömpelöä.³⁵² Tällaisilla toimilla ihminen saattoi hyvin konkreettisesti vaikuttaa siihen, että emakko ei maannut porsaitaan ainakaan huonon kuntosensa tähden. Ikääntymisen vaikutuksia emakoiden porsimisiin ei kuitenkaan aina nähty pelkästään nega-

³⁴⁷ Penttilä 1938a, 227.

³⁴⁸ A-i P. [Artturi Penttilä] 1939b, 11.

³⁴⁹ A. M-o. [Aili Mustakallio] 1941, 26.

³⁵⁰ A-i P. [Artturi Penttilä] 1937, 132.

³⁵¹ Kts. esim. M-o Antero 1937, 30.

³⁵² Hossola 1925, 66.

tiivisessä valossa, sillä emakolle kertynyt kokemus emona olemisesta ja porsaiden hoidosta saattoi lisätä ihmisten luottamusta emakkoa kohtaan. Tällaiseksi luottamuksen osoitukseksi voidaan laskea esimerkiksi valvonnan vähentäminen, eli uskallettiin jättää emakko porsaidensa kanssa nopeammin yksin.³⁵³ Lähtökohtana oli, että vastasyntyneitä porsaita ja niiden emoa tuli vahtia ensimmäisten vuorokausien ajan, mutta kunkin sikayksilön tunteminen mahdollisti valvonnan määrän vaihtelut suuntaan tai toiseen.

2.3 Sikalarakentaminen sikojen tarpeiden ja ihmisten vaatimusten välisenä neuvotteluna

Edellisessä luvussa ilmeni, että sopivan rakennusmateriaalin valinta oli useiden erilaisten näkökulmien ja painotusten, kuten esimerkiksi kestävyuden, edullisuuden ja käyttötarkoituksen välistä neuvottelua. Materiaalien valinta ja sopivista materiaaleista neuvottelu ei kuitenkaan nojannut yksin näihin perusteluihin, vaan materiaali- valintoja pyrittiin usein perustelemaan myös sikojen mieltymyksiin, tarpeisiin ja näkökulmiin vedoten. Tässä alaluvussa keskityn käsittelemään sitä, miten sikojen näkökulmaa käytettiin perusteena sikalarakentamisessa ja toisaalta, miten sikojen omaa toimintaa ja kokemuksia voidaan jäsentää tällaisten perusteluiden kautta.

2.3.1 Sikojen näkökulma: sikojen viihtyvyys ja sairastelevuus osana sikaloiden rakentumista

Kun keskustelu kiven, tiilen, sementin ja puun käytöstä sikalarakentamisessa oli käynnissä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, osa keskustelijoista vetosi sikojen mieltymyksiin ja sikojen näkökulmaan perustellessaan sikalan materiaalivalintaa. Sikojen näkökulma muodostui näissä keskusteluissa yhdeksi argumenteista, joilla materiaalivalintaa pyrittiin ohjaamaan – ja materiaali, jonka käyttöä yleisesti puollettiin sikojen näkökulmaan vedoten, oli puu. Monessa yhteydessä puu yhdistyi kaikista materiaaleista eniten sikojen yleiseen ”viihtyväisyyteen”. Eläinlääkäri Kaarlo Gummerus määritteli viihtyvät eläimet kotieläinten terveydenhoitoa käsittelevässä oppaassaan vuonna 1922 seuraavasti:

Jotta kotieläin hyvin viihtyisi ja tekisi tehtävänsä mielihyvällä, on sitä *kohdeltava oikeudenmukaisesti ja rakkaudella*. Jo nuoresta on kotieläimiä henkisestikin kasvatettava. Jos niitä rakkaudella ja oikeudenmukaisuudella kasvatetaan ja niiden kanssa seurustellaan, tulee niistä ihmisen uskollisia ja alttiita ystäviä. Silloin ne hyvin viihtyvät. Viihtyvä eläin on rauhallinen ja on sen olo turvallinen.

³⁵³ T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 158.

Se tuntee hoitajansa ja hoitaja tuntee sen. Alttiisti ja mielellään se tekee tehtävänsä. Koko sen olemus osoittaa tyytyväisyyttä.³⁵⁴

Viihtyväisen kotieläimen määritelmä vastasi siten oman aikansa käsityksiä hyvinvoinnista eläimestä. Kyse ei ollut pelkästään fyysisestä hyvinvoinnista ja terveydestä, vaan viihtyvyyteen vaikuttivat yhtä lailla eläinten edellytykset kokea elinympäristössään turvaa, tyytyväisyyttä ja mielihyvää. Tähän vaikuttivat merkittävästi myös ihmisten ja kotieläinten keskinäiset suhteet. Viihtyvyyteen kuului olennaisena osana eläimen kyky suoriutua ihmisen sille asettamista tehtävistä, eli esimerkiksi porsaas kasvoivat hyvin, emakot porsivat ja hoitivat porsaansa onnistuneesti, ja karjut pysyivät siitoskykyisinä. Jokainen näistä tehtävistä vaati ajan käsityksen mukaan viihtyvän eläimen – sian, jolla oli fyysistä ja henkistä hyvinvointia.

Agronomi Toivo Hossola kirjoitti *Sianhoidon oppaassa* vuonna 1930 ytimekkäästi, että ”puusikala on lämmin ja halpa ja siat viihtyvät parhaiten puusikalassa”³⁵⁵ eli sikojen terveydentila ja yhtäältä käyttäytyminen viittasivat positiivisiin kokemuksiin omasta elinympäristöstään. Hossola ei kuitenkaan ehdottanut, että puu sopisi ratkaisuksi mihin tahansa sikalaan, vaan nimesi sen ensisijaiseksi rakennusaineeksi ainoastaan pieniin sikaloihin, joissa sikojen maltillinen lukumäärä ja toisaalta hoidon käytännöt eivät verottaneet puuta materiaalina samalla tavalla kuin suuremmissa sikaloissa.³⁵⁶ Samalla Hossolan kirjoitus kuvaa erinomaisesti kehittyvän sikatalouden ristiriitaa – sikojen viihtyvyyden kannalta puuta voitiin nimittää parhaimmaksi materiaaliksi, mutta sen käyttö oli entistä rajatumpaa mitä enemmän toiminta laajeni ja sikojen lukumäärät kasvoivat.

Huoli sikojen terveydestä

Sikojen terveydentila toimi siten yhtenä viihtyvyyden mittarina, jolla puun sopivuutta voitiin perustella, kun puhuttiin puusikaloissa viihtyvistä sioista. Eläinlääkäri Rainer Stenius kirjoitti *Pellervo*-lehdessä 1930-luvun alussa:

Jos sensijaan sikala on ollut puusta ja siis kuiva, vaikka ei aina niin kovin lämminkään, ovat porsaas viihtyneet hyvin. Voipa sanoa, että puusikaloissa, missä sementtiä ei ole käytetty ja joissa ilma on kuiva, ei porsasyskää tavallisesti ole ollenkaan. Tuntuu ehkä suorastaan kummalliselta todeta, että porsaas toisin sanoen viihtyvät vanhanaikaisissa sikaloissa, mutta komeissa sementtisikaloissa

³⁵⁴ Kursivoitu kohta kursivoitu myös alkuperäislähteessä. Kts. Gummerus 1922, 19.

³⁵⁵ Hossola 1930, 46.

³⁵⁶ Hossola 1930, 46.

ne usein sairastuvat. Kokemus on kuitenkin tämän osoittanut ja sentähden meidän tulisi tarkistaa kantamme sikaloihin asetettaviin vaatimuksiin nähden.³⁵⁷

Steniuksen puheenvuoro konkretisoi erinomaisesti kokemuksia, joita puutteellinen sementtirakentaminen oli sianhoitoon tuottanut, ja miten nämä osaltaan puolsivat puun käytön jatkamista sikalarakentamisessa. Kun otetaan historiantutkija Ann-Catrin Östmania mukaillen huomioon, että monin paikoin maatalouden modernisaatio oli tarkoittanut myös vanhojen tapojen kritisointia liian takapajuisina ja vanhentuneina, modernien sikaloiden epäonnistumiset asettivat myös tällaiset oletukset uuteen valoon.³⁵⁸ Vanhanaikaisten sikaloiden nostaminen takaisin arvostuksen kohteeksi rikkoi modernisaatiokehityksessä pitkään luotuja oletuksia, mitä myös Steniuksen kirjoitus heijasteli. Porsasyskä oli esimerkki taudista, jonka esiintyminen yhdistettiin lähes poikkeuksetta uudenaikaisiin sikaloihin ja siitä voitiin käyttää myös nimityksiä sementtitauti tai sementtiyskä, jolloin yhteys taudin esiintymisen ja tietyntyypisten sikaloiden välillä tuli selvemmin esiin. Kaikkia taudin yksityiskoh-
tia ei vielä 1930-luvun alussa tiedetty, mutta Stenius itse painotti huonojen ja epäso-
pivien sikalaolosuhteiden osuutta taudin synnyssä ja nimitti porsasyskän ulkoisista
ominaisuuksista johtuvaksi ”pito- eli jalostustaudiksi”.³⁵⁹ Sikalan sopivuutta sioille
ei siten voinut määrittellä yksin rakennuksen komeuden tai ajanmukaisten rakennus-
aineiden perusteella, vaan sopivuus ilmeni ennen kaikkea sioissa itsessään, joiden
terveydentila oli yksi keino arvioida rakennuksen onnistumisia ja epäonnistumisia.
Näin ollen kestävyuden tai lämmön osalta ”huonompikin” puusikala saattoi sikojen
terveydentilalla mitattuna olla parempi kuin moni hyväksi rakennettu sementtisikala,
mitä myös Stenius korosti porsasyskästä kirjoittaessaan.³⁶⁰

Vastaavat käsitykset ja kokemukset sikojen sairastavuuden sekä sementtisisus-
tuksen välisestä suhteesta värittivät tasaisesti etenkin 1930-luvulla käytyä keskuste-
lua. Konsulentti Einari Karvetti viittasi sementtisisusteisiin sikaloihin *Maaseudun
Tulevaisuudessa* vuonna 1935 siten, että ne olivat paikkoja, joissa ”sementtitauti,
yskä, reumatismi, y. m. ovat – – tavallisia tauteja ja eläinten yleinen viihtyväisyys
niissä on useimmiten huono.”³⁶¹ Suomen sikalat eivät olleet tässä suhteessa poik-
keuksia, vaan vastaavia havaintoja oli tehty muuallakin sen myötä, kun sikojen hoito
oli muuttunut. Ison-Britannian sikatalouden kehitystä 1900-luvulla tutkinut histo-
rioidija Abigail Woods on todennut, että uusilla sikalarakennuksilla ja sikojen sisä-

³⁵⁷ R. S. 1931b, 677.

³⁵⁸ Östman 2012, 135.

³⁵⁹ R. S. 1931b, 677.

³⁶⁰ R. S. [Rainer Stenius] 1931a, 773.

³⁶¹ ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

hoidon yleistymisellä 1920-luvulta eteenpäin oli seurauksia, joista yksi oli sikojen terveydentilan heikkeneminen ja uusien terveysongelmien syntyminen. Ulkoilevien sikojen vitsauksena olleet madot ja loiset vaihtuivat ripuliin, hengityselinsairauksiin ja anemiaan. Yskivät siat olivat Woodsin mukaan hyvin yleinen näky ja sairastelevat siat asettivat kyseenalaiseksi uusien rakennusten merkityksen paikkoina, joissa sikojen elinympäristöä voitiin yhä paremmin kontrolloida ihmisten toimesta.³⁶²

Porsasyskän kaltaisen taudin ilmestyminen eri maiden sikatalouden huolenaiheeksi kuvaa hyvin sikatalouden muutoksia ja kehityskulkuja: eläintiheyden kasvua, sisähoidon lisääntymistä ja uusia sikalarakennuksia. Kun samat ongelmat ilmenivät suomalaisissa sikaloissa, oppeja ja torjuntakeinoja haettiin 1930-luvulla esimerkiksi opintomatkoilta Ruotsiin, Tanskaan, Norjaan ja Saksaan, joissa painittiin yhtä lailla samojen ongelmien selättämiseksi.³⁶³ Esimerkiksi Saksassa harjoitetun tieteen vaikutus näkyi sekä käytetyissä termeissä että suomalaisten toimijoiden kirjoituksissa. Agronomi Salokangas käytti välillä teksteissään termiä *sementtikuolema*, joka oli käänös saksalaisesta sanasta *Zementsterben*. Tällä viitattiin porsaiden runsaan kuolleisuuden ja sementtisten sikaloiden ominaisuuksien väliseen yhteyteen.³⁶⁴ Saksalaisen tieteen asema oli Suomessa vahva aina 1930-luvulle asti, ja moni suomalainen eläinlääkäri hankki koulutuksensa juuri Saksasta, sillä Suomessa eläinlääkärien kouluttaminen käynnistyi vasta vuonna 1945.³⁶⁵ Opintomatkoja tehnyt ja etenkin porsasyskän syihin ja sen torjumiskeinoihin perehtynyt eläinlääkäri E. Huhtala nojasi hankin vahvasti saksalaisiin tutkimustuloksiin ja esitelmöi tuloksia eteenpäin suomalaiselle maatalousväelle.³⁶⁶

Sikojen terveydentilasta ja sen heikkenemisestä oltiin huolissaan ja agronomi Artturi Penttilä asettui terveyteen viitaten puolustamaan puusisustuksen käyttöä sikaloissa Suomen sianjalostusyhdistyksen omassa *Sika*-lehdessä vuonna 1938:

Että siat todella hyvin viihtyvät puusisusteisissa sikaloissa on yleisesti tunnettu tosiasia. Siat pysyvät niissä yleensä hyvin terveinä. Niinpä sellaiset tautitapaukset, kuten reumatismi, riisitauti ja utaretulehdus, sementtitaudista puhumattaakaan, jotka saattavat johtua, joko suoraan tai välillisesti, oleskelusta kylmällä alustalla, ovat puusisusteisissa sikaloissa verraten harvinaisia. Niin myös porsasyskää näyttää harvemmin esiintyvän puu- kuin kivisikaloissa.³⁶⁷

³⁶² Woods 2012, 177.

³⁶³ 'Maatalousministeriön matka-apurahat jaettu', *Itä-Häme*, 26.04.1935, 1; E. Huhtala 1936, 49.

³⁶⁴ A. S-s. [Arne Salokangas] 1925, 18; Salokangas 1933, 211.

³⁶⁵ Tommila & Hietala 2002; Hietala 2002, 530–531; Helminen 2013, 29–30.

³⁶⁶ E. Huhtala 1936; 'Maakuntamme maatalousväki', *Keski-Uusimaa*, 23.12.1936, 2.

³⁶⁷ A-i P. [Artturi Penttilä] 1938b, 54.

Erilaiset sairaudet ja niiden esiintyvyys oli yksi keino määritellä ja arvottaa sopivia sikalarakennusmateriaaleja. Penttilän kirjoituksesta huomataan, että suoria syy-yhteyksiä ei pystytty varmuudella esittämään, mutta kyse ei myöskään ollut enää siitä, oliko taudeilla ja sikaloilla yhteys, vaan kyse oli enemmän siitä, minkälainen tämä yhteys oli ja mitkä seikat vaikuttivat toisiinsa sikalarakennuksen sisällä. Penttilän tekstistä myös huomataan toinen merkittävä seikka: se, että sianhoidossa ilmeni kokonainen joukko tauteja, joiden yhteys uusiin rakennuksiin oli pohdinnan alaisena. Samalla kirjoitus konkretisoi erinomaisesti sitä, että uudet sikalat merkitsivät myös uusia sianhoidon käytäntöjä, jotka osaltaan vaikuttivat tautien esiintymiseen. Vaikka listatut taudit liitettiin sementtisisusteiseen sikalaan, niiden taustalla oli usein muitakin tekijöitä, joita toteutettiin sikalassa toisin kuin ennen. Tällaisia oli esimerkiksi sikojen ruokintaan tai ulkoiluun liittyvät seikat, joihin tuli uusien sikaloiden myötä myös uusia periaatteita. Penttilän tautiluettelosta löytyvä riisitauti on oivallinen esimerkki taudista, jonka syntyä oli katsottava suhteessa uusien sikaloiden hoitokäytäntöihin.

Riisitautia käytettiin yleisnimityksenä sikojen puutostiloista ja vaikka sen syiksi esitettiin myös sellaisia sikalatilaan liittyviä ominaisuuksia kuin vetoisuus tai kylmyys, se oli kuitenkin ennen kaikkea ravitsemukseen ja hoitokäytäntöihin liittyvä tauti. Riisitauti paikantui meijerisikaloiden tavanomaiseksi taudiksi, sillä ruokinta jäi niissä paikoin hyvin yksipuoliseksi heran syöttämiseksi, mikä heikensi pienten porsaiden ja nuorten sikojen terveydentilaa ja altisti puutostiloille. Riisitaudilla oli kytkös myös vuodenaikaan: sitä esiintyi enemmän syksyllä ja talvella.³⁶⁸ Tämä selittyi yhtäältä sekä vuodenaikojen että hoitokäytäntöjen erilaisuudella: talvikuukausina auringonvalo oli vähän ja sisätiloissa siat jäivät paitsi esimerkiksi maan tonkimisesta, joka turvasi monin paikoin kesäisin sikojen tarpeellista kivennäisaineiden saantia. Mikäli vuodenaikojen mukanaan tuomia muutoksia ei huomioitu esimerkiksi sikojen ruokinnassa, seurauksena oli äkisti riisitautisia porsaita.³⁶⁹ Toisaalta riisitautitapausten liittäminen muiden vetoisissa ja kylmissä sikalatoissa ilmenneiden tautien joukkoon kertoo, että *rakennusten ja hoitokäytäntöjen puutteet olivat monesti yhdessä esiintyviä tekijöitä.*

Käytännössä riisitauti kytkeytyi D-vitamiinin, kalkin (kalsiumin) ja fosforin puutostiloihin, ja tämä näkyi myös riisitaustisten porsaiden hoitosuosituksissa. Porsaiden tilaa voitiin konsulentti Karvetin mukaan kohentaa esimerkiksi riittävän monipuolisella ja valkuaispitoisella ruokinnalla, johon lukeutui mm. vihreitä kasveja, maitoa, kivennäisaineita, kalanmaksaöljyä, sekä ”aurinkokylvyillä” eli porsaiden kevät- ja kesäaikainen oleskelu auringossa nähtiin välttämättömänä riisitaudin eh-

³⁶⁸ R. S. [Rainer Stenius] 1931a, 771; Karveti 1934, 335–338; Karveti 1934, 369; A–i P. [Artturi Penttilä] 1938b, 54.

³⁶⁹ Hossola 1930, 31.

käisyssä ja porsaiden terveydentilan ylläpidossa.³⁷⁰ Yksipuolisen, valkuaisköyhän ravinnon ja sisätiloissa pitämisen myötä sekä D-vitamiinin (ja siinä ohessa kalsiumin)³⁷¹ sekä fosforin puutteet olivat molemmat mahdollisia, ja käytännössä moni hoitokeino täydensi sekä D-vitamiinin, että myös kalkin ja fosforin saantia. Riisitautia hoidettiin sioissa vielä 1900-luvun alussa enemmän kivennäisaineiden puutoksena kuin D-vitamiinin puutoksena, sillä vitamiinien toimintamekanismeja alettiin ymmärtää paremmin vasta 1920-luvun mitta.³⁷²

Se, että siat eivät menestyneet kaikissa olosuhteissa, muokkasi ihmisten käsityksiä sopivista sikaloista. Kun sikojen fyysistä olemusta tai käyttäytymistä käytettiin perusteena materiaalivalinnalle tai sianhoidon käytännölle, ihminen tuli samalla viittanneeksi siihen, miten siat olivat kokeneet erilaisia ympäristöjä tai hoidon käytäntöjä. Tällä tavalla sikojen kokemuksilla oli potentiaalia vaikuttaa sianhoidon tilojen muotoutumiseen, mutta missä määrin ja kuinka paljon näin tapahtui, oli huomattavan vaihtelevaa. Esimerkiksi Kymenlaakson meijerin isännöitsijä L. Hirsjärvi totesi *Karjalalous*-lehdessä vuonna 1936 suoraan, että ”komeissa kivisikaloissa laahaavat siat sairaina takapuoltaan, mutta ahtaissa puupömpelissä kasvavat siat hyvin” ja käytti tätä perusteena sille, miksi hän suosi sioille puusikaloita.³⁷³ Hirsjärven toteamus on hyvä esimerkki siitä, kuinka sikaloiden rakennusmateriaalit, hoidon käytännöt ja koetut ongelmat nivoutuivat yhteen, eli kivisikalasta muodostui huonojen kokemusten ja huonosti voivien sikojen symboli. Vaikka kivisikaloiden kaikki ongelmat eivät olleet johdettavissa itse rakennuksen ominaisuuksiin, rakennukseen sijoittuneet (epäonnistuneet) hoidon käytännöt määrittivät rakennusta yhtä lailla. Sikalan sopivuutta sioille ei voinut määrittellä ilman sikoja, mutta voidaan ajatella, että siinä oli läsnä erilaisia aste-eroja, eli vaihteluita siinä, kuinka pitkälle sikatalilan tai käytäntöjen suunnittelussa huomioitiin sikojen näkökulmaa. Sairastelevat siat asettivat äkisti kyseenalaiseksi koko sikalan sopivuuden sikojen hoitoon, mikä myös viittasi siihen, että sikojen näkökulman huomiointi oli monin osin epäonnistunut.

Kyse on pitkälti samasta asiasta kuin mitä tutkija Donna Haraway on esittänyt kirjoittaessaan, että täydellinen välinpitämättömyys olla eläinten kanssa yhteistyössä voi johtaa olosuhteisiin, joissa eläimet eivät pysty lainkaan elämään.³⁷⁴ Kuolleita porsaita tai sairastelevia sikoja voidaan tästä näkökulmasta ajatella yksilöinä, jotka ilmensivät sikojen näkökulman, sikalarakennusten ja hoidon käytäntöjen välisiä jännitteitä. Harawayta mukaillen voisi todeta, että vaikka sikatalouden tai sianjalostuk-

³⁷⁰ E. K. [Einari Karvetti] 1931a, 327–328; Karvetti 1934, 369.

³⁷¹ Kalsium tarvitsee D-vitamiinia sitoutuakseen luihin, jolloin D-vitamiinin puute voi johtaa myös kalsiumin heikentyneeseen imeytymiseen.

³⁷² Yleisesti vitamiineista kts. McDowell 2000, 92–93.

³⁷³ I. K. 1936, 358.

³⁷⁴ Haraway 2008, 73.

sen periaatteet sisälsivät paljon erilaisia ihmisten esittämiä vaatimuksia sioille, myös siat esittivät vaatimuksia ihmisille ja vaativat ihmisiä sopeutumaan omiin olemassaolonsa tapoihin – ilman näihin vaatimukseen sopeutumista sikatalouden tai sianjalostuksen kaltaista toimintaa olisi ollut mahdoton harjoittaa.³⁷⁵

Konsulentti Einari Karvetti kuvaili kestävien sikaloiden ja niissä asuvien sikojen välistä ristiriitaa osuvasti, kun hän totesi vuonna 1935, että ”se [sementtisisustainen sikala] oikeastaan vaatisi sementtiset siatkin. Tavalliset siat eivät viihdy hyvin sellaisessa sikalassa.”³⁷⁶ Se tiivistä yhteen yhden uutta sikalarakentamista piinan keskeisen ongelman: aikaisempaa kestävämmissä sikaloissa asui sikoja, joiden fyysinen kestävyys ei riittänyt vallitsevissa olosuhteissa. Sikojen omien vaatimusten huomiotta jättämisellä oli siten näkyviä seurauksia ja nämä seuraukset tulivat osaksi sikaloista käytyä keskustelua. Sikojen viihtyvyyden kannalta on yhtäältä tärkeä muistaa, että eläinlääkäri Gummeruksen määritelmässä yksi viihtyvyyden osatekijä oli myös kotieläinten ja ihmisten keskinäiset suhteet ja keskinäinen tuttuus. Moni uudenaikainen sikala kasvoi eläinmääriltään mittoihin, joissa hoitajan ja hoidettavien eläinten välistä keskinäistä suhdetta oli haastavampi kasvattaa tai luoda. Sikojen viihtyvyyden muutokset sikalatilassa eivät liittyneet siten yksin materiaalien muutoksiin, vaan yhtä lailla sikojen ja ihmisten keskinäiset suhteet olivat muutoksen alaisia.

Esitin aiemmin, että sikaloihin voisi soveltaa Lewis Hollowayn ja Christopher Bearin ajatuksia siitä, että teknologioiden luominen ja käyttö perustuvat oletuksille ja kokemuksille siitä, millaisia niiden eläin- ja ihmiskäyttäjät ovat, mutta samaan aikaan teknologian kohtaaminen ja sen käyttäminen muuttaa sitä, mitä tarkoittaa olla ihminen tai eläin. Teknologian myötä eläinten oma toiminta ja kokemukset ilmenevät uusilla tavoilla, eli mitä on mahdollista olla ja mitä ilmaista, muotoutuvat suhteissa teknologiaan.³⁷⁷ Sikalarakennuksiin sovellettuna tämä osoittaa mielestäni erinomaisesti, kuinka sikojen toiminta ja itsensä ilmaiseminen saattoivat myös toimia kimmokkeena sikalarakentamisen muutoksille. Esimerkiksi sementtisikaloiden kritiikki on oiva osoitus siitä, kuinka kaikki sikalarakentamista ohjanneet oletukset, ymmärrykset ja käytännöt eivät toimineet. Sioille saattoi olla fyysisesti mahdotonta säilyä terveenä haastavissa olosuhteissa, jolloin sikojen ilmaisemat sairauden kokemukset haastoivat vallitsevat sikalarakentamisen tavat ja loivat tarpeen arvioida uudelleen sitä, millaiset sikalat olivat sioille sopivia. Tällöin käytännössä syntyneet kokemukset ohjasivat rakentamaan sikaloita toisin ja näiden sikaloiden luominen ja käyttö perustuivat jälleen toisenlaisille oletuksille ja kokemuksille sioista. Toisaalta

³⁷⁵ Haraway 2008, 262–263.

³⁷⁶ ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

³⁷⁷ Holloway & Lewis 2017, 216–217.

on huomattava, että muovautumisen prosessit olivat erilaiset eivätkä sikaloiden muutokset olleet ainoita suuntia: esimerkiksi lääkinnälliset ratkaisut mahdollistivat suhteen, jossa sikalan muutosten sijaan itse sikoja muovattiin kestävämmän myös epäedullisia olosuhteita.

Sikojen käyttäytyminen sianhoidon puutteiden ilmentäjänä

Sikojen kehojen lisäksi myös niiden karsinatilaan ja sen materiaaleihin kohdistama käyttäytyminen saattoi ilmentää sikojen kokemia puutteita. Yksi tällainen sikojen harjoittama toiminta oli puun tai muiden rakennusmateriaalien jyrsiminen. Meijerisikaloissa puuta ei käytetty järin paljon, mutta sitä saattoi olla esimerkiksi karsinan seinissä tai ruokaruuhissa, ja osalle sioista kehittyi taipumus jyrsiä puisia karsinarakenteita. Konsulentti Karvetti esitti tälle ensisijaiseksi syyksi liian yksipuolista ruokintaa. Vaikka siat saivat ruuasta laskennallisesti tarpeeksi energiaa, ravinto ei poistanut sikojen näläntunnetta. Mikäli ruokintapuoli oli kunnossa, siat jyrivät puisia rakenteita ”tuskin sanottavasti”.³⁷⁸ Vastaavaa puun jyrsimisen ongelmaa oli aika ajoin tuotu esiin 1900-luvun sianhoitoa koskevissa kirjoituksissa ja yhteys yksipuoliseen, nestepitoiseen ravintoon ja sikojen puutostiloihin oli havaittu aiemminkin. Maataloushallituksen ylijohtaja R. Gripenberg totesi vuonna 1910, että maito- ja herapainotteisesti ruokituissa sioissa ”löytyy aina huomattava määrä kitukasvuisia eläimiä” ja niillä on ”suuri halu jyrsiä puuta.”³⁷⁹ Jyrsimishalu ei rajautunut ainoastaan puurakenteisiin, vaan agronomi Toivo Hossola kirjoitti puutteesta kärsivien porsaiden jyrivän ”puuta ja rappausta” eli vaikka puun käyttö uusissa sikaloissa harveni, myös niiden materiaaleissa ja rakenteissa saattoi näkyä jälkiä sellaisesta sikojen toiminnasta, joka kieli hoitokäytäntöjen ongelmista.³⁸⁰

Ravitsemukselliset puutteet olivat kuitenkin vain yksi materiaalin jyrsimistä aiheuttanut tekijä ja useissa tapauksissa sikojen olosuhteita neuvottiin tarkastelemaan laajemminkin kuin vain ruokinnan osalta, mikäli mieli löytää ratkaisuja sikojen käyttökseen. Nimimerkki ”Neuvosta kiitollinen” kysyi *Pellervo*-lehden palstalla vuonna 1936 näkemystä sikojensa käyttäytymiseen – siat kun ”kyntävät aina kovin ja särkevät sikalan sementtilattiakin” siitä huolimatta, että niiden kivennäisaineiden saannista pidettiin huolta.³⁸¹ Agronomi Aarne Salokankaan lausunnossa vastauksessa tunnustettiin kyllä mahdollisuus siihen, että sioilla olisi voinut olla puutosta kivennäisaineiden sijaan jostain toisesta ravintoaineesta, mutta yhtä lailla hän painotti, että

³⁷⁸ Karvetti 1934, 367; ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituk-
senmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

³⁷⁹ R. Gripenberg 1910, 71.

³⁸⁰ Hossola 1930, 19–20. Kts. myös J. K–la. 1926, 371.

³⁸¹ Neuvosta kiitollinen 1936, 313.

tonkiminen ”on niin sian luontoon kuuluva ominaisuus, ettei sitä pidä ihmetellä”.³⁸² Hän kehottikin sikojen omistajaa pitämään huolta ruokinnan lisäksi myös siitä, että karsinassa oli riittävästi kuivikkeita ja sioilla sen myötä pehmeä ja kuiva makuupaikka. Vaikka Salokangas myönsi vastauksessaan, että sementtilattian tonkiminen rikki oli sioillekin jo kova urakka, tonkiminen itsessään ei edustanut sikojen ongelmakäyttäytymistä, vaan se nähtiin vastauksessa hyvin luonnollisena osana sikojen elämää.³⁸³

Sellaisenaan Salokankaan vastaus on yksi esimerkki aikakauden tavoista ymmärtää sikoja, mutta yhtäältä lukijan lähettämään kysymykseen tiivistyy hyvin konkreettisia havaintoja sioista ja niiden toiminnasta tietyssä sikalaympäristössä. Vaikka yksityiskohtaisia syitä sementtilattian tonkimiselle ei voida tässä osoittaa, eri vaihtoehdot itsessään kertovat jo paljon. Joko siat toteuttivat luontaista haluaan tonkia ympäristössä, jossa tonkimiseen soveltuvia materiaaleja oli tarjolla niukasti tai ei lainkaan, tai sitten taustalla oli esimerkiksi puutteellista ravitsemusta tai ympäristön virikkeettömyyteen liittyviä stressitekijöitä, jotka saattoivat yhtä lailla johtaa tarpeeseen jyrsiä tai kalvaa materiaaleja.³⁸⁴ Kyse oli joka tapauksessa karsinatilan ja laajemmin sikalatilan kokemisesta, jonka jäljet näkyivät *Pellervo*-lehden palstalla. Toisaalta kysymys konkretisoi sikojen näkökulman huomioon ja sikalatilan rakentamisen välistä neuvottelua. Sikojen käyttäytyminen ilmensi kuolleiden porsaiden tai sairastelevien sikojen tapaan sikalatilan, sikojen ja hoidon käytäntöjen jännitteitä, joihin haettiin ratkaisuja pidemmälle viedyllä sikojen näkökulman huomioimisella. Esimerkki voidaan lukea osoituksena aste-eroista sikalatiilojen ja käytäntöjen suunnitteluissa sikojen näkökulmasta eli vaikka kysyjän sikalassa oli huomioitu sikoja ja niiden tarpeita, tilan muokkaaminen Salokankaan ehdottamalla tavoilla olisi huomioinut sikojen tarpeita vielä enemmän. Näin historiallisissa aineistoissa näkyvät konkreettiset erot siinä, miten pitkälle sikojen näkökulmaa huomioitiin sikalarakentamisessa ja hoidon käytännöissä ja miten erilaiset puutteet sikojen näkökulman huomiointissa tuottivat näkyviä, sikojen ja ihmisten kokemia seurauksia.

Edellä esiin nostamani seikat toimivat esimerkkeinä siitä, minkälaisia ongelmia uusissa sikalaolosuhteissa kohdattiin ja miten niitä pyrittiin ratkaisemaan. Suomalaisissa sianhoidon oppaissa ei vielä 1900-luvun alussa tunnistettu ilmiötä, jossa nuoret siat purivat rakenteiden ja materiaalien sijaan toisiaan (nykypäivän teollisessa tuotannossa tämä tunnetaan nimellä sikojen hännänpurenta), mutta 1800- ja 1900-luvun taitteessa julkaistussa amerikkalaisessa *Swine Husbandry* -oppaassa tuotiin ilmi havainto olosuhteiden ja sikojen toisiinsa kohdistaman aggressiivisen käyttäytymisen

³⁸² A. S. [Aarne Salokangas] 1936, 313.

³⁸³ A. S. [Aarne Salokangas] 1936, 313.

³⁸⁴ Kts. tutkimisesta ja tonkimisesta sekä sen toteutumisen tärkeydestä esim. Valros 2005b, 66–67.

välillä. Oppaassa todettiin, että kun merkittävä määrä sikoja lihotettiin samassa karsinatilassa, toisinaan syntyi tilanteita, joissa siat yltyivät puremaan ja jahtaamaan toisiaan – vakavimmissa tapauksissa aina kuolemaan asti. Tästä esitettiin esimerkkinä erään siankasvattajan oma kokemus:

Viisitoista vuotta sitten aloin ruokkia sikojani myllyn läheisyydessä aitauksissa, joissa oli permanto, ja siat alkoivat purra toisiaan. Yksi sika puri toista, purtu sika juoksi ja kiljui, ja jokainen sika, jonka ohi purtu sika juoksi, puri sikaa uudestaastaan, ja tätä jatkui niin kauan, että purtu sika kuoli. Menin aitaukseen ja keskeytin toiminnan, mutta ne aloittivat sen pian uudelleen.³⁸⁵

Teoksessa esiintynyttä havaintoa pidetään nykytutkimuksessa yhtenä varhaisimpana esimerkkinä hännänpurennan kaltaisen käyttäytymisen esiintymisestä sioissa, ja sellaisenaan se linkittyy aikakauteen, jolloin sikojen kasvatusolosuhteet olivat monelta osin muuttumassa.³⁸⁶ Maantieteen tutkija Chris Maydan mukaan moni 1900-luvun alun Yhdysvalloissa kasvatettu sika eli yhä maapohjaisissa karsinoissa, mutta tiili- ja sementtipohjaiset karsinat kasvattivat suosiotaan, kun kasvavien eläinmäärien vaatimaa hoitotyötä järjestettiin käytännöllisemmäksi. Kovat lattiapinnat mahdollistivat esimerkiksi lannan huuhtelun veden avulla.³⁸⁷ Rakennusratkaisut ja hoidon käytännöt kuvaavat yhtäältä sitä, miten sianhoito määrittyi lukuisten eri tekijöiden kompleksisissa suhteissa kunakin historiallisena ajankohtana ja kussakin paikassa, mutta kuten yllä olevasta lainauksesta huomataan, ne muodostivat myös omaan historialliseen aikaansa ja paikkaansa sidotuille sioille merkittävän kokemusta määrittelevän kehikon.

Vaikka Suomessa vastaavia havaintoja sikojen keskinäisistä aggressioista ei sianhoidon oppaissa ilmennyt, yhdessä lehtikirjoituksessa 1910-luvulla kuvailtiin jyrkimisen kaltaista toimintaa, jota siat kohdistivat toisiinsa. *Aura*-lehden lukija kysyi vuoden 1916 tammikuussa seuraavaa:

³⁸⁵ Alkuperäinen: “Fifteen years ago, I began feeding a large number of hogs on floored pens, around a flouring mill, and they commenced biting each other. One hog would give another a bite, when he would run and squeal, and each hog he passed near would give him a bite, and thus they kept the poor animal going, until he died. I would go to the pen and stop them, but they would soon commence again.” Kts. Coburn 1919, 216. Teoksen ensimmäinen versio julkaistiin vuonna 1877, jonka jälkeen siitä ilmestyi säännöllisesti uusia painoksia. Hännänpurenta on tietävästi mainittu jo vuonna 1896 ilmestyneessä versiossa, kts. Schröder-Petersen & Simonsen 2001.

³⁸⁶ Laajemmin sikojen asumusten ja hoitotapojen muutoksesta Yhdysvalloissa 1900-luvulla kts. Mayda 2004. Kts. hännänpurennasta esimerkiksi Schröder-Petersen & Simonsen 2001.

³⁸⁷ Mayda 2004, 20.

Minulla on poikue keväällisiä sianporsaita, jotka eivät näytä voivan aivan hyvin. – – Silloin kun ne eivät syö, jyrshivät ja nuoleksivat ne jatkuvasti toisiaan. Puutuisikohan niiden ravinnosta jotakin, joka saattaa ne toisiaan hankaamaan ja jyrsimään?³⁸⁸

Yllä oleva lainaus on mielenkiintoinen juuri siksi, että ravitsemuksellisista puuteista johtunut jyrsimiskäyttäytyminen kohdistui 1900-luvun aikalaishavainnoissa lähes toistuvasti karsinatilan rakenteisiin ja materiaaleihin, ei toisiin sikoihin.³⁸⁹ Tämä voisi viitata siihen, että yllä kuvattu tapaus ei edustanut ravitsemuksellisesta puutostilasta johtunutta käyttäytymistä, vaan se voisi olla yksi esimerkki hännänpuurennan tai vastaavan aggressioon kaltaisen käyttäytymisen esiintymisestä Suomessa ja suomalaisessa sianhoidossa. Joka tapauksessa huomion kiinnittäminen useamman kuukauden vanhojen porsaiden keskinäisiin kahnauksiin kertoo käytöksen olevan sikojen pitäjälle uutta ja hämmentävää. Vastaavien aggressioiden uutuus näkyi myös *Swine Husbandry* -teoksessa, jossa teoksen laatijoilla ei ollut omakohtaista kokemusta nuorten sikojen toisiinsa kohdistavasta aggressiivisesta käyttäytymisestä.³⁹⁰

Koska kovin seikkaperäistä selvitystä tällaisesta käyttäytymisestä ei vielä 1900-luvun alussa ollut olemassa eikä sitä tunnettu vielä samoissa määrin kuin 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, keinot tilanteen korjaamiseksi eivät olleet yksiselitteiset. Yhdysvaltalainen siankasvattaja oli saanut ongelmaan apua hiilen syöttämisestä ja tarjoamisesta sioille, ja *Aura*-lehteen kirjoittanutta kehoitettiin muun muassa tarjoamaan porsaille liikuntaa, ripottelemaan lattialle kuroja tai maissia sikojen etsittäväksi ja tongittavaksi sekä muuttamaan ruokintaa.³⁹¹ Jälkimmäisessä tapauksessa huomataan, että porsaiden kanssa ilmennyt aggressiivisuuden ongelmaa pyrittiin ratkomaan kokonaisvaltaisesti olosuhteita muuttamalla eikä yhdysvaltalaisen esimerkin tapauksessakaan olosuhteet pysyneet sikojen näkökulmasta muuttumattomina – karsinatilaan tuotu hiili lisäsi mahdollisuuksia harjoittaa tonkimis- ja syömis-käyttäytymistä. Samalla tavalla *Aura*-lehdessä esitetyt keinot olisivat toteutuessaan tuottaneet porsaiden elämään enemmän virikkeitä kuin karsinatila ennen esitettyjä toimenpiteitä.

Joka tapauksessa kuolleisuus, sairaudet sekä pureskelun ja jyrsimisen kaltainen toiminta, kohdistui se sitten rakenteisiin tai toisiin sikoihin, olivat kaikki tapauksia, jotka tekivät näkyviksi sikojen näkökulmaa ja sikalatiioihin sijoittuneita sikojen kokemuksia, joskin varsin negatiivisesta näkökulmasta. Samalla ne olivat konkreettisia asioita, joiden perusteella ihmiset saattoivat arvioida sikalan sopivuutta tai sopimat-

³⁸⁸ Kysymys keväällisistä sianporsaista 1916, 13.

³⁸⁹ Kts. esimerkit tässä luvussa. Kts. myös Grimes & Salmon 1924.

³⁹⁰ Coburn 1919, 216.

³⁹¹ Coburn 1919, 216; Kysymys keväällisistä sianporsaista 1916, 13.

tomuutta sikojen hoitoon ja sian elämän puitteiksi. Kaikissa tapauksissa ei kuitenkaan viitattu yksin sairauksiin tai muihin negatiivisiin seikkoihin, vaan sikalarakentamisessa sekä hoidon käytäntöjen kehittymisessä oli sijaa myös sikojen positiivisille kokemuksille – sille, että asiat, joista siat olivat osoittaneet pitävänsä, olivat osa sikalatilaa ja sen ominaisuuksia sekä yleisemmin osana sianhoidon käytäntöjä. On hyödyllistä ajatella sikalarakentamisen ja sianhoidon käytäntöjä kuitenkin kokonaisuuksina: yksittäiset sikojen näkökulmasta positiiviset seikat eivät välttämättä tee sikalasta sioille sopivaa paikkaa, vaan siihen vaadittaisiin useita sikojen näkökulmasta tärkeitä ja positiivisia asioita ja vastaavasti negatiivisten, heikosti sikojen näkökulmaa huomioivien seikkojen vähyyttä.

2.3.2 Sikojen toiminta ja tilan kokemisen tavat

Seuraavaksi käsittelen yhden esimerkkitapauksen, joka havainnollistaa hyvin sitä, miten sikojen näkökulmaan voitiin ihmisten osalta kiinnittää huomiota ja miten se näkyi hoidon käytäntöjen ja sikalatilán suunnittelussa. Tällaisista tilanteista kertova materiaali sisältää usein seikkaperäisiä ja yksityiskohtaisia kuvauksia sikojen käyttäytymisestä, mikä lisää mahdollisuuksia arvioida sikojen omia kokemuksia tietyssä ympäristössä tai tietyn sikalan asukkaana. Käytän esimerkkinä Laalahden siansiitoskeskusta ja nostan esiin muutamia periaatteita, joita Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja Rurik Pihkala pyrki soveltamaan rakentaessaan *hökötyssikalaa*. Yksi hökötyssikalaa keskeisesti määrittäneistä piirteistä oli se, että se pyrki vastaamaan sikojen tarpeisiin. Toki sikaloissa oli aina kyse myös ihmisten vaatimusten ja sikojen tarpeiden välisestä tasapainottelusta: vaikka rakentamisessa sikojen tarpeet voitiin asettaa vaikuttavaan asemaan, ne olivat vaikuttavassa asemassa suhteessa muihin tekijöihin, kuten edullisuuteen ja käytännöllisesti sujuvaan työhön.

Joka tapauksessa Pihkala pyrki luomaan sikalan, jossa sioilla oli edellytyksiä tulla toimeen ja tällaisen sikalan rakentaminen edellytti näkemystä siitä, mikä oli sioille tärkeää ja mistä siat pitivät. Tässä mielessä on kiinnostavaa, että hökötyssikaloita kuvattiin sanaparilla ”takaisin luontoon”.³⁹² Luontoviittaus oli alusta asti mukana Pihkalan kaavailemassa sikalan mallissa, sillä hän kannatti periaatetta, jonka mukaan ”sikojen pitäisi talvella voida viihtyä sikalassa yhtä hyvin kuin kesällä, vapaassa luonnossa.”³⁹³ Tästä voidaan päätellä, että sikojen kesäaikainen kunto, terveys, ja se, mitä ne luonnonläheisissä olosuhteissa tekivät, ohjasi käsityksiä siitä, mikä oli sioille tarpeellista ja hyvää. Sikalatilassa oli siten kyettävä jäljittelemään tai tarjoamaan sioille samoja asioita, joita sioilla oli mahdollisuus kokea kesäaikaan.

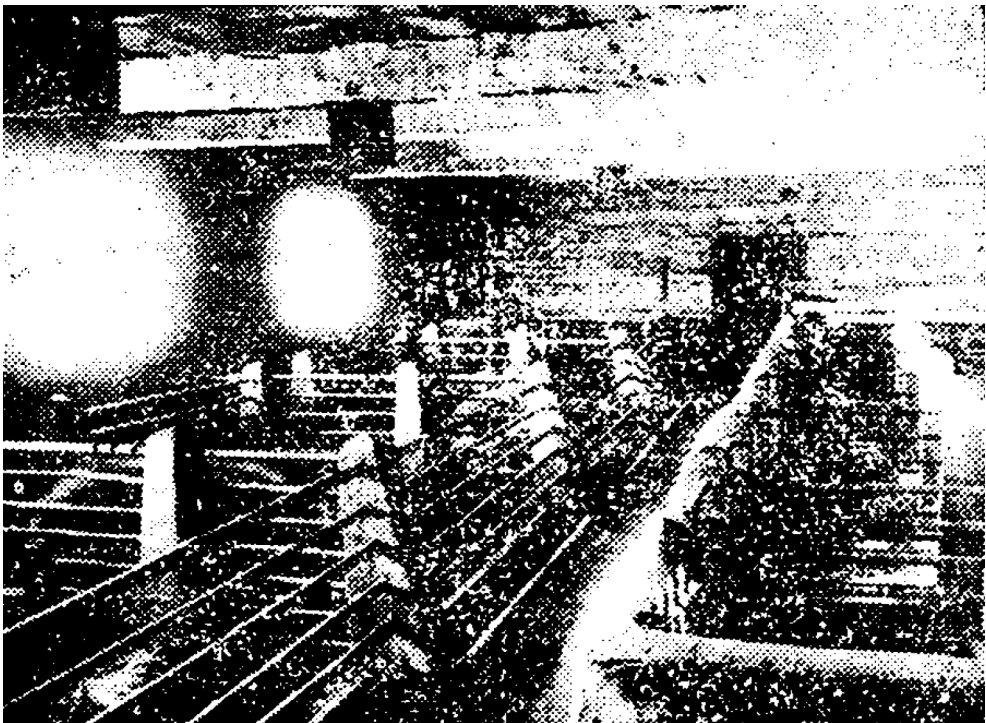
³⁹² ’Halpuus ja käytännöllisyys yhdistettävä oikealla tavalla tarkoituksenmukaista sikalaa rakennettaessa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 21.02.1935, 3.

³⁹³ Pihkala 1926, 41.

Näin kesäaikainen sianhoito muodosti pohjan, johon talviaikaista sianhoitoa voitiin verrata. Yhtäältä ”takaisin luontoon” puhe raamitti sikalarakentamisessa ja hoidon käytännöissä 1900-luvun alussa tapahtuneen kehityksen merkitykseltään päinvas-taiseksi, luonnosta etääntyväksi kehitykseksi.

Pihkalan näkemys sementtisikaloista ei ollut 1920-luvun puolivälissä järin posi-tiivinen ja ennen oman *hökötyssikalan* rakentamista myös Pihkalalla itsellään oli ol-lut käytössä sementtisisustein sikala, mikä oli osaltaan todennäköisesti vaikuttanut hänen kokemuksiinsa ja näkemyksiinsä.³⁹⁴ Pihkalan sanoin sioille ei voinut kuvitel-lakaan ”epämieluisempaa olinpaikkaa” kuin kylmä, kostea, kova ja pimeä sementti-sikala.³⁹⁵ Pihkalan kirjoituksissa on paljon viitteitä siitä, että kun sikalarakentami-ssa pyrittiin huomioimaan sikojen näkökulmaa, sikojen asemaan asettuminen ja sikojen käyttäytymisen havainnointi olivat jossain määrin välttämättömiä toimintoja. Yhtäältä oli oltava myös avoin ajatukselle siitä, että siat osoittivat omalla käytöksel-lään omia mieltymyksiään ja itselleen tärkeitä tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi epä-miellyttäviä asioita.

Kuva 11. Laalahden vanha sikala. Lähde: 'Maatiloja', *Aamulehti*, 31.07.1926, 4.

³⁹⁴ Siansiitoskeskustat 1917, 108; Pihkala 1926, 41; 'Maatiloja', *Aamulehti*, 31.07.1926, 4.

³⁹⁵ Pihkala 1926, 41.

Avoimuus sikojen omaa käyttäytymistä ja siitä saatavaa informaatiota kohtaan näkyi erityisen selkeästi Pihkalan omassa toiminnassa – esimerkiksi vuoden 1926 *Karjatalous*-lehdessä Pihkala kertoi hyvin yksityiskohtaisesti omista havainnointitavoistaan ja pyrkimyksistä ymmärtää sikoja. Hän kuvaili seuranneensa yksittäistä emakkosikaa ja sen valintoja makuupaikan suhteen yhtenä talvisena pakkaspäivänä, jolloin sen oli annettu itse hakeutua sopivaksi katsomaansa paikkaan makaamaan. Emakko ei ollut tässä tapauksessa valinnut Pihkalan sanoin ”omaa asuntoaan” eli sementtisisusteista sikalaa (**kuva 11**), vaan ”sika asettui mieluummin kylmän puuliiterin nurkassa olevalle olkikasalle”.³⁹⁶ Näin sian oma toiminta oli asettanut kyseenalaiseksi olemassa olevan sikalarakennuksen sopivuuden, vaikka se edusti Pihkalan itsensäkin mukaan ajan (ihmisten) ihanteiden mukaista sikalaa. Ihmisten intresseihin kiinnittyneet ihanteet eivät kuitenkaan välttämättä kohdanneet sikojen kaipaamien asioiden kanssa. Seuraamalla emakon tekemiä valintoja ja valitsemalla kiinnittää niihin huomiota Pihkala tuli samalla antaneeksi sikojen omalle toiminnalle arvon ja merkityksen osana sikalarakentamisesta käytyä keskustelua.

Sikoja voidaan tässä mielessä ajatella osapuolina, joiden läsnäolo ja kokemukset tavalla tai toisella vaikuttivat ihmisten keskinäisiin keskusteluihin – joko esimerkiksi siten, että sikojen näkökulmaa pyrittiin tietoisesti lähestymään tai ymmärtämään, tai esimerkiksi siten, että sairastelleet ja kuolleet sikayksilöt suuntasivat keskustelua sikaloitten ja hoidon käytäntöjen epäonnistumisiin. Kun Pihkala valitsi kirjoittaa tarkkailemastaan emakosta ja tämän toiminnasta lehteen, yksittäisen emakon valinnoista tuli näin osa julkista keskustelua. Samalla Pihkala tuli vahvistaneeksi käsitystä siitä, että sikojen asemaan asettuminen ja sikojen käyttäytymisen seuraaminen tuottivat tarpeellista tietoa sikojen suosimista olosuhteista – ja tässä tapauksessa saatua tietoa käytettiin kyseenalaistamaan sementtisikaloiden suosio. Vaikka kyse oli yksittäisen emakon tekemästä valinnasta, lehtikirjoituksessa emakko edusti ensisijaisesti omaa lajiaan ja sen toimintaa voitiin pitää yleisesti sikojen mieltymyksiä osoittavana asiana. Toisaalta Pihkala myös totesi seurailleensa yleisesti sikojen elämää ja hänen kirjoituksensa perustana olivat useammat havainnot, vaikka hän ei niitä jokaista eritellytkään.³⁹⁷ Samalla kirjoitus viittaa väistämättä sian, tässä tapauksessa yksittäisen emakon tietyssä historiallisessa ajassa ja paikassa tapahtuneeseen kokemiseen – se tuo hetkellisesti esiin emakon tekemät valinnat ja olosuhteet, joissa valinnat tapahtuivat.

Tapauksessa on monta kiinnostavaa puolta, joista ehdottomasti yksi on se, että emakko jätti menemättä paikkaan, jossa sitä rutiininomaisesti pidettiin (**kuva 11**). Se oli itse asiassa jossain määrin poikkeuksellista, sillä Pihkala kuvasi sikojen pyrkivän yleensä varsin hanakasti niille tuttuun rakennukseen, mikäli kulkua ei estetty riittä-

³⁹⁶ Pihkala 1926, 41.

³⁹⁷ Pihkala 1926, 41.

vällä aitaamisella.³⁹⁸ Emakon tapauksessa pääsyä sikalaan ei ollut estetty lainkaan, mutta paikan tuttuudesta ja Pihkalan sanoin ”omasta asunnosta” huolimatta emakko teki poikkeavan valinnan. Olosuhteista tiedetään, että oli talvi ja pakkasen oli lähellä kahtakymmentä astetta. Emakko oli myös ilmeisen utelias kulkiessaan ja tutkiessaan paikkoja, joihin sillä ei ollut yleensä pääsyä tai joihin se ei ollut saanut pysyvästi asettua. Koska Pihkala kiinnitti huomiota siihen, että emakko valitsi kylmän paikan, voidaan olettaa, että sikalassa emakolle olisi ollut tarjolla lämpimämmät olosuhteet. Puuliiterin ja sikalan välisiä eroja oli luonnollisesti muitakin ja kun otetaan huomioon yksi sikaloiden yleisin ongelma, kosteus, voidaan hyvin suurella todennäköisyydellä sanoa, että puuliiteri oli rakennuksena huomattavasti kuivempi kuin sementtisisusteinen, useamman kymmenen yksilön sikala. Näin ollen emakko valitsi makuupaikakseen kylmässä tilassa olevan, mutta todennäköisesti kuivemman makuupaikan olkikasassa – oljet mahdollistivat makuupaikan muokkaamisen mieleiseksi ja toisaalta olkiin oli mahdollista kaivautua, jolloin ne toimivat lämpöeristeenä ja suojana kylmissä olosuhteissa. Vaikka on oletettava, että Pihkala käytti vanhassa sementtisisusteisessa sikalassaan kuivikkeita, kuivitettu karsina kosteammassa sikalatilassa oli kuitenkin eri asia kuin olkikuivikkeita sisältävä kuivempi tila puuliiterissä.³⁹⁹ Näin Pihkalan kuvailema tapaus on erinomainen osoitus ajastaan ja siitä, miten tiettyssä historiallisessa tilanteessa ja paikassa vallinneet sianhoidon olosuhteet tulivat koe-
tuiksi – ja miten siat itse osoittivat itselle mieluisia paikkoja, jotka eivät välttämättä menneet yksi yhteen ihmisten sioille osoittamien paikkojen kanssa.

Toisaalta Pihkalan kuvailema tapaus koskettaa läheisesti myös sitä, mitä sian tai sikojen oli ylipäätään mahdollista osoittaa. Esimerkin emakolla oli hetkellisesti enemmän valinnanmahdollisuuksia kuin sen muilla lajitovereilla: sitä ei ohjattu sikalaan ja se sai tutkia ympäristöään jossain määrin omaehtoisesti, mikä osaltaan myös tuotti toisenlaisia mahdollisuuksia osoittaa mieltymyksiään tai liikkua uusilla alueilla. Pihkalan henkilökohtainen uteliaisuus ja mielenkiinto sikojen käyttäytymistä kohtaan vaikuttivat siten siihen, että sikojen käyttäytymistä havainnoitiin ja tietoa luotiin näiden havaintojen pohjalta. Yhtäältä mielenkiinto loi edellytyksiä sellaisten tilanteiden synnylle, joissa kontrollin määrä hetkellisesti aleni ja sikojen omaehtoinen toiminta lisääntyi. Tämä edellytti ainakin jollain tasolla sikojen omaehtoisesta toiminnasta näkemistä merkityksellisenä ja välttämättömänä ja että ilman sitä tiedon määrä olisi ollut jäänyt vajavaisemmaksi. Se, mitä sikojen oli mahdollista osoittaa toiminnallaan, kiinnittyi myös tiloihin, joihin toiminta sijoittui – emakon valinnanmahdollisuudet olisivat olleet toisenlaiset, jos sama kokeilu olisi rajattu sialle ennestään tuttuun sikalatalaan ja sikalassa riittävän mieluisan paikan löytämiseen. Tilaa ja sianhoidon käytäntöjä ei täten voida mitenkään erottaa siitä, kuinka omaehtoista

³⁹⁸ Pihkala 1926, 739.

³⁹⁹ Pihkala 1926, 41.

toimintaa sikojen oli mahdollista harjoittaa tai minkälaisia johtopäätöksiä ihmiset tekivät sikojen käyttäytymisestä.

Esitän, että sikojen asuttamia tiloja ja sikoihin kohdistuneita hoitokäytäntöjä analysoitaessa on tärkeää huomioida se, millaisia valinnanmahdollisuuksia (tai rajoituksia) ne tuottivat sikojen elämään, sillä mahdollisuus valita kytkeytyi aina myös sian omaehtoisen toiminnan toteutumiseen – siihen, että sika kykeni vaikuttamaan oman elämänsä tapahtumiin. Erilaiset omaehtoisuuden tasot ja sikojen tekemät valinnat sekä sikalatilán kokemukset välittyivät ja näkyivät myös Pihkalan kirjoituksessa useampaan otteeseen:

Porsaat voi pitää lämpöisemmässä osassa [sikalaa] ja vanhemmat emakot sekä karjut, jotka selvästi rakastavat viileitä olinpaikkoja, saavat itselleen sopivan lämpöisen karsinan.⁴⁰⁰

Kun siat – – saavat mielensä mukaan olla ulkona, vaikkapa yölläkin ja valita harkintansa mukaan itselleen mukavimman karsinan, on tästä seurauksena se, että siat verraten paljon kuljeskelevat käytävillä ja näkyvät pitävän käytävää ulostuspaikkanaan.⁴⁰¹

Molemmissa lainauksissa ilmenee sikojen oma toiminta ja se, miten tätä toimintaa on ihmisen näkökulmasta tarkkailtu ja tulkittu. Ensimmäisessä lainauksessa havaitaan heti, miten varttuneempien sikojen kohdalla sopivan paikan valinnassa korostuivat sikojen omat mieltymykset ja se, että sioilla oli ollut mahdollisuus tehdä näitä valintoja sikalatilassa eli sikojen käyttäytyminen johti käytäntöihin, joissa huomioitiin sikojen itsensä osoittamat asiat ja mahdollistettiin ne myös tulevaisuudessa. Tätä voidaan ajatella erilaisten vaikuttavien tekijöiden yhteispelinä: yhtäältä sioilla oli oltava valinnanmahdollisuuksia ja edellytyksiä omaehtoiseen toimintaan ja toisaalta ihmisen oli valittava, miten paljon hän huomioi sikojen osoittamia asioita sikalassaan. Esimerkkejä voidaan ajatella tilanteina, joissa sikojen omaehtoinen toiminta, valinnanmahdollisuudet, kokemukset, hoitokäytännöt ja sikalatala ominaisuuksineen ristesivät. Jälkimmäinen lainaus kuvaa yksityiskohtaisemmin sikojen omaehtoisen toiminnan mahdollisuuksia: ne pystyivät tekemään päätöksiä oman ulkoilunsa ja liikkumisensa suhteen, jolloin käytävillä liikkuneet siat olivat myös osoitus siitä, että siat aktiivisesti hyödynsivät sikalatalan niille mahdollistamia asioita.

Ulostuspaikaksi muodostunut käytävä on oiva esimerkki siitä, miten sikalatalan eri paikat määrittäivät monilajisesti – käytävä sai merkityksiä sekä sikojen että ihmisten toimesta. Ihmisen näkökulmasta käytävät mahdollistivat rakennuksessa kul-

⁴⁰⁰ Pihkala 1926, 739.

⁴⁰¹ Pihkala 1926, 743.

kemisen ja helpottivat olennaisesti työntekoa. Esimerkiksi Laalahden sikalan käytävät olivat niin leveät, että rakennuksen läpi saattoi ajaa hevosella.⁴⁰² Koska osalla sioista oli pääsy käytäville, myös sikojen toiminta määrittäi käytävien merkityksiä ja niiden tavat olla ja luoda omia paikkojaan sikalatilassa määrittivät rakennusta yhtä lailla. Viittaamalla käytäviin ”siivottomina” paikkoina Pihkala tuli osoittaneeksi monilajisesti määrittyneiden paikkojen ristiriitaiset kokemisen tavat.⁴⁰³ Sioille käytäville ulostaminen oli osa siisteyttä, mutta ihmisten näkökulmasta sikalatilasta tuli sikojen toiminnan myötä likaisempi ja siivottomampi paikka. Laalahden sikalan ulostuspaikaksi muuttunut käytävä on malliesimerkki eläinmaantieteen tutkijoiden Chris Philon ja Chris Wilbertin kuvailemasta tilan ja paikan monilajisuudesta, siitä, että eläimet itse toimivat tilassa, käyttävät tilaa ja sen ominaisuuksia, ja luovat omia paikkojaan.⁴⁰⁴

Lemmikkien paikkoja brittiläisessä yhteiskunnassa tutkinutta Rebekah Foxia mukaillen voisi sanoa, että tutkimuksessa on välttämätöntä tunnistaa eläinten eläväisyys – niiden tavat luoda omia suhteita, merkityksiä ja elämismaailmoja, jotka osataan haastavat ja rikkovat ihmisten käsityksiä.⁴⁰⁵ Ulostamalla käytäville siat loivat sikalatalaan ihmisten tilallisia jaotteluita haastavia toimintatapoja, ja sikalatilassa ristikkäin asettuivatkin yhtäältä ihmisten, yhtäältä sikojen luomat elämismaailmat. Ymmärrys historiallisesti tietyssä paikassa rakentuneista sikaloista jäisi merkittävästi puutteelliseksi, mikäli rakennusten monilajiset kerrostumat jätettäisiin huomiotta, sillä eläinten asuttamiseen käytetyt tilojen merkitystä ei voi tavoittaa yksin ihmisten sille antamien merkitysten kautta, kuten edellä osoitin. Toisaalta sikalat, joiden puitteissa myös sikojen omat merkitykset syntyivät, vaihtelivat esimerkiksi suhteessa sioille sallittuun tilan määrään tai laatuun eli vaikka rakennustavoissa, materiaaleissa tai hoidon käytännöissä oli yhteneväisyyksiä, jokainen sikala oli paikkana myös ainutlaatuinen. Materiaaleihin tai hoidon käytäntöjen kaltaisiin asioihin syventymällä voidaan kuitenkin kartoittaa yhtenäisiä piirteitä, jotka vaikuttivat niin sikojen kuin sikoja kasvattaneiden ihmisten arjen jäsentymiseen tai kokemuksiin.

Yleisesti voidaan ajatella, että mitä enemmän sikojen tilaa rajattiin, sen merkittävämmän myös omaehtoisen toiminnan mahdollisuudet rajautuivat käytettävissä olleeseen tilaan ja sen ominaisuuksiin. Tämä liittyy olennaisesti historiallisten sikala- ja karsinatilojen ymmärtämiseen, sillä jos sian elinpiirinä oli esimerkiksi yksi karsina tietyssä kohdassa sikalaa, tämä karsina ominaisuuksineen oli sian omaehtoisen toiminnan kehys ja kokemusten keskipiste suurimman osan ajasta tai koko sen elämän ajan, mikäli hoitokäytäntöihin ei esimerkiksi sisältynyt ulkoilua tai muuta vastaavaa

⁴⁰² Pihkala 1926, 740.

⁴⁰³ Pihkala 1926, 743.

⁴⁰⁴ Philo & Wilbert 2000, 13.

⁴⁰⁵ Fox 2018, 78–79.

toisenlaisessa tilassa tapahtunutta toimintaa. Näin ollen sikojen valinnanmahdollisuuksien ja omaehtoisen toiminnan välillä voidaan nähdä merkittäviä eroja jo yksin silloin, kun tarkastellaan erilaisia elämisen tiloja, joita sioilla on 1900-luvun Suomessa ollut ja niiden suomina mahdollisuuksia.

Tieteellinen tutkimusnäyttö tarpeidentekopaikan sopivasta sijainnista osoittaa, että siat valitsevat paikan mielellään vähintään 5–15 metrin päästä pesästään.⁴⁰⁶ Karsinatilassa moisiin etäisyyksiin oli käytännössä mahdotonta päästä, jolloin karsinatilassa moni sika joutui olosuhteiden myötävaikutuksella tekemään tarpeitaan lähempänä omaa pesäpaikkaa kuin mitä toisenlaisissa olosuhteissa olisi tapahtunut. Laalahden sikojen käyttäytyminen viittasi siihen, että etäisyydellä eri paikkojen välillä oli merkitystä – sikäli kun olosuhteet antoivat mahdollisuuden toteuttaa sellaista käyttäytymistä. Yhden yksittäisen rajoitteen lisäksi on syytä pitää mielessä isompi kokonaisuus eli se, kuinka paljon sama tila rajoitti useampia sian elämän kannalta keskeisiä tarpeita. Esimerkiksi yksipuolinen ruokinta, virikkeettömyys ja vähäiset edellytykset toimia siististi olisivat osaltaan kaikki vaikuttaneet negatiivisesti sikojen elämään.

Tutkija Rebekah Foxin viittaus eläinten eläväisyyteen sekä siitä kumpuaviin omiin olemisen tapoihin tai tutkija Chris Philon käsitys eläimistä kykenevinä rikkommaan ihmisen tilallisia järjestelyitä ovat tulleet olennaisesti ilmi myös tämän luvun esimerkeissä.⁴⁰⁷ Esimerkiksi karsinan rakenteita (tai toisia sikoja) jyrksineet siat voidaan mielestäni nähdä ihmisen tilallisia järjestelyitä haastaneina yksilöinä, jotka osoittivat tilan tai siellä suoritettavien käytäntöjen olevan tavalla tai toisella ristiriidassa sikojen tarpeiden kanssa. Sikalatilan ja hoidon käytäntöjen lisäksi tilallisiin järjestelyihin voidaan Philoa mukailien ajatella kuuluvan käsitykset siitä, mikä on sikojen rooli tietyssä paikassa eli tässä tapauksessa sikalassa tai tarkemmin vielä karsinatilassa.⁴⁰⁸ Tässä mielessä sikojen (ja ihmisen negatiivisena kokema) eläväisyys ja omat olemisen tavat rikkoivat sikojen oletettua roolia karsinassa olevina, suhteellisen passiivisina, mutta fyysisesti kasvavina olentoina (lihotussiat).

Sikojen näkökulma ja modernien sikaloiden rakentumisten ristiriidat

Neuvottelut sopivista sikaloista ja sikalaan sopivista materiaaleista synnyttivät vilkasta keskustelua ja eriäviä näkemyksiä – ja kun asiaa tarkastellaan sikojen näkökulmasta tai sitä painottaen, materiaalikeskustelu on edelleen vivahteikas kokonaisuus. Risteäviä näkemyksiä kuvaa hyvin agronomi Aarne Salokankaan kirjoittama *Sianhoidon käsikirja* vuodelta 1933, jossa hän totesi yhtäältä ”sementtikuoleman uhkaa-

⁴⁰⁶ Vermeer et al. 2015.

⁴⁰⁷ Philo 1995, 656; Fox 2018, 78–79.

⁴⁰⁸ Philo 1995, 656.

van sikoja” ja heti perään, että ”taitavasti rakennetussa sementtisikalassa siat viihtyvät erinomaisesti”.⁴⁰⁹ Sementtisuhteisten sikaloitten tuottamien elinolosuhteiden välillä oli paikoin niin merkittävä ero, että sama materiaali oli yhtä aikaa sekä potentiaalinen kuolleisuuden aiheuttaja että sioille kelvon elinympäristön mahdollistaja. Yleisellä tasolla voidaan siis sanoa, että materiaaleilla oli aina omat ominaisuutensa eikä esimerkiksi sementin tapauksessa voitu valita hyödyntää yksin sen kestävyysominaisuuksia, vaan lopputuloksen kannalta *olennaista oli nähdä materiaali osana toisten vaikuttavien tekijöiden suhteista verkkoa*. Näin sementti saattoi materiaalina tuottaa hyvin toisistaan poikkeavia kokemuksia, koska eri sikaloissa toimivat erilaisien vaikuttavien tekijöiden kokonaisuudet. Vaikka sementtiä kuvattiin monessa yhteydessä materiaalina, joka ei sellaisenaan tuottanut sioille viihtyisää sikalaa eikä sitä voinut sikojen näkökulmasta perustella parhaimmaksi materiaaliksi, joitakin poikkeustapauksia kuitenkin oli. Esimerkiksi agronomi Toivo Hossola esitti, että kesäaikaan viileä sementtilattia oli jopa hyödyllinen, sillä siat ”voivat nauttia kesähelteellä sikalassa ollessaan pelkän sementtialustan vilpoisuudesta.”⁴¹⁰

Sopimaton saattoi siten toisissa olosuhteissa muuttua sopivaksi ja ominaisuus, joka tuotti talviajan sianhoitoon haasteita, saattoi kesällä tulla koetuksi aivan päinvastaisella tavalla. Vastaavanlainen merkitysero ilmeni myös silloin, jos sementtilattian alle asennettiin esimerkiksi lämpöä johtava savukanava, jolloin voitiin todeta, että ”imettävien emakkojen ja vieroitettujen porsaiden lattiaksi on tällainen karsinapohja paras mahdollinen”.⁴¹¹ Erilaiset lämmitysratkaisut, kuten karsinan alta kulkevat savukanavat ja lämminvesijärjestelmät olivat olennainen osa kehitystä, joka jälleen muutti sikalatilaa ja toi ”sementtikuolemien” rinnalle poikkeavia sianhoidon kokemuksia.⁴¹² Salokankaan kuvailema ”taitavasti rakennettu” sementtisikala tarkoitti käytännössä edellä mainitun kaltaisia rakennusteknisiä seikkoja, joiden myötä sementtiset sikalat eivät enää tarvinneet yhtä sementtisiä sikoja.

Tässä luvussa esitetyn lähemmän tarkastelun myötä on kuitenkin todettava, että sopivan sikalan määrittely sikojen näkökulmasta tuotti selkeitä eroja eri rakennusmateriaalien välille. Vaikka olen tämän luvun lopussa nostanut esimerkkejä tilanteista, joissa sikojen viihtyvyys ja sementtirakentaminen saatiin yhteensovitettua, kestävien rakennusaineiden käyttöä pystyttiin harvemmin perustelevaan yksinomaan sikojen omilla mieltymyksillä ja tarpeilla. Sementin suosion kasvu maatalousrakennusten rakennus- ja sisustusmateriaalina osaltaan selittää juuri sementtiin kohdistunutta kritiikkiä, sillä kiveä ja tiiltä sovellettiin enemmän rakennusten ulkoseiniin, ei niinkään lattioihin tai karsinoiden seiniin. Sikojen näkökulmasta tarkas-

⁴⁰⁹ Salokangas 1933, 211.

⁴¹⁰ Hossola 1930, 48.

⁴¹¹ A. Salokangas 1937, 112.

⁴¹² E. Karvetti [Einari Karvetti] 1938, 220.

teltuna sementin käyttöönotto tai sen käytön lisääntyminen sikaloissa ei yksiselitteisesti merkinnyt parempia sikalatiiloja, vaan sikojen kehot sekä sikojen käyttäytyminen monelta osin heijastelivat vaikeuksia sopeutua uusiin tiloihin – tai uusiin tiloihin sijoittuviin käytäntöihin. Ajanmukaisiin sikaloihin sijoittuneet sianhoidon käytännöt olivatkin erottamaton osa tiloissa koettua arkea niin sioille kuin ihmisille. Joka tapauksessa keskustelu sikalarakentamisesta kävi vilkkaana 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, ja keskustelijoiden eri painotukset tuottivat myös eriäviä näkemyksiä siitä, mikä materiaali oli soveliaain sikalaan. Kun soveliaisuuden mittarina pidettiin sikojen viihtyvyyttä ja sikojen näkökulmaa, saattoi päätyä sellaisiin neuvoihin, kuten agronomia ja Suomen Sianjalostusyhdistyksen konsulenttia Artturi Penttilää haastatellut *Turunmaa*-lehti vuonna 1936: ”On siis välttämätöntä että noudattamme sikojen omaa vaatimusta ja siirrymme jälleen puisiin sikaloihin, jotka on koeteltu ja havaittu hyväksi.”⁴¹³ Se, minkälaisiin rakennusmateriaaleihin sikalassa lopulta päädyttiin, kertoo osaltaan myös siitä, kuinka vahvasti sikojen näkökulmaa ja kokemuksia oltiin valmiita ottamaan huomioon.

⁴¹³ ’Sikalaa rakennettaessa otettava huomioon sikojen omat toivomukset’, *Turunmaa*, 10.10.1936, 3.

3 Siiankasvatuksen käytännöt sikalatilassa

Käsittelen seuraavaksi tarkemmin siitossikojen kunnon ylläpidon peruseriaatteet, karjujen ja emakoiden karsinoiden yksityiskohdat ja osoitan, miten kaksi erilaista siiankasvatuksen käytäntöä (astutus ja porsiminen) sovitettiin moderniin karsinatilaaan. Lukujen keskeinen teema on tarkastella sitä, minkälaisia kokemuksia tilallisten tekijöiden ja käytäntöjen yhteensulautuminen tuotti siitossioille. Vaikka siitossioilla tarkoitettiin yleisesti lisääntymiskykyisiä ja lisääntymistarkoituksiin pidettyjä sikoja, kyse ei kuitenkaan ollut yhtenäisestä joukosta sikoja – siitossioilla voitiin tarkoittaa eri-ikäisiä karjuja ja emakoita, joiden tilat ja hoidon käytännöt myös erosivat toisistaan. Siitossikojen karsinatiloissa yhdistyivät siten yleiset periaatteet ja vaatimukset, joiden voitiin katsoa syntyvän siitossian roolista, mutta yhtäältä karsinatilassa huomioitiin eri siitossikojen (eri-ikäisten emakkojen tai karjujen) erityisiä tarpeita.

3.1 Siiankasvatuksen edellytyksenä siitoskuntoiset siat

Tässä luvussa keskityn käytännön toimiin, joilla varmistettiin siitossikojen pysyminen *siitoskuntoisina*. Siitoskuntoiset siat olivat fyysisesti ja henkisesti soveltuvia siitossian tehtäviin, ja ihmistoiminnalla pyrittiin aktiivisesti vaikuttamaan siihen, että tämä soveltuvuus säilyi sioissa mahdollisimman pitkään.

Karjujen ja emakkojen kasvaminen sekä kehittyminen hyväksi siitossioiksi oli lukuisten hoitokäytäntöjen tulosta. Sikojen oli annettava kehittyä tarpeeksi vanhaksi, jotta ne voitiin katsoa soveltuvaksi siitoskäyttöön – sukukypsyys itsessään ei esimerkiksi tehnyt karjusta hyvää siitossikaa, vaan karjun tuli olla myös fyysisesti vankka ja kehittynyt. Kehittyneisyys tarkoitti ihmisten määritelmän mukaisesti noin sadan kilon elopainoa ja vähintään kahdeksan kuukauden ikää niin karjuilla kuin emakoilla. Liian aikaista siitoskäyttöä myös ehkäistiin Suomen Siianjalostusyhdistyksen toimesta taloudellisin kannustimin.⁴¹⁴

⁴¹⁴ Yhdistys myönsi apurahoja siitoskarjun ostoon, mutta ehtona oli, että karjua ei käytettäisi siitokseen ennen kahdeksan kuukauden ikää. Kts. A.S. [Aarne Salokangas] 1929, 23–24.

Siitoskarjujen katsottiin olevan parhaimmillaan 1–2 ikävuoden tietämällä ja sen jälkeen noin neljänteen tai viidenteen ikävuoteen asti. Vastaavasti hyvää siitosemakkoa oli sopiva pitää aina seitsemään ikävuoteen asti tai niin kauan kuin se porsi tyydyttävän määrän porsaita.⁴¹⁵ Pitkäikäisimmät emakot porsivat vielä kymmenvuotiaina, ja tällaiset emakot miellettiin erityisen arvokkaiksi juuri pitkään säilyneen tuotantokykynsä vuoksi. Tällaisia yksilöitä saatettiin huomioida erityismaininnoin julkisessa keskustelussa.⁴¹⁶ Esimerkiksi yorkshire-emakko Kaisa sai huomiota *Forsssan Lehdessä* vuonna 1929, kun agronomi Arne Salokangas totesi Kaisan säilyneen ”tuotantokykyisenä niin kauan, että se vasta 10-vuotisenä hävitettiin.”⁴¹⁷ Samalla Kaisan pitkäikäistä ja tuottoisaa elämää käytettiin osoituksena Lounais-Hämeen siankasvatuksen ja sianhoidon onnistumisista. Kaisaa ja Kaisan jälkeläisiä pidettiin arvossaan, sillä Kaisan oli havaittu periyttävän sekä nopeakasvuisuutta että hyvää rehunkäyttökykyä.⁴¹⁸ Kymmenen ikävuoden saavuttaminen oli kuitenkin poikkeuksellista, sillä ani harva emakko kykeni säilyttämään tasaisen tuotantokyvyn niin pitkään.⁴¹⁹ Sikojen lisääntymisen käytäntöjä ja hallintaa 1900-luvun alun Yhdysvalloissa kriittisesti tarkastellut sukupuolen- ja historiantutkija Gabriel N. Rosenberg on luonnehtinut siitossikojen asemaa periaatteella ”lisäännä tai kuole” ja viitannut sillä siitossikojen elämää keskeisesti määrittäneeseen ehtoon, eli siihen, että siat lisääntyivät. Ruuantuotanto ja markkinat eivät olleet riippuvaisia yksin lihotettavista sioista, vaan siitossikojen lisääntyminen oli yhtä lailla ruokajärjestelmän ytimessä, ja niiden elämän mittaa sanelivat yhtä lailla taloudellisen toiminnan lainalaisuudet.⁴²⁰ Eliniän ja tuotantokyvyn välinen yhteys – lisäännä tai kuole – näkyi sekä emakoiden että karjujen kohdalla.

Siitoskarjujen elinikä oli emakoiden tapaan vaihteleva – vanhimmat siitoskarjut elivät reippaasti yli viiden ikävuoden. Suomen Sianjalostusyhdistyksen sianäyttelyssä vuonna 1919 erityisen maininnan ansaitsi yorkshirekarju Svalöf, joka seitsemän vuoden iästään huolimatta oli pysynyt hyvässä ”käyttökunnossa”.⁴²¹ Viipurin yleisessä maatalousnäyttelyssä vuonna 1932 tällainen vanhempi yksilö oli yorkshirekarju Pentti, joka oli näyttelyhetkellä yhdeksänvuotias eikä enää kyennyt ”ulkomuodollisesti kilpailemaan nuorempien karjujen kanssa”.⁴²² Karjujen lyhyempi

⁴¹⁵ Collan 1916, 36; Poijärvi 1921, 752; Kinnunen 1923, 40; A.S. 1932, 905; Salonen 1934, 223; Salokangas 1937, 94–96.

⁴¹⁶ Kts. myös Jalava 2024, 78.

⁴¹⁷ A. S. [Arne Salokangas], ’Lounais-Häme on parhaimpia sianhoitoseutuja maassamme’, *Forsssan Lehti*, 26.06.1929, 1.

⁴¹⁸ Salokangas 1927, 169–170; A. S. [Arne Salokangas], ’Lounais-Häme on parhaimpia sianhoitoseutuja maassamme’, *Forsssan Lehti*, 26.06.1929, 1.

⁴¹⁹ A–i P. [Artturi Penttilä] 1938a, 33–34.

⁴²⁰ Rosenberg 2016, 50.

⁴²¹ A. S–s. [Arne Salokangas] 1919, 108.

⁴²² A. Salokangas 1932, 558.

käyttöikä johtui pitkälti käytännön tekijöistä: koska yksittäinen karju kykeni vuoden aikana astumaan kymmeniä emakoita, se vaikutti paikallisiin sikakantoihin nopeasti, mikä edellytti karjun vaihtamista aika ajoin toiseen sukusiitoksen riskin vähentämiseksi.⁴²³ Karjun pidossa oli kuitenkin havaittavissa samoja piirteitä kuin emakon pidossa. Mikäli terveyttä ja tuotantokykyä riitti, karjun hävittäminen alle viiden vuoden iässä tuli kysymykseen vain sukusiitoksen riskin tähden.⁴²⁴ Sikojen ikää koskeva keskustelu on erinomainen esimerkki siitä, kuinka sikataloudessa muovattiin normeja ja käsityksiä sikojen eliniästä – siitä, kuinka pitkään ja millä kriteerein siitossikojen elämä jatkui. Toisaalta tämä normittaminen koski myös siitossikojen hoidon kriteereitä eli iän ohella keskusteltiin yhtä paljon siitä, minkälaista hoitoa siitossiat tarvitsivat yltääkseen ihmisen asettamiin vaatimuksiin.

Siitossikojen hoito tähtäsi siihen, että siat kykenivät tuottamaan vuosien ajan arvokkaita jälkeläisiä sekä sikatalouden tarpeisiin että sianjalostuksen edistämiseksi. Kasvuvaiheen tärkeyttä hyvän siitossian kehityksessä ei vähätelty, kuten karjun hoito-ohjeista huomataan: ”hoitakaa ja ruokkikaa tuleva siitoskarju – siten, että se kasvaa nopeasti ja kehittää ruumiinsa kaikki elimet voimakkaiksi.”⁴²⁵ Hyvän siitossian edellytykset luotiin jo porsasikäisestä lähtien eikä siitosporsasta saanut valita pahnueesta, jossa oli epätasaisesti tai muuten heikosti kehittyneitä porsaita. Sikojen arvioimiseen kehitetyt menetelmät, kuten porsaspunnitukset⁴²⁶ kolmen viikon iässä, toimivat sopivina mittareina siitosporsaiden valinnassa. Siitossikojen ja teurassikojen hoitokäytännöt eriytyivät varhain: esimerkiksi siituskäyttöön aiotuille porsaille saatettiin suositella muutaman viikon pidempää imetysaikaa. Ruokinnalliset erot siitossikojen ja teurassikojen välillä näkyivät viimeistään siinä vaiheessa, kun jälkimmäisiä alettiin lihottaa teurastusta silmällä pitäen – siitossikojen kasvun tuli jatkua tasaisena eikä lihominen ollut niille tarkoituksenmukaista.⁴²⁷ Liikunnan tärkeys oli huomattavasti korostuneempi siitossikojen hoidossa jo kasvuiästä lähtien, ja sianhoidon oppaassa todettiinkin, että ”kasvaville siitossioille on säännöllinen liikunta suostaan niiden elinehto.”⁴²⁸

⁴²³ E. K-tti. [Einari Karveti] 1936, 118.

⁴²⁴ Salonen 1934, 223.

⁴²⁵ Salonen 1934, 222.

⁴²⁶ Porsaspunnituksilla arvioitiin emakon imetyskykyä. Mitä painavimmat porsaat emakolla oli kolmen viikon imettämisen jälkeen, sen parempi imetyskyky. Tällaisten emakoiden jälkeläisiä pidettiin myös jalostusmielessä arvokkaina. Kts. Aimonen 1931, 22.

⁴²⁷ Collan 1916, 61; T. H. [Toivo Hossola] 1926, 680; Hossola 1927, 258; A. Salokangas 1934, 351; Salokangas 1937, 46–47.

⁴²⁸ Salokangas 1937, 46.

3.1.1 Tavoitteena aktiivinen ja vireä karju – karjun kuntoisuuden ylläpito

Ihmisen näkökulmasta karjun hyvällä kunnolla oli selkeä taloudellinen ulottuvuus, sillä karju oli verrattain kallis hankinta ja karjun vaihtaminen tiuhaan kasvatti sianhoidon kustannuksia. Karjusta koituneita kustannuksia suhteutettiin enenevästi astutettujen emakoiden lukumäärään ja karjun ylläpito oli tarkoitus kustantaa mahdollisimman monella astutuksella.⁴²⁹ Suomen Sianjalostusyhdistys esitteli lehdessään vuonna 1938 hauholaisen Tuittulan karjuosuuskunnan esimerkkinä tuloksellisesta karjun hoidosta: osuuskunnan kahdelle karjulle, Hepulle ja Jehulle, oli kertynyt edeltävänä vuonna eniten astutuksia (183 kappaletta), vain yksittäisiä astutuksia oli tarvinnut uusia ja syntyneiden porsaiden lukumäärää kuvattiin erinomaiseksi, sillä se oli ollut lähes 1600 yksilöä.⁴³⁰

Astutuskunto

Karjuosuuskunnan karjunhoitaja, maanviljelijä J. V. Pulkki selosti karjunhoidon käytäntöjä, joilla osuuskunnan karjut pidettiin astutuskuntoisina:

– on mielestäni ruokinnalla erittäin suuri merkitys karjun hyvässä astutuskunnossa pysymiseen. Jos astutuksia on paljon, pitää karjun olla hyvässä kunnossa. Astutusmäärän ollessa pienempi, riittää kevyempi kunto. – Kiireimpänä astutusaikana pitää aina olla ruista väkirehusekoituksessa. Se pitää karjun astutuskuntoisena. Ohra taas pitää yllä ruokahalua. – Jaloittelulla on myös erittäin suuri merkitys. Karju pysyy sen ansioista virkeänä ja sen ruokahalu säilyy vilkkaanakin astutusaikana. Käytämmekin kesällä karjuja ulkona säännöllisesti joka päivä ja talvellakin leudoilla ilmoilla. Liikuntaa saa karju astutushommassa kiireellisenä astutusaikana tarpeeksi, mutta raittiin ilman tarpeen vuoksi on ulkona olo välttämätöntä. Raittiin ilman saanti pitää yllä ruokahalua.⁴³¹

Astutuskuntoa voidaan yllä olevan perusteella ajatella erilaisten hoitokäytäntöjen summana, joita oli osattava myös suhteuttaa erilaisiin aikoihin ja muuttuviin tarpeisiin. Käytännöt olivat myös huomattavan riippuvaisia toisistaan, kuten Pulkin kokemuksista havaitaan. Jotta karju söi tarpeeksi rehua kiireisinä aikoina, sillä oli oltava ruokahalua ja ruokahaluun puolestaan voitiin vaikuttaa sopivilla rehuilla ja ak-

⁴²⁹ Hossola 1930, 41; A. S. [Arne Salokangas] 1932, 905–906; A. Salokangas 1934, 350–351.

⁴³⁰ Osuuskunnan toinen karju, Jehu, ostettiin astutusikäyttöön vasta joulukuussa, joten merkittävä osa astutuksista tapahtui Heppu-karjun toimesta. On myös huomattava ero astutusten ja syntyneiden pahnueiden määrässä, sillä 183 astutuksesta syntyi 138 pahnuetta eli noin 75 prosenttia astutuksista johti tiineyteen. Kts. H. 1938, 31.

⁴³¹ H. 1938, 31–32.

tiviteeteilla. Maanviljelijä Pulkin huomiot osoittavat myös, miten tarkasti karjujen hoitaja itse havainnoi hoitamiaan eläimiä ja niiden käyttäytymistä, ja miten havainnot tulivat osaksi päivittäisiä hoitorutiineja. Toisaalta hänen sanoittamansa käytännöt kertovat myös asioiden kokemisesta jonkinlaisina osuuskunnan karjujen (sekä laajemmin sikojen) näkökulmasta. Esimerkiksi ohran käyttäminen karjujen (tai ylipäätään sikojen) rehuna johtui yhdeltä osin siitä, että siat söivät ohraa mielellään, se oli sioille mieluinen ruoka, ja tämä näkyi myös Tuittulan karjuosuuskunnan karjujen ruokinnassa ohran ollessa merkitykseltään nimenomaan ruokahalua ylläpitävä. Sikojen maittavaksi kokema ruoka näkyi syömiskäyttäytymisessä, mistä puolestaan saatettiin johtaa yleisiä periaatteita sikojen ruokintaan ja sen järjestämiseen. Toinen merkittävä esimerkki sikojen kokemuksiin liittyen on Pulkin mainitsema jaloittelu ja ulkoilmassa oleskelu sekä näiden käytäntöjen yhteys karjun yleiseen vireystilaan ja tässäkin tapauksessa ruokahaluun – toisin sanoen jaloittelu ulkona tarjosi karjuille karsinaympäristöä enemmän virikkeitä ja aktiivista aikaa, ja näiden asioiden kokeminen näkyi karjun kokonaisvaltaisessa vireydessä. Lukuisat tekijät kuitenkin vaikuttivat siihen, että lisääntyminen saattoi olla myös varsin haastavaa tai vaikeaa.

Donald G. Levis ja Alex Hogg kirjoittivat artikkelissaan vuonna 1989 sikojen lisääntymisen ongelmista ja artikkelista ilmenee karjun lisääntymisongelmien moninaisuus: erilaiset psykologiset, fysiologiset, ja hoitoon liittyvät tekijät yhdessä ympäristötekijöiden kanssa vaikuttivat karjun libidoon eli astumishalukkuuteen. Tutkijat mainitsevat muun muassa ruumiinkunnan ja ruokinnan välisen yhteyden: lihavassa tai liian laiha kunnossa olevat karjut eivät jaksa paritella.⁴³² Myös ikä, kivun ja epämukavuuden kokemukset, liian tiheä astutustahti, vuodenajat, karsinaolot, karjun käsittely ja jossain määrin myös rotujen väliset erot vaikuttavat karjun astutuskuntoon.⁴³³

Karjun ruumiinkunto oli keskeinen hyvää astutuskuntoa määriteltäessä 1900-luvun alussa: sellaiset määreet kuin lihava, veltto, isomahainen, ja laiska kuvasivat astutusten kannalta haasteellisia karjuja.⁴³⁴ Esimerkiksi liian suuret ja energiapitoiset rehumäärät lihottivat karjua, vähensivät aktiivisuutta ja tällaista karjua saatettiin kutsua ”laiskaksi astumaan”. Vastaavasti kovin vesipitoinen tai yksinomaan karkeista, vähempienergisistä rehuista koostunut ruokinta yhdistettiin velttoihin ja isomahaisiin karjuihin, joilla niin ikään oli huonompi astutuskunto niiden ruumiinkunnan vuoksi.⁴³⁵ Monet ruokinnalliset tekijät selittivätkin karjujen vaihtelevaa kuntoisuutta, ja esimerkiksi lihavuudessa ja isomahaisuudessa oli monesti kyse kahdesta

⁴³² Levis & Hogg 1989, 5.

⁴³³ Levis & Hogg 1989, 5–6.

⁴³⁴ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681; Salonen 1934, 222–223; Salokangas 1937, 97; H. 1938, 31.

⁴³⁵ Salokangas 1937, 41.

eri asiasta. Lihavuus oli seurausta liian energiapitoisesta ruokinnasta suhteessa sian tarpeisiin, kun taas isomahainen sika ei monesti saanut tarpeeksi ravintoaineita – toisin sanoen vesipitoiset tai ravinteiltaan köyhemmät rehut kyllä täyttivät sian mahan ja suoliston eli toimivat aikalaisittain ilmaistuna ”tilaaottavina” rehuina, mutta ne eivät ravinneet sikaa riittävästi. Isomahaiseen karjuun liitetty velttous oli tällaisen ruokinnan konkreettinen seuraus, sillä usein liian vesipitoinen tai tilaaottava ruokinta oli myös sian tarpeisiin nähden valkuaisköyhää, mikä heikensi lihaskuntoa, ja toisaalta elimistö itse joutui ottamaan tarvitsemansa energian lihaksista ja rasvakudoksista, mikä vaikutti karjun kuntoon heikentävästi.⁴³⁶ Ongelma ei koskenut yksin siitoskarjuja tai sikoja, vaan myös esimerkiksi astutukseen käytettyjen sonnien ”laiskoiksi käyminen” oli lisääntymisen kannalta haaste, jota oli ennaltaehkäistävä tai korjattava.⁴³⁷

Rosenbergin mainitsema lisäännyn tai kuole -menteliteetti oli näkyvin sellaisten karjujen kohdalla, joiden astutuskunto oli heikko tai ne eivät suoriutuneet siitä ollenkaan – tällaiset karjut päätyivät teuraaksi ja niiden tilalle hankittiin uudet yksilöt tiineyttämään emakoita, joiden oli ennätettävä porsia kaksi kertaa vuodessa.⁴³⁸ Yhdessä ruokinnallisten tekijöiden kanssa karjun kuntoa saattoi heikentää myös liikunnan puute: jaloittelu ja ulkoilu vaikuttivat positiivisesti esimerkiksi karjujen jalkaterveyteen ja kokonaisvaltaiseen vireystilaan.⁴³⁹

Aikalaisittain puhuttiin ”haluttomuudesta astumiseen”⁴⁴⁰, mikä osaltaan kuvaa sekä sianjalostuksen kannalta ongelmallista karjun käyttäytymistä että konkreettista kokemista, vastahankaisuutta, tietyssä tilanteessa. Ensisijaisesti haluttomuutta käsiteltiin karjun hoidossa tapahtuneina virheinä, jotka olivat heikentäneet karjun edellytyksiä toimia siitossikana.⁴⁴¹ Ruokintaan ja liikuntaan liittyneet tekijät olivat usein keskeisimmät karjun haluttomuutta määriteltäessä, mutta agronomi Hossola totesi, että myös emakoiden ja karjun pitäminen jatkuvasti yhteisissä karsinoissa tai aitauksissa heikensi karjun halukkuutta astua.⁴⁴² Oli myös mahdollista, että karju oli haluton muista kuin hoitoon liittyvistä syistä, jolloin sen pitäminen siitossikana oli käytännössä mahdotonta.⁴⁴³

⁴³⁶ Kts. velttoudesta ja isomahaisuudesta esim. T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681; Salonen 1934, 223.

⁴³⁷ A. P. 1926, 68.

⁴³⁸ Salokangas 1937, 97.

⁴³⁹ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681; Salokangas 1937, 97.

⁴⁴⁰ Salokangas 1937, 97, H. 1938, 33.

⁴⁴¹ Salokangas 1937, 97.

⁴⁴² T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681.

⁴⁴³ Salokangas 1937, 97.

Astutustahti

Aikalaisittain 1900-luvun alussa sopiva astutustahti ei ollut ainoastaan astutuskuntoon liittynyt tekijä, vaan sillä oli myös taloudellinen ulottuvuus. Astutuksista perittiin rahallinen korvaus, astutusmaksu, jolla pyrittiin kattamaan karjun hankinnasta ja hoidosta aiheutuneet kustannukset. Mikäli astutusten määrä jäi vuodessa vähäiseksi, esimerkiksi alle kymmeneen astutukseen, astutusmaksu oli järjestettävä suhteellisen korkeaksi kustannuksien kattamiseksi, mikä tuli kalliiksi myös emakoiden omistajille. Hyvän karjun ajateltiin pystyvän astumaan vuodessa satakin emakkoa, mutta käytännössä vain yksittäiset karjut olivat näin aktiivisessa käytössä ja suurin osa karjuista astui korkeintaan muutamia kymmeniä kertoja tai vähemmän.⁴⁴⁴ Karjun maantieteellisellä sijainnilla oli tässä mielessä myös iso merkitys, sillä lukumääräisesti sikoja oli eri alueilla hyvin vaihtelevia määriä, mikä vaikutti myös astutusten ja astutusmaksujen määrään.⁴⁴⁵

Isot astutusmäärät sisälsivät ajatuksen, että karjua käytettäisiin siitokseen ympäri vuoden, jolloin astutukset jakautuisivat tasaisemmin vuodenkiertoon suhteutettuna.⁴⁴⁶ Käytännössä kyse oli kuitenkin monesti kausiluontoisemmasta toiminnasta, jossa astutukset painoutuivat tiettyyn vuodenaikaan ja karjuille muodostui astutustahdiltaan erityisen vilkkaita kausia. Yksi tällainen kausi oli myöhäissyksystä aina joulukuulle asti, jolloin astutettavat emakot saatiin keväällä porsiviksi – kevätporsaant olivat kysytyimpiä ja niistä sai parhaimman hinnan. Vastaavasti syyspuolen porsaista oli vaikeampi saada käypää hintaa, mutta tässäkin esiintyi maantieteellisiä ja paikkakuntaakohtaisia eroja.⁴⁴⁷ Esimerkiksi agronomi Hossolan kirjoituksen perusteella kaksi kertaa vuodessa porsivan emakon ideaaliin sisältyi ajatus, että molemmat pahnueet olisivat ns. kevätpuolen porsaita, eli sika synnyttäisi aikaisin keväällä ja toisen pahnueensa viimeistään heinäkuulla.⁴⁴⁸

Nämä seikat vaikuttivat luonnollisesti karjujen astutustahtiin, jolloin oli tarpeen muistuttaa, että kiireisimpinä aikoina karjun liiallista rasittamista oli varottava. Kaksi astumista päivässä oli sianhoidon oppaassa sopivaksi katsottu yläraja, mutta tämäkin edellytti sitä, että näin ei menetelty joka päivä, vaan karjulla oli välissä esimerkiksi lepöpäiviä.⁴⁴⁹ Toisaalta runsas kysyntä saattoi toisinaan johtaa muunlaisiin

⁴⁴⁴ Kts. esimerkiksi *Suomen Sianjalostusyhdistyksen Sikakantakirja V* (1929) tai *VI* (1930) tai muu vastaava kantakirja. Kantakirjoissa on listattuna karjujen vuoden aikana siittämät pahnueet. Ne eivät suoraan kerro, kuinka monta astutusta karjulla on vuoden aikana ollut, mutta antavat osviittaa siitä, kuinka paljon kutakin karjua on käytetty.

⁴⁴⁵ A. Salokangas 1934, 350–351; Salonen 1934, 222; Salokangas 1937, 96; Sopimus karjuaseman pitämisestä 1937, 37.

⁴⁴⁶ Salonen 1934, 222.

⁴⁴⁷ Collan 1916, 37; Hossola 1930, 59; A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 906; H. 1938, 31.

⁴⁴⁸ Hossola 1930, 59.

⁴⁴⁹ A.S. [Aarne Salokangas] 1932, 906; Salokangas 1937, 96.

menettelyihin, kuten kävi ilmi Tuittulan karjuosuuskunnan karjunhoitaja Pulkin haastattelusta. Osuuskunnan karjuilla oli niin hyvä maine, että vilkkaimpina aikoina yhdellä karjulla oli saattanut olla päivän aikana neljäkin astutusta pienten taukojen kera. Vain kerran astutukset oli jouduttu järjestämään siten, että karjulle oli tuotu kaksi emakkoa Pulkin sanoin ”yhteen menoon” ja tämä oli niin poikkeuksellista, että haastattelun yhteyteen oli liitetty lehden toimituksen oma kommentti siitä, kuinka vastaavaa menettelyä ei voitu suositella käytettäväksi.⁴⁵⁰ Poikkeuksellista se olikin ja selkeästi sidoksissa juuri karjuosuuskunnan paikalliseen suosioon, sillä arvioitiin, että keskimäärin yhdelle karjulle kertyi vuoden aikana maksimissaan noin 15 astutusta, jolloin vilkkain astutuskausikin oli verrattain lyhyt.⁴⁵¹ Agronomi Aarne Salokangas huomautti, että Ruotsissa oli 1930-luvun lopulla päästy noin 50–60 astutuksen keskiarvoon per karju, ja että Suomessakin tuli pyrkiä tehostamaan hyvien siitoskarjujen käyttöä, jotta harvemmat, mutta laadukkaammat karjut astuisivat enemmän emakoita.⁴⁵²

Karju ja ihminen

Vaikka ruokinnan ja liikunnan merkitykset korostuivat karjun fyysisen astutuskunnan ylläpidossa, oma osuutensa oli myös karjun ja karjua hoitaneen ihmisen välisellä suhteella. Jo karjun turvallisen käsittelyn kannalta olennaista oli karjun niin kutsuttu hyväluontoisuus ja ystävällisyys.⁴⁵³ Karjunhoitaja Pulkki totesi suoraan, että huonolla kohtelulla karjusta tuli vihainen ja tällöin esimerkiksi ihmisen apu astutustilanteessa kävi mahdottomaksi, kun karjua ei ollut turvallista lähestyä.⁴⁵⁴ Karjun huonoksi kohteluksi voitiin lukea esimerkiksi lyöminen tai huutaminen.⁴⁵⁵ Toisaalta vihasuuteen liittyi myös ajatus sen periytyvyydestä, ja esimerkiksi sikojen kantanäkökulmasta ei hyväksytty 1930-luvulla vihaisia sikoja niiden epäluottavuuteen ja vaarallisuuteen vedoten. Hankalasti käsiteltävä karju oli siten myös hankala siitoseläin, jonka tilalle tuli pyrkiä hankkimaan uusi, säyseämpi karju.⁴⁵⁶ Kaikki seikat, jotka vaikuttivat negatiivisesti karjun lisääntymiskäyttäytymiseen, oli käytännössä joko korjattava tai karju oli vaihdettava uuteen.

⁴⁵⁰ Haastattelu julkaistiin Suomen sianjalostusyhdistyksen omassa *Sika*-lehdessä. Kts. H. 1938, 33.

⁴⁵¹ Salokangas 1937, 96.

⁴⁵² A. Salokangas, 'Karjuasematoiminnan laajentaminen', *Maaseudun Tulevaisuus*, 17.03.1938, 4.

⁴⁵³ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681; Salonen 1934, 223.

⁴⁵⁴ H. 1938, 32.

⁴⁵⁵ Salonen 1934, 223; H. 1938, 32.

⁴⁵⁶ Ilkka 1912, 114–115; Parkku 1933a, 204.

Sianhoidon oppaassa kuvattiin, että ”karjua on käsiteltävä tasaisesti, kyhnytelvä ja hyvitetävä, sillä se tulee helposti vihaiseksi, jos hoitaja sitä yrmien kohtelee”⁴⁵⁷, mikä osaltaan kuitenkin kertoo kuitenkin kohtelun ja karjun käyttäytymisen välillä vallinneesta suhteesta. Esimerkiksi puhuminen, selän tai kylkien rapsuttaminen tai satunnaisen herkkupalan antaminen toimivat kaikki keinoina, joilla hoitaja saattoi parantaa suhdettaan karjuun tai pyrkiä vaikuttamaan sen käytökseen.⁴⁵⁸ Hilja Salonen kuvasi karjun hoidossa rauhallisen, mutta riittävästi ”respektiä” eli kunnioitusta herättävän esiintymisen olevan paras.⁴⁵⁹ Suhteen luominen karjuun oli aktiivinen prosessi, jota rakennettiin päivittäisten hoitotoimenpiteiden, kuten ruokinnan tai karsinan siivouksen yhteydessä. Nämä olivat tilanteita, joissa ihminen kykeni omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, että karju koki tilanteen ja ihmiskontaktin positiiviseksi asiaksi.

3.1.2 Rasittuneita, kunnostettavia ja porsimisvalmiita emakoita – emakon kuntoisuuden ylläpito

Myös emakon pitäminen lisääntymiskuntoisena perustui pitkälti sopivan kuntoisuuden luomiseen ja ylläpitämiseen, sillä emakon fyysinen kunto vaikutti kiiman ilmeneeseen, tiinehtymiseen, porsaiden kehittymiseen, porsimiseen ja porsaiden hoitoon eli hyvin kokonaisvaltaisesti kaikkiin kasvatustoiminnan kannalta oleellisiin asioihin. Täysikasvuisen siitosemakon elämää ja kuntoa jäsennettiin yleisesti lisääntymiseen kuuluvien vaiheiden kautta: se oli joko *joutilas*, *viimeisillään tiine* tai *imettävä*.⁴⁶⁰ Nämä vaiheet eivät ainoastaan kuvanneet emakoiden fyysistä puolta, vaan jokaiseen vaiheeseen kuului myös omat hoitokäytännöt. Joutilaalla emakolla ei ollut imettäviä porsaita eikä se ollut viimeisillään tiineenä, joten sen kunnan ylläpitäminen vaati erilaisia toimia kuin esimerkiksi porsimaan valmistautuvan emakon tai imettävän emakon kunnan ylläpito. Lisääntymisen eri vaiheisiin kuului erityisiä kuntoisuutta lisääviä kausia, joilla pyrittiin pitämään emakko fyysisesti hyvässä kunnossa hyvän tiinehtymisen, porsimisen ja porsaiden kasvun takaamiseksi.

Ensinnä oli olennaista, että siitokseen käytetty emakkosika oli sopusuhtainen, ei liian lihavassa eikä liian laihassa kunnossa, sillä molemmat tilat heikensivät emakon suoriutumista siitossian tehtävistään. Lihavuuden aiheuttamiksi ongelmiksi laskettiin esimerkiksi heikompi ja huonommin havaittava kiima, pienet pahnueet, kasvanut riski porsimisen jälkeiseen maitokuumeeseen sekä alentunut kyky hoitaa porsaitaan hyvin. Jälkimmäisin liittyi erityisesti porsaiden riskiin jäädä emakon alle, ja tämä

⁴⁵⁷ Salokangas 1937, 97.

⁴⁵⁸ Kts. esim. Ilkka 1912, 114.

⁴⁵⁹ Salonen 1934, 223.

⁴⁶⁰ Salokangas 1937, 38–41.

riski oli lihavalla emakolla suurempi. Osa edellä mainituista ongelmista esiintyi myös liian laihaassa kunnossa olevilla emakoilla: ne porsivat pienempiä ja kunnoltaan heikompia pahnueita sekä imettivät riittämättömän kuntosaa vuoksi huonommin.⁴⁶¹ Emakoiden kunto ja sen seuranta oli siten keskeinen osa siitossikojen jokapäiväistä hoitoa samaan tapaan kuin karjujen kohdalla.

Emakoiden vaihteleva kunto osana siiankasvatusta

Kunto liittyi olennaisesti esimerkiksi sopivaan astutusajankohtaan, sillä imetysajan laihduttama emakko ei ollut ihanteellisessa astutuskunnossa. Tällöin puhuttiin *kunnostumiskaudesta*, ja sillä tarkoitettiin porsaiden vieroituksen ja imetyksen loppumisen jälkeistä aikaa, jolloin emakon kunto pyrittiin palauttamaan normaalille tasolle ja sopivaksi uutta astutusta sekä tiineyttä varten. Liian laihaan emakon astuttaminen johti äkisti lukumääräisesti pieneen pahnueeseen, ja vaikka emakot tulivat porsaiden vieroittamisen jälkeen noin viikon sisällä kiimaan, ei emakon kunto useinkaan tehnyt niin aikaista astuttamista kannattavaksi. Sopiva astutusajankohta ei kuitenkaan edellyttänyt täyttä palautumista edellisen tiineyden ja imetyksen rasituksista, vaan katsottiin riittäväksi, että emakon kunto oli nousujohteinen ja täten edellytykset tuottaa suurempia pahnueita paremmat.⁴⁶² Juuri kunnostumiskauteen vedoten voitiinkin todeta, että varsinainen joutilaisuusaika oli emakoilla lähes olematon – etenkin, jos emakot porsivat kaksi kertaa vuodessa. Sikojen tiineys kesti laskennallisesti vajaat neljä kuukautta, mikä mahdollisti useammat⁴⁶³ porsimiset vuoden aikana. Kunnostuksen tarve ja kesto vaihtelivat emakoiden yksilöllisten tarpeiden mukaan, mutta pääsääntöisesti siitokseen käytettävät emakot laihtuivat imetyksen aikana niin, että kunnostus oli tavanomainen käytäntö, ei mikään poikkeus.⁴⁶⁴ Voitiinkin todeta, että ”emakot ovat siis porsaista vieroittamisen jälkeen enemmän tai vähemmän kulu-neessa tilassa”⁴⁶⁵, mikä osaltaan kuvasi emakoiden kokemaa fyysistä rasitusta porsaiden imetyksen ja hoidon aikana.

Kunnostumiskauden lisäksi toinen lisääntymisen kannalta merkittäväksi laskettu kausi oli viimeisillään tiineen emakon *tunnutuskausi*. Tällä tarkoitettiin viimeisen tiineyskuukauden valkuaispitoisempaa, energiapitoisempaa ruokintaa, joka jatkui läpi imetysajan. Sillä pyrittiin turvaamaan porsaiden kehittyminen vaiheessa, jolloin

⁴⁶¹ Hossola 1925, 66; Karvetti 1934, 337; Salokangas 1937, 38; V. R. 1937, 101.

⁴⁶² M.V. 1937, 319; A-i P. [Artturi Penttilä] 1937, 126–127; Salokangas 1937, 38–39.

⁴⁶³ Kaupallistuvassa sikataloudessa kerran vuodessa porsivia emakoita pidettiin kannattamattomina. Ihanteeksi kehittyi kaksi kertaa vuodessa porsiva emakko. Yksittäiset emakot porsivat kolmekin kertaa, mutta tämä oli harvinaisempaa ja sitä pidettiin liian kulltavana emakoille.

⁴⁶⁴ Aarne O:la 1936, 104; A-i P. [Artturi Penttilä] 1937, 127; Salokangas 1937, 38.

⁴⁶⁵ A-i P. [Artturi Penttilä] 1939a, 35.

ne kasvoivat tiineyden aikana eniten, arviolta noin kahden kolmasosan verran syntymäpainostaan. Olennaista oli myös huolehtia riittävästä kivennäisaineiden ja vitamiinien saannista. Tunnuttaminen ei kuitenkaan tarkoittanut samaa kuin emakon lihottaminen, vaan sen ensisijainen tarkoitus oli nimenomaan turvata sekä kehittyvien porsaiden että emakon ravintoaineiden saanti. Toisaalta pieni vararavinnon kertyminen ei kuitenkaan ollut pahitteeksi, sillä imetysaika itsessään oli emakkoa kuluttavaa eikä sillä olisi kovin laihassa kunnossa edellytyksiä imettää runsaasti.⁴⁶⁶ Onnistuneen tunnuskauden merkinä olikin parhaimmassa tapauksessa se, että ”porsaat ovat syntyessään suuria ja elinvoimaisia, pahnueet tasaisia ja porsaitten kuolevaisuus jokseenkin pieni.”⁴⁶⁷

Kunnosta huolehtiminen ei ollut ainoastaan aikuisten eläinten lisääntymiskyvyn ylläpitoa, vaan sillä pyrittiin aktiivisesti edistämään myös porsaiden kuntoa aikana ennen syntymää. Agronomi Penttilä kuvasikin tätä siten, että vaikka ”luonto yleensä turvaa uuden yksilön normaalin kehityksen sikiöasteella” ei voitu kuitenkaan sulkea pois ”mahdollisuutta, etteikö porsaitten laatuun voitaisi suuresti vaikuttaa jo ennen niiden syntymistä.”⁴⁶⁸ Viimeinen kuukausi ennen porsimista oli muutenkin vaihe, jolloin emakkoon kohdistui muitakin toimenpiteitä kuin yksin tunnuttaminen. Vuoden 1916 sianhoidon oppikirjassa kehoitettiin erottamaan emakko muista sioista heti, kun tiineys oli havaittu, jotta muut siat eivät aiheuttaneet sille ja sen porsaille vahinkoa.⁴⁶⁹ Tämä ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen toimintatapa, vaan käytännössä oli eroja ja siihen vaikuttivat myös sikojen keskinäiset suhteet. Mikäli samassa tilassa oli aikalaisittain todettuna ”riidanhaluisia” sikoja, se oli tiineelle emakolle riski.⁴⁷⁰ Usein erottaminen muista tapahtui kuitenkin vasta huomattavan lähellä porsimista, noin kahta tai kolmea viikkoa ennen arvioitua ajankohtaa. Tällöin kyse oli myös emakon ajoissa tapahtuvasta totuttamisesta karsinatilaan, jossa sen oli tarkoitus porsia.⁴⁷¹ Lisääntymiskunnosta huolehtiminen ei siten ollut ainoastaan fyysisen kunnan ylläpitoa ja säätelemistä kunakin aikana, vaan se oli myös emakoiden suojelua loukkaantumisilta ja riskitekijöiltä.

Yksi kuntoisuuden perustekijöistä siitosemakoilla oli liikunta. Esimerkiksi agronomi Penttilän piti karsinatilaa selkeästi liian ahtaana suhteessa emakon ja siitossikojen tarvitsemaan liikuntaan. Kun jalat ”kävivät aroiksi” ja ”liikkeet kankeiksi”, ne olivat selkeitä fyysisiä merkkejä tilan passivoivasta vaikutuksesta ja sikojen heikke-

⁴⁶⁶ Salokangas 1937, 39–40; A–i P. [Artturi Penttilä] 1937, 127–132; I. H. 1938, 56, A–i P. [Artturi Penttilä] 1939a, 37.

⁴⁶⁷ A–i P. [Artturi Penttilä] 1937, 132.

⁴⁶⁸ A–i P. [Artturi Penttilä] 1939a, 37.

⁴⁶⁹ Collan 1916, 76–77.

⁴⁷⁰ I. H. 1938, 56.

⁴⁷¹ Collan 1916, 76; T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 157; Salokangas 1937, 78; I. H. 1938, 56.

nevästä kunnosta.⁴⁷² Eläinlääkäri E. Hildén kirjoitti sianjalostusyhdistyksen lehdessä vuonna 1941, että liikunta oli yksi keino ennaltaehkäistä emakon mahdollista vihaisuutta omia porsaita kohtaan.⁴⁷³ Liikunnan puutetta esitettiin myös yhtenä syynä kiiman puuttumiseen.⁴⁷⁴ Toki tiineysajan liikuntaa pidettiin suotuisana myös porsaiden kehittymiselle.⁴⁷⁵ Oli selvää, että liikunnalla oli siten havaittu olevan selkeä yhteys emakoiden kokonaisvaltaiseen kuntoon ja lisääntymisen kannalta tärkeiden biologisten toimintojen, kuten kiiman, esiintymiseen. Täten sitä voitiin suositella emakoiden hoidossa aina joutilasajasta imetyksiaikaan eli toisin sanoen ympäri vuoden: ”Jos emakot pidetään kesät ja talvet ahtaisiin karsinoihin suljettuna, eivät ne kovinkaan kauan pysy siituskuntoisina. Ne tulevat veltoiksi, kankeiksi, ja huonoiksi porsaitensa hoitajiksi.”⁴⁷⁶ Oheinen lainaus huomioi hyvin, että siituskuntoisuuden ja sioille osoitettujen tilojen välillä oli tiivis yhteys – kaikissa tiloissa ei ollut samanlaisia edellytyksiä ylläpitää kuntoisuutta. Tällöin sioille osoitettu tila saattoi jopa heikentää siiankasvatuksen edellytyksiä.

Emakko ja ihminen

Emakon vihaisuus ja hermostuneisuus olivat ominaisuuksia, jotka esiintyessään hankaloittivat niiden pitämistä siitossikoina, mutta kuten karjun kohdalla, myös emakon asianmukaisella käsittelyllä katsottiin olevan positiivinen vaikutus emakon käyttäytymiseen. Tällä voitiin tarkoittaa esimerkiksi sitä, että emakolla oli luottavaiset välit hoitajaansa, jolloin sen käsittely myös porsimistilanteessa oli helpompaa.⁴⁷⁷ Oli kyse sitten karjusta tai emakosta, oli tärkeää, että ihminen itse ei kohdellut vihaista tai ärtynyttä sikaa agronomi Salokankaan sanoin ”samalla mitalla”, vaan pyrki nimenomaan omalla käytöksellään eli esimerkiksi rapsuttelemalla ”suostuttelemaan” sikaa hyviin väleihin kanssaan. Emakoiden luonteesta ja käyttäytymisestä oltiin eniten huolissaan juuri porsimisen takia: levoton, hermostunut tai vihainen emakko oli potentiaalinen riskitekijä syntyneille porsaille ja sikojen hoitajalle. Toisaalta hyvä hoitaja tunsi sikojensa yksilölliset luonteenpiirteet ja mukautti toimintaansa sen mukaan.⁴⁷⁸ Jalostuskriteerit vaikuttivat myös emakoiden kohdalla siihen, että vaikeasti

⁴⁷² Penttilä 1938a, 227.

⁴⁷³ Liikunnan lisäksi keinovalikoimassa olivat raitis ilma, auringonvalo, riittävä ja monipuolinen ravinto sekä hyvä synnytyshoito. Kts. E. Hildén 1941, 19.

⁴⁷⁴ R. S. [Rainer Stenius] 1937, 30.

⁴⁷⁵ I. H. 1938, 56.

⁴⁷⁶ M. V. 1937, 318.

⁴⁷⁷ Hossola 1930, 55; Salokangas 1937, 76.

⁴⁷⁸ Salokangas 1937, 76, 79.

käsiteltävät ja vihaiset yksilöt, eli jossain määrin ihmistoimintaan ja sen asettamiin raameihin sopeutumattomimmat yksilöt eivät valikoituneet jatkamaan sukua.⁴⁷⁹

Lopulta siitoskuntoisuuden ylläpitäminen pohjasi sekä karjujen että emakoiden osalta samoihin perustekijöihin: sopivaan ruokintaan, riittävään liikuntaan ja hyvään suhteeseen hoitajan ja hoidettavan välillä. Toisaalta sikojen kokemat fyysiset rasitukset olivat erilaisia ja sikoja kasvattavan oli tiedettävä tarkkaan, minkälaisessa fyysisessä kunnossa hänen sikansa kulloinkin olivat tai kuinka paljon kuormitusta ja millaisista syistä johtuen niillä kulloinkin oli.

3.2 Astutus tilallisena, koettuna käytäntönä

Tässä luvussa käsittelen ensimmäisen siitossikojen elämään keskeisesti kuuluneen käytännön, joka oli astutus. Onnistunut astutus oli yksi sianjalostuksen keskeisimpiä tapahtumia, ja se oli koko 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten ajan vielä ensisijaisin ja käytännöllisin keino toteuttaa lisääntymistä. Vaihtoehto astutukselle oli ”keinotekoinen siitos”⁴⁸⁰ eli nykyaikaisin termein keinohedelmöitys tai keinosiemennys, ja se oli Suomessa vielä huonosti tunnettu 1900-luvun alussa.⁴⁸¹ Sitä oli kuitenkin kehitetty kotieläinjalostukseen 1800-luvun lopulla esimerkiksi Ranskassa ja Venäjällä, ja viimeistään 1930-luvulla oli jo merkkejä sen rantautumisesta myös Suomen kotieläinjalostukseen.⁴⁸² Suomessa esimerkiksi valtion hevossiittola Ypäjällä suoritti ”keinosiitosta” 1930-luvun lopulla.⁴⁸³ Keinosiemennyksen merkitys karja- ja sikataloudessa kasvoi kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen.⁴⁸⁴

3.2.1 Astutuksien tilallisuus, hallinta ja hallitsemattomuus

Astutusta voidaan tarkastella tilallisena ja pitkälle ihmistoiminnan ohjaamana tapahtumana, jossa sikojen oma toimijuus ja kokemukset tulevat esille vaihtelevin tavoin riippuen sekä astutukseen osoitetusta tilasta että hallinnan määrästä, jota tilanteessa käytetään suhteessa sikoihin. Tila itsessään tulisi nähdä hallinnan keinona, kuten esimerkiksi sikojen jalostusta tutkinut Gabriel Rosenberg on esittänyt.⁴⁸⁵ Sikojen astut-

⁴⁷⁹ Parkku 1933, 204; Salokangas 1937, 90.

⁴⁸⁰ Termi, jota käytettiin Suomen eläinlääkärilehdessä vuonna 1934. Kts. Brüning 1934, 77.

⁴⁸¹ Suomessa eläinlääkäri L. Fabritius suoritti yksittäisiä ”keinosiitokskeita” jo 1880-luvulla, mutta varsinainen koetoiminnan ja kehittämisen alku ajoittui vasta 1930-luvun lopulle. Kts. ’Kotieläinten keinosiitosta’, *Turun Sanomat*, 07.04.1937, 3.

⁴⁸² ’Kotieläinten keinosiitosta’, *Turun Sanomat*, 07.04.1937.

⁴⁸³ ’Keinosiitosta suoritettu Valtion hevossiittolassa hyvin tuloksin jo usean vuoden ajan’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 01.02.1947, 1.

⁴⁸⁴ Niemelä 2004, 218.

⁴⁸⁵ Kts. Rosenberg 2016.

taminen tapahtui 1900-luvulla yhä useammin karsinatilassa, mikä osaltaan rajasi tapahtuman kontrolloituun ja pitkälle hallittuun ympäristöön, jossa sikojen edellytykset toimia omaehtoisesti olivat toisenlaiset kuin esimerkiksi tarhassa tai laitumella.⁴⁸⁶

Rosenberg on kuvannut sikojen jalostusta käsittelevässä artikkelissaan jalostusta toimintana, jossa ei ainoastaan saatettu kahta ihmisen valikoimaa eläintä yhteen, vaan jonka puitteissa aktiivisesti ”orkestroitiin” eli järjesteltiin eläinten omaa tahtoa ja kehoja – astutuksien osalta parittelun aktia aktiivisesti tuotettiin erilaisin tilallisin hallinnan keinoin.⁴⁸⁷ Kuten Kristian Bjørkdahl ja Tone Druglitrø ovat puolestaan todenneet ja kuten Rosenbergin huomio osoittaa, eläimiä ympäröiviä fyysisiä rakennelmia ei voida pitää merkityksettömänä materiana, vaan eläinten toimintaa, kuten liikkumista, ohjaavat tai rajoittavat tilat ovat aina osa yhteiskunnan sosiokulttuurisia ja poliittisia rakenteita. Näin ajateltuna astutuksen kaltaista tapahtumaa ei voida esimerkiksi irrottaa suomalaisen yhteiskunnan kasvavista tarpeista tuottaa enemmän kotimaista lihaa ja silavaa. Eläimiä ympäröivät fyysiset, materiaaliset tilat ovat osaltaan määrittelemässä sitä, *miten* ihmis- ja eläinyksilöiden toiminta tietyssä tilassa järjestyy, mutta samalla tilan muotoutuminen itsessään on prosessi, jossa limittyvät sekä eläinten tarpeet että laajemmat yhteiskunnalliset tarpeet, kehityskulut ja käsitukset.⁴⁸⁸ Astutus tilallisena tapahtumana on yksi keino havainnoida sitä, miten tilalliset käytännöt muuttuivat sianjalostuksen yhteiskunnallisen merkityksen kasvaessa, miten sikojen toimijuus muuttui osana muuttuvia tilallisia käytäntöjä, ja mikä oli näiden muutosten yhteys sikojen kokemuksiin.

Kohti hallittua lisääntymistä

Jos vielä 1800-luvun puolivälin yli voitiin puhua sioista, joiden siitoksesta ”ei – – pidetty mitään huolta, vaan tapahtui astutus vapaasti sikojen laitumella ollessa”⁴⁸⁹, voidaan jo havaita, miten merkittävästi sianjalostuksen ja -kasvatuksen kehittyminen muutti myös sianhoidon tilallisia käytäntöjä. Kiinnostus jalostuksesta ja sen periaatteista ei kuitenkaan muokannut tilallisia käytäntöjä muusta yhteiskunnasta irrallaan, vaan syyt aidata ja rajata eläimiä olivat yksin jalostusta monipuolisemmat ja niillä oli oma historiallinen kehityskaarensa. Näin uusien karsinatilallisten kasvatuskäytäntöjen voidaan ajatella olevan jatkoa pitkälle kehitykselle, jossa aidatut ja rajatut tilat (niin karsinassa, tarhassa kuin laitumella) olivat jo eläintenpidon perusta, mutta johon vuosikymmenten mittaan yhdistyi myös muita, kiinnipitoa perustelevia näkemyksiä ja syytä aina taloudellisuudesta käytännöllisyyteen. Edellä mainitut tekijät on

⁴⁸⁶ Collan 1916, 37; Salokangas 1937, 96.

⁴⁸⁷ ”– – an orchestration of will, desire, and bodies – – “. Kts. Rosenberg 2016, 62.

⁴⁸⁸ Bjørkdahl & Druglitrø 2016, 1–2; Rosenberg 2016, Jalava 2022.

⁴⁸⁹ Selander, 1938, 224.

myös osattava nähdä suhteessa omaan aikaansa: esimerkiksi sikojen sisähoidon ymmärtäminen käytännöllisenä ratkaisuna ei ollut suoraviivaista ja itsestään selvää, vaan sitä edelsivät useat sikatalouteen ja sianhoitoon liittyvät muutokset – ja nämä puolestaan kytkeytyivät laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin esimerkiksi teknologian ja maatalouden alalla. Astutus ja sen tuominen karsinatalaan on siten erinomainen esimerkki kehityksestä ja muutoksesta, jota jatkuvasti neuvoteltiin ja luotiin tilallisissa käytännöissä.

Siitossikojen haluttiin olevan rotunsa parhaita yksilöitä, sellaisia, jotka pystyivät ”parhaiten korvaamaan uhratut hoito- ja ruokintakustannukset”⁴⁹⁰ olemalla nopeakasvuisia, hedelmällisiä ja rehunkäyttökykyisiä. Karsinatalaan tai vastaavaan lisääntymisen tilaan valikoitui ihmisen arvioima karju, jonka toivottiin siittävän mahdollisimman paljon jälkeläisiä ja periyttävän haluttuja ominaisuuksia uuteen sukupolveen. Tällä oli luonnollisesti vaikutusta myös sikojen omaehtoiseen parinvalintaan. Vanhan laiduntamistavan aikaan oli tehty havainto, että ”emakot mieluummin parittelivat naapuritalojen kuin oman talon karjun kanssa – ”⁴⁹¹, mikä osaltaan kuvasi yhdenlaista emakoiden harjoittamaa käyttäytymistä tiettyjen tilojen puitteissa. Saman talon karju saattoi monesti olla myös emakolle läheistä sukua.⁴⁹² Emakoiden käyttäytymistä on myös peilattava siihen, mitä nykyisin tiedetään sikojen lisääntymiskäyttäytymisestä luonnonolosuhteissa: emakot elävät pienissä perheryhmissä läheisten sukulaistensa kesken ja urospuoliset jälkeläiset lähtevät laumasta noin seitsemän ja kahdeksan kuukauden ikäisinä, mikä vähentää sukusiitoksen riskiä. Aikuiset emakot ja karjut eivät tyypillisesti ole vuorovaikutuksessa keskenään lisääntymiskauden ulkopuolella, ja lisääntymiskaudeksi emakkolaumaan liittyvä karju on tyypillisesti aina eri yksilö.⁴⁹³

Tähän suhteutettuna saman karjun läsnäolo oli epätavallista, lisäsi sukusiitoksen riskiä ja saattoi vähentää sikojen mielenkiintoa toisiaan kohtaan.⁴⁹⁴ Lisääntymisen dynamiikkaan vaikutti siten merkittävästi se, miten sikoja pidettiin: esimerkiksi liikkumisen rajat (oma karsina tai piha vs. laajemmat alueet) ja lähialueen sikojen luku-

⁴⁹⁰ A. Salokangas 1927, 368.

⁴⁹¹ Selander, 1938, 224.

⁴⁹² Ilkka 1912, 153–154. Sukusiitoksen riskeihin viitattiin yleisesti sianhoito-oppaissa, mutta viittaukset sikojen omaan käyttäytymiseen sen osalta olivat harvinaisia. *Turkistalous*-lehdessä vuonna 1937 kuitenkin viitattiin eri eläinlajeilla suoritettuihin sukusiitostokokeisiin, ja niissä oli sikojen osalta havaittu, että ”varsinkin ensimmäisten sukupolvien aikana tuotti suuria vaikeuksia saada täyssisaruksia parittelemaan.” Kts. Sukusiitos turkiseläinten jalostuksessa 1937, 20.

⁴⁹³ Gonyou 2001, 150–151; D’Eath & Turner 2009, 22.

⁴⁹⁴ Esimerkiksi agronomi Hossola neuvoi, että ”ilman muuta on selvää, ettei karjua saa pitää emakoiden kanssa samassa karsinassa tai aitauksessa, koska se silloin tulee aivan haluttomaksi astumaan.” Kts. T. H. 1926a, 681.

määrät vaikuttivat mahdollisuuksiin kohdata eri yksilöitä. Kun sikojen elinpiirit kapenivat, ihmisen rooli ja valta-asema suhteessa lisääntymisen käytäntöihin kasvoi.

Karjun karsina oli ihannetapauksessa suunniteltu siten, että se oli ominaisuuksiltaan astutuksiin sopiva, eli riittävän iso, tasainen ja pitäväpohjainen, jotta eläimet eivät esimerkiksi liukastuneet.⁴⁹⁵ Karjun viemistä emakon karsinaan ei suositeltu, koska ongelmaksi muodostui karjun hallittavuus ja kontrollointi – karju oli usein haluton lähtemään pois kiimaa osoittavan emakon luota. Tällöin sen houkuttelemisen pois emakon karsinasta oli vaikeaa, ja samalla riski karjun aggressiiviseen käyttäytymiseen kasvoi.⁴⁹⁶ Tuomalla emakko karjun karsinaan voitiin yrittää välttää ikäviä välikohtauksia sianhoitajan ja karjun välillä, mutta toisaalta järjestely oli osoitus siitä, että karsinatila itsessään ei ollut tae sikojen hallinnasta, vaan sikojen oma tahotila ja karsinatila ominaisuuksineen muodosti omat reunaehdonsa eläinten välisille kohtaamisille. Karjun kohtelulla pyrittiin ehkäisemään vihaista käyttäytymistä, ja myös tilalliset järjestelyt olivat osa vihaisuuden tai aggressiivisuuden ennaltaehkäisyä. Ne tuottivat myös käytännöllisyyttä karjunpitoon, sillä varsin usein astutettavat emakot tuotiin karjuasemille tai karjunpitäjille, ja näin karju itse oli koko ajan hoidettavana samassa paikassa, mikä varmisti myös käsittelyn tasaisuuden.

Konfliktiherkkä astutustilanne

Emakon vieminen karjun karsinaan ei heti tarkoittanut sujuvaa ja onnistunutta astumista. Kahden toisilleen tuntemattoman sian sulkeminen samaan karsinaan ei ollut ongelmatonta, sillä tilanteeseen sisältyi merkittävä yhteenoton riski. Aggressioita saattoi odottaa sekä karjulta että emakolta, ja toisaalta ymmärrettiin, että aikuiset, toisilleen vieraat siat olivat kohdatessaan alttiita ajautumaan tappeluihin.⁴⁹⁷ Tätä ongelmaa voidaan paremmin ymmärtää huomioimalla karsinatilan rajallisuus, sillä sikojen keskinäisissä välienselvittelyissä tilan koolla on tutkitusti väliä ja tappelun loppumisen kannalta esimerkiksi poistuminen toisen sian näköpiiristä on tärkeää. Suljetussa karsinatilassa alistuvien eleiden osoittamiseen on kuitenkin rajallisesti mahdollisuuksia, mikä osaltaan vaikuttaa tappelevien sikojen käyttäytymiseen. Tappelevien esiintymistä ei voida pitää tavattoman harvinaisena, sillä lähtökohtaisesti kahden toisilleen vieraan, aikuisen sian yhdistäminen samaan tilaan johtaa nykytiedonkin mukaan aina välienselvittelyyn ja levottomuuksiin.⁴⁹⁸ Karsinatilan kokeminen oli siten hyvin erilaista riippuen siitä, miten sikojen keskinäiset suhteet alkoivat tilassa järjestyä – ja se oli suhteessa siihen, miten tila itsessään mahdollisti suhteiden

⁴⁹⁵ Collan 1916, 37; T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681.

⁴⁹⁶ T. H. [Toivo Hossola] 1926a, 681.

⁴⁹⁷ A. Salokangas 1939, 8–9.

⁴⁹⁸ Valros 2005a, 59, 61.

järjestymisen, eli oliko tilassa edellytyksiä käyttäytyä tavoilla, joita sikojen keskinäiset välienselvittelyt vaativat. Toisaalta tilalliset käytännöt myös kehittyivät huomioimaan tilanteeseen sisältyneet riskit, jolloin niitä voitiin paremmin ennaltaehkäistä.

Emakon saattamisessa karjun karsinaan olikin kyse oikeasta ajoituksesta ja emakon kiiman tunnistamisesta, sillä tämän katsottiin merkittävästi vaikuttavan siihen, hyväksyivätkö siat toisensa samaan tilaan. Mikäli emakko ei ollut agronomi Salokankaan sanoin ”kiimoillaan”, karjun aggressiivinen käyttäytyminen ja hermostuminen oli tilanteessa todennäköisempää. Kiiman havainnoinnin ja oikean astutusajankohdan arvioinnin haastavuutta kuvaakin se, että sopivaa ajankohtaa oli käytännössä kokeiltava viemällä emakko karsinaan ja seuraamalla tilanteen kehittymistä ja sikojen käyttäytymistä. Jos kiimaa ei ollut ja emakko ei selvästi ollut vielä aikeissa hyväksyä karjua, emakko oli ohjattava pois karsinasta ja astutusta voitiin kokeilla uudestaan muutaman päivän sisällä. Edellä mainitun tappeluriskin kannalta tämä oli erityisen tärkeä toimi, sillä sikojen erottaminen toisistaan hillitsi myös mahdollisen kiistatilanteen nopeasti tai esti sen kokonaan. Kiiman havaitsemisen apuna voitiin käyttää myös emakon käyttäytymisen tarkkailua sikalaumassa, sillä yksi kiiman merkeistä oli muuttunut käyttäytyminen muita sikoja kohtaan, kuten esimerkiksi toisten selkään hyppiminen.⁴⁹⁹ Karjuosuuskunnan karjunhoitaja, maanviljelijä J. V. Pulkki esitti omat keinonsa emakon sopivan astutusajankohdan määrittämiseen: ihmisen oli painettava voimakkaasti emakon selkää ja arvioitava sian käytöksestä, hyväksyisikö se karjun. Jos emakko pysyi aloillaan ja käänsi korvansa taaksepäin, astutus oli mahdollinen.⁵⁰⁰ Nykypäivänä tätä käyttäytymistä kutsutaan ”seisomarefleksiksi” ja sitä pidetään parhaana tapana havaita ajankohta ja kiiman vaihe, jolloin emakko todennäköisimmin hyväksyy karjun.⁵⁰¹ Toisaalta kiiman määrittämisen käytäntöjen kehittyminen kuvaa sitä, kuinka ihminen omaksui entistä aktiivisemmän ja fyysisemmän roolin sen määrittämisessä, koska astutuksen oli tapahduttava. Kiiman tunnustelu oli yhdistelmä havaintoihin, kokemuksiin ja kehollisuuden perustuvaa toimintaa.

Vaikka kiiman havaitsemiseksi oli fyysisiä ja käyttäytymiseen liittyviä piirteitä, joita hoitajan oli mahdollista tarkkailla ja arvioida, käytännössä kiima tai sen merkit eivät olleet aina selkeitä ja tällöin kiima saattoi jäädä ihmiseltä huomaamatta. Emakon kuntoisuudesta puhuttaessa kävi jo ilmi, että emakon fyysinen kunto oli yksi kiiman esiintymiseen vaikuttanut tekijä, mutta kiimattomuutta selvittäessä huomioon oli otettava koko sianhoito: ruokinta, liikunta, mahdolliset sairaudet tai esimer-

⁴⁹⁹ Collan 1916, 36; R.S. [Rainer Stenius] 1937, 30; A. Salokangas 1939, 8–9.

⁵⁰⁰ H. 1938, 32.

⁵⁰¹ D’Eath & Turner 2009, 25.

kiksi sukusiitoksen rappeuttama sikakanta.⁵⁰² Emakoiden kiiman aikaansaamiseksi olikin kehitetty liuta lääkinällisiä keinoja, joista uusimpana 1930-luvulla hormoni-valmisteet.⁵⁰³ Kiiman tuloa voitiin edistää myös tilallisin ratkaisuin, eli esimerkiksi sijoittamalla emakko karjun karsinan viereen.⁵⁰⁴ Kiiman kontrollointi toimii erinomaaisena esimerkkinä siitä, miten tieteelliset innovaatiot tuottivat uuden hallinnan tason sianjalostukseen – ulkoisten olosuhteiden hallinnasta voitiin hiljalleen siirtyä eläinkehon sisäisten, biologisten prosessien hallintaan. Erilaiset tilalliset järjestelyt ja siitossikojen hyvästä kunnosta ja elinolosuhteista huolehtiminen olivat kuitenkin vielä 1930-luvulla merkittävimmät keinot vaikuttaa emakoiden kiimoihin.

Kiiman havaitsemisessa kyse oli siten myös harjaantumisesta ja kokemuspohjaisen tiedon kasvamisesta, kuten Tuittulan karjuosuuskunnan hoitaja Pulkki huomautti: ”Kyllä omien emakkojeni kiima-ajan tiedän varmasti, on tämä sellainen elämänkoulu.”⁵⁰⁵ Pulkin toteamuksesta voidaan tulla johtopäätökseen, että opettavaisinta oli eletty arki sikojen kanssa, mikä teki emakoiden yksilöllisistä tavoista tuttuja, ja tuttuus puolestaan loi edellytyksiä havainnoida myös kiima-aikaa ja sen tuomia muutoksia emakoiden fyysisiin ja käytöksellisiin piirteisiin. Toisaalta omien hoidettavien eläinten tunteminen ja tarkkailu oli kotieläinten hoitajilta yleisemminkin vaa-dittu piirre.⁵⁰⁶ Pulkin kokemus osoittaa konkreettisesti, miten eläinten yksilöllinen tunteminen suhteutui vaatimuksiin, joita siankasvatuksessa oli – kiima-ajan havaitseminen ja tuttuus helpottivat muiden käytäntöjen, kuten astutuksen, suorittamista. Kun sikoja ei yhdistetty samoihin tiloihin ilman selkeitä kiiman merkkejä, kokemuk-sella voitiin siten myös ehkäistä sikojen välisiä ikäviä välikohtauksia, jotka saattoi-vat äärimmäisissä tapauksissa vahingoittaa sikoja pysyvästi.

Sikojen väliset konfliktit ja niiden ikävät seuraukset tulivat aika ajoin ilmi. Ni-mimerkki A. L. kysyi *Pellervon* lukijapalstalla vuonna 1931 lainopillista neuvoa ti-lanteeseen, jossa osuusmeijerin sikalaan astutettavaksi viety emakko oli kuollut. Emakko oli jätetty karjun kanssa samaan karsinaan koko yöksi ja aamulla oli ha-vaittu, että emakko oli yön aikana loukkaantunut pahasti. Siirto karjun karsinasta tapahtui emakon kannalta liian myöhään, ja se kuoli saamiinsa vammoihin.⁵⁰⁷ Astu-tukseen sopivaksi katsottu karsinatila saattoi pahimmassa tapauksessa muuttua hen-genvaaralliseksi sinne suljetuille sioille, mikäli tilannetta ei valvottu. Valvottunakin sikojen toiminta saattoi silti olla nopeampaa kuin ihmisen reagointi. Jos karjun en-simmäinen reaktio oli aggressiivinen, sen torahampaat aiheuttivat äkkiä merkittävää

⁵⁰² Tällaisia sikakantoja saattoi muodostua esimerkiksi siten, että astuva karju oli samasta pahnueesta kuin astutettavat emakot.

⁵⁰³ R. S. [Rainer Stenius] 1937, 30.

⁵⁰⁴ H. 1938, 33.

⁵⁰⁵ H. 1938, 33.

⁵⁰⁶ Kts. esimerkiksi Gummerus 1922.

⁵⁰⁷ A. L. 1931, 464.

vahinkoa toiselle osapuolelle. Tätä riskitekijää saatettiin toisinaan hallita joko katkaisemalla torahampaat tai vaihtoehtoisesti erillistä kärsäsuojusta (**kuva 12**) käyttämällä, joka peitti myös torahampaat.⁵⁰⁸

Kuva 12. Yhdenmallinen kärsäsuojus. Lähde: A. Salokangas 1939, 11.

Torahampaiden haitoista oli kärsitty muun muassa eräällä 1930-luvulla toimineella karjuasemalla, jonne oli ostettu agronomi Salokankaan kertoman mukaan uusi, kaksivuotias karju ja se oli astumisen sijaan haavoittanut hampaillaan useampaa emakkoa. Karjulla itsellään oli kuitenkin taustalla huonoja kokemuksia: sitä oli nuorena purtu isokokaisen emakon toimesta tilanteessa, jossa emakko ei ollut hyväksynyt karjua eikä osoittanut kunnollista kiimaa. Aikalaiset olivat havainnoineet karjun käyttäytymisen muutosta tapahtuneen jälkeen: se oli ensin osoittanut pelkoa isoja emakoita kohtaan, mutta ajan myötä suhtautuminen oli muuttunut vihaisemmaksi.⁵⁰⁹

Yllä oleva jo itsessään kuvaa sitä, miten merkittävästi aiemmat kokemukset vaikuttivat kyseisen karjuyksilön elämässä ja miten astutustilanteissa kyse oli aina myös kokemusten luomisesta, jotka vaikuttivat niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä siitoskelpoisuuteen ja sitä kautta myös sianjalostustyöhön. Karjun kohdalla voitaneen puhua pelon synnyttämästä aggressiivisuudesta ja epävarmuudesta, kun otetaan huomioon aikalaisten omat huomiot siitä, että huono kohtaaminen johti ensisijaisesti pelkoon, ei vihaisuuteen. Toisaalta karjua oli käytetty ennen karjuasemalle tuloa onnistuneesti kaiken kokoisten emakoiden astuttamiseen muilla tiloilla – kunhan ema-

⁵⁰⁸ A. Salokangas 1939, 10–11.

⁵⁰⁹ A. Salokangas 1939, 9.

kot olivat olleet selkeästi kiimassa.⁵¹⁰ Pelko ja aggressiivisuus eivät siten olleet pysyviä tunnetiloja karjun elämässä, vaan ne ilmenivät tietyissä olosuhteissa. Karjun käyttäytymistä kuvattiin agronomi Salokankaan toimesta lisää, sillä hän kävi karjuasemalla yhdessä maatalousneuvojan kanssa antamassa neuvoja karjun oikeaoppiseen kohteluun:

Päästimme kuitenkin karjun [karsinasta] ulos ja laskimme kiimoillaan olevan nuoren emakon myös pihamaalle. Ja karju rupesi isännän ihmeeksi ensin rauhallisesti nuuskimaan emakkoa ja ryhtyi pian sen jälkeen astumaan –. Päästimme vielä pari vanhempaakin emakkoa – pihamaalle, vaikka ne eivät olleet kiimoillaan. Karju osoitti niille heti mieltään louskuttaen leukojaan ja menen kylki vääränä kohti emakkoja, mutta emakko lähti pakoon, ja niin karjun viha pian lauhtui. Hetken kuluttua karju söi rauhassa emakkojen kanssa pihamaalle heitettyjä perunoita.⁵¹¹

Kuvauksesta huomataan sama kuin mitä karjun aikaisemmat hoitajat olivat huomanneet eli se, kuinka merkittävästi kiima vaikutti karjun käyttäytymiseen. Toisaalta tässä kyseisessä tapauksessa karju ja nuori emakko olivat oleskelleet vierekkäisissä karsinoissa, jolloin ne olivat jo ehtineet kommunikoida esimerkiksi hajuin ja äänin eivätkä siat olleet toisilleen täysin vieraita niiden liikkeessä pihamaalla.⁵¹² Suhtautuminen oli varsin toisenlaista kiimattomiin emakoihin nähden, ja Salokankaan kuvailema käytös viittaakin hetkelliseen ahdistukseen ja aggressiivisuuteen ennen kuin tilanne raukeaa.⁵¹³

Jotta sikojen väliset konfliktitilanteet raukeavat, sioilla on oltava tilaa osoittaa kommunikoinnin kannalta tärkeitä eleitä ja tarvittaessa alistuvan osapuolen on pysyttävä poistumaan paikalta.⁵¹⁴ Yllä olevassa lainauksessa kuvattu tapahtuma on esimerkillinen kuvaus tilanteesta, jossa sikojen on ollut mahdollista selvittää keskinäistä arvojärjestystä ja toteuttaa käyttäytymistä, joka on ehkäissyt tappeluiden syntyä. Emakon pakokäyttäytyminen ja siitä seurannut karjun rauhoittuminen osoittavat, miten sikojen väliset kohtaamiset tapahtuvat aina tietyssä tilassa – tässä tapauksessa pihamaalla karsinan sijaan – ja miten tila itsessään vaikuttaa sosiaalisten tilanteiden kokemiseen. Sikojen keskinäisen hierarkian selkeytymistä kuvaa myös ruokintatilanne, johon sekä emakot että karju osallistuivat ilman tappelua. Karsinati-

⁵¹⁰ A. Salokangas 1939, 9.

⁵¹¹ A. Salokangas 1939, 9–10.

⁵¹² A. Salokangas 1939, 9–10.

⁵¹³ Kts. ahdistukseen viittaavista merkeistä sioilla esim. Norscia, Collarini & Cordoni 2021.

⁵¹⁴ Valros 2005a, 59.

lassa yksi suurimmista riskeistä oli ahtaus, joka heikensi edellytyksiä osoittaa tilanteeseen sopivia ja tarpeellisia eleitä ja jossa alistuvan eläimen oli mahdoton päästä tilanteesta pois ilman ihmisen apua.

Ihmisen läsnäoloa pidettiin astutushetkellä hyödyllisenä ja tarpeellisenä, sillä kahden aikuisen sian kohtaaminen ei välttämättä edennyt pienessä tilassa toivotulla tavalla. Tällöin valpas sianhoitaja saattoi esimerkiksi pelastaa emakon vakavilta vammoilta huolehtiessaan siitä, että emakko päästettiin karsinasta pois heti, jos sikojen keskinäinen käyttäytyminen näytti uhkaavalta.⁵¹⁵ Myös karju saattoi kokea kovia. Konfliktien ennaltaehkäisemisen lisäksi ihmisen läsnäololle oli muitakin perusteita, sillä valvomalla sikojen yhteistä aikaa voitiin varmistua, että astutus ylipäättään tapahtui, ja toisaalta karjun ja emakon pitämistä yhdessä pitkiä aikoja ei pidetty tarkoituksenmukaisena. Valvomatta jättäminen miellettiin huonoksi tavaksi, joka johti siihen, että emakko merkittiin virheellisesti astutetuksi, vaikka näin ei olisi käynyt, ja toisaalta sikojen yhteinen aika haluttiin rajata tiukasti astumiseen, jotta karju rasisittuisi mahdollisimman vähän. Jälkimmäinen korostui etenkin sellaisina aikoina, kun astutuksille oli kysyntää.⁵¹⁶ Valvonnan välttämättömyys kuvastaa myös ihmisen kasvanutta roolia ja sen suhdetta tilallisiin tekijöihin: ihmisen oli tuotava valikoidut siat samaan tilaan ja valvottava suljetussa tilassa tapahtuvaa toimintaa, mutta toisaalta juuri suljettuja tiloja ja valvontaa hyödyntämällä sekä sikojen keskinäistä aikaa rajaamalla astutuksiin tuotiin myös uudenlaista tehokkuutta ja hallintaa.

3.2.2 Astutuksien apukeinot

Ihminen ei ollut astutushetkellä pelkästään valvovana osapuolena, vaan toisinaan sikojen keskinäistä kanssakäymistä myös aktiivisesti autettiin. Tässä alaluvussa kuvattut toimintatavat ovat erinomaisia osoituksia Rosenbergin mainitsemasta eläinten oman tahdon ja kehojen järjestelemisestä lisääntymisen aktiin. Myös karsinatilaan suljettu astutus tai sikojen tarkat ruokinnan ja liikunnan vaatimukset voidaan häntä mukaillen nähdä sikojen lisääntymisen optimointina.⁵¹⁷ Osa astutuksen apukeinoista johti tilanteisiin, joissa sikojen, erityisesti emakoiden, oli lähes mahdotonta ilmaista omaa tahtoaan – ne olivat käytännössä pakkokeinoja. Astutuksien ongelmatkin olivat erilaisia, sillä nuoret karjut olivat kokemattomia ja moni vanhempi karju oli puolestaan emakoille sellaisenaan liian painava ja raskas.⁵¹⁸ Koska karju oli tässä vaiheessa monesti vasta kahden tai kolmen vuoden ikäinen ja hyväkuntoinen, ongelmaa

⁵¹⁵ A. Salokangas 1939, 9.

⁵¹⁶ Collan 1916, 37; A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 906; R. S. [Rainer Stenius] 1937, 31; Salokangas 1937, 96.

⁵¹⁷ Rosenberg 2016, 62–63.

⁵¹⁸ Salokangas 1937, 96–97; H. 1938, 32.

pyrittiin ratkomaan siten, että karjua ei tarvinnut teurastaa. Teurastushaluttomuutta selitti uuden karjun hankintakustannusten lisäksi toinen käytännön syy: karjun lihalle ei laskettu isoa rahallista arvoa. Tällöin karjun taloudellinen arvo muodostui astutuksista ja mahdollisimman pitkästä siitossian elämästä. Etenkin siitosarvoltaan hyväksi miellettyjen karjujen käyttöä haluttiin jatkaa niin pitkään kuin vain mahdollista, mutta se vaati monesti apukeinoja.⁵¹⁹

Apukeinoilla pyrittiin joko kannattelemaan karjun painoa astutushetkellä tai vaihtoehtoisesti tukemaan emakkoa karjun painon alla. Agronomi Salokangas totesi, että ”voi karju oppia siihen, että sitä kannatetaan astutuksen aikana molemmista etujaloista, jottei se paina emakkoa kasaan.”⁵²⁰ Tällainen menettely toi ihmisen hyvin konkreettisesti osaksi astutustapahtumaa ja vaati myös sioilta sopeutumista, oppimista ja tottumista ihmisen toimintaan astutustilanteessa. Etenkin Salokangas suositteli ja käytti karjun kannattelua yhtenä keinona onnistuneiden astutusten varmistamiseen, mutta keinon yleisyydestä ei ole tehtävissä suuria johtopäätöksiä. On myös huomattava, että 1930-luvulle tultaessa apuvälineiden osalta kyse oli yhä tietoisuuden ja tiedon lisäämisestä suhteessa edeltäneisiin toimintatapoihin. Vielä saman vuosikymmenen viimeisinä vuosina sianhoidon oppaassa yhdeksi karjun myymistä haittaavaksi tekijäksi nostettiin karjun koko ja pelko siitä, että se haittaa emakoiden astuttamista.⁵²¹

Tällöin voidaan olettaa, että moni kokemus karjun käytöstä nojasi edelleen siihen, että astuttaminen vaikeutui koon kasvaessa ja tämä tarkoitti karjun hävittämistä ja uuden hankkimista. Vastaavaa vanhempien eläinten vieroksumista tapahtui myös esimerkiksi sonniyhdistyksissä – osa siitossonneista oli liian raskaita ja painavia vanhemmalla iällä.⁵²² Keinovalikoiman kasvaessa tällaista käsitystä oli kuitenkin mahdollista kyseenalaistaa enemmän. Salokankaan kuvailemassa tavassa käytössä ei ollut varsinaisia apuvälineitä, vaan ihmiset auttoivat sikoja omilla kehoillaan, mutta astutukseen kehittyi myös muita ratkaisuja, jotka muuttivat merkittävästi astutustilanteen luonnetta. Osoitan seuraavilla esimerkeillä, kuinka emakoiden kehojen ja toiminnan kontrolli muodostui keskeiseksi periaatteeksi hallita astutuksen ongelmia – myös silloin, kun ongelmat olivat lähtöisin karjujen ominaisuuksista.

Astutusteline

Astutuksiin ongelmiin kehittyi kokonaan oma tekninen ratkaisunsa, jota kutsuttiin astutustelineeksi. Tämä muutti merkittävästi emakon hallintaa astutustilanteessa,

⁵¹⁹ A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 905; Salokangas 1937, 96–97.

⁵²⁰ A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 905.

⁵²¹ A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 905; Salokangas 1937, 97; A. Salokangas 1939, 10.

⁵²² N. Inberg 1936, 103.

sillä teline oli usein suunniteltu siten, että sillä ei ainoastaan tuettu emakon pysymistä jaloillaan, vaan se myös fyysisesti esti emakon liikkumisen tai mahdollisen makuulle menemisen eli torjuvan käyttäytymisen karjua kohtaan. Vaikka karsinatila oli monella tapaa rajaava astutuksen tila eikä sioilla ollut omaehtoisia mahdollisuuksia poistua tilasta tai edellytyksiä osoittaa kaikkia sosiaalisen käyttäytymisen muotojaan, jonkinasteinen liike ja emakon kohdalla esimerkiksi karjun suoranainen torjuminen olivat karsinatilassa edelleen mahdollisia.

Kuvassa 13 näkyy *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1930 esitelty astutustelineen malli. Yksinkertaisimmillaan se oli laudoista rakennettu kapea käytävä, jonne astutettava emakko ohjattiin. Ohjauskeinoja ei sen tarkemmin avattu, mutta todennäköisesti ne olivat oppaissa mainittujen yleisten ohjauskeinojen kaltaisia: sikaa ohjattiin pitkällä sauvalla tai fyysisesti (esimerkiksi saporosta) kiinni pitämällä. Kuvan astutustelineessä oli huomioitu emakoiden vaihtelevat koot ja edessä olevaa porttiosaa oli mahdollista siirtää emakoiden pituuden mukaan. Kuvassa näkyvä säkkikangas tuli emakon mahan kohdalle, ja sitä käytettiin kannattelemaan emakkoa karjun painon alla. Osassa astutustelineitä säkin takana eli emakon takajalkojen kohdalla oli vielä erillinen palikka tai mekanismi, joka esti sian liikkumisen taaksepäin.⁵²³ Vaikka kyse oli käytännössä pakkokeinosta, ei emakoiden voida ajatella olleen kokonaan ilman mahdollisuuksia ilmaista vastarintaa. Kuten hevosia tutkinut historiantutkija Sandra Swart on osoittanut, vastarinnan muodot voivat olla myös hyvin arkipäiväisiä ja pieniä. Esimerkiksi hevonen, joka satulavyötä kiristettäessä luimistaa korvansa ja paljastaa hampaansa, ilmaisee varsin selkeästi tilanteen olevan epämiellyttävä.⁵²⁴ Myös sialla on lukuisia keinoja ilmaista negatiivisia tunnetiloja: paikalleen jähmettyminen, erilaiset korvien ja hännän asennot, kimeät ja korkeat äännähdykset sekä ulostaminen ja virtsaaminen ovat kaikki merkkejä kielteisestä suhtautumisesta tilanteisiin tai asioihin.⁵²⁵

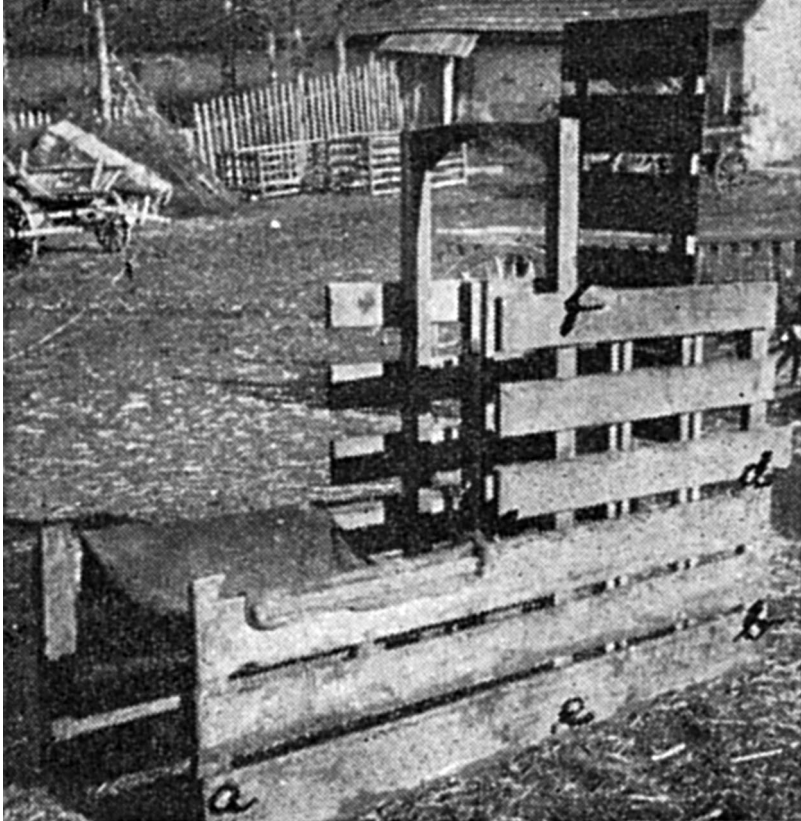
Kun karjun etujalkojen kannatteleamiseen tarvittiin kaksi ihmistä, astutustelinettä oli mahdollista käyttää yhden ihmisen voimin. On kuitenkin muistettava, että työn helpottuminen oli suhteellista: sekä kaupallistumiskehitys että siihen kytkeytynyt sianjalostus kasvattivat ihmisen osallisuutta suhteessa sikojen lisääntymisen käytäntöihin. Astutustelineen kaltaisten ratkaisujen kehittyminen onkin nähtävä osana oman aikansa pyrkimyksiä tehostaa sikataloutta. Vaikka kehitys kohti teollista ja intensiivistä maataloutta mielletään monesti kiihtyneeksi vasta toisen maailmansodan jälkeen, työtä helpottavien ja tehokkaampien menetelmien tuloa maatalouteen – myös sikatalouteen – voidaan hahmottaa pidemmältä ajalta. Maatalouden moderni-

⁵²³ Zeller 1918, 2–3; A. V. A. 1930a, 736; A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 905–906; Salokangas 1933, 226.

⁵²⁴ Swart 2022, 26–27.

⁵²⁵ Reimert et al. 2013, 48.

saation keskeisiksi kehityskuluiksi voidaan laskea koneellistuminen, teknologisoitumiseen, tehostuminen, erikoistuminen, tieteen ja tutkimuksen roolin kasvu sekä toiminnan skaalan kasvu esimerkiksi tilakokojen muodossa.⁵²⁶

Kuva 13. Astutusteline. Lähde: A. V. A. 1930a, 736.

Astutusteline on erinomainen esimerkki yksittäisestä ratkaisusta, jossa ristesivät modernisaation eri kehityskulut. Teline oli apuväline, jonka operoimiseen katsottiin tarvittavan vähemmän ihmistyötä, mutta sen tehokkuus ei syntynyt yksin työn helppoutumisesta, vaan teline tehosti myös sikojen kehojen käyttöä. Sillä voitiin pyrkiä esimerkiksi varmistamaan, että ominaisuuksiltaan hyvä karju sai mahdollisimman paljon jälkeläisiä. Hyvän karjun määritelmä oli entistä riippuvaisempi tieteellisestä tutkimuksesta, joka auttoi selvittämään esimerkiksi taloudellisesti arvokkaimpia eli tuottavimpia sikasukuja ja niiden yksilöitä.⁵²⁷

⁵²⁶ Hardeman & Jochemsen 2012, 659.

⁵²⁷ Kts. tieteellisestä koetoiminnasta Jalava 2024.

Suomessa astutusteline nähtiin erityisesti kookkaiden karjujen käytön jatkumisen mahdollistajana ja se oli telineen käytön keskeisiä syitä myös muualla, kuten esimerkiksi Ruotsissa, Tanskassa tai Yhdysvalloissa.⁵²⁸ Yksityiskohtainen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että telineen merkitykset olivat moninaisemmat kuin yksin kookkaiden yksilöiden käytön jatkuminen tai pienikokoisten emakoiden loukkaantumisen riskin vähentäminen. Yhdysvalloissa, jossa kaupallisesti valmistettuja astutustelineitä mainostettiin eläinjalostuslehdissä jo 1900-luvun alussa, astutustelineen käyttöä perusteltiin emakoiden tiinehtymisen varmistamisella, jolloin teline miellettiin osaksi sikojen asianmukaista ja käytännöllistä käsittelyä astutustilanteessa. Astutuksen epäonnistuminen nähtiin isona taloudellisena menetyksenä. Astutustelineestä tuli väline, jolla myös vaikeaksi mielletty emakot saatiin astutetuksi ihmisen valitsemalla karjulla, eli teline katsottiin erityisen hyödylliseksi esimerkiksi sellaisten emakkojen kohdalla, jotka eivät kiimasta huolimatta hyväksyneet karjua. Emakoiden torjuvan käyttäytymisen ajateltiin myös heikentävän karjun astumishalukkuutta.⁵²⁹ Emakoiden torjuva käyttäytyminen ei ollut mitenkään tavaton ongelma, ja tälle oli myös sikojen keskinäisistä suhteista kumpuavia syitä, joita tuon esiin myöhemmin tässä luvussa.

Vaikka Suomessa astutusteline oli 1930-luvulle tultaessa keino hyvän karjun käyttöään pidentämiseen, telineen merkitystä emakon hallinnassa ei voida kieltää, sillä se liittyi keskeisesti astutustelineen ideaan ja oli olennainen osa sitä, vaikka telinettä ei olisi ensisijaisesti käytetty emakon käyttäytymiseen liittyvin motiivein. Merkitys emakon käyttäytymisen hallinnassa näkyi jo 1940-luvulla, jolloin Suomesakin kirjoitettiin, että ”jos emakko pelkää karjua eikä pysy paikoillaan, on parasta käyttää apuna astutustelinettä.”⁵³⁰ Tällöin kyse ei ollut enää yksinomaan emakon tukemisesta fyysisesti isomman ja raskaamman karjun alla, sillä tämä oli mahdollista toteuttaa myös ilman erillistä astutustelinettä esimerkiksi pelkän säkkikankaan avulla. Säkki oli siinä tapauksessa emakon mahan alla aivan kuten astutustelineessä, mutta sitä kannateltiin molemmilta puolilta ihmisen toimesta.⁵³¹ Astutusteline oli innovaatio, joka perustui astutustilanteen mahdollisimman kokonaisvaltaiseen hallintaan ja järjestelyyn, eli lisääntyminen optimoitiin ihmisen ja tilallisten järjestelyjen yhteispelinä. Lyhyessä, noin nelisivuisessa yhdysvaltalaisessa tiedonantolehtisessä astutustelinettä mainostettiin keksintönä, joka oli sovitettavissa erikokoisille emakoille – näin voitiin mahdollistaa mahdollisimman ”luonnollinen” asento parhaan

⁵²⁸ Kts. esimerkiksi Zeller 1918, 3; Hossola 1923, 47; A. S. [Aarne Salokangas] 1932, 905; Hellberg 1961, 77–78.

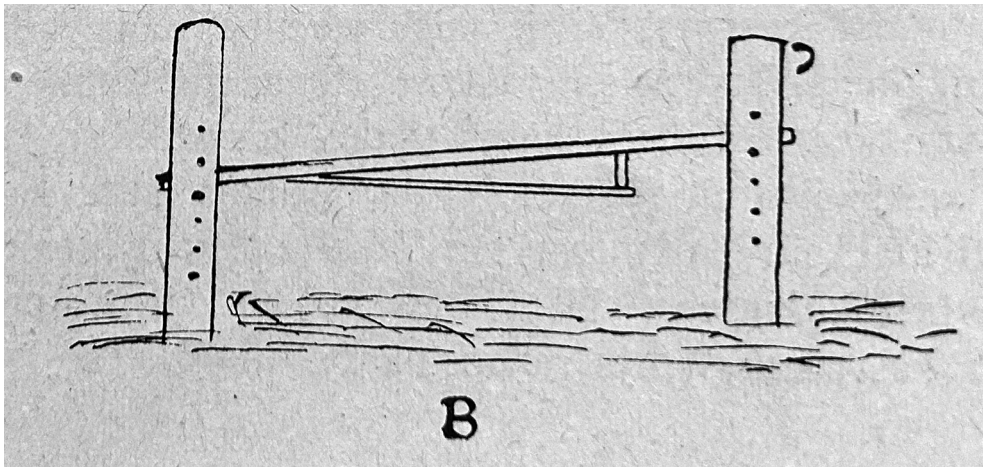
⁵²⁹ Zeller 1918, 3. Kts. myös Rosenberg 2016, 62.

⁵³⁰ A. Salokangas 1943, 10.

⁵³¹ Salokangas 1937, 97; H. 1938, 32.

tuloksen saavuttamiseksi.⁵³² Tätä sovitettavuutta voidaan nähdäkseni pitää erityisen selkeänä merkinä siitä, että telinettä tarjottiin kokonaisvaltaiseksi avuksi astutuksen ongelmiin. Astutustelineessä koko astumisen akti kirjaimellisesti järjesteltiin sikojen kehojen asennosta alkaen. Samalla sen avulla saatiin hallintaan ihmisen näkökulmasta ei-toivotusti käyttäytyvät emakot.

Astutustelineet olivat vaihtelevan kokoisia ja näköisiä, kuten huomataan **kuvasta 14**, mutta toimintamekanismit muistuttivat läheisesti toisiaan. Kuvan 14 telineessä oli käytetty säkin sijaan erillistä astutuslavaa, jota pystytettiin nostamaan tarpeiden mukaan. Toisin kuin kuvan 13 telineessä, tässä telineessä emakon liikkumista ei estetty molemmista päistä, vaan emakko sidottiin kiinni lavaan selän yli menevällä köydellä. Telineestä huomautettiin vielä erikseen, että sen eri osia oli pyörästetty, jotta siat eivät loukkaisi itseään mahdollisiin teräviin osiin.⁵³³ Merkille pantavaa on, että astutusteline ei kertoman perusteella kuitenkaan ollut automaattinen ratkaisu jokaiseen astutukseen, vaan sen käyttö oli tilannekohtaista ja rajattua.

Kuva 14. Astutustelinemalleja oli monenlaisia. Kuvan teline oli käytössä Esterböllensiansiitoskeskuksessa Tanskassa. Lähde: Hossola 1923, 47–48.

Astutustelineiden kuvat ja esittelyt 1920- ja 1930-lukujen lehdissä olivat tarkoitukseltaan valistavia ja kuuluivat osaksi yleistä sianhoidollista ja sikataloudellista valistustyötä, jota tehtiin sekä Sianjalostusyhdistyksen omissa lehdissä että laajemmin maatalousalan lehdissä. Havainnollistavat kuvat auttoivat hahmottamaan astutustelineen periaatetta, ja kuvien yhteyteen liitettiin monesti vielä astutustelineen eri

⁵³² Zeller 1918, 3.

⁵³³ Hossola 1923, 47–48.

osien tarkat mitat, joita soveltamalla sianomistaja saattoi itse rakentaa tilalleen astutustelineen. Kirjoitukset astutustelineisiin liittyen olivat kuitenkin 1920- ja 1930-luvun Suomessa yksittäisiä verrattuna esimerkiksi sikalarakennusten uudistamisiin ja sikalatiloihin Astutustelineessä oli potentiaalia ja se sujahti siankasvatuksen keinovalikoimaan viimeistään 1930-luvulla, mutta sen käytännön merkitys esimerkiksi karsinatioissa tapahtuneiden astutusten rinnalla oli vähäisempi. Sellaisenaan telineet ja niiden koettu käyttökelpoisuus kuitenkin kuvasivat sitä, kuinka intensiivisesti sikojen lisääntymiseen oltiin tehokkuuden ja talouden nimessä valmiita puuttumaan, mikäli olosuhteet niin edellyttivät.

Apuvälineet ja sikojen sekä ihmisten erilaiset intressit

Astutustelineen kaltaiset ratkaisut ja syyt, joilla telineen käyttöä perusteltiin, tuovat välillisesti esiin myös sikojen kokemusmaailmaa ja sitä, kuinka sikojen (ihmisen näkökulmasta) ei-toivottua käyttäytymistä tai kehoa oli tarpeen hallita. Historiantutkija Sandra Swart on todennut, että eläinten kontrolloinnin välineet kertovat, kuinka tietty yhteiskunta on tiettyssä ajassa suhtautunut eläinten toimijuuteen.⁵³⁴ Oli tilanteita, joissa emakko ei kiimasta huolimatta hyväksynyt karjua. Jokainen tällainen tilanne oli tietenkin yksilöllinen ja siihen vaikuttaneita tekijöitä oli useampia. Jo 1970-luvulla suoritettussa sikojen käyttäytymistä koskeneessa tutkimuksessa todettiin, että sikojen luontaiseen, parittelua edeltävään kosiskelukäyttäytymiseen kuuluu karjun ja emakon keskenään suorittamia liikesarjoja, ääntelyä sekä haistelua, joiden päätteeksi astuminen tapahtuu.⁵³⁵ Myöhemmät tutkimushavainnot tukevat myös sitä, että kaikki karjut eivät ole kiinnostuneita kaikista emakoista ja kaikki emakot eivät ole kiinnostuneita kaikista karjuista – sioilla on parinvalinnassa myös yksilöllisiä mieltymyksiä.⁵³⁶ Esimerkiksi Tanida et al. julkaisemassa tutkimuksessa todettiin maanviljelijöiden havainneen, että osa karjuista ei osoittanut kiinnostusta tai huomiota tiettyjä emakoita kohtaan ja vastaavasti osa emakoista lähinnä ärsyyntyi tiettyjen karjujen yrityksistä liehitellä – ja toisaalta joidenkin karjujen ja emakoiden välillä kosiskelun eleitä oli keskivertoa enemmän.⁵³⁷

⁵³⁴ Swart 2022, 26.

⁵³⁵ Signoret et al. 1975, 295–329. Kts. myös D’Eath & Turner 2009, 25. Huomio tutkimusten iästä: D’Eath ja Turner ovat kirjoittaneet sikojen hyvinvointia käsittelevään teokseen *The welfare of pigs* (2009) luvun sikojen luontaisesta käyttäytymisestä ja koonneet aihetta käsittelevää tutkimusta yhteen. Esimerkiksi sikojen parittelun osalta, mutta myös monen muun osa-alueen kohdalla on huomattava, että moni perustutkimus sikojen käyttäytymisestä on tehty jo 1970- ja 1980-luvuilla, osa tätäkin varhemmin ja osa hieman myöhemmin.

⁵³⁶ Signoret et al. 1975, 295–329; Tanida et al. 1991, 13–14; 18–19.

⁵³⁷ Tanida et al. 1991, 13–14.

Se, missä määrin olosuhteet mahdollistivat 1900-luvun alussa sekä emakkoa että karjua miellyttävän kohtaamisen, vaihteli. Esimerkiksi karsinatilassa tai pihamaalla edellä mainitut eleet olivat todennäköisemmin toteutettavissa, mutta astutustelineen kaltaisessa ratkaisussa tilanteen dynamiikka muuttui huomattavasti selvemmin. Käyttäytymisen näkökulmasta astutusteline rajoitti etenkin emakon toimintaa, sillä karju saattoi haistella ja kosketella myös telineessä seisonutta emakkoa, mutta emakko ei saanut juurikaan kontaktia karjuun. Yhtä lailla ongelma, jossa kaikki emakot eivät kiimassakaan hyväksyneet karjua, saattoi johtua yksinkertaisesti siitä, että karju ei ollut jokaiselle emakolle mieleinen.

Ihmisen suorittama jalostusvalinta ja sikojen omat mieltymykset olivatkin kaksi eri asiaa ja täten potentiaalinen konfliktitilanteiden osatekijä. Esimerkiksi karjua kohtaan osoitettu haluttomuus tai pelko olivat konkreettisia tunnekokemuksia, mutta niiden myötävaikutuksella syntynyt käyttäytyminen vaikeutti ihmisen näkökulmasta katsottuna järjestelmällistä ja tehokasta jalostus- ja kasvatustoimintaa ja vaati uusia tilallisia hallinnan keinoja. Ihmisen valinta ei voinut kumota sikojen omia, keskinäisiä mieltymyksiä, mutta se saattoi tehokkaasti estää näiden mieltymysten toteutumisen, eli omaehtoinen parinvalinta ei käytännössä ollut sioille enää mahdollista jalostuksen kehittyessä. Pihalla tai karsinatiloissa sioilla oli vaihtelevia edellytyksiä vaikuttaa siihen, etenikö tilanne astutuksen kaltaiseen aktiiviseen tilanteeseen valikoituneiden yksilöiden välillä, mutta astutusteline muutti tilannetta etenkin emakon osalta niin merkittävästi, että emakon omaehtoisen toiminnan mahdollisuudet hiipuivat lähes olemattomiin.

Vaikka astutustelineestä oltiin tietoisia, sitä ei välttämättä valittu käyttää. Esimerkiksi Tuittulan karjuosuuskunnan sikalassa pienikokoisia emakoita tuettiin pelkästään säkkikangasta käyttämällä, ja astutustelineen käyttämättä jättäminen oli käytännön sanelema valinta: ”Teline vaatii liian suuren tilan, ja toiset siat pelkäävätkin sitä.”⁵³⁸ Tällöin teline koettiin ihmisten toimesta epäkäytännöllisenä, ja toisaalta myös sikojen reaktiot kertovat yksilöllisistä tavoista kokea uusia teknisiä ratkaisuja ja osaltaan haastoivat käsitystä astutustelineestä käytännöllisenä ratkaisuna astutuksen ongelmiin. Telineen torjuminen liian isona välineenä on myös erinomainen esimerkki siitä, miten uudet käytännöt suhteutuivat ”vanhaan” tilaan – ne saattoivat olla täysin epäkäytännöllisiä, mikäli rakennukset ja eläinmäärät eivät (vielä) vastanneet uusia tarpeita ja isomman skaalan toimintaa, toisenlaista tilaa.

Karjuosuuskuntien välillä oli kuitenkin eroja, ja astutusteline voitiin nähdä myös osuuskunnan valttina. Sosiologi Adrian Franklin on huomauttanut, kuinka modernisaatio tuotti maatalouteen entistä erikoistuneempaa mekanisaatiota, kuten lypsykoineita ja leikkuupuimureita, ja kuinka uudet keksinnöt ja niiden omaksuminen tuotti-

⁵³⁸ H. 1938, 32–33.

vat kilpailuetua käyttäjilleen.⁵³⁹ Esimerkiksi Kauhajoen karjuosuuskunta mainosti paikallisessa lehdessä, että heidän sikalassaan oli käytössä astutusteline, jonka avulla onnistuivat myös pienikokoisten emakkojen astutukset.⁵⁴⁰ Näin laajennettiin karjun soveltuvuutta eri emakoille ja pyrittiin lisäämään karjun käyttöä. Samalla astutustelineen mainostaminen osuuskunnan erikoisuutena oli Franklinin kuvailemaa mekanisaatiokehitystä, uuden omaksumista ja sen tuomaa kilpailuetua, jolla voitiin parantaa oman karjuosuuskunnan asemaa.

3.3 Porsimisen tilat ja porsiminen käytäntönä

Porsiminen oli yksi siitosemakoiden elämään keskeisimmin kuuluneista tapahtumista, joka toistui noin kaksi kertaa vuodessa useamman vuoden ajan. Hyvä hedelmällisyys oli tärkeä kriteeri siitossikojen valinnassa ja jalostus ohjasi suosimaan emakoita, jotka synnyttivät runsaslukuisia pahnueita sekä imettivät ja hoitivat porsaitaan hyvin.⁵⁴¹ Näin ollen porsimiskarsinat eivät olleet ainoastaan tiettyjä ominaisuuksia sisältäneitä tiloja, joista muodostui emakoiden porsimispaikkoja, vaan porsimiskarsina tilallisen järjestelyn muotona myös asetti emakot tietynlaiseen rooliin.⁵⁴² *Sianhoidon oppaassa* vuonna 1930 neuvottiin ehdottomasti hävittämään ”pieniä, epätasaisia pahnueita synnyttävät ja huonomaitoiset emakot”⁵⁴³, mikä osaltaan viittaa siihen, miten porsivan emakon roolin huonosti täyttäneet yksilöt pyrittiin nopeasti poistamaan sikala- ja karsinatiloista sinne sopimattomina. Jalostusvalintojen lisäksi lukuisat porsimiseen liittyneet käytännöt pyrkivät turvaamaan mahdollisimman monen porsaan selviytymisen joko lihotussiaksi tai uudeksi siitossiaksi. Tässä luvussa käsittelen porsimista elettyinä käytäntönä, joka oli kompleksisten, monilajisten suhteiden summa.

3.3.1 Kyhnyttelyä ja sian pesua – emakot ja porsimiseen valmistavat hoidon käytännöt

Riittävä, tarpeen ja tilanteen mukaan vaihteleva ravinto sekä tarhan tai laitumen tarjoama liikunta olivat esimerkkejä hoidosta, joka edesauttoi niin tiinehtymistä, tiineyden aikaista terveyttä, porsimista kuin imettämistäkin, mutta etenkin porsimisajan kohdan läheisyyteen kuului yksityiskohtaisempia hoitotoimenpiteitä, jotka valmistelivat emakkoa yksinomaan porsimistilannetta varten. Näihin toimiin lukeutuivat

⁵³⁹ Franklin 1999, luku 7. [E-kirja, ei sivunumeroita.]

⁵⁴⁰ Ilmoitus Romeo-karjun luovutuksesta astutukseen, *Kauhajoen kunnallislehti*, 18.12.1930, 4.

⁵⁴¹ Hossola 1930, 6–7.

⁵⁴² Kts. rooleista esim. Philo 1995.

⁵⁴³ Hossola 1930, 7.

muun muassa totuttelu hoitajan läsnäoloon, emakon pesu ja karsinatilan puhtaudesta huolehtiminen.

Ihmiseen luottava emakko – ihmisten ja sikojen välisten suhteiden muotoutuminen

Tottuminen hoitajan läsnäoloon oli tärkeää, sillä sianhoitaja oli usein paikalla porsimistilanteessa ja osallistui paikoin aktiivisesti sen eri vaiheisiin, jolloin emakon oli myös koettava ihmisen läsnäolo tarpeeksi turvallisena. Hoitajan ja hoidettavien sikojen välinen hyvä suhde ei rajoittunut yksin siitossikoihin, vaan sitä voitiin yleisemmin edellyttää osana hyvää sikojen ja laajemmin kotieläinten, hoitoa. Yrjö Collan kirjoitti *Sianhoidon oppikirjassa* vuonna 1916, että ”sikoja on aina ystävyydellä ja lempeydellä kohdeltava”⁵⁴⁴ ja agronomi Toivo Hossolan *Sianhoidon oppaassa* vuonna 1930 oli tehty vielä lisäys, jonka mukaan ”sikoja on aina kohdeltava lempeästi, annettava niille nimet ja kutsuttava niitä omalla nimellään.”⁵⁴⁵ Hyvällä kohtelulla voitiin parantaa sikojen käsiteltävyyttä sekä tehdä niistä säyseämpiä ja turvallisempia hoidettavia ihmisille. Se, kuinka paljon sikoja niiden elinaikana käsiteltiin, oli riippuvainen myös sian asemasta – esimerkiksi siitossikojen pitoon kuului enemmän toimenpiteitä, joissa ihmisen läsnäoloa ja käsittelyä ei voinut välttää. Tällaisia tilanteita olivat muun muassa näyttelyt, astutukset ja porsimiset. Porsimistilanteen ja porsivan emakon käsittelyn tärkeyttä kuvastaakin ohje, jonka mukaan: ”Hoitajan tulee pyrkiä hyviin väleihin hoidokkinsa kanssa. – Erityisen tärkeätä on suostutella pian porsivia emakkoja, jotta niitä on sitten porsieissa helppo käsitellä.”⁵⁴⁶ Porsimistilanne oli erityislaatuinen suhteessa siihen, kuinka paljon ja millaista käsittelyä sikojen tuli hyväksyä.

Positiivisen suhteen luominen emakoihin tapahtui päivittäisten hoitotoimenpiteiden kautta. Yksi tällainen luottamusta herättänyt toimi oli sikojen ruokkiminen – jopa siinä määrin, että ruokkijan voitiin katsoa soveltuvan parhaiten myös porsittamaan sikaa.⁵⁴⁷ Ruokintatilanteet olivatkin erinomaisia luottamuksen luonnin hetkiä useammasta eri syystä. Kaikista sianhoidon päivittäisistä rutineista ruokinta oli useimmin toistuvaa, sillä aikuinen siitosemakko ruokittiin noin kaksi tai kolme kertaa päivässä.⁵⁴⁸ Se oli toimi, jonka myötä sioilla oli säännöllinen kontakti ihmiseen. Säännöllisyyden lisäksi yhtä tärkeää oli kontaktin luonne: ruokinnan oli oltava emakoille positiivinen tapahtuma, jotta ruokkijasta saattoi syntyä hyvä ja ajan myötä

⁵⁴⁴ Collan 1916, 80.

⁵⁴⁵ Hossola 1930, 58.

⁵⁴⁶ Salokangas 1937, 76.

⁵⁴⁷ Pajunen 1934, 113.

⁵⁴⁸ Salokangas 1937, 56.

luottamusta herättävä mielikuva. Ruokintatilanteissa oli muitakin luottamusta edistäviä tekijöitä, sillä tilanteissa ei aina ollut kyse yksin ruuan tarjoamisesta. Ruuan lisäksi hoitaja pystyi omalla käyttäytymisellään lisäämään positiivisten miellelyhtymien syntymistä ruokkijan ja ruokittavien sikojen välille. Juttelu, kyhnyttely sekä rauhallinen käyttäytyminen olivat kaikki keinoja, joilla ihminen saattoi edesauttaa hyvän suhteen syntymistä. Näin emakot eivät ainoastaan oppineet yhdistämään ihmistä positiivisiin seurauksiin, vaan ne tottuivat myös ihmisen läsnäoloon ja kosketukseen. Vastaavaa toimintaa oli mahdollista harjoittaa myös muiden hoitotoimenpiteiden yhteydessä.⁵⁴⁹

Läsnäolon tapoja oli useita ja niillä oli myös oma tilallinen ulottuvuutensa – olennaista kuitenkin oli ihmisen ja sian jakama sama tila ja samassa tilassa oleminen. Läsnäolon intensiivisyys saattoi olla varsin vaihtelevaa, sillä oli eri asia olla läsnä sikalarakennuksessa ja olla läsnä karsinatilassa. Läsnäolo on hyvä ymmärtää myös fyysistä läsnäoloa, kuten kosketusta, laajempaa kokonaisuutena. Samassa rakennuksessa ihminen oli fyysisesti etäämmällä, mutta silti epäilemättä läsnä, jos ajatellaan myös ihmisen fyysisen läsnäolon tuottamia vaikutuksia, kuten erilaisia ääniä tai hajuja. Toisaalta voidaan ajatella, että sikala rakennuksena oli ihmisen materiaalista läsnäoloa sikojen kokemusmaailmassa ihmisen oman, kehollisen olemassaolon lisäksi, ja rakennus jäseni osaltaan muiden läsnäolon muotojen toteutumista sikojen ja ihmisten välillä. Ajattelen, että sikalarakennus oli kuin ihmisen läsnäolon reunaehto: ilman sitä moni muu läsnäolon muoto, kuten samassa tilassa oleminen tai sian koskettaminen ei olisi välttämättä toteutunut ollenkaan.

Yllä olevalla voidaan tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että ihminen loi monta erilaista läsnäolon tasoa alkaen konkreettisesti rakennuksesta, jossa siat fyysisesti elivät. Rakennuksen sisällä sian tila oli ensisijaisesti karsinatila, mikä jo osaltaan johti siihen, että ihmisen tullessa samaan tilaan sikojen oli fyysisesti mahdotonta olla kaukana ihmisestä. Näin rakennus itsessään tuotti tietynlaista ihmisen läsnäoloa sikojen elämään, ja tällöin esimerkiksi sian totuttaminen ihmisen fyysiseen kosketukseen tapahtui tilassa, joka itsessään jo edusti ihmisen vahvaa läsnäoloa –tilat rakentuivat siten, että ihmisen oli mahdollista tulla sian tilaan, mutta sian oli käytännössä mahdotonta poistua tilasta omaehtoisesti. Vaikka läsnäoloon totuttaminen tarkoitti sianhoidon kontekstissa sian totuttamista siihen, että ihminen oli sian kanssa samassa tilassa ja pystyi koskettamaan sitä, karsinatila ja laajemmin koko sikalarakennus on nähtävä yhtenä osana tätä prosessia. Kun hoitaja tuli karsinatilaan esimerkiksi putsaamaan karsinaa, mitä pidettiin yhtenä keinona totuttaa emakkoa hoitajan läheiseen läsnäoloon, kyse oli tapahtumasta, jossa karsinassa ollut sika, sen hoitaja ja tila it-

⁵⁴⁹ Pikkukarjanhoitajan tehtävät myöhemmin keväällä ja alkukesästä 1912, 85; Collan 1916, 77; Salokangas 1937, 76.

sessään toimivat vuorovaikutteisessa suhteessa.⁵⁵⁰ Pelkkä karsinassa toimiminen ei tietenkään tarkoittanut sitä, että tilanne tai hoitotoimenpide oli sialle lähtökohtaisesti miellyttävä. Esimerkiksi karsinan putsaminen saattoi vaikuttaa myös suhteita huonontavasti, mikäli ihminen käyttäytyi arvaamattomasti tai aiheutti muuten toiminnallaan negatiivisia mielleyhtymiä:

Kun siat eivät joudu samalla tavalla ja samassa määrässä hoitajiensa käsiteltäviksi kuin lehmät, tulevat ne helposti aroiksi ja vauhkoiksi. Karsinoita puhdistettaessa sikoja lisäksi usein hätyytetään lyömällä niitä luudalla tai lantalapiolla, mikä ei suinkaan lähennä hoidokkia ja hoitajaa toisiinsa.⁵⁵¹

Kuten yllä olevasta lainauksesta huomataan, sikojen jokapäiväiset hoitotoimenpiteet eivät välttämättä vaatineet läheistä käsittelyä, vaan sellaiset asiat, kuten ruokinta ja karsinan putsaus oli mahdollista suorittaa myös ilman erityistä kontaktia itse eläimeen – toisin kuin esimerkiksi lehmien hoidossa, jossa jo lypsyn onnistuminen vaati toimivaa, läheistä suhdetta lehmään, ja lehmän oli totuttava ihmisen tapoihin koskea ja käsitellä sitä.⁵⁵² Koska hoitotoimet eivät edellyttäneet kontaktia, ihmisen oli rakennettava sitä itse osana toimenpiteitä ja osattava nähdä se merkityksellisenä toimintana. Toisaalta lainauksessa käsitelty tapa häytyttää sikoja kauemmaksi kertoo paljolti siitä, että kontaktin hakeminen ei ollut yksipuolista toimintaa, vaan karsinatilassa myös sika itse saattoi olla aloitteellinen osapuoli ja hakeutua ihmisen lähelle. On huomattava, että siat ovat tyypillisesti erittäin uteliaita ja tutkivat mielellään uusia alueita ja asioita, joten myös karsinassa oleva ihminen voi nopeasti muuttua sian uteliaisuuden ja mielenkiinnon kohteeksi.⁵⁵³ Puhelemalla ja rapsuttelemalla ihminen saattoi vahvistaa sian uteliaisuudesta syntyneitä aloitetta, mutta yhtä lailla kohtaaminen saattoi määritellä sian ja hoitajan välisille suhteille toisenlaisen suunnan, mikäli ihminen reagoi esimerkiksi lainauksessa mainitulla tavalla ja löi sikaa.

Tottuminen ihmisen fyysiseen läsnäoloon, liikkeeseen ja toimintaan karsinatilassa siten, että sika saattoi luottaa ihmiseen ja kokea tämän miellyttävänä, mahdollisti jälleen uuden läsnäolon tason: fyysisen kosketuksen. Porsimisen kannalta emakon tottuminen ihmisen läsnäoloon tilassa oli tärkeää, mutta yleisesti ottaen pidettiin yhtä tärkeänä, että emakko oli tottunut myös ihmisen kosketukseen, sillä se oli toisinaan välttämätöntä. Emakoiden tapauksessa kosketuksen laatu ei tarkoittanut pelkästään selän rapsuttamista tai kyhnyttämistä, ja sitä kautta tapahtuvaa kiintymyssuhteen luomista, vaan osa kosketuksista oli merkitykseltään moninaisempia.

⁵⁵⁰ Pikkukarjanhoitajan tehtävät myöhemmin keväällä ja alkukesästä 1912, 85.

⁵⁵¹ Salokangas 1933, 226.

⁵⁵² Kts. esimerkiksi Kaarlenkaski 2019.

⁵⁵³ Rydhmer & Canario 2014, 398.

Yksi tällainen kosketuksen muoto oli emakon nisien tunnustelu, ja sillä oli hyvin käytännönläheinen tarkoitusperä: se oli keino totuttaa emakkoa tulevien porsaiden imettämiseen. Paikoin tätä kutsuttiinkin emakon ”valmentamiseksi” porsimista varten. Etenkin ensimmäistä kertaa porsivien emakoiden kohdalla riskiksi voitiin katsoa yleinen kokemattomuus ja sen mahdolliset seuraukset, kuten esimerkiksi imettämisen vaikeudet. Vatsan alueen ja nisien koskettelu jäljitteli porsaiden tuntua, ja voitiin ajatella, että emakko oli rauhallisempi imettäjä, kun se oli jo ehtinyt tottua siihen, että sen nisiä vedettiin ja kosketeltiin. Ihminen hyötyi nisien koskettelusta myös muilla tavoin, sillä se mahdollisti esimerkiksi lähestyvän porsimisen ennakkoinnin – nisiä voitiin puristaa ja lypsää, ja jos ne tihkuivat maitoa, porsimista voitiin odottaa tapahtuvaksi hyvin pian.⁵⁵⁴

Hoitajan ja sian välistä hyvää suhdetta korostettiin erityisen paljon juuri porsimisen yhteydessä eikä syyttä, sillä siat käyttäytyivät tutun ja vieraan ihmisen läsnä ollessa eri tavoin – toisin sanoen sikojen oma käytös osoitti, minkälaisia miellelyhtymiä läsnä olevasta ihmisestä syntyi ja miten ne esimerkiksi kokivat ihmisen kanssa samassa tilassa olemisen. Selvät merkit siitä, että vieraan ihmisen läsnäolo vaikeutti porsimistilannetta ja vaikutti emakon käyttäytymiseen, luettiin vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa*:

Syrjäisiä ihmisiä ei saa porsimisaikana olla sikalassa, sillä niitä peläten ja outoja kasvoja nähdessään ja vieraita ääniä kuullessaan porsiva emakko tulee levottomaksi, ärtyy ja saattaa sitten kiukustuneena syödäkin porsaansa toisen toisensa perästä.⁵⁵⁵

Yllä olevasta lainauksesta huomataan erityisesti porsimistilanteen haavoittuvaisuus. Se oli tilanne, jossa emakko oli tavallista herkempi ulkoisille häiriötekijöille eikä uusien, yllättävien asioiden kokemiseen ollut samanlaisia resursseja kuin ruokinnan tai karsinan siivouksen yhteydessä. Kun sika saattoi esimerkiksi karsinan siivouksen yhteydessä lähestyä ihmistä oman, lajityypillisen ja yksilöllisen uteliaisuutensa rohkaisemana, porsimistilanteessa vastaavaa uteliaisuutta ympäristön uusiin asioihin oli vaikea tai jopa mahdoton tuntea, ja ne muuttuivat potentiaalisiksi stressitekijöiksi. Lainauksesta havaitaan, että vieraan ihmisen vaikutuksia ei välttämättä koettu yksin sen kautta, että he olisivat tulleet fyysisesti sian lähelle – uusien, vieraiden äänien kuuluminen tilassa saattoi yhtä lailla lisätä emakon levottomuutta ennen porsimista. Tuttuus ja tottuminen olivatkin läsnä useammassa eri yhteydessä: oli tuttu kosketus,

⁵⁵⁴ Pikkukarjanhoitajan tehtävät myöhemmin keväällä ja alkukesästä 1912, 85; Ilkka 1912, 126–129; Collan 1916, 77; Salokangas 1933, 226–227; A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 303.

⁵⁵⁵ Ilkka 1912, 126.

oli tutun hoitajan läsnäolo, oli tuttu karsina. Vieras ihminen rikkoi läsnäolollaan tätä kaavaa ja muodosti sikalutilaan potentiaalisen riskitekijän – etenkin, jos vieraan ihmisen tavat olla tilassa poikkesivat siitä, mihin emakko oli aikaisemmin tottunut.

Porsivan emakon kokemaa pelkoa ja stressiä on tutkittu nykypäivänä, ja vastaavanlaiset havainnot ovat tuttuja myös näissä yhteyksissä. Ennen porsimista koetun stressin vaikutukset ovat kauaskantoiset: porsiminen on hitaampaa, porsaita kuolee synnytyksen aikana ja osa porsaista kärsii hapenpuutteesta. Vastaavasti positiiviset ihmiskontaktit ennen porsimista vaikuttavat stressiä alentavasti: ihmisen läsnäolo herättää vähemmän pelkoa, emakkoa on helpompi käsitellä ihmisen toimesta, porsaat syntyvät nopeammin, ja aggressiivinen käytös omia porsaita kohtaan vähenee. Ennen porsimista koettu stressi voi syntyä esimerkiksi äkillisistä äänistä tai huonoista tai neutraaliksi jääneistä ihmiskontakteista. Etenkin jälkimmäinen on merkille pantava huomio, kun pyritään pohtimaan sikojen ja ihmisten välisiä suhteita ja niiden moninaista ilmenemistä myös menneisyyden konteksteissa. Tutkimuksissa tällaiset neutraalit kohtaamiset oli määritelty tilanteiksi, joissa eläimiä käsiteltiin mahdollisimman vähän ja kohtaamiset rajoittuivat perushoitotoimenpiteisiin, kuten ruokintaan ja karsinan siivoukseen. Tällaisten sikojen pelkoreaktio oli kuitenkin voimakkaampi kuin hyviä ihmiskontakteja kokeneilla sioilla, eli ihmisen yhtäkkinen läheisyys oli koetuista hoitotoimenpiteistä huolimatta stressaava tekijä.⁵⁵⁶

Tutkimukset osaltaan tukevat tulkintaa, että hoitotoimenpiteet yksin eivät taanneet hyvää suhdetta sikoihin, vaan ihmisen oli aktiivisesti toimittava positiivisen suhteen syntymistä edistävästi, eli lisättävä esimerkiksi ruokinnan tai karsinan siivouksen yhteyteen hetkiä, jolloin sikaan haettiin kontaktia sekä puhumalla että raputteleamalla. Näin toimimalla ihminen saattoi emakonkin tapauksessa ”voittaa tuon röhkivän ’lapsi-akan’ suosion”.⁵⁵⁷ Se, miten sika koki tutun hoitajan, nähdään esimerkiksi siinä, mitä sika antoi hoitajan tehdä ja miten sika käyttäytyi hoitajan läsnä ollessa. Etenkin porsimistilanteessa emakon luottavaisuus hoitajaa kohtaan näkyi siinä, että se salli ihmisen läsnäolon samassa tilassa, antoi ihmisen käsitellä sitä porsimistilanteessa vaadituilla tavoilla ja hyväksyi sen, että hoitaja käsitteli myös vastasyntyneitä porsaita. Jos vieras ihminen oli mahdollinen stressin lähde ja lisäsi sian levottomuutta, tutun ja luottamuksen ansainneen ihmisen vaikutus saattoi olla varsin päinvastainen – tällöin ihmisen toiminta ei aiheuttanut levottomuutta, vaan osaltaan hillitsi sitä. Kun emakko luotti hoitajaansa tarpeeksi, ihmisen toiminnan mahdollisuudet suhteessa emakkoon kasvoivat myös sellaisissa tilanteissa, kun emakko koki olonsa levottomaksi tai rauhattomaksi. *Sianhoitokirjassa* levottoman emakon rauhoittaminen tapahtui pitkälti hoitajan toiminnalla: rauhatonta emakkoa oli hierottava

⁵⁵⁶ Hemsworth et al. 1986, 309–312; English et al. 1999, 132, 134. Kts. myös Hemsworth & Coleman 2011, 74–76; De Meyer et al. 2020.

⁵⁵⁷ Ilkka 1912, 127.

ja sille oli puheltava rauhoittavasti, ja näitä toimia voitiin pitää niin merkittävänä, että niiden voitiin sanoa toimivan emakon rauhoittamiseksi ”melkein aina”.⁵⁵⁸ Toisaalta on huomattava, että etenkin puhumisen roolia oli vakuuteltava tavan lukijalle:

Moni kenties arvelee, että ”järjettömälle luontokappaleelle” puhelemisesta ei ole mitään apua. Jokainen eläinten hoitaja voi kuitenkin vakuuttaa, että lempeällä äänellä voidaan hyvin usein tyynnyttää ärtyneitä ja kiukustuneitakin eläimiä.⁵⁵⁹

Kyse ei ollut enää yksin sioista ja niiden hoidosta, vaan vastaavat havainnot voitiin ulottaa yleisesti eläinten hoitoon. Eläinten hoidossa hoitajalle kertyi kokemuspohjaista tietoa, jota voitiin pitää perusteena myös tiettyjen toimintatapojen, kuten puhumisen, käytölle. Kokemuspohjainen tieto kytkeytyi tässä tapauksessa tilanteisiin, joissa emakon käyttäytyminen oli havaittavasti muuttunut ihmisen toiminnan myötä. Samalla käyttäytymisen muutos on myös havainnollistava esimerkki hoitajan ja emakon välisestä suhteesta ja siitä, miten se konkreettisesti vaikutti porsimistilanteen kokemiseen. Jalostuksen näkökulmasta kyse oli myös hoitajan ja sian suhteen hyödyllisyydestä: kaikki porsimista helpottavat ja porsaiden sekä emakon kuntoa ylläpitäneet toiminnot olivat arvokkaita. Toisaalta olisi virheellistä tulkita rapsuttelua ja lempeää äänenkäyttöä yksin hyötynäkökulmasta, vaan ne olivat aina kussakin hetkessä myös porsivan emakon kokemia asioita, ja olivat merkityksellisiä emakon omasta kokemusmaailmasta käsin.

Juttelun ja rapsuttelun merkitys ei rajautunut yksin porsiviin emakoihin, vaan useammassakin yhteydessä todettiin suoraan, että siat tykkäsivät siitä, että ihmiset tekivät niin – sian näkökulma nousi näin väistämättä esiin, vaikka se oli ihmisten antamien merkitysten kerrostama. Yksi tällainen kerros oli esimerkiksi tarve saada siat helpommin käsiteltäviksi, jotta niiden päivittäinen hoito, kuten siirto karsinasta tarhaan, sujui mutkattomammin. Kun siat osoittivat pitävänsä ihmisten tavasta toimia tietyllä tavalla, se toi ihmiselle käytännön hyötyä ja perusteita sille, miksi ihmisen kannatti luoda suhdetta sikoihin sellaisilla toimilla, kuten juttelu tai rapsuttelu.⁵⁶⁰ Pelkkä toteamus siitä, että siat pitivät rapsuttelusta ja ihmisen jutustelusta, ei yksinään vielä kerro, minkälaisesta sian käyttäytymisestä kyseiset johtopäätökset tehtiin, mutta se kertoo, että ihminen asettui tulkitsemaan sian käyttäytymistä. Vaikka monissa yhteyksissä viitattiin rapsutteluun ja jutteluun toimintana, josta sika tykkäsi, erillistä kuvausta sian käyttäytymisestä ei useinkaan eritelty sen tarkemmin. *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933 vastaavaan toteamukseen sisältyi kuitenkin kuvaus sian käyttäytymisestä rapsutustilanteessa:

⁵⁵⁸ Ilkka 1912, 129.

⁵⁵⁹ Ilkka 1912, 129.

⁵⁶⁰ Salokangas 1933, 226.

Sianhoito ei tuota hyviä tuloksia, jollei hoitaja huomaa, että hän on tekemisissä elävien olentojen kanssa, jotka odottavat häneltä myöskin huolehtivaa ja hyvitelevää kohtelua. Miten tyytyväisenä porsas röhöttääkään, kun hoitaja sitä joskus kyljeltä kyhnyttelee; se heittäytyy pitkälleen antautuen kokonaan hoitajansa valtaan.⁵⁶¹

Hyvä ja luottavainen suhde kontaktia ottavaan ihmiseen johti siten siihen, että siat saattoivat käyttäytyä tilanteessa silminnähden rentoutuneesti. Kyljelleen kierähtäminen ja mahan paljastaminen rapsutuksille ovat merkkejä tilanteen kokemisesta positiivisena. Maha on myös herkkä ja haavoittuvainen alue, ja sen paljastaminen on usein merkki luottamuksesta. Sikojen tapa keikahtaa kyljelleen vatsarapsutusten saamiseksi on tieteellisessä tutkimuksessa vähäiselle huomiolle jäänyttä käyttäytymistä, mutta tähänastinen tutkimus tukee käsitystä vatsarapsutusten positiivisesta luonteesta. Vatsan alueen rapsuttelun erityisyys mielihyvän ja nautinnon näkökulmasta näkyy myös siinä, että muiden kehonosien rapsuttelu ei tuottanut tutkimuksessa vastaavia aivosähkökäyrän muutoksia kuin mitä vatsan alueen rapsuttelu. Jean-Loup Rault et al. vuonna 2019 julkaisemassa tutkimuksessa tuodaan myös esiin vatsarapsutusten merkitystä niin kutsuttuna arkipäivän tietona, eli videomateriaalia ja arjessa tapahtuneita kohtaamisia sikojen tavasta keikahtaa kyljelleen vatsarapsutusten toivossa on tarjolla paljon.⁵⁶² Kyse on nimenomaan ihmislajin ja sian välisestä käyttäytymisestä. Salokankaan kirjoittama huomio *Sianhoidon käsikirjaan* on mainio esimerkki oman aikansa arkipäivän tiedosta, joka on syntynyt kohtaamisissa sikojen kanssa. Samalla se havainnollistaa, minkälaista käyttäytymistä pidettiin tyytyväisen sian merkkinä ja minkälaiset havainnot käyttäytymisestä mahdollisesti olivat taustalla, kun sikojen viitattiin tykkäävän esimerkiksi rapsutuksista.

Porsimistilanteissa painottui hyvä hygienia

Sekä emakon että emakkoa ympäröivän tilan puhtaudesta huolehtiminen liittyi keskeisesti porsimista edeltäviin toimiin. Puhtaanapitotoimet suhteutuivat siihen, miten karsinoiden hoito oli kulloinkin järjestetty ja millaisessa karsinassa emakko porsii. Yleisesti voitiin kuitenkin ohjeistaa, että emakon karsinan tuli olla porsimishetkellä mahdollisimman puhdas: karsina oli siivottava lähellä porsimisaikaa ja emakolle oli tarjottava puhtaita kuivikkeita, joista tuli karsinassa myös pesäntekomateriaalia.⁵⁶³ Porsivien emakoiden karsinatilassa lannan kertymiseen ei suhtauduttu suopeasti, vaan esimerkiksi *Sianhoitokirjassa* vuonna 1912 opastettiin, että lanta oli poistettava

⁵⁶¹ Salokangas 1933, 223.

⁵⁶² Rault et al. 2019.

⁵⁶³ Salokangas 1933, 227; Salokangas 1937, 78.

porsivien emakoiden karsinasta päivittäin. Toisaalta lannan päälle voitiin vaihtoehtoisesti kasata paksu kuivikekerros ja lisätä puhtaita kuivikkeita riittävän usein, jolloin siat eivät maanneet yksinomaan lannan päällä. Jälkimmäisen tavan hyödyllisyys kuitenkin kyseenalaistettiin, koska kuivikkeita kului tällä menetelmällä paljon ja niiden pysyminen puhtaana ei ollut taattua.⁵⁶⁴ Kuten monen muunkin käytännön kohdalla, toisistaan poikkeavat käytännöt olivat tyypillisiä. Jokapäiväistä putsausta voitiin myös kritisoida siitä syystä, että sekin käytäntönä lisäsi kuivikkeiden kulutusta – esimerkiksi agronomi Salokangas huomautti, että mikäli kuivikkeita käytti riittävän runsaasti, virtsa painui karsinan pohjalle ja kuivikekerros pysyi päältä kuivana eli siinä määrin puhtaana, että niiden päivittäinen vaihtaminen oli tarpeetonta. Puhtaanapidon käytännöillä oli myös yhteys sikalatioissa koettuihin haasteisiin, sillä kuivikkeet olivat keino suojata kylmälle alttiita porsaita, jolloin tiivis kuivikkeiden vaihto voitiin nähdä riskitekijänä porsaiden terveydelle, kun ne altistuivat useammin kylmälle.⁵⁶⁵

Merkittävä osa puhtaudesta muodostui arjen puhtaanapitotoimista ja karsinan sekä laajemmin sikalan rakennusratkaisuista, mutta hygienian osalta vaadittiin usein jo laajempia toimia kuin yksin karsinan (lähes) päivittäistä putsausta. Sikaloihin tai muihin vastaaviin kotieläinrakennuksiin oli suositeltavaa tehdä vuosittaisia suursiivouksia, joiden yhteydessä rakennuksen pinnat putsattiin ja pestiin lattiasta kattoon, desinfioitiin ja kalkittiin. Desinfioinnilla oli merkittävä rooli tarttuvien eläintautien torjunnassa, eli mikäli sikalassa oli kärsitty taudeista, koko sikalan perusteellinen desinfiointi ja kalkitseminen olivat merkittäviä tautia ehkäiseviä toimenpiteitä. Pintojen käsittely kalkkiseoksella tuotti puhtauden ja desinfioivan vaikutuksen lisäksi valoisaa vaikutelman, joka sekin oli uudenaikaisiin rakennuksiin kaivattu piirre. Ajatus, jonka mukaan ”vain puhtaissa ja bakteereista vapaissa suojissa” oli edellytyksiä harjoittaa hyvää kotieläintenhoitoa, kasvoi osaksi myös sikalan ajanmukaista huoltamista.⁵⁶⁶

Porsimiskarsinan puhtaus oli niin merkittävässä roolissa, että sen desinfiointi ja kalkitseminen muodostui omaksi, suositeltavaksi käytännöksi ennen porsimista. Agronomi Toivo Hossola kuvasi vuoden 1930 *Sianhoidon oppaassa* porsimiskarsinan kalkitsemista tapana, joka oli Tanskassa suoranainen välttämättömyys ja jolla saatiin verraten edullisesti vähennettyä tautiriskejä.⁵⁶⁷ Desinfioinnin ja kalkitsemisen kaltaiset toimet porsimiskarsinassa on tärkeä asettaa osaksi kehitystä, jossa sikojen elinympäristöä sekä sen riskejä pyrittiin hallitsemaan ja optimoimaan entistä enemmän mahdollisimman tuottavan ympäristön aikaansaamiseksi. Tanskan sikatalous

⁵⁶⁴ Ilkka 1912, 121; T. H...nen 1914, 69.

⁵⁶⁵ Salokangas 1933, 221.

⁵⁶⁶ Collan 1916, 80; Karjapiika 1932, 194; Salokangas 1933, 222.

⁵⁶⁷ Hossola 1930, 55–58.

oli tästä kehityksestä oiva esimerkki, sillä kuten 1900-luvun alun maantieteilijä Earl B. Shaw kuvasi, sikojen intensiivinen sisähoito oli ennen kaikkea tanskalaislähtöinen ilmiö ja sisähoidolle oli lukuisia tuotantokeskeisiä syitä. Intensiivisen sisähoidon katsottiin suojelevan sikoja vaihtelevilta säätiloilta ja tappeluilta, mutta se myös vähensi sikojen liikkumista ja täten energiankulutusta.⁵⁶⁸ Tällaisessa tuotantomuodossa sisätiloissa tapahtuvan sianhoidon riskejä ja haasteita oli pyrittävä hallitsemaan uusien keinoin, joista yksi oli entistä tiukemmat hygieniavaatimukset. Sikalan rakennustavat, materiaalit tai karsinoiden yksityiskohdat olivat yhtä lailla pyrkimyksiä tuottaa elinympäristöjä, joissa ihminen pystyi aktiivisesti hallitsemaan sikojaan tai vähintään olosuhteita, joita siat kohtasivat.

Elinympäristön hallinta ei ollut suoraviivaista tai järin helppoa, vaan uusien kehityskulkujen mukana saatettiin kohdata myös uusia ongelmia tai riskejä, joita oli jälleen ratkottava senhetkisistä lähtökohdista käsin. Haasteet olivat myös maantieteellisiä: esimerkiksi Tanskassa talvet olivat meri-ilmaston myötä leutoja ja kosteita, ja erilaiset taudinaiheuttajat selviytyivät sellaisissa olosuhteissa paremmin kuin kylmemmissä sääolosuhteissa. Shaw kuvasi tanskalaisten sikaloiden olevan äärimmäisen puhtaita – se oli omiaan kompensoimaan taudinaiheuttajille suotuisia ilmasto-olosuhteita. Vastaavasti esimerkiksi Yhdysvaltojen suurimmalla sikatalousvyöhykkeellä talvet olivat huomattavasti kylmempiä, jolloin kylmyyttä itsessään voitiin pitää porsaiden selviytymisen kannalta merkittävänä haasteena. Kylmyys tappoi taudinaiheuttajia, mutta se myös heikensi porsaiden vastustuskykyä, jolloin porsaat olivat alttiita sairastumaan, vaikka taudinaiheuttajia olisi ollut vähemmän.⁵⁶⁹ Samaan jatkumoon asetui Suomen kylmä talvi, joka oli otettava huomioon ja jota voitiin käyttää perusteena erilaisille rakennusratkaisuille. Ajanmukaisten, olosuhteita huomioivan rakennuksen lisäksi oli kuitenkin oltava ajanmukaiset käytännöt, joilla aktiivisesti vaikutettiin rakennuksissa elettyyn elämään. Porsimiskarsinan lisäksi puhtaana pyrittiin pitämään myös porsivat emakot.

Karsinatilan puhtaanapidon käytännöt sekä karsinatilan ominaisuudet itsessään jo vaikuttivat emakoiden puhtauteen: mikäli emakolla oli kuiva, kuivitettu karsina, jossa oli edellytyksiä harjoittaa sioille ominaista siisteyttä, eläinten likaisuutta voitiin hyvin ennaltaehkäistä. Jätösten sotkema karsina tai jätöksiin sotkeutunut sika oli enemmän oire sopimattomista olosuhteista kuin sian itsensä likaisista tavoista. Porsivien emakoiden huolellinen peseminen oli osa keinovalikoimaa, joilla pyrittiin parantamaan porsimistilan(teen) hygieniää ja suojelemaan porsaita mahdollisilta taudinaiheuttajilta. Agronomi Hossola korosti, että ”jollei utareita pestä, saavat porsaat

⁵⁶⁸ Shaw 1938, 26–28.

⁵⁶⁹ Shaw 1938, 30.

helposti vatsatauteja ja kuolevat.”⁵⁷⁰ Pesun osalta lihotus- ja siitossikojen hoitokäytännöt jälleen eriytyivät, sillä lihotettavien sikojen hoidossa pesua ei nostettu yhtä tärkeäksi tai tarpeelliseksi kuin emakoiden kohdalla, vaan luotettiin siihen, että terveiden, aineenvaihdunnaltaan vilkkaiden sikojen iho pysyi ”luonnostaan puhtaana”, kuten agronomi Salokangas asian ilmaisi vuonna 1933. Tämä edellytti kuitenkin puhtaita karsinaolosuhteita.⁵⁷¹

Kun Yrjö Collan kaavaili vuonna 1915 sikatalouskursseja, joilla voisi opettaa yleisiä hoitotoimenpiteitä, kuten sikojen pesua, ja kun hän vielä vuoden 1916 *Sianhoidon oppikirjassa* kehotti, että ”talvella on syytä kerran kuukaudessa pestä siat lysooli- tai suopavedellä”⁵⁷² ja viittasi sillä yleisesti kaikkiin sikoihin, Salokankaan näkemys vajaa kaksikymmentä vuotta myöhemmin konkretisoi kehitystä, jossa yksilöllisemmät hoitotoimenpiteet vähenivät lihotussikojen hoidossa. Yleisesti ottaen sikojen pesemisellä oli omat, tilannekohtaiset hyötynsä. Sillä voitiin esimerkiksi torjua syöpäläisten leviämistä tai kesällä viilentää sikojen oloa, mutta jatkuvaksi, päivittäistä sianhoitoa rytmittäväksi rutiiniksi se ei sellaisenaan muodostunut, vaikka sikojen ihonhoidon ja pesemisen tärkeydestä puhuttiin myös sikojen lihotustulosta parantavana tekijänä. Siitossioista myös karjun hoidossa pesun kaltaiset toimenpiteet olivat neuvoja Hilja Salosen mukaan 1930-luvulla usein laiminlyöty.⁵⁷³ Ennen porsimista tapahtunut emakoiden peseminen oli kuitenkin selkeästi suositeltua, ja emakot olivat todennäköisesti sikoja, joita pestiin eniten.

Emakon pesu oli näennäisen yksinkertainen toimi: kun porsimisajankohta lähesyi, emakko pestiin läpikotaisin lämpimällä vedellä. Pesuveteen saatettiin lisätä desinfioivaa vaikutusta tuottavia aineita, kuten monikäyttöistä lysolia, jota hyödynnettiin myös muissa yhteyksissä, kuten sikaloiden siivouksissa sekä sairaiden tai syöpäläisten vaivaamien sikojen hoidossa.⁵⁷⁴ Porsimiseen sopiva karsinatila ei siten edellyttänyt pelkästään sopivia rakennustapoja tai materiaaleja, vaan tilan ominaisuuksien lisäksi pyrittiin hallitsemaan emakon ominaisuuksia. Tässä mielessä myös emakon kehoa voidaan ajatella tilan kaltaisena, ominaisuuksiltaan alati muuttavana kokonaisuutena. Samaan tapaan kuin desinfiointi muutti karsinatilan pintojen ominaisuuksia (vähensi esimerkiksi taudinaiheuttajien määrää) myös sian pesu muutti emakon kehoa (vähensi esimerkiksi lian määrää iholla), ja molemmat vaikuttivat

⁵⁷⁰ T. Hossola, 'Sikatalouden kannattavaisuuteen vaikuttavista seikoista', *Hämeen Maa*, 26.05.1924, 3.

⁵⁷¹ Salokangas 1933, 223–224.

⁵⁷² Collan 1916, 80.

⁵⁷³ A. K:o. 1909, 91; Y. C. [Yrjö Collan] 1915, 279; A. Ojala [Aarne Ojala] 1927, 68; Salonen 1934, 223; Penttilä 1938a, 227.

⁵⁷⁴ Lysoli oli 1900-luvun alussa yleinen desinfiointiaine esimerkiksi sairaaloissa. Se oli yhdistelmä antiseptistä kresolia (kivihiilen tislauksen sivutuote) ja saippuaa. Collan 1916, 80; Welä 1928, 227–229; Salokangas 1933, 222–225; Salokangas 1937, 76.

omalta osaltaan myös porsimistilanteessa. Huomion kiinnittäminen emakoiden kehon dynaamisuuteen, siihen, että emakoiden kehot muuttuivat, auttaa ymmärtämään myös porsimistilanteiden dynaamista, muuttuvaa luonnetta. Ihon likaisuuden tai puhtauden lisäksi esimerkiksi iän tai vammojen mukanaan tuomia terveydentilan muutoksia voisi yhtä lailla ajatella emakoiden kehoja muuttaneina, myös porsimiseen (ja laajemmin elettyyn elämään) vaikuttaneina ominaisuuksina.

Emakon pesutoimet voidaan asettaa samaan jatkumoon kuin muut hoitotoimenpiteet, jotka tähtäsivät emakon siitoskuntoisuuden ylläpitoon. Ruokinnan tai liikunnan kaltaisilla toimilla vaikutettiin emakon ruumiinkuntoon, painoon sekä terveyteen pitkällä aikavälillä, ja pesun kaltaisella toimella pystyttiin vielä kirjaimellisesti vaikuttamaan niin yksityiskohtaisiin asioihin kuin bakteerien määrä iholla. Pesty emakko desinfioidussa ja kalkitussa karsinassa ilmensi oman aikansa optimoitua porsimistilaa, mutta kuten myöhemmin esitän, ihminen ei voinut kaikesta optimoinnista huolimatta yksin päättää karsinatilan olevan sopiva porsimispaikka.

Kuvasta 15 voidaan havaita, että pesu oli emakolle parhaimmassa tapauksessa positiivinen tai vähintään neutraali toimenpide. Kuvan emakko on vapaana sikalan ulkopuolella, jossa sitä pestään harjan kanssa puhtaaksi – sitä ei ole sidottu kiinni eikä kyseessä ole rajatumpi karsinatila, jossa paikalta poistumisen edellytykset ovat heikkomat. Pesu oli mahdollista suorittaa myös karsinatilassa, mutta monesti pesu oli käytännöllisempää suorittaa karsinatilan ulkopuolella – näin vältettiin kastelemasta ja likaamasta itse karsinaa.⁵⁷⁵ Vaikka yksittäinen kuva viittaa ennen kaikkea yksittäisen emakon positiiviseen tai neutraaliin suhtautumiseen, erinäiset sikojen pesua tai kylpemistä käsitelleet kuvaukset antavat viitteitä siitä, että pesu- tai kylpyhetket olivat sioille mieluisia. Agronomi T. V. Sainio kertoi *Suomen meijerilehdessä* vuonna 1913 nähneensä sikalan, jossa sioille oli järjestetty oma, erillinen karsina pesutoimia varten. Hän totesi näkemästään, että ”oli hupaista nähdä miten siat menivät siihen karsinaan, jossa pesua olivat oppineet saamaan.”⁵⁷⁶ Vastaavasti Säämingin kunnallisen sikalan vastavalmistuneessa sikalassa oli 1920-luvun alussa sioille erillinen kylpyamme, jonne sioille laskettiin lämmintä kylpyvettä ja joka oli heti ”sikalan asukkaiden erikoisessa suosiossa.”⁵⁷⁷ Mielisuuteen vaikuttivat myös tarpeet: sioille veden äärelle hakeutuminen oli tärkeä osa lämmönsäätelyä. Sikojen luontainen lämmönsäätelykyky on huono, eivätkä ne kykene hikoilemaan.⁵⁷⁸ Pesutoimien toteuttamisessa oli hyödyllistä huomioida vuodenaajat ja erilaiset olosuhteet, eli keksällä esimerkiksi viilentymisen tarve oli olennaisesti isompi kuin talvella.

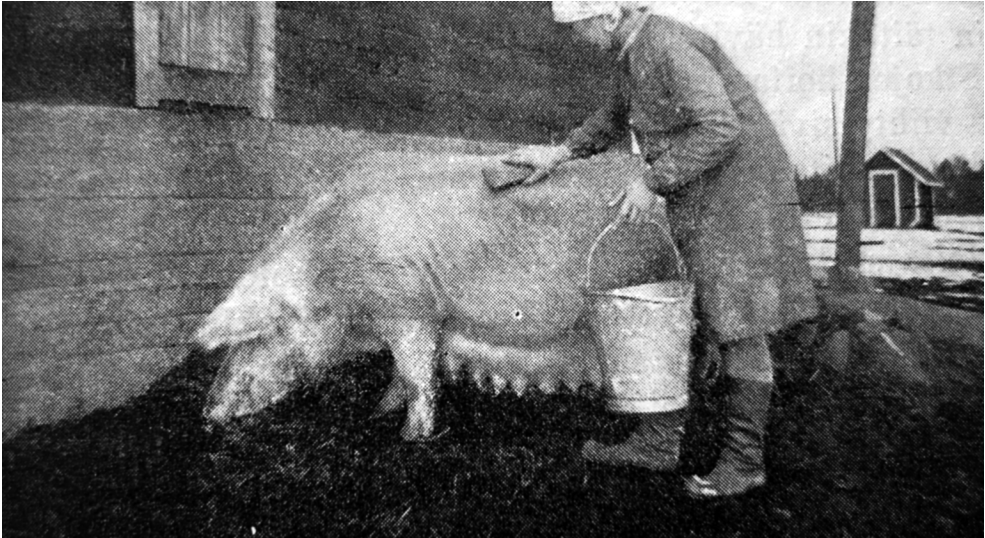
⁵⁷⁵ Sainio 1913, 529.

⁵⁷⁶ Sainio 1913, 529.

⁵⁷⁷ ’Huomiota herättävä edistysaskel sianjalostuksessa läänissämme’, *Itä-Savo*, 30.12.1922, 2.

⁵⁷⁸ Valros 2005a, 61–63.

Kuva 15. Maataisemakon pesu kuvattuna opaskirjassa. Lähde: Salokangas 1937, 75.

Toisaalta pesutoimia ei toteutettu yksinomaan kesäisin, vaan esimerkiksi emakoiden tapauksissa pesun tuli tapahtua ennen porsimisia ja porsimisen ajankohta saattoi sijoittua myös kylmempään ajankohtaan. Talvi oli vuodenaika, joka vaikutti pesemisen käytäntöihin – tai toimi perusteena koko toimenpiteen poisjättämiselle. Jälkimmäisessä tapauksessa kyse oli usein siitä, että emakon pelättiin kylmettyvän ja sen terveyden heikentyvän juuri ennen porsimista. Tähän vaikuttivat olennaisesti myös sikalan olosuhteet: jos sikala oli valmiiksi kylmä tai kostea, emakon kylmetymisen riski kasvoi.⁵⁷⁹ Toisaalta oli karsinatiloja, jotka kestivät kosteutta huonommin, eli esimerkiksi maapohjaiset tai puulaudoitetut karsinat eivät olleet sian pesuun ihanteellisia ympäristöjä. Talviajan sianpesuun kehkeytyi keinoja, joilla pyrittiin varmistamaan, että pesutoimet eivät tuottaneet emakolle enemmän haittaa kuin hyötyä. Tällaisia keinoja olivat esimerkiksi vain vatsan alueen ja utareiden pesu, emakon huolellinen kuivaus tai pesun sijaan karsinan huolellinen kuivittaminen, jonka katsottiin edistävän emakoiden puhtaana pysymistä. Olki toimi myös sikojen kuivaamiseen käytettynä materiaana,⁵⁸⁰ eli puhtaat oljet ja puhtaat siat kytkeytyivät läheisesti toisiinsa sianhoidon käytännöissä.

⁵⁷⁹ Juho P. 1931, 4.

⁵⁸⁰ T. Hossola, 'Sikalalouden kannattavuuteen vaikuttavista seikoista', *Hämeen Maa*, 26.05.1924, 3; Juho P. 1931, 4; Salokangas 1933, 224; Salokangas 1937, 76.

3.3.2 Eletty porsiminen – porsimisen ja porsaiden hoidon käytännöt

Tässä alaluvussa keskityn erityisesti porsimistilanteeseen ja siinä vallinneisiin käytäntöihin. Käsitelen tässä luvussa porsimistilannetta emakon pesänrakennuksen alusta varsinaiseen porsimiseen sekä sen jälkeisiin tunteihin ja lähipäiviin. Akuutin porsimistilanteen lisäksi tuon esiin joitakin käytäntöjä, joilla emakon ja porsaiden yhteistä eloa saatettiin alkuun porsimisen jälkeen. Porsimistilanne itsessään ei koostunut ainoastaan välittömästi porsimishetkellä vallinneista olosuhteista ja toiminnoista, vaan porsimishetkeen vaikutettiin yhtä lailla ympärivuotisella sianhoidolla. Historiantutkija Sandra Swart on esittänyt, että yksi tapa kirjoittaa eläinten historiaa voisi olla eletyn elämän havainnointi päivittäisten, osaltaan melko arkistenkin asioiden kautta, joista eläimen elämä on rakentunut.⁵⁸¹ Vaikka porsiminen itsessään ei ollut emakoille arkinen, päivittäin toistuva asia, porsiminen tapahtumana heijasteli myös emakoiden päivittäistä hoitoa ja sen vaikutuksia. Porsiminen ja siihen liittyneet käytännöt voidaan nähdä yhtenä tapahtumien kokonaisuutena, joka rakensi siitosemakoiden elettyä elämää.

Emakon pesänrakennus – kohti kokemusta sopivasta porsimispaikasta

Emakon pesänrakennus on erinomainen esimerkki Chris Philon ja Chris Wilbertin kuvailemasta tilanteesta, jossa eläimet luovat tietyssä tilassa omia paikkojaan.⁵⁸² Karsinatila oli lähtökohtaisesti ihmisen emakolle osoittama porsimisen paikka, jonka tilallisiin ominaisuuksiin oli vaikutettu jo monin eri keinoin – porsimiskarsina oli rakennettu tietyistä materiaaleista ja tietyllä tavoin, karsina oli sijoitettu sikalassa tiettyyn paikkaan ja karsina itsessään oli tietyn kokoinen, siellä oli tietty määrä kiviä, ja karsina sekä emakko oli putsattu perinpohjaisesti. Toisin sanoen ihminen pyrki vaikuttamaan lukuisin eri keinoin siihen, että porsimiskarsina oli tarkoitukseensa soveltuva paikka, mutta lopulta porsimiskarsinan muodostuminen sopivaksi porsimisen paikaksi oli emakon oman toiminnan tulos ja emakon oma kokemus, mikäli emakolla oli edellytyksiä toimia karsinassa tavoilla, jotka vaikuttivat sopivan porsimispaikan muotoutumiseen. Pesänrakennuksella oli tässä merkittävä rooli.

Emakon siitoskuntoisuutta käsitelleen luvun yhteydessä kävi ilmi, että karsinan muodostuminen sopivaksi porsimispaikaksi alkoi jo hyvissä ajoin – oleellista oli tuoda emakko karsinaan ajoissa, jotta ”se ennättää siellä kotiutua ja pysyy rauhallisena.”⁵⁸³ Tämä agronomi Hossolan huomio konkretisoi ihmistoiminnan ja emakon

⁵⁸¹ Swart 2010, 250.

⁵⁸² Philo & Wilbert 2000, 13.

⁵⁸³ T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 157.

toiminnan sekä kokemusten välistä suhdetta: vaikka ihminen toi emakon karsinaan, joka oli rakennettu porsimistarkoitusta varten, karsina ei ollut tähän tarkoitukseen sopiva ilman emakon omaa toimintaa. Toisin sanoen emakolle oli annettava aikaa tottua karsinaan tilana ja tottumista, tai Hossolan sanoin kotiutumista, voitiin arvioida emakon käyttäytymisestä. Emakon rauhallinen käytös viittasi siihen, että se koki karsinatilan turvallisena paikkana, ja tämän kokemuksen synty vaati tietynlaista suhdetta karsinatilaa, eli esimerkiksi Hossolan mainitsemaa tuttuutta ja sen muodostumista. Toisaalta voidaan ajatella, että tätä helpottivat myös muut tekijät: siat syntyivät pääasiallisesti karsinatioissa ja siat tottuivat karsinassa olemiseen porsasiästä lähtien, jolloin karsinaan siirtyminen oli ani harvalle emakolle täysin uusi asia. Emakon erottaminen omaan karsinaan tai vastaavaan tilaan (esimerkiksi kesä-koppiin) ennen porsimista oli rutiininomainen toimi sikojen hoidossa, ja jos emakot olisivat toimineet itsenäisesti ilman ihmisen vaikutusta, ne olisivat itse hakeutuneet kauemmaksi muista sioista sopivan pesäpaikan etsintää ja perustamista varten. Kontrolloidussa sianjalostuksessa porsimisen ennakointi ja sopivien porsimisolosuhteiden luominen oli pitkälle ihmisen hallinnassa ja esimerkiksi porsimiskarsinaan laitto pienensi merkittävästi tilaa, jonka puitteissa emakko suoritti omaa pesänetsintää – karsinaan laitto ei siis poistanut tarvetta etsiä pesäpaikkaa.⁵⁸⁴

Tutkijat Anna K. Johnson ja Jeremy N. Marchant-Forde ovat todenneet, että tuotanto-olosuhteet eivät lähtökohtaisesti anna emakolle mahdollisuuksia eristäytyä muista sioista siinä määrin kuin emakko luonnonmukaisemmissa olosuhteissa toimi.⁵⁸⁵ Käyttäytymistutkimuksessa 1980-luvulla havaittiin, että emakot lähtivät etsimään sopivaa pesäpaikkaa noin vuorokausi ennen varsinaista porsimista ja liikkuvat useamman kilometrin aitauksen sisällä etsiessään pesälle sopivaa paikkaa. Lopullisen pesän paikaksi muodostui aina paikka, jota sika oli jo aiemmin käynyt tutkimassa, ja emakot hyödynsivät pesänrakentamisessa myös maaston muotoja – pesät sijaitsivat mäenrinteiden juurella ja osaa pesistä suojasivat myös puiden oksat pesien yläpuolella.⁵⁸⁶ Emakot pyrkivät harjoittamaan vastaavaa liikehdintää myös karsinatilassa.⁵⁸⁷ Fyysisen tilan merkitys emakon porsimista edeltävälle käyttäytymiselle on niin ikään tullut tuoreemmassa tutkimuksessa selkeästi esille, sillä saman määrän pesänrakennusaineita saaneet, mutta erilaisissa tiloissa porsineet emakot käyttäytyivät toisistaan poikkeavasti. Tutkimuksessa tilavammin asuneet emakot käyttivät pesänrakennukseen huomattavasti enemmän aikaa kuin ahtaammin pidetyt lajikumppaninsa. Jos pesänrakennukseen kuuluvia liikkeitä ei ole osoitetussa tilassa mahdol-

⁵⁸⁴ Pesän etsinnästä ja pesänrakennuksesta kts. Valros 2005c, 67.

⁵⁸⁵ Johnson & Marchant-Forde 2009, 157.

⁵⁸⁶ Sioilla käytössään 7 hehtaarin ja 13 hehtaarin laidunalat maastonmuotoineen. Jenssen 1986, 135–136.

⁵⁸⁷ Baxter et al. 2011, 581.

lista suorittaa, emakko turhautuu ja stressaantuu.⁵⁸⁸ Pesänrakennuksessa oli siten kyse huomattavasti laajemmasta kokonaisuudesta kuin yksin sopivien pesämateriaalien kasaamisesta emakon sopivaksi katsomaan paikkaan eli pesän paikkaan.

Ihminen ei voinut korvata emakon pesänrakentamisen eri vaiheita, mutta ihmistoiminnalla oli merkittävä vaikutus siihen, miten pesänrakennuksen eri vaiheet sujuivat tai oliko niitä mahdollista suorittaa emakolle osoitetussa karsinatilassa. Karsinan tuli olla riittävän tilava jo yksin siksi, että emakko mahtui synnyttämään ja hoitamaan porsaita, mutta tilavuus edesauttoi myös pesänrakennusta ja siihen kuuluvien vaiheiden toteutumista. Vastaavasti esimerkiksi kuivitettu karsinatilalla oli emakon näkökulmasta merkityksellinen ja vaikutti merkittävästi pesänrakentamisen konkreettisempaan vaiheeseen – siihen, että tilaan oli mahdollista luoda pesä. Kuivikkeet olivat pääsääntöisesti olkia, jotka oli porsaiden suojelemiseksi ja olkiin sotkeentumisten välttämiseksi silputtu lyhyemmiksi.

Eläinlääkäri ja tutkija Kirsi-Marja Swan tiivistä väitöskirjassaan vuonna 2023, että emakon pesänrakennuskäyttäytymiseen vaikuttaa eri tavoin saatavilla olevien materiaalien ominaisuudet sekä se, miten materiaalit ovat käytettävissä yhdessä muiden ympäristöön liittyvien olosuhteiden kanssa, jotka vaikuttavat pesänrakennuskäyttäytymiseen materiaaleista riippumatta.⁵⁸⁹ Tutkimuksissa on havaittu, että pesänrakennus vaikuttaa emakon hormonitoimintaan ja epäonnistunut tai estynyt pesänrakentaminen aiheuttaa sialle turhautumista ja stressiä sekä heikentää synnytyksen ja emo-ominaisuuksien kannalta tärkeää hormonitoimintaa.⁵⁹⁰ Emakolle rakennetun pesän kokeminen valmiiksi on myös tärkeä osa synnytykseen valmistautumista.⁵⁹¹ Varsinaisen fyysisen tilan ja kuivikkeiden lisäksi pesänrakennuksen kannalta karsinan muilla ominaisuuksilla, kuten seinillä ja lattioilla, on merkitystä. Seinit luovat pesälle suojaa ja vaikuttavat emakon liikkeisiin, mutta yhtä lailla ne säätelävät yhteyttä muihin sikoihin ja karsinan ulkopuolisiin ääniin. Vastaavasti lattian ominaisuudet vaikuttavat esimerkiksi pesän lämpötilaan, hygieniaan ja tarvittavien kuivikkeiden määrään.⁵⁹²

Ihmisille karsinassa tapahtuneet pesänrakennustoimet olivat merkkejä lähestyvistä porsimisesta, mutta aikalaisteksteistä myös välittyä ymmärrys pesänrakennuksesta emakolle tärkeänä toimintana sekä se, miten emakko käyttäytyi pesänrakennuksen aikana. Vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* pesää rakentava emakko ”ottaa olkia suuhunsa ja kasaa niitä karsinassaan makuupaikallensa”, jolloin porsimisen voitiin

⁵⁸⁸ Andersen et al. 2014, 29–33.

⁵⁸⁹ Swan 2023, 13.

⁵⁹⁰ Yun & Valros 2015, 1522.

⁵⁹¹ Baxter et al. 2011, 582–583.

⁵⁹² Baxter et al. 2011, 582–583.

olettaa tapahtuvan noin vuorokauden sisällä.⁵⁹³ Agronomi Toivo Hossola puolestaan kirjoitti *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1926, että emakon pesänrakennusta ”ei saa häiritä, vaan porsittajan on syrjästä niitä seurattava – –”.⁵⁹⁴ Ensimmäinen lainaus kuvaa hyvin materiaalien merkitystä ja pesän rakentumisen prosessia, jossa emakko järjestelee tai muokkaa pesämateriaalin mieleisekseen ja mieleiselle paikalle. Tämä oli emakon oma prosessi, kuten Hossolan kirjoitus osoitti, mutta ihmisen läsnäolo ei poistunut pesänrakennustilanteesta, vaikka ihminen ei ollut fyysisesti läsnä karsinatilassa.

Olen esittänyt, että sikala rakennuksena oli ihmisen materiaalista läsnäoloa sikojen kokemusmaailmassa ihmisen oman, kehollisen olemassaolon lisäksi. Sikalatilassa ei siten varsinaisesti ollut tilannetta tai paikkaa, jossa ihmisen vaikutusta ei olisi ollut, kun ajatellaan, että koko rakennus tai esimerkiksi karsinatilassa käytettävissä olevat materiaalit olivat ihmisen läsnäoloa sikojen elämässä. Vaikka porsittaja omaksui passiivisen roolin emakon pesänrakennuksen ajaksi, karsinan ominaisuudet, rakennusmateriaalit tai karsinoihin tuotujen kuivikkeiden määrä ja laatu olivat pesänrakennusta ohjaavia ihmistoiminnan muotoja, jotka yhdistyivät pesänrakennusprosessissa emakon omiin tarpeisiin ja mieltymyksiin. Emakon oma toiminta myös muutti joitakin edellä mainittuja tekijöitä. Esimerkiksi kuivikkeiden kantaminen tiettyyn paikkaan paransi kyseisen paikan lämpöeristystä – sikäli kun kuivikkeita oli määrältään riittävästi tällaisen vaikutuksen aikaansaamiseksi. Pesänrakennuskäyttäytyminen ja sen onnistuminen on siten nähtävä suhteisena prosessina, jossa emakon oma (hormoni)toiminta oli käyttäytymisen keskeinen käynnistäjä, mutta jossa lopputulema oli riippuvainen emakon edellytyksistä toimia vallitsevissa olosuhteissa haluamallaan tavoilla.

Hoidon käytännöllä vaikutettiin yhtä lailla siihen, kuinka syrjässä ihminen lopulta oli emakon pesänrakennuksesta – esimerkiksi karsinan ominaisuuksia saatettiin muuttaa ihmisen toimesta pesänrakennuksen ollessa jo käynnissä. Vuoden 1933 *Sianhoidon käsikirjassa* emakon pesänrakennuksen alkua pidettiin hetkenä, jolloin ”viimeistään – – on karsina perusteellisesti puhdistettava ja pantava sinne runsaasti puhtaita kuivikkeita”.⁵⁹⁵ Tällaisessa menettelyssä ihminen oli sivustaseuraajan sijaan aktiivisesti karsinatilassa toimiva osapuoli, jonka suorittamat puhdistustoimet ja karsinan kuivittaminen tulivat osaksi emakon kokemaa karsinatilaa pesänrakennuksen aikana sen sijaan, että ne olisi tehty emakon karsinassa ennakoivasti. Pesänrakennus ei siten ollut yksin merkki lähestyvistä porsimisesta, vaan se saattoi ihmisen näkökulmasta merkitä konkreettista työvaihetta, joka oli viimeistään siinä vaiheessa tehtävä – Hossolan peräänkuuluttama emakon pesänrakennuksen syrjästä seuraaminen

⁵⁹³ Ilkka 1912, 126.

⁵⁹⁴ T. H. [Toivo Hossola] 1926b, 157.

⁵⁹⁵ Salokangas 1933, 227.

ei kuitenkaan tällaisen käytännön vallitessa päässyt toteutumaan. Se, kuinka yleistä emakon karsinatilan kuivittaminen tai putsaus vielä pesänrakennushetkellä oli, on vaikea arvioida, sillä moni ohje kommentoi enemmän karsinatilan vaadittuja ominaisuuksia (puhtaus, runsas kuivitus) kuin itse ajankohtaa, jolloin karsinasta oli tehtävä vaatimusten mukainen.⁵⁹⁶ Toisaalta voidaan ajatella, että esimerkiksi kalkitseminen ja hygienian parantamiseen tähdänneet toimet korostivat tarvetta valmistella porsimiskarsina ja emakko ennalta porsimistilannetta varten eikä vasta porsimisen kynnyksellä eli pesänrakennuksen aikaan. Yhteistä eri karsinatilan valmistelun käytännöille oli, että niiden oli tapahduttava *ennen porsimista*, mutta toimien tarkempi ajankohta saattoi vaihdella viikoista päiviin ja viimeiseen vuorokauteen ennen porsimista, jolloin emakon pesänrakennus oli useimmiten jo alkanut.

Ihmistoiminnalla hallittiin emakon pesänrakennuksen toimintaympäristöä, mutta karsinatilan lopullinen sopivuus porsimiseen määrittyi emakon omissa kokemuksissa, joita sille pesänrakennuksen aikana syntyi – toisin sanoen emakon omatoiminen pesänrakentaminen oli välttämätön osa sopivan porsimispaikan syntyprosessia. Oli mahdollista määritellä ihmisen toimesta ihanteellinen porsimiskarsina, mutta ilman emakon omaa toimintaa ja kokemuksia karsinatila ei ollut sopiva porsimisen paikka, vaikka siellä olisi ihmisen näkökulmasta huolehdittu (ihmisen mielestä) tarpeellisista asioista.

Moni porsiva emakko pyrki siten rakentamaan porsaspesän niissä olosuhteissa, joita emakoille oli luotu, ja myös sellaisissa tilanteissa, joissa pesänrakennukselle ei ollut edellytyksiä. Tällaiseksi tilanteeksi voidaan luokitella *Sianhoidon käsikirjassa* esitetty esimerkki huonosta porsitusajan käytännöstä: emakon porsittaminen paljaalla sementtilattialla ilman kuivikkeita. Agronomi Salokankaan mukaan näin saatiin toimia esimerkiksi siksi, että pelättiin porsaiden sotkeutuvan olkiin.⁵⁹⁷ Porsimisajan yleispätevä ohje oli kuitenkin silputa oljet lyhyemmiksi, ei luopua niiden käytöstä kokonaan. Emakon näkökulmasta kuivikkeiden huomattava vähyys tai niiden suoranainen poissaolo loi tilanteen, jossa sen oli käytännössä mahdoton luoda pesää – tilanne, joka loi sille turhautumista, stressiä ja muutti hormonitoimintaa. Porsimisen kannalta tällä oli hyvin keskeinen merkitys eli *eletyssä todellisuudessa emakot porsivat hyvin erilaisista lähtökohdista käsin* riippuen esimerkiksi siitä, miten pesänrakennus oli onnistunut.

Näitä lähtökohtien eroja ovat havainnollistaneet esimerkiksi Baxter et al., jotka ovat koostaneet yhteen erilaisia tutkimushavaintoja emakon pesänrakennuksen positiivisista vaikutuksista emakon porsimiseen ja imettämiseen. Emakot, jotka ovat saaneet tyydytettyä pesänrakennustarpeensa, esittävät myös porsimisen aikana enemmän hyvän emon ominaisuuksia: aktiivinen pesänrakennus vähentää porsaiden

⁵⁹⁶ Ilkka 1912, 126; Pajunen 1934, 113; R. S. [Rainer Stenius] 1937, 32.

⁵⁹⁷ Salokangas 1933, 227.

riskiä jäädä emakon alle ja hyvät pesänrakennusmahdollisuudet nostavat emakoiden oksitosiinitasoa sekä sujuvoittavat imettämistä. Oksitosiini on hormoni, jota pidetään vaikutuksiltaan stressiä lieventävänä, mutta yhtä lailla se vaikuttaa emakon hoivakäyttäytymiseen.⁵⁹⁸ Jos pesänrakennukseen ei ole tilaa tai materiaaleja, riski porsaskuolleisuuden kasvulle tai sille, että emakko käyttäytyy aggressiivisesti omia porsaitaan kohtaan, kasvaa, ja emakon voidaan sanoa olevan stressaantuneemmassa tilassa – ja stressi itsessään yhdistyy esimerkiksi porsimisen ja imetyksen ongelmiin.⁵⁹⁹

Näin ollen voidaan todeta, että emakko, joka oli kokenut saaneensa aikaiseksi valmiin pesän, oli synnytyksen hetkellä todennäköisemmin vähemmän stressaantunut kuin sen lajikumppani, jonka porsimiskarsinassa oli ollut vain vähän tai olemattomasti edellytyksiä harjoittaa pesänrakennusta. Porsimisen sujuvuutta tai sen aikaisia käytäntöjä ei siten voida tarkastella irrallaan porsimista edeltäneen ajan tiloista ja käytännöistä, jotka osaltaan vaikuttivat emakkoon hyvin kokonaisvaltaisesti aina hormonitasoja myöten.

Porsimistilanteen käytännöt

Porsimisajan käytännöt olivat 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kirjavat. Sikalat ja karsinat olivat ominaisuuksiltaan vaihtelevia, mutta porsimishetkeen liittyi myös lukuisia muita tekijöitä, jotka muovautuivat vuosikymmenten edetessä. Yksi tapa lähestyä porsimisen käytäntöjä on tutkia tarkemmin ihmisen muuttuvaa roolia osana emakoiden porsimisia, sillä porsimisen käytännöt vaihtelivat sen suhteen, kuinka paljon ja missä vaiheessa ihmisen odotettiin ottavan aktiivista roolia porsimistilanteessa. Kun pesänrakennuksen aikana voitiin suositella, että ihminen seurasi näitä toimia sivusta eikä häirinyt emakkoa, porsimisen alkaessa sivustakatsojan rooli vaihtui usein aktiivisempaan toimintaan, jota kutsun tässä kokoavasti *emakon ja porsaiden elämän järjestelyksi*. Tarkoitan tällä niitä lukuisia yksityiskohtaisia toimia, joita ihminen käytti hallitakseen emakkoa ja toisaalta kontrolloidakseen porsaiden elämän alkuvaiheita, eli ihminen saattoi esimerkiksi asetella porsaat haluaansa järjestykseen emakon nisille imetystä varten. Perehdyn näihin elämän järjestelyn käytäntöihin seuraavaksi.

Ihmisen aktiivinen toiminta ei välttämättä tarkoittanut sitä, että ihmisen tuli puuttua synnytyksen kulkuun. Vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* ihmisen aktiivisuus porsimistilanteessa tarkoitti eritoten alituista silmälläpitoa, porsimisen seuraamista ja mahdollisten ongelmien tunnistamista. Tällainen rooli perustui oletukseen, että emakko kykeni lähtökohtaisesti porsimaan ilman ihmisen apua, ja hoitajan tehtä-

⁵⁹⁸ Wischner, Kemper & Krieter 2009; Baxter et al. 2018, 28.

⁵⁹⁹ Wischner, Kemper & Krieter 2009; Baxter et al. 2018, 28.

väksi jäi puuttua tilanteisiin, jolloin porsimisessa ilmeni jotain poikkeavaa.⁶⁰⁰ *Sianhoitokirjassa* todettiin, että ”sikojen synnytyksessä – ei useasti ilmenekään niin suuria säännöttömyyksiä kuin lehmien ja muiden kotieläinten [synnytyksissä]”⁶⁰¹ mikä osaltaan myös tuki sitä, että emakolla oli hyvin itsenäinen rooli synnytyksen aikana. Tämä näkemys säilyi koko tutkittavan ajanjakson ajan, ja useammissa sianhoidon oppaissa korostettiin, että synnytysapu oli harvemmin tarpeen.⁶⁰² Synnytysapu viittasi toimiin, joilla aktiivisesti vaikutettiin synnytyksen kulkuun ja sen etene- miseen. Jos esimerkiksi porsas uhkasi jäädä jumiin synnytyskanavaan tai synnytys ei muutoin edennyt, hoitajan oli avustettava porsaita maailmaan. Eläinlääkäri Kaarlo Gummerus kirjoitti vuoden 1922 *Kotieläinten terveys- ja sairashoito* -kirjassaan yleisluontoisesti, että ”synnytysavun antaminen on usein vaikeata ja vaatii tarkkaa asiantuntemusta.”⁶⁰³

On tärkeä huomata, että synnytyksen komplikaatiot näkyivät emakoiden käyt- täytymisessä ja avun antamisen vaikeus kytkeytyi sekä käytännön olosuhteisiin että emakoiden kokemaan kipuun ja hätään. Esimerkiksi yksi vakavimmista komplikaatioista oli kohdun ulosluiskehähdys, jota vuoden 1912 *Sianhoitokirjan* mukaan oli ”sian alituisen karsinassa liikkumisen ja ärtyisen luonnon tähden – vaikea parantaa.”⁶⁰⁴ Tällöin ”sian kirkumisesta ja vastaanhangottelusta” saattoi tulla vaikeaa ti- lannetta entisestään vaikeuttava tekijä, jonka myötä hoitaja ei kokenut voivansa aut- taa sikaa ollenkaan.⁶⁰⁵ Emakon tuntevuus, tietoisuus ja maailmassa olemisen koke- minen olivat väkevästi läsnä tilanteissa, joissa se koki komplikaatioiden tuottamia stressi- ja kiputiloja ja joissa ihmisen antama apu muodostui suhteessa emakon elä- väisyyteen ja sen väistämättömiin vaikutuksiin Ihminen ei voinut keskittyä yksin fyysisen ongelman hoitoon, vaan ihmisen oli tavalla tai toisella myös kohdattava emakon hätä, joka näkyi ja kuului karsinatilassa sekä hoidon (yritysten) aikana.

Ilman kunnollista hygieniää tai oikeita menettelytapoja synnytysapu ei välttämättä johtanut toivottuihin tuloksiin, vaan saattoi aiheuttaa lisäongelmia kaikille osapuolille – esimerkiksi likaisin käsin suoritettu synnytysapu lisäsi kohtutulehduksen riskiä. Eläinlääkäri Rainer Stenius suositteli *Pellervossa* 1930-luvun lopulla, että sian synny- tysvaikeuksissa oli aina turvaututtava ammattilaisen apuun sen sijaan, että apua an- nettaisiin itse. Hän kuvaili taitamattoman synnytysavun riskejä ja totesi napakasti, että ”jos tahtoo sikansa ja sen porsaat tappaa, on parempi lyödä päähän!”⁶⁰⁶ Steniuksen näkemys on myös erinomainen kuva eläinlääkärien kasvavasta merkityksestä ongel-

⁶⁰⁰ Ilkka 1912, 126–128.

⁶⁰¹ Ilkka 1912, 128.

⁶⁰² Ilkka 1912, 128; Hossola 1930, 55; Salokangas 1933, 227; Salokangas 1937, 78.

⁶⁰³ Gummerus 1922, 179.

⁶⁰⁴ Ilkka 1912, 138.

⁶⁰⁵ Ilkka 1912, 138.

⁶⁰⁶ R. S. [Rainer Stenius] 1937, 32.

matilanteissa. Vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* ensisijainen auttaja oli aina sianhoitaja itse ja vain vaikeimmissa komplikaatioissa, kuten kohdun ulosluiskehäduksen yhteydessä, kehoitettiin turvautumaan eläinlääkäriin apuun.⁶⁰⁷ Agronomi Salokankaan kirjoittamassa *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933 suositellaan turvautumaan heti eläinlääkäriin apuun, mikäli synnytys ei edistynyt itsestään.⁶⁰⁸ On huomattava, että 1930-luvulla eläinlääkäriin apua voitiin suositella herkemmin kuin aiemmin, mutta samaan aikaan erinäisissä oppaissa jaettiin yhä yksityiskohtaisia ohjeita siihen, miten erilaisia synnytykomplikaatioita voitiin tiloilla omin avuin hoitaa.⁶⁰⁹ Synnytysavun antaminen omin tiedollisin ja taidollisin resurssein oli varmasti osa monen sianhoitajan todellisuutta, sillä eläinlääkärien saatavuus oli paikallisesti vaihtelevaa. *Vaasa* -lehdessä arvioitiin vuonna 1938, että Suomessa olisi keskimäärin yksi eläinlääkäri viittä kuntaa kohden ja hoidettavat alueet niin isoja, että moni kotieläintä pitävä ei yksinkertaisesti voinut turvautua eläinlääkäriin apuun.⁶¹⁰ Suomessa ei koulutettu eläinlääkäreitä vielä 1930-luvulla, ja samalla vuosikymmenellä eläinlääkärien määrä vaihteli 250 henkilön molemmin puolin. Tilanne oli kuitenkin kohentunut 1900-luvun alusta, jolloin laillistettuja eläinlääkäreitä oli ollut Suomessa alle 40 henkilöä.⁶¹¹ Eläinlääkäriin apua voitiin siten suositella, mutta yhtä lailla oli ymmärrettävä, että käytännössä avun saaminen ei ollut itsestäänselvyys ja tarve käytännön neuvoille oli ilmeinen.

Ihminen aktiivisena porsaiden käsittelijänä

Syvennyn seuraavaksi toimiin, joissa ihmisen aktiivisuus oli porsimishetkellä suurinta. Nämä toimet kohdistuivat useimmiten vastasyntyneisiin porsaisiin. Normaali porsimisen kesto oli noin 1–2 tuntia, mutta pisimmillään puhuttiin jopa puolen vuorokauden tai koko päivän kestäneistä porsimisista. Nämä jälkimmäiset porsimiset olivat lähtökohtaisesti jo normaalista poikkeavia ja esimerkkejä tilanteista, joissa synnytyssapu oli usein tarpeen. Lähtökohtaisesti useamman tunnin mittaiseksi venynyt väli kahden porsaan syntymän välillä oli huolestuttavaa, mutta pienemmistä tauoista ei välttämättä seurannut ongelmia, jos porsiminen jatkui sujuvasti tauon jälkeen.⁶¹² *Sianhoitokirjassa* ollut kuvaus kertoo, miltä porsaiden elämän alkutaival näytti ilman ihmisen aktiivista puuttumista tilanteeseen:

Kun porsas on syntynyt, makaa se hetkisen rauhallisena paikallaan ja alkaa sitten vähitellen liikuttaa itseään, väänteileikse [väänteilehtii] ja nousee pian jaloilleen,

⁶⁰⁷ Ilkka 1912, 138.

⁶⁰⁸ Salokangas 1933, 227.

⁶⁰⁹ Kts. esim. Stenius 1932, 201–202; Salokangas 1933, 242–243.

⁶¹⁰ 'Eläinlääkärien koulutus', *Vaasa*, 29.06.1938, 1.

⁶¹¹ Eläinlääkärikoulutus käynnistyi Suomessa vuonna 1945. Kts. Helminen 2013, 29–30.

⁶¹² Ilkka 1912, 127; Salokangas 1933, 227; R. S. [Rainer Stenius] 1937, 32.

jolloin napanuora katkeaa, ellei se jo syntyessä ole katkennut. Jos porsas on elinvoimainen, niin se ryömi emänsä vatsan alle nisiä etsimään.⁶¹³

Yllä oleva lainaus kuvaa porsaan elämän ensimmäisiä hetkiä ja sitä, miten porsas itse alkoi toimia syntymän jälkeen, jos se oli terve ja kykenevä liikkumaan. Nisän valinta oli porsaiden ensihetkien tärkeimpiä toimia ja ensimmäisten päivien aikana syntynyt nisäjärjestys oli verrattain pysyvä, eli kullakin porsaalla oli oma nisi, jota se suosi.⁶¹⁴ Hemsworth et al. mukaan syntynyt nisäjärjestys olisi stabiilein toisen imetysviikon lopulla ja vakaa nisäjärjestys turvasi porsaiden kasvua paremmin kuin epävakaa nisäjärjestys.⁶¹⁵ Epävakaus nisäjärjestyksessä on yhteydessä isompiin pahnuekokoihin ja alhaisempaan kasvuun, eli isoissa pahnueissa on enemmän porsaiden välistä kilpailua ja toisaalta osa porsaista jää nälkäiseksi, jos ravinnonsaanti jää kiistojen myötä niukaksi. Nisäjärjestyksen merkitystä on tutkittu ja on todettu, että emakon etummaisiet nisiät tuottavat enemmän maitoa kuin takimmaisiet nisiät, jolloin etummaisiet nisiä imevät porsaat myös lisäävät painoaan enemmän kuin takimmaisiet nisiä imevät porsaat. Etummaisten nisien suosiota on tämän lisäksi selitetty myös sillä, että porsaat hakeutuvat lähemmäksi äännelevän emakon päätä.⁶¹⁶

Myöhempiin oppaisiin verrattuna *Sianhoitokirjan* kuvailema tilanne ei kuitenkaan edustanut ihanteellista toimintatapaa porsimistilanteessa, vaan porsaiden itsenäisen toiminnan sijaan niiden ensimmäisistä hetkistä huolehti enenevässä määrin ihminen aina napanuoran katkaisusta nisäjärjestyksen määrittämiseen. Suositellat toimintatavat vaihtelivat ja muovautuivat vuosikymmenten mittaan, mutta esimerkiksi Yrjö Collanin *Sianhoidon oppikirja* vuodelta 1916 havainnollistaa hyvin porsaiden elämän alussa olleita elämän järjestelyn prosesseja:

Hoitaja katkaisee silloin napanuoran, poistaa liman suusta ja nostaa porsaat, jos emä tuntuu levottomalta, runsailla pehmeillä kuivikkeilla varustettuun koriin tai laatikkoon. Kuolleet porsaat erotetaan heti muista – –. Kun porsiminen on loppunut ja emä tuntuu rauhalliselta, pannaan porsaat imemään. Tavallisesti asetetaan silloin pienimmät porsaat etunisien kohdalle, koska näistä heruu eniten maitoa, ja porsaat tavallisesti säilyttävät sen vetimen, jonka aluksi ovat itselleen valinneet.⁶¹⁷

⁶¹³ Ilkka 1912, 128.

⁶¹⁴ Valros 2005c, 70.

⁶¹⁵ Hemsworth et al. 1976.

⁶¹⁶ Hemsworth et al. 1976; Dyck et al. 1987; Kim et al. 2000; Skok et al. 2007; Pedersen et al. 2011; Devillers et al. 2016; Kobek-Kjeldager et al. 2020.

⁶¹⁷ Collan 1916, 77.

Lainauksesta huomataan, että syntymän jälkeen porsaiden ensisijainen hoitaja oli ihminen, jolta odotettiin järjestelmällistä toimintaa ja samojen rutiinien toistamista jokaisen syntyneen porsaan kohdalla erikseen. Porsaan elinkelpoisuus ei siten ollut enää riippuvainen siitä, kuinka tuloksellista sen ensimmäiset, omaehtoiset liikehdinnät olivat, vaan ihmistoiminnalla pyrittiin turvaamaan mahdollisimman monen porsaan eloonjääminen ja selviytyminen syntymän jälkeisistä haasteista. Tämä ei tarkoittanut ainoastaan porsaiden fyysisen kunnon tarkistamista, vaan järjestelyyn kuului myös porsaiden fyysisten paikkojen määrittäminen. Tätä sijoittelua tapahtui useampaan otteeseen, mikäli porsaat oli päädytty ottamaan erilliseen koriin odottamaan synnytyksen loppua ja se mahdollisti sen, että porsaiden itsenäisen nisille hakeutumisen sijaan ihminen pyrki aktiivisesti vaikuttamaan lopulliseen nisäjärjestykseen. Tällöin ihminen saattoi asettaa porsaat nisille yksilölliset tarpeet huomioiden, eli heikommille ja pienemmille porsaille voitiin pyrkiä turvaamaan parempia ja tuotavampia nisiä. Osa tällaisista porsaista saattoi olla esimerkiksi niin heikossa kunnossa, että ne eivät olisi omin avuin päätyneet nisille ollenkaan.⁶¹⁸ Ihmisen suorittama nisille asetelu ei kuitenkaan tarkoittanut, että ensimmäisen imetyksen aikana vallinnut nisäjärjestys olisi sellaisenaan ollut pysyvä, jos huomioidaan se, että nisäjärjestys vakiintuu aina toisen imettämisviikon loppuun asti, jolloin se on vakaimmillaan. Voidaan ajatella, että ihmisen toiminta turvasi ensisijaisesti pienten ja heikompien porsaiden ensimmäisten päivien imetyksiä, ja sillä voitiin lisätä todennäköisyyttä sille, että nämä porsaat vakiintuivat käyttämään etummaisiksi nisiä. Vakaampi järjestys syntyi kuitenkin lukuisten imetysten aikana ja useampien päivien myötä.

Jos porsaat asetettiin imemään ihmisen toimesta, se tapahtui käytännössä synnytyksen yhteydessä tai pian sen loputtua, mutta on myös yksittäisiä viittauksia toimintaan, jossa ihminen rytmitti emakon ja porsaiden kohtaamisia useamman päivän ajan. Kuten jo edellä olevassa Collanin *Sianhoidon oppikirjassa* kirjoitettiin, porsaiden pitämistä emakosta erillään tapahtui eritoten silloin, jos emakko käyttäytyi levottomasti, oli hermostunut tai ärtynyt, ei maannut paikallaan eikä antanut porsaiden imeä tai käyttäytyi porsaita kohtaan aggressiivisesti.⁶¹⁹ Palaan tällaisen käyttäytymisen syihin tuonnempana, mutta ne olivat kaikki syitä, joiden perusteella porsaita saatettiin pitää emakosta erillään pidempään kuin vain synnytyksen ajan. Tällöin porsaiden paikka oli ensisijaisesti omassa tilassaan, joka saattoi pienten, vastasyntyneiden porsaiden kohdalla tarkoittaa koria tai laatikkoa, joka oli vuorattu esimerkiksi oljilla lämpimäksi.⁶²⁰ Agronomi Salokangas kuvasi tätä kuitenkin vuonna 1933 menettelyksi, johon tuli ryhtyä vain poikkeustapauksissa ja totesi, että ”porsaat menes-

⁶¹⁸ Kts. Ilkka 1912, 128.

⁶¹⁹ Collan 1916, 77; Hossola 1926, 54; Salokangas 1933, 229.

⁶²⁰ Hossola 1926, 54.

tyvät parhaiten jos ne saavat alusta pitäen olla emänsä hoidossa ja nauttia sitä mahdollisimman pitkään.”⁶²¹ Emakoita ja porsaita ei tullut lähtökohtaisesti erottaa toisistaan eri paikkoihin, vaan porsaiden käsittelyn jälkeen niillä tuli olla mahdollisuus ”vapaasti olla ja liikkua emän karsinassa sekä imeä vaistojaan mukaan.”⁶²² Ihmisen ei tullut liian hanakasti puuttua porsaiden elämän alkuun ellei sitä katsottu niiden terveyden kannalta välttämättömäksi, vaan emakon ja porsaiden yhteiselon oli annettava muovautua yhteen karsinatilassa ja sikojen omaehtoisen toiminnan myötä.

Pitempiaikaisella erottamisella oli potentiaalisia vaikutuksia emakon ja porsaiden välisiin suhteisiin sekä porsaiden hoidon käytäntöihin. Eri paikoissa oleminen tarkoitti esimerkiksi sitä, että imetykset eivät tapahtuneet emakon, vaan ihmisen tahtiin, jolloin ihmisen oli erikseen asetettava porsaat imemään useamman kerran päivässä – imetykertojen määrä saattoi tällä tavalla meneteltynä kuitenkin olla harvakuusempi kuin mitä se olisi ollut emakon kanssa jatkuvasti oleskelevilla porsailta. Näin erillään pitäminen oli sekä työläs menetelmä, mutta sen myötä porsaat saattoivat saada myös vähemmän ravintoa ja suhde omaan emoon saattoi jäädä vaillinaiseksi, jolloin pitkät erossaolot myös lisäsivät riskiä siihen, että emakko vieroksui omia porsaitaan entisestään eikä suostunut enää imettämään tai hoitamaan jälkeläisiään ollenkaan.⁶²³ Agronomi Aili Mustakallio kirjoitti vuoden 1939 *Karjatalous*-lehdessä, että porsaiden erottaminen ensipäiviksi omaan paikkaansa tuotti lopulta enemmän vahinkoa kuin hyötyä, sillä emakko ei oppinut hoitamaan porsaitaan, hoitajan työtaakka kasvoi, emakon maidontuotanto heikkeni jos imetykset tapahtuivat harvakseltaan, ja porsaat eivät saaneet tarpeeksi ravintoa.⁶²⁴ Oli siten olemassa monta painavaa syytä sille, miksi emakon ja porsaiden yhteiselo tuli edesauttaa, ja miksi muunlaiset toiminnan tavat tuli jättää ainoastaan tilanteisiin, jolloin emakko ei voinut olla porsaiden ensisijainen hoivan ja ravinnon lähde.

Porsaiden syntymän jälkeisiä käsittelytoimenpiteitä voidaan ajatella toimina, joiden myötä *porsaat sidottiin osaksi sikatalouden käytäntöjä ja sen tavoitteita*. Näillä toimilla voitiin pyrkiä minimoimaan porsaiden kohtaamat haasteet heti elämän alkumetreillä, mutta yhtä lailla käsittelytoimet alkoivat muokata porsaita niiden elämän ensihetkestä lähtien tuottaviksi ja kasvaviksi yksilöiksi. Porsimistilanne oli ensimmäisiä hetkiä, jolloin arvioitiin porsaiden elinkelpoisuutta, sopivuutta ja potentiaalia kasvaa taloudellisesti arvokkaiksi yksilöiksi. Tulevaisuuden potentiaali sian elämän arvon määrittäjänä on teemana noussut esiin esimerkiksi antropologi Mette N. Svendsenin tutkimuksessa, jossa hän on tutkinut sikojen käyttöä koe-eläiminä 2000-

⁶²¹ Salokangas 1933, 228.

⁶²² Salokangas 1933, 229.

⁶²³ Collan 1916, 78; Welä 1928, 229; Hossola 1930, 56; A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 304.

⁶²⁴ A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 304.

luvun tanskalaisessa hyvinvointivaltiossa. Koe-eläimiksi valikoituneiden sikojen oli oltava yksilöitä, joilla oli potentiaalia tuottaa tieteellisesti arvokasta dataa, mikä osaltaan jo määritteli sitä, minkälaisia yksilöitä kokeisiin valittiin. Hänen tapaustutkimuksissaan koe-eläimiksi päätyi ennenaikaisesti synnytettyjä porsaita, mutta kaikki koetta silmällä pitäen ennenaikaisesti synnytettyt porsaat eivät tulleet valituiksi – esimerkiksi siksi, että niiden todennäköisyys säilyä hengissä kokeessa vaaditun ajan oli huono.⁶²⁵ Näin kokeeseen valikoitumisen käytännöt olivat soveltuviksi katsottujen porsasyksilöiden liittämistä osaksi tieteellisen tutkimuksen ja ihmiskeskeisen hyödyn tavoitteita – ja toisaalta valitsematta jääneet porsaat olivat tästä näkökulmasta arvottomia, jolloin ne tapettiin välittömästi. Porsimistilanteisiin ja sen välittömiä käytäntöihin sovellettuna tämä tarkoittaa, että sen käytäntöjä ei voida tarkastella ainoastaan käytännöllisyyden näkökulmasta, vaan ne on nähtävä toimina, joissa isolle osalle porsaille annettiin merkitys osana sikatalouden tavoitteita eli ihminen sitoutui valitsemiinsa sikoihin ja siat sidottiin osaksi ihmisen ja laajemmin yhteiskunnan luomia rakenteita.

Porsaiden käsittelytoimet olivat siten perusteltavissa käytännöllisyydellä, mutta yhtäältä myös tuottavuuden toiveilla – ja sikalaympäristössä molemmat seikat olivat väistämättä kietoutuneet toisiinsa. Vaikka porsaan omat toimet olisivat rikkoneet sikiökalvon tai katkaisseet napanuoran, ihmisen aktiivisella toiminnalla voitiin hallita riskejä, joita näihin elämän ensimmäisiin hetkiin liittyi. Riskien luonne muistutti myös siitä, että porsiminen tapahtui aina ominaisuuksiltaan tietynlaisessa tilassa ja moni käytäntö syntyi tarpeesta hallita tilan tuottamia, mahdollisesti haitallisia vaikutuksia. Eri käytäntöjen ja tilan väliset suhteet ilmenivät hyvin esimerkiksi *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933:

Porsas on syntyessään sikiökalvon ympäröimä ja vaikka kalvo tavallisesti itseltään särkyy, jää se kuitenkin kiinni ihoon ja pitää ihon pinnan kauan limaisena. Sen vuoksi on kalvo poistettava ja iho hangattava olkitukolla tai rievulla kuivaksi ja lämpimäksi, jottei porsas heti synnyttyään vilustuisi. Napanuora – – jää usein katkeamatta tai katkeaa liian pitkäksi, joten se haittaa porsaan liikkumista ja kerää likaa karsinasta.⁶²⁶

Vilustumisen pelko, liikkumisen vaikeudet ja puutteellinen hygienia viittaavat siihen, että vastasyntyneet porsaat olivat herkkiä ja ensimmäisinä hetkinään varsin alttiita ympäristön negatiivisille vaikutuksille. Yhtä kaikki ne kertovat myös laajemmin niistä riskeistä ja ominaisuuksista, joita sikalatioissa tunnistettiin olevan, ja porsimistilanteessa oltiin väistämättä kohdakkain sellaisten asioiden kanssa kuin että

⁶²⁵ Svendsen 2021, 67.

⁶²⁶ Salokangas 1933, 228.

oliko porsimiskarsina riittävän lämmin tai oliko se tarpeeksi puhdas. Porsaiden kuivaaminen tai napanuoran katkaisusta huolehtiminen olivat käytäntöjä, joissa sovitettiin yhteen porsaiden elämän edellytyksiä ja toisaalta tilojen niihin tuottamia haasteita, eli ihmistoiminnalla pyrittiin kompensoimaan todennäköisimpiä ympäristön puutteita tai sitä, että porsaiden omat, fyysiset ominaisuudet eivät haitanneet niiden elämää, kuten liian pitkän napanuoran tapauksessa oli uhkana.

Porsaiden fyysisten ominaisuuksien muokkaaminen alkoi siten heti syntymästä lähtien ja ennen porsaiden päätymistä emakon nisille, niille suositeltiin tehtävän enenevässä määrin vielä yksi toimenpide – hampaiden katkaiseminen.⁶²⁷ Porsailta on syntyessään kahdeksan neulanterävää hammasta, joita ne hyödyntävät heti elämänsä ensimmäisistä tunteista lähtien kiistellessään parhaista paikoista emakon nisillä. Hampaiden katkaisu on tutkitusti kipua aiheuttava toimenpide.⁶²⁸ Porsaiden hampaiden käyttöön yhdistyi 1900-luvun alun sikataloudessa kaksi tunnistettua varjopuolta: keskinäisten kiistojen aikana porsaat saattoivat vahingoittaa toisiaan tai ne saattoivat purra emakon nisiä niin lujaa, että emakko keskeytti imettämisen. Jälkimmäisessä tapauksessa nisiin saattoi syntyä myös hoitoa vaativia haavoja tai vaurioita.⁶²⁹ Agronomi Salokangas kirjoitti *Maa*-lehdessä vuonna 1920, että jos ”porsaita on paljo ja emakko vähämaatonen, niin porsaat siinä nälissään riitelevät vetimistä ja pikku hampaillaan haavoittavat emäänsä”⁶³⁰ mikä osaltaan kuvasi olosuhteita, joita siat saattoivat kokea ja joissa porsaiden hampaista muodostui helpommin ongelma.

Maidontuotannon haasteet koettiin eri tavalla myös erilaisten sikarotujen kesken: *Sianhoitokirjassa* vuonna 1912 maidonpuute nimettiin ”yleiseksi puutteeksi”, joka vaivasi erityisesti jalostettuja ja sekarotuisia sikoja.⁶³¹ Sianjalostuksen ja -kasvatuksen kehittyminen suosi pahnueita, joissa oli entistä enemmän porsaita, mutta yhtäältä emakon oli kyettävä tuottamaan runsaslukuisille pahnueille riittävästi maitoa. Nisävauriot saattoivat siten olla yksi indikaattori siitä, että emakon maidontuotanto ei vastannut porsaiden tarpeita, ja esimerkiksi ruokinnan niukkuudet vaikuttivat merkittävästi emakon maidontuotantoon. Sianjalostusyhdistyksen sihteeri Aarne Salokangas huomautti ensimmäisen maailmansodan, elintarvikepulan, itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen vuonna 1920, että maatiaissian karaistuneisuus oli ollut haasta-

⁶²⁷ Suomessa porsaiden rutiininomainen hampaiden leikkaaminen on nykyisin kielletty, mutta sallittu poikkeustapauksissa viikon ikäisille tai nuoremmille porsaille, jos emakolla ilmenee nisävaurioita. Tutkijat Väärikkälä, Hänninen ja Nevas arvioivat vuonna 2019, että niillä sikatiloilla, jotka eivät täyttäneet eläinten hyvinvointistandardeja, hampaiden rutiininomainen käsittely oli kolmanneksi yleisin hyvinvointiongelma. Kts. Väärikkälä, Hänninen & Nevas 2019.

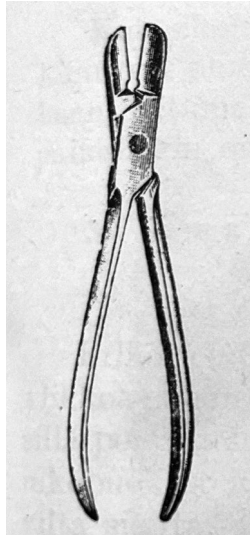
⁶²⁸ Kts. Fraser & Thompson 1991; Lewis et al. 2005.

⁶²⁹ Collan 1916, 77; A. S-s. [Aarne Salokangas] 1920, 114; Hossola 1930, 56; Salokangas 1933, 228.

⁶³⁰ A. S-s. [Aarne Salokangas] 1920, 114.

⁶³¹ Ilkka 1912, 137.

vina sianhoitovuosina hyödyksi, eli esimerkiksi ruokinnan heiketessä vallinneiden olosuhteiden vuoksi moni maatiaissika oli silti kyennyt porsimaan siinä missä jalostetumpia yorkshire-emakoita ei välttämättä ollut saatu edes tiinehtymään. Näin maatiaissika oli Salokankaan mukaan todistanut omien ominaisuuksiensa arvon sikataloudellisissa kysymyksissä.⁶³² Historiantutkija Teppo Vihola on sivunnut tätä aihetta omassa tutkimuksessaan tekemällä huomion siitä, kuinka Otavan koulutilalla siat olivat nähneet elintarvikepulan aikaan ja ravinnonpuutteessa vuonna 1918 nälkää ja tiinehtyminen oli ollut vaikeaa.⁶³³ Otavan koulutila toimi yorkshiresikojen siitoskeskuksena, ja siellä koetut vaikeudet tukevat hyvin Salokankaan huomiota siitä, että niukoissa olosuhteissa yorkshiresikojen kasvattaminen oli haastavaa. Maidontuotannon haasteet tai maidonpuutteen nimeäminen jalostettujen rotujen viaksi on siten ymmärrettävä myös sikojen kokemina niukkuuksina, eli esimerkiksi jalostetuille sioille ei pystytty paikoin luomaan sellaisia olosuhteita, joissa ne olisivat kyenneet imettämään oman potentiaalinsa mukaisesti. Toisaalta ei pidä ajatella, että maatiaissika olisi loputtomiin kestänyt ruokinnan niukkuuksia, vaan yhtä lailla maatiaisemakko saattoi kärsiä maidontuotannon puutetta, jos ruokinta oli liian niukkaa.⁶³⁴ Kuten Salokankaan kirjoitus yllä osoitti, yorkshiren ja maatiaissikojen niukkuuden rajat olivat kuitenkin erilaiset.

Kuva 16. Hammaspihdit. Lähde: Salokangas 1933, 228.

⁶³² A. Salokangas, 'Mikä on paras sikarotu?', *Etelä-Savo*, 04.09.1920, 2.

⁶³³ Vihola 1991, 134.

⁶³⁴ Ilkka 1912, 137;

Hampaiden katkaisun ajoittaminen heti syntymän jälkeen tehtävien toimenpiteiden joukkoon oli käytännöllistä, sillä silloin ”porsaat eivät vielä jaksa kovin ponnistella vastaan, joten niitä on helppo käsitellä”⁶³⁵ ja toisaalta nisäjärjestyksen muotoutuminen ja mahdolliset kiistat alkoivat heti ensimmäisestä imetyksestä lähtien. Hampaiden katkaisemista varten oli olemassa erilliset hammaspihdit (**kuva 16**), joilla ”muserretaan hampaat ikeniä myöten poikki”.⁶³⁶ Hammaspihtien kuvia esiteltiin erinäisissä sianhoidon oppaissa, ja ne olivat aikaisemmin esitellyn astutustelineen tavoin osa entistä erikoistuneempaa työvälineistöä, jota hyödynnettiin sikojen hallinnassa ja jonka käyttö sekä ulkonäkö oli tehtävä tutuksi sikojä kasvataville ihmisille. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla vuonna 1933 järjestetyillä sianhoitokursseilla kaukaksi menivät sekä sianhoidon opaskirjat että hammaspihdit, joiden

merkityksen tajusivat hyvin porsastuotantoa harrastavat sikojen omistajat, joista moni on joutunut katselemaan miten pahasti porsaat terävillä hampaillaan emäänsä haavoittavat, tehden tämän siten ärtyisäksi ja levottomaksi.⁶³⁷

Hammaspihtejä jaettiin myös palkintoina esimerkiksi sikatalouskilpailuissa.⁶³⁸ Samalla hammaspihtien kaltaisten työkalujen kehittyminen viittaa siihen, että erilaisia haasteita ratkottiin entistä systemaattisemmin ja erikoistuneemmin, eli hampaiden katkaisusta tuli toimenpide, jota voitiin rutiininomaisesti suositella siankasvatukseen sen sijaan, että siihen olisi turvauduttu ainoastaan silloin, kun ongelmia ilmeni. Näkemykset porsaiden hampaiden katkaisun tarpeellisuudesta säilyivät kuitenkin moninaisina: esimerkiksi Yrjö Collanin *Sianhoidon oppikirjassa* vuosina 1916 ja 1926 hampaiden katkaisu oli tarpeen mukaan tehtävä toimenpide, mutta Toivo Hossolan *Sianhoidon oppaissa* vuonna 1926 ja 1930 porsaiden hampaiden katkaisu oli toimi, jota kehoitettiin soveltamaan kaikkiin porsaisiin. Sama hampaiden katkaisun vaatimus oli ollut jo Mikko Ilkan *Sianhoitokirjassa* vuonna 1912, mutta myös agronomi Salokankaan vuosien 1933 ja 1937 opaskirjoissa.⁶³⁹ Toisaalta esimerkiksi eläinlääkäri Rainer Stenius esitti 1930-luvun lopulla, että porsaiden hampaiden katkominen ”ei kuitenkaan ole lähestulkoonkaan aina tarpeellista”⁶⁴⁰, mikä oli osaltaan eriävä näkemys suhteessa käytäntöihin, joita 1920- ja 1930 sianhoidon oppaissa tarjottiin ja joita sianhoitokursseilla oli pyritty levittämään yleisempään käyttöön.

⁶³⁵ Salokangas 1933, 228.

⁶³⁶ Salokangas 1933, 228.

⁶³⁷ A. V., 'Sianhoitokurssit v. 1933', *Vaasa*, 09.02.1934, 2.

⁶³⁸ Sikatalouskilpailun palkinnot jaettu 1932, 367–368.

⁶³⁹ Ilkka 1912, 136–137; Collan 1916, 77; Collan 1926, 95; Hossola 1926, 54; Hossola 1930, 56; Salokangas 1933; 228; Salokangas 1937, 78.

⁶⁴⁰ R. S. [Rainer Stenius] 1937, 32.

Hampaiden katkaisun yleistyminen voidaan nähdä käytäntönä, jossa ristesivät emakoiden maidontuotantokyvyn ja porsaiden lukumäärän väliset jännitteet. Maidontuotantokyvyn kannalta ruokinta oli yksi osatekijä, mutta yhtä lailla esimerkiksi onnistunut pesänrakennus edisti parempaa maidontuotantoa. Imettämisen ongelmat olivat kuitenkin laaja kategoria erilaisia ongelmia eivätkä kaikki toimenpiteet imeytyksen edistämiseksi kohdistuneet yksistään porsaisiin tai olleet porsaiden käyttäytymisestä johtuvia, mutta porsaiden katkaistavista hampaista tuli osa ratkaisuvaihtoehtoa 1900-luvun alun sikataloudessa. Ennen emakon hallintaan liittyvien toimien käsittelyä nostan esiin vielä yhden porsaiden elämää (tai sen loppua) jäsentäneen toimintatavan, eli sen arvioinnin, oliko porsaalla potentiaalia kasvaa taloudellisesti arvokkaaksi yksilöksi.

Neuvottelu porsaiden elämästä

Porsaiden käsittelytoimenpiteet olivat toimia, joiden myötä porsaat tulivat osaksi sikatalouden käytäntöjä ja sen tavoitteita, mutta kuten kaikissa prosesseissa, joissa kuuluvuutta johonkin joukkioon määritellään tietyin ehdoin, myös näissä prosesseissa osa porsaista jäi vaille arvoa eikä niiden nähty omaavan edellytyksiä kasvaa ihmisen näkökulmasta arvokkaiksi eläimiksi. Rajanveto mahdollisesti (taloudellisesti) arvokkaan sian ja (taloudellisesti) arvottoman sian välillä ei kuitenkaan ollut yksinkertaista, vaan porsaiden elättämisen eteen saatettiin nähdä paikoin merkittävää vaivaa. Tämä rajanveto taloudellisesti arvokkaan ja arvottoman yksilön välillä ei ollut kertaluontoinen asia, vaan sitä arvioitiin sikatalouden käytännöissä jatkuvasti uudestaan. Jos syntyessään eloisa ja fyysisesti terve porsas esimerkiksi sairastui myöhemmin vakavasti ja sairastumisella uskottiin olevan pysyviä seurauksia porsaan kylvölle kasvaa tai lihoa, sama yksilö saattoi muuttua arvokkaasta arvottomaksi yksilöksi, jonka elämän jatkumiselle ei ollut ihmisen näkökulmasta perusteita.

Ihmisen pyrkimyksenä oli kuitenkin pitää mahdollisimman moni porsas hengissä ja kasvavana heti niiden ensimmäisistä hetkistä lähtien. Tämä tarkoitti sitä, että mikäli porsas oli syntymän jälkeen heikko, se ei johtanut väistämättä porsaan elämän päättämiseen, vaan heikommatkin yksilöt pyrittiin saamaan emakon imetettäväksi ja sitä kautta vahvistumaan. Esimerkiksi pienempien porsaiden asettaminen emakon etummaisiin nisiin oli toimintaa, jossa pyrittiin huomioimaan yksinomaan heikomaksi miellettyjen porsaiden tarpeita ja toisaalta edistämään niiden mahdollisuuksia selviytyä.⁶⁴¹ Porsaiden elättämisen ehtoja onkin syytä tarkastella suhteessa resurssihin, joita siankasvattajalla oli käytössään. Pienten ja heikompien porsaiden avustaminen emakon imetettäväksi kertoo jo itsessään, että hyvämaidoinen ja kaikkia por-

⁶⁴¹ Ilkka 1912, 128; Collan 1916, 77; Hossola 1926, 54.

saitaan imettämään kykenevä emakko oli siankasvattajalle merkittävä etu ja vaikutti osaltaan siihen, yritettiin myös heikompia porsaita elättää. Heikompien porsaiden kohtalo saattoi olla vallan toinen, mikäli porsaita ei voinut jättää emakon hoiviin. Esimerkiksi pahnuekokojen kasvaessa porsaita saattoi syntyä enemmän kuin emakolla oli edellytyksiä imettää – emakolla saattoi lukumääräisesti olla vähemmän nisiä kuin syntyneitä porsaita tai maidontuotanto ei muutoin ollut riittävän suurta kaikille porsaille.⁶⁴² Tällaisessa tilanteessa heikompien porsaiden asema heikkeni äkisti entisestään, sillä ravinnon turvaaminen kaikille muodostui haastavammaksi ja esimerkiksi vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* todettiin suoraan, että tällaisissa tilanteissa ”on viisainta lopettaa ne [heikot porsaas] heti kun ovat syntyneet.”⁶⁴³ Porsaiden eloonjäämisen edellytyksiä peilattiin emakon ominaisuuksien kautta, eli porsaiden potentiaalinen elämä tuottavina yksilöinä kytkeytyi emakon maidontuotantokykyyn ja -edellytyksiin.

Rajanveto emakon imetyskyvyn ja porsaiden eloonjäännin välillä oli kuitenkin hyvin tilannekohtaista. Esimerkiksi tilanteessa, jossa porsaas olivat elinvoimaisia, mutta emakon maidontuotanto tai nisiien lukumäärä puutteellinen, oli tarpeen turvautua apukeinoihin. Tällöin ihmistyöstä tuli olennainen lisäresurssi porsaiden hoitoon ja ihmisen oli joko syötettävä porsaille lehmänmaitoa tai käyttää porsaita vuorotellen nisillä. Vaikka porsaiden erottamista emakosta omaan erilliseen laatikkoonsa ei suositeltu vakiintuneeksi toiminnan tavaksi, se saattoi olla perusteltua silloin, kun porsaita oli enemmän kuin emakolla nisiä.⁶⁴⁴ Myös lisäruokinnan tai vuorottelun kaltaiset keinot perustuivat siihen, että porsaiden hoidossa voitiin tukeutua emakkoon ja sen maidontuotantoon, ja voidaan katsoa, että emakolla oli merkittävä vaikutus siihen, minkälaisia päätöksiä porsaiden elämästä tehtiin. Lähtökohtaisesti elinvoimaisia porsaita pyrittiin aina elättämään, mutta keinovalikoima oli huomattavan kirjava siinä vaiheessa, kun emakon keho ei ollut täysimittaisesti käytettävissä kaikille porsaille. Elinvoimaisten ja lupaavien porsaiden kohdalla ihmisresurssein mitattuna työläisiin toimintatapoihin oltiin kuitenkin valmiita sitoutumaan. Jälleen on huomattava, että lupaava ja elinvoimainen porsas oli liukuva käsite: esimerkiksi *Sianhoitokirjassa* neuvottiin, että ”raajarikkoiset ja muodottomat porsaas on heti synnyttyään tapettava”, mutta jos eläinlääkärin apu oli saavutettavissa ja näistäkin yksilöistä joku vaikutti kannattavalta elättää, tappotuomio ei ollut niin yksiselitteinen.⁶⁴⁵ Eläinlääkäriä ja lääkinnällisten keinojen saatavuutta voidaan näin ollen pitää resurssina, jonka olemassaolo vaikutti porsaiden elämästä käytyihin neuvotteluihin.

⁶⁴² Ilkka 1912, 131; Salokangas 1933, 229.

⁶⁴³ Ilkka 1912, 131.

⁶⁴⁴ Ilkka 1912, 131–132; Salokangas 1933, 229.

⁶⁴⁵ Ilkka 1912, 131.

Oman emän, ihmisen ja lääkinnällisten resurssien lisäksi porsaiden elatusta voitiin pyrkiä järjestämään osana toisen porsineen emakon pahnuetta. Esimerkiksi agronomi Aili Mustakallio piti tätä ensisijaisena keinona ylimääräisten porsaiden maidonsaannin turvaamiseksi sen sijaan, että porsaita olisi imetetty vuorotellen.⁶⁴⁶ Käytännössä toisen emakon apuun turvautuminen ei kuitenkaan ollut yksinkertaista, sillä se vaati otolliset olosuhteet ja emakon, joka hyväksyi vieraat porsaat omakseen. Jotta siirtoa voitiin edes harkita, sikalassa oli oltava siten vähintään yksi samaan aikaan porsinut emakko, jolla oli vähemmän omia porsaita sekä riittävä maidontuotanto ja toimivat nisät. Tällaisten olosuhteiden luominen vaati jo merkittävää ennakkointia, sillä samanaikaiset porsimiset vaativat myös lähekkäin tapahtuneita astutuksia:

Jos pahnue on niin suuri, ettei kaikille porsaille riitä nisiä, voi porsaita siirtää toisille emakoille, joilla ehkä on vähemmän porsaita. Tämän vuoksi olisi hyvä astuttaa useampia emakoita suunnilleen samoihin aikoihin porsiviksi, jolloin myös hoitaja voisi valvoa useampia pahnueita samanaikaisesti.⁶⁴⁷

Toive porsimisten yhdenaikaistamisesta kuvaa sellaisenaan porsittamisen käytäntöjen muovautumista ja niistä käytyjä neuvotteluja. Kun vielä vuonna 1912 porsaiden siirtoa voitiin suositella, jos sikalassa ”sattuu kaksi emakkoa porsimaan samoihin aikoihin”⁶⁴⁸, yllä esittämäni lainaus agronomi Mustakalliolta vuodelta 1939 osoittaa selkeää suunnitelmallisuuden kasvua emakoiden porsittamisessa. Mustakallion neuvojen voidaan katsoa osoittavan myös sitä, että jännitteet emakoiden imetyksyvyn, nisien määrän ja kasvavien porsasmäärien välillä loivat kannustimia luoda tai omaksua uusia tapoja toimia – esimerkin tapauksessa muutoksia oli tehtävä aina astutuksien tasolla asti.

Toisen emakon hyödyntäminen ei kuitenkaan ollut käytäntö, joka syntyi yksin siten, että sikalassa oli useampi samaan aikaan porsinut emakko, vaan käytännön toimiminen edellytti sitä, että *emakko hyväksyi vieraat porsaat ja suostui imettämään niitä ominaan*. Näin emakon kokemusmaailma oli merkittävässä asemassa siinä, oliko ylimääräisten porsaiden antaminen sen hoiviin mahdollista eikä ihminen voinut pakottaa käytäntöä onnistumaan samaan tapaan kuin ihminen ei voinut yksipuolisesti päättää, että karsina oli sopiva porsimispaikka. Molemmissa tapauksissa emakon omat kokemukset ja yksilölliset piirteet vaikuttivat käytäntöjen onnistumiseen, mutta molemmissa tapauksissa myös ihmistoiminnalla voitiin pyrkiä vaikuttamaan haluttuun lopputulokseen.

⁶⁴⁶ A. M-o. [Aili Mustakallio] 1939, 305–306.

⁶⁴⁷ A. M-o. [Aili Mustakallio] 1939, 305.

⁶⁴⁸ Ilkka 1912, 132.

Toisen emakon hyödyntämisessä oltiin siten kohdakkain sen todennäköisen lähökohdan kanssa, että emakko ei välttämättä suostunut imettämään muita kuin omia porsaitaan ja että se koki vieraat porsaat ja tilanteen kielteisenä. *Sianhoitokirjassa* (1912) tällaista emakkoa kuvattiin vihaiseksi ja voitiin todeta, että se ei hyväksynyt vieraita porsaita samaan tilaan, tai työnsi kärsällään vieraat porsaat pois nisiltään.⁶⁴⁹ Keinot, joihin ihmiset saattoivat tässä vaiheessa turvautua, vaativat sopeutumista emakon kokemuksiin, eli oli ymmärrettävä, että tilanne herätti emakossa kielteisiä tunteita, mutta samaan aikaan eri keinoilla pyrittiin myös vaikuttamaan emakkoon siinä määrin, että vieraista porsaista tulisi emakon näkökulmasta hyväksyttäviä. Väliaikainen sopeutuminen emakon torjuviin eleisiin palveli lopulta yrityksiä saada emakko sopeutumaan ihmisen tarpeisiin ja ottamaan hoiviinsa ylimääräisiä porsaita. Kyse oli yhtäältä myös ylimääräisten porsaiden tarpeista, joita oli turvattava niiden omasta emosta irrallaan. Suostuttelun prosesseissa käytettiin hyödyksi havaintoja siskojen aistimaailmasta. Oli tunnistettu, että *haju* oli emakon ja porsaiden keskinäisissä suhteissa merkittävässä asemassa, ja suostuttelun keinot voitiin tällä tavalla pohjata emakon hajuaistin hämäämiseen, jolla heikennettiin emakon edellytyksiä tehdä erottelua omien ja vieraiden porsaiden välille.⁶⁵⁰

Emakon kielteisten kokemusten lisäksi ihmisen oli siten huomioitava ja ymmärrettävä toisen lajin erilainen aistien hierarkia, jotta suostuttelun keinot pystyttiin luomaan. Hajun lisäksi voitiin hyödyntää ihmisen ja emakon välistä tuttuutta ja suhdetta: agronomi Salokangas esitti *Sianhoidon käsikirjassa* (1933), että tilanteessa, jossa vieraita porsaita piti saada toisen emakon imetettäväksi, jo pelkkä emakon ”kyhnyttely” ja vieraiden porsaiden tuominen emakon nisille samanaikaisesti saattoi auttaa.⁶⁵¹ Toisaalta voidaan ajatella, että erilaiset neuvot ja erilaiset lopputulemat esimerkiksi vieraiden porsaiden hyväksymisen suhteen heijastelivat emakoiden yksilöllisiä ominaisuuksia ja yhtäältä myös tilannekohtaisia eroja siinä, minkälaisissa olosuhteissa porsaita yritettiin yhdistää toisen emakon pahnueeseen, eli esimerkiksi ikäerot yhdistettävien ja toisen emakon omien porsaiden välillä vaikuttivat onnistumisen todennäköisyyteen.

Sianhoitokirjassa (1912) hajun manipulointi alkoi siten, että adoptioemakon omat porsaat ja vieraat porsaat yhdistettiin ensin samaan tilaan, jonka jälkeen jokainen porsas käsiteltiin selästä ja kyljistä voimakkaan tuoksuisella aineella, tässä tapauksessa kamferiviinalla, mutta toisessa yhteydessä viitattiin myös petroolin tai kreoliiniveden käyttöön.⁶⁵² Idea oli, että porsaissa oli niin voimakas haju, että emakon edellytykset erotella omia porsaita vieraista porsaista muuttuivat mahdottomiksi

⁶⁴⁹ Ilkka 1912, 132–134.

⁶⁵⁰ Ilkka 1912, 132; A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 305–306.

⁶⁵¹ Salokangas 1933, 97.

⁶⁵² Salokangas 1933, 97.

tai ainakin vaikeammiksi. *Sianhoitokirjassa* samaa hajua kehoitettiin levittämään myös emakon eri kehonosiin, kuten etujalkoihin, rintaan ja kärsään, jolloin emakossa ja porsaissa oli tämän toimenpiteen jälkeen yhtenevä hajua. Toimenpiteen koettiin onnistuneen, kun emakko ei enää voinut erottaa porsaita toisistaan.⁶⁵³ Tämän voidaan tulkita tarkoittaneen, että emakon käyttäytymisessä vieraita porsaita kohtaan tapahtui konkreettinen muutos ja se esimerkiksi salli kaikki porsaat nisillään eikä käyttäytynyt aggressiivisesti. Sopeutuminen emakon kokemuksiin ja sikojen aistihierarkiaan mahdollisti lopulta myös näiden tekijöiden manipuloinnin sikatalouden tarpeisiin.

Menetelmä ei ollut aukoton, sillä *Sianhoitokirjassa* huomautettiin, että ”jotkut emakot ovat niin tarkkavainuisia, että sittenkin voivat erottaa vieraat porsaat omistaan ja töykkivät ne kärsällään pois läheisyydestään.”⁶⁵⁴ Erilaiset havainnot sioista olivat keskeisessä asemassa, kun sopivia käytäntöjä luotiin, ja toisen emakon hyödyntämisessä hajuaistin manipulointi toimi todennäköisemmin vain hyvin pienten porsaiden kohdalla eikä hajukäsittely ollut enää yhtä tehokas, jos adoptioemakon omien porsaiden ja vieraiden porsaiden välillä oli ikäeroa.⁶⁵⁵ Myöhempi tutkimus on vahvistanut näitä havaintoja. Emakko tunnistaa porsaansa alkuun hajun perusteella, mutta noin kahden viikon ikään mennessä hajun manipulointi ei yksinään riitä hämäämään emakkoa, vaan emakko erottaa omat porsaansa manipuloinnista huolimatta.⁶⁵⁶ Porsimisten samanaikaisuus oli siten verrattain tärkeää, mikäli haluttiin säilyttää mahdollisuus siirtää porsaita toisen emakon hoivaan, sillä isot ikäerot heikensivät onnistumisen todennäköisyyttä hajumanipuloinnista huolimatta. Tämän lisäksi myöhempi tutkimus on nostanut esiin vakiintuneen nisäjärjestyksen merkityksen porsaiden siirrossa: jos porsas on jo useamman päivän ikäinen siirtohetkellä uuteen pahnueeseen, se todennäköisesti pyrkii samalle nisälle myös uudessa pahnueessa, mikä lisää porsaiden välisiä kiistoja. Tutkimustiedon pohjalta on suositeltu, että porsaiden siirrot toiseen pahnueisiin tapahtuisivat mahdollisimman aikaisin, kuitenkin aikaisintaan kahdeksan tunnin ja viimeistään vuorokauden sisällä syntymästä, ennen nisäjärjestyksen vakiintumista ja että siirrettävät porsaat olisivat pahnueen isoimpia, jolloin niillä oli paremmat edellytykset pärjätä porsaiden keskinäisissä kiistoissa nisillä.⁶⁵⁷

Vaikka paikoin sianhoidon oppaissa annettiin yksityiskohtaisia ohjeita porsaiden siirtämisestä toiselle emakolle, esitän, että porsaiden siirtoa toisen emakon hoiviin ei

⁶⁵³ Ilkka 1912, 132.

⁶⁵⁴ Ilkka 1912, 132.

⁶⁵⁵ Ilkka 1912, 132.

⁶⁵⁶ Horrell & Hodgson 1992.

⁶⁵⁷ Horrell 1982; Price et al. 1994; Gonyou 2001, 161; Siljander-Rasi & Partanen 2006, 57; Pajžlar & Skok 2019.

pidetty rutiininomaisena toimena siankasvatuksessa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, vaan ensisijaisesti tärkein oli varmistaa, että porsaas pysyivät mahdollisimman usein oman emakon hoidettavana. Toisen emakon suostuttelu vaati agronomi Salokankaan mukaan ”paljon vaivaa, ennen kuin emä saadaan suostumaan vieraisiin porsaisiin, eikä se aina onnistu ensinkään”⁶⁵⁸, jolloin lopputulos saattoi kaikesta vaivannäöstä huolimatta olla huono. Mikäli osa porsaista tai mahdollisesti pahnueen kaikki porsaas jäivät vaille oman emakon tuottamaa ravintoa ja hoivaa, toissijainen korvike oman emakon hoivalle oli yleisemmin ihmisen (ja välillisesti myös lehmän) tuottama hoiva eli esimerkiksi porsaiden ruokkiminen lehmänmaidolla.⁶⁵⁹ Tällaisissa tapauksissa kyse oli kolmen eri lajin keskinäisistä suhteista (sika, lehmä, ihminen) ja näiden suhteiden järjestelyistä osana sianhoitoa.

Ylimääräisten porsaiden ongelma ei tarkoittanut ainoastaan sitä, että emakolla ei ollut porsaille tarpeeksi nisiä tai maitoa, vaan isommissa pahnueissa porsaas syntyivät usein myös pienempinä ja heikompina. Agronomi Artturi Penttilä piti tällaisten porsaiden edellytyksiä elämään heikonlaisina ”ellei niistä pidetä aivan erikoisen hyvää huolta”, mikä osaltaan korosti heikkojen porsaiden selviytymisen ja ihmisen roolin sekä resurssien välistä suhdetta.⁶⁶⁰ Sitä, kannattiko heikkoja porsaita tuoda erityisen ja työlään hoidon piiriin, neuvoteltiin sianhoidon käytännöissä ja tällaisten porsaiden tulevaisuuden kohdalla oli aina läsnä epävarmuus siitä, kasvoiko porsaasta kaupallisesti kannattava yksilö. Agronomi Mustakallio kirjoitti 1930-luvun lopulla, että Suomessa huomioitiin liian vähän heikkojen porsaiden elatuksen riskejä – niiden pelättiin levittävän mahdollisia tauteja myös terveisiin sikoihin eikä tällaisista porsaista voinut Mustakallion mukaan koskaan kasvaa hyviä siitos- tai lihotussikoja, vaan niistä kasvoi korkeintaan kalliita ja kannattamattomia yksilöitä.⁶⁶¹

Mustakallio asettui selvästi kyseenalaistamaan resurssien käyttämisen sellaisiin porsaisiin, joiden pidon ei voinut luottaa olevan taloudellisesti kannattavaa, ja hän totesi suoraan, että ”muissa maissa pidetään tällaisten huonojen porsaiden hävittämistä aivan välttämättömänä”, millä voitiin perustella vastaavia toimia myös Suomessa.⁶⁶² Mustakallion tekstissä huomionarvoista on kuitenkin se, että vaikka hän perusteli pitkästi kaikki heikkojen porsaiden elatuksen riskit, hän myös tunnisti sen, että ihmiset saattoivat olla haluttomia hävittämään niin kutsuttuja huonoja porsaita.⁶⁶³ Hänen puheenvuoroaan voidaan tulkita siten, että monissa talouksissa kynnyksensä hävittää porsaita oli yhä korkea ja toisaalta yksittäisille heikoille porsaille oltiin

⁶⁵⁸ Salokangas 1933, 96.

⁶⁵⁹ Kts. esim. Collan 1916, 78; Hossola 1926, 55; Salokangas 1933, 95–96.

⁶⁶⁰ A-i P. [Artturi Penttilä] 1937, 127.

⁶⁶¹ A. M-o. [Aili Mustakallio] 1939, 304.

⁶⁶² A. M-o. [Aili Mustakallio] 1939, 304.

⁶⁶³ A. M-o. [Aili Mustakallio] 1939, 305.

valmiita antamaan tarvittaessa erityistä hoivaa. Voidaan ajatella, että tätä valintaa tehtiin kuitenkin aina suhteessa niihin resursseihin ja mahdollisuuksiin, joita kullakin tilalla ja sen ihmisillä oli käytettävissään. Tähän lukeutuivat myös toiset, imettävät emakot, joiden hoivaa haluttiin hyödyntää vieraiden porsaiden kasvattamisessa, mutta joiden hoiva ei ollut automaattisesti hyödynnettävissä. Hoidon ja porsaiden hoivan käytännöt muovautuivat aina myös suhteessa emakoiden kokemusmaailmiin ja (niissä vaikuttaviin ja muovautuviin) tunnetiloihin. Seuraavaksi käsittelen porsimista siitä näkökulmasta, miten emakon elämää pyrittiin (tilallisesti) järjestelmään porsimisen aikana tai sen jälkeen, ja minkälaisia emakon kokemuksia ja tunnetiloja porsimisen aikaisiin käytäntöihin liittyi sekä miten ne huomioitiin osana porsimisen käytäntöjä.

3.3.3 Porsivan emakon kokemukset ja tunteet osana porsimistilannetta

Porsiminen oli jokaiselle emakolle oma, subjektiivinen kokemus, mutta sikalatiilojen ja porsimisten käytäntöjen myötä emakot kokivat porsimisia olosuhteissa, joissa oli yhteneviä piirteitä ja jotka osaltaan määrittivät sitä, miten porsiminen tai suhde omiin porsaisiin tuli koetuksi. Tällä tavoin jäsennehtynä emakoiden porsimiskokemuksia ei voida tarkastella irrallaan kulttuurin tai talouden kaltaisista vaikuttimista, sillä porsivien emakoiden tilat ja hoidon käytännöt olivat taloudellisten intressien ja laajemmin yhteiskunnallisten kehitysten muovaamia. Porsivan emakon käyttäytyminen kaikkine tunnetiloineen kuvasi siten emakon oman kokemusmaailman jäsentymistä tilanteessa, jossa emakon elämää raamitettiin ihmiskulttuurista käsin. Raameilla voidaan tarkoittaa konkreettista materiaa, kuten esimerkiksi sikala- ja karsinatilaa sekä sen rakenteita, mutta yhtäältä myös edellä mainitut porsaiden elämän järjestelyn käytännöt (sekä laajemmin myös muut sianhoidon käytännöt) voidaan ajatella emakon kokemuksiin vaikuttavina ja emakon kokemusmaailmaa muovavina tekijöinä.

Eri (kokemuksiin vaikuttaneet) tekijät on nähtävä suhteisina: esimerkiksi liian niukasti ruokittu emakko saattoi kärsiä maidontuotannon vaikeuksista, mikä lisäsi porsaiden levottomuutta ja yhtäältä vähensi emakon halukkuutta imettää, eli se saattoi esimerkiksi keskeyttää epämukavuutta tuottaneen imettämisen. Se, miten porsiminen ja suhde omiin porsaisiin tuli koetuksi, kytkeytyi keskeisesti ihmistoiminnan tuottamiin tiloihin ja käytäntöihin, jotka ristesivät sikojen oman elävyyden eli omien suhteiden luomisen, merkitysten ja elämismaailmojen kanssa.⁶⁶⁴ Emakon käyttäytyminen porsimistilanteessa reflektoi siten ei-kielellistä maailman jäsentymisen ja

⁶⁶⁴ Kts. eläinten eläväisyydestä Fox 2018, 78–79.

kokemisen tapaa, jossa emakon toiminta ja käyttäytyminen yhtäältä heijastelivat myös merkityksiä, joita emakko loi suhteessa ympäröivään todellisuuteen. Tällä tavalla ajateltuna emakon käyttäytyminen oli myös emakon pyrkimystä jäsentää ja ymmärtää (porsimis)olosuhteita – olosuhteita, joissa ihmiskulttuuri, talous ja yhteiskunta olivat alati läsnä.

Emakon käyttäytyminen oli siten myös kulttuurin, talouden ja yhteiskunnan ymmärtämistä sellaisena kuin ne emakon elämässä tietyssä ajassa ja paikassa vaikuttivat, vaikka ne kielellisinä, abstrakteina konsepteina olivat emakon kognition ulottumattomissa. Ne tulivat osaksi emakon kokemusmaailmaa tilojen ja käytäntöjen kautta ja vaikuttivat siihen, minkälaista oli olla emakkosika 1900-luvun alun Suomessa. Kuten historian tutkija Éric Baratay on muotoillut, yksi osa eläinten historiaa on ymmärtää, minkälaisia asioita ihmiset ovat vaatineet eri eläimiltä eri aikoina ja minkälaista elämää kukin eläin kulloinkin elää. Tällöin myös eläinten elämää voidaan ajatella erilaisina aikakausina, joita määrittävät elämään kulloisenakin aikakautena kuuluneet piirteet ja vaatimukset.⁶⁶⁵ Tässä mielessä esimerkiksi yhteiskunnan, talouden ja kulttuurin kaltaisten tekijöiden ymmärtäminen on keino selvittää kussakin ajassa ja paikassa eläimiin kohdistuneita vaatimuksia. Kuten johdannossa kirjoitin, kulttuurin tai talouden kaltaisia maailman selittämisen ja merkityksellistämisen kehikkoja ei voi irrottaa ainoastaan seikoiksi, joista ihminen ammentaa merkityksiä kokemuksilleen, vaan yhtä lailla ne olivat osasia emakon kokemassa todellisuudessa ja loivat emakolle elinolosuhteita, joiden pohjalta emakon oli ymmärrettävä oma maailmaansa. Porsimistilanteen käytäntöjen tutkiminen on siten yhdeltä osin vastauksena siihen kysymykseen, *millaisia kokemuksia yhteiskunta tuotti*.

Porsimistilannetta edelsi liuta erilaisia siitossikojen hoidon ja kuntoisuuden ylläpidon käytäntöjä, joiden vaikutukset olivat läsnä myös porsimistilanteessa. Terveystieteelliset ongelmat, kuten huono jalkaterveys, tai yleinen fyysinen heikkous esimerkiksi ruokinnan puutteiden takia saattoivat muovata porsimistilannetta ja siihen kytkeytyviä kokemuksia ja tunteita hyvin toisenlaiseksi kuin millaiseksi ne olisivat muotoutuneet terveen emakon kohdalla. Porsimistilanteen potentiaalisia kokemuksia pedattiin siten myös sellaisina aikoina, jolloin porsiminen tapahtumana ei ollut ajankohtainen. Pitkällä aikavälillä muodostuneiden asioiden lisäksi porsimisen kokemuksiin vaikuttivat sen välittömään läheisyyteen sijoittuneet tapahtumat, kuten esimerkiksi emakon pesänrakentaminen, sen (epä)onnistuminen, sekä näiden seuraukset aina hormonitasolla asti. Kootusti voisi todeta, että kaikki tässä tutkimuksessa esiin nostamani tekijät sikalarakennuksesta karsinoiden yksityiskohtiin ja hoidon käytäntöihin vaikuttivat osaltaan tavalla tai toisella myös porsimishetkellä. Myös ihmiset pyrkivät omalla toiminnallaan aktiivisesti vaikuttamaan porsimistilan-

⁶⁶⁵ Baratay 2022, luku 6. [E-kirja, ei sivunumeroita.]

teen kulkuun, ja samalla pyrkimykset vaikuttaa emakkoon porsimistilanteessa toivat ihmisen kohdakkain emakon kokemusten ja tunnetilojen kanssa.

Kokematon vai kokenut emakko?

Emakon kokeneisuus ja kokemukset vaikuttivat ihmisten näkemyksiin siitä, miten porsimistilanteessa tuli toimi tai minkälaisia ongelmia porsaiden hoidossa saattoi tulla vastaan – emakon ensimmäinen porsiminen ja sen sujuvuus oli tässä mielessä kriittinen kohta. Emakoiden ensimmäisten porsimisten erityisyys välittyi esimerkiksi agronomi Toivo Hossolan *Sianhoidon oppaassa* vuonna 1926, jossa hän kirjoitti, että ”erityisen tärkeää on valvoa ensi kertaa porsineen emakon porsimista, sillä siitä opeutuksesta riippuu, miten hyvin emakko myöhemmät pahnueensa hoitaa.”⁶⁶⁶ Ensimmäinen porsiminen oli siten eräänlainen koetus, jonka aikana emakon tuli muovautua hyväksi emäksi ja tottua porsimisen sekä omien jälkeläisten vaatimuksiin. Osana sikataloutta porsiminen ja porsaiden vaatimukset olivat yhtäältä myös ihmisten vaatimuksia, joita emakoille asetettiin – ensimmäinen porsimiskokemus sinetöi emakon roolin siitosemakkona. Emakon kokemuksiin vaikuttaminen tai niiden kartuttaminen ei alkanut vasta porsimishetkellä. Kirjoitin tässä tutkimuksessa aiemmin emakoiden ja hoitajien välisistä suhteista, johon kuului yhtenä osana emakon ”valmentaminen” porsimiseen. Vatsan alueen ja nisien koskettelulla ihminen pyrki totuttamaan etenkin ensikerran porsivia emakoita porsaiden tuntuun ja imettämisen aikaisiin tuntemuksiin paremman porsimiskokemuksen aikaansaamiseksi. Ihmisen näkökulmasta emakon kokemattomuus oli riski, jonka hallitseminen oli välttämätöntä hyvän siitosemakon aikaansaamiseksi.

Kun luen kuvauksia ensi kertaa porsivien emakoiden ”riskeistä” eli käytännössä ei-toivotusta käyttäytymisestä, olen kohdakkain sen kanssa, miltä kokemattomuus emakoista tuntui porsimistilanteessa. Kaikkia porsimistilanteen tunteita ei tietenkään voi typistää kokemattomuudesta johtuviksi, mutta tiettyjä käyttäytymisen piirteitä määriteltiin enemmän ensikertalaisten emakoiden piirteiksi, jolloin voidaan ajatella, että ne myös kertoivat kokemattomuuden kokemisesta ja tunteista ensimmäisellä porsimiskerralla. Mikko Ilkan *Sianhoitokirjassa* vuonna 1912 todetaan, että:

Jos sika ei synnyttäessään tahdo laskeutua pitkäkseen, vaan seisooallaan tai istuallaan painaa lujasti takaruumistaan seinää vasten, ja jos se aina yrittäessään ruveta maata kuitenkin aivan heti nousee jälleen jaloilleen, niin pitää hoitajan koettaa rauhoittaa sitä hieroskelemalla sen ruumista, erittäinkin nisiä, sekä samalla

⁶⁶⁶ Hossola 1926, 55.

puhelemalla sille lempeällä ja rauhallisella äänellä. Ainoastaan nuoret, ensi kertaa porsivat siat menettelevät kerrotulla tavalla.⁶⁶⁷

Ilkan tekstissä todetaan siten se, että ensikertalaisilla emakoilla oli poikkeavia käyttäytymisen tapoja suhteessa kokeneempiin emakoihin. Samalla yksityiskohtainen kuvaus ensimmäistä kertaa porsivan emakon käyttäytymisestä kuvaa hyvin porsimishetken tuottamia uusia tuntemuksia emakon kehossa sekä niiden kokemista erilaisten tunnetilojen myötävaikutuksella. Hoitajan rooliksi jäi kirjaimellisesti emakon vakuuttaminen siitä, että tilanteessa ei tarvinnut kokea pelkoa, hätää tai levottomuutta, eli tilanteen kokemista pyrittiin aktiivisesti ohjaamaan tunteiden avulla. Kokemattomuus ja uudet tuntemukset kehossa ilmenivät siten emakon liikkeissä (takaruumiin painaminen, haluttomuus asettua makuulle) ja liikkeet itsessään ilmaisivat emakon pyrkimyksiä käsitellä porsimistilanteen tuottamia tuntemuksia. Samalla liikehdintä ilmensi hyvin kokonaisvaltaisesti emakon tuntemaa levottomuutta.

Ensikertalaisten emakoiden käyttäytyminen ilmeni useammassa sianhoito-opissa ja varsinaisen porsimisen lisäksi ensimmäistä kertaa porsivat emakot saattoivat olla hermostuneita myös imetystilanteessa – esimerkiksi porsaiden hampaiden katkaisulla toimenpiteenä oli yhteys juuri emakoiden hermostuneisuuden ja epämu kavuuden vähentämiseen ja ennaltaehkäisemiseen. Seuraavat lainaukset osoittavat, miten emakon kokemattomuutta sanoitettiin:

Aluksi ei emakko kuitenkaan tahdo aina antaa imeä. Tähän voivat vaikuttaa monet syyt. Nuoret emakot ovat arkoja ja outoja imemiselle: jo ennen porsimista on siis näitä totutettava käsin koskettamiseen, ja porsaiden ensimmäisiä imemisyri-tyksiä on varoen avustettava.⁶⁶⁸

Ensikertaiset emakot kavahtavat usein pystyyn porsaitten vähänkään vinkuessa, mutta ne voidaan sopivalla ja tasaisella käsittelyllä kyllä useimmiten saada talt- tumaan ja rauhoittumaan.⁶⁶⁹

Varsinkin ensi kertaa porsivat emakot saattavat olla arkoja ja ärtyisiä, ja niitä on hoitajan suostuteltava, jotta ne vähitellen tottuvat porsaisiinsa.⁶⁷⁰

Sianhoidon oppaissa tultiin siten kuvanneeksi hyvin elävästi ensikertalaisten emakoiden kokemista kaikkine tunteineen. Porsiminen kulku kuvaa hyvin myös his-

⁶⁶⁷ Ilkka 1912, 129.

⁶⁶⁸ Collan 1926, 95.

⁶⁶⁹ Salokangas 1933, 229.

⁶⁷⁰ Salokangas 1937, 79.

toriantutkija Sandra Swartin esittämää ajatusta siitä, että menneet kokemukset näkyvät tavoissa reagoida senhetkisiin kokemuksiin.⁶⁷¹ Ensikertalainen emakko ei ollut vielä ihanteellinen porsija, vaan porsimisen käytännöt muodostuivat suhteessa ensimmäistä kertaa porsivien emakoiden kokemattomuuteen – oheisten lainausten perusteella voidaan esimerkiksi päätellä, että ensikertalaisen emakon ärtyisyys oli hyväksytympää kuin muulloin eikä sitä pidetty merkinä siitä, että emakko ei olisi ollut soveltuva siitokseen. Hoitajan rooli oli yhtä ilmeinen kuin aikaisemmassa lainauksessa *Sianhoitokirjasta* eli hoitaja muovasi ensimmäistä porsimiskokemusta siten, että levottomuus ja ärtyisyys vaihtuivat emakon rauhalliseen olemukseen. Rauhallinen ja omat porsaansa hyväksynyt emakko ei käyttäytynyt uhkaavasti omia porsaitaan kohtaan, vaan asettui imettämään ja röhkki jälkeläisilleen, tai kuten *Sianhoitokirjassa* asia ilmaistiin, ”puhelee niille [porsaille] omituisella röhkinällään.”⁶⁷² Näin kokemattomuudesta muotoutui eri vaiheiden ja tapahtumien myötä ensimmäinen porsimiskokemus, joka petasi seuraavien porsimiskertojen onnistumisia.

Siitosemakko ei kuitenkaan lähtökohtaisesti porsinut vain kerran elämänsä aikana, vaan ensimmäisestä porsimisesta lähtien siitosemakoiden elämää rytmittivät noin kaksi kertaa vuodessa tapahtuneet porsimiset, eli emakoista kasvoi ajan mittaan kokeneita porsijoita. Tutkija Sandra Swartia ja tutkija Jamie Kreineriä mukailleen jokainen porsiva emakko voidaan ajatella yksilönä, jolla oli oma historiansa. Tämä vaikutti esimerkiksi siihen, miten emakko hoiti porsaitaan, tai minkälaisia kykyjä ja taitoja sille oli kehittynyt suhteessa porsaiden hoitoon.⁶⁷³ Niin kauan kuin ihminen oli tyytyväinen jälkeläismääriin ja emakon kykyyn hoitaa omia jälkeläisiään, emakon säilyttäminen siitossikana nähtiin useimmiten kannattavana. Kokemuksen tuli näkyä emakoiden porsimisissa. Kuten agronomi Hossola kuvasi *Sianhoidon oppaassa* vuonna 1926, vanhempia eli kokeneempia emakoita ”tarvitsee harvoin valvoa muuta kuin ensimmäisen yön ajan.”⁶⁷⁴ Vaikka kokeneisyys porsijana synnytti luottamusta emakkoon, ikääntyvien emakoiden asema ei ollut yksinomaan arvostettu sikatalouden kontekstissa eikä luottamus loputonta. Emakon vanheneminen yhdistettiin myös pienempiin pahnuekokoihin ja porsaskuolleisuuden kasvuun. Jälkimmäiseen liittyi etenkin porsaiden jääminen emakon alle ja emakon vähentynyt varovaisuus omia porsaitaan kohtaan.⁶⁷⁵ Kokeneisyys oli apu, mutta jokainen porsiminen muotoutui myös tilanteessa vallitsevien olosuhteiden mukaan ja emakoiden elävät,

⁶⁷¹ Swart 2010, 249; Swart 2022, 28.

⁶⁷² Ilkka 1912, 128.

⁶⁷³ Swart 2010, 249; Kreiner 2020, 30; Swart 2022, 28.

⁶⁷⁴ Hossola 1926, 55.

⁶⁷⁵ Kts. ’Sikojen hedelmällisyys’, *Turun Sanomat*, 03.10.1929, 6; Salokangas 1937, 95; A–i P. [Artturi Penttilä] 1939b, 11.

muuttuneet kehot olivat yhtä lailla porsimistilanteeseen ja sen kokemiseen vaikuttaneita tekijöitä.

Ensikertalaisen emakon ärtyisyys oli hyväksytympää, mutta siitosemakoiksi valikoituivat ennen kaikkea sellaiset emakot, jotka hoitivat ja imettivät omat porsaansa hyvin – kokeneet emakot olivat jo lähtökohtaisesti yksilöitä, joiden emo-ominaisuuksiin ihminen oli ollut pääosin tyytyväinen. Se tarkoitti sitä, että porsaisiin kohdistuneiden aggressioiden tai tallottujen porsaiden määrät olivat mahdollisimman vähäisiä eivätkä ongelmalliset porsimiset voineet olla toistuva tapahtuma.⁶⁷⁶ Toisaalta sianhoitoon opastavissa kirjoituksissa saatettiin neuvoa hyvin yksityiskohtaisesti sitä, että miten porsailleen vihaista emakkoa tuli käsitellä ja miten tällainen emakko voitiin silti saada hyväksymään omat porsaansa. Ensimmäistä kertaa porsivat emakot olivat tällaisten ohjeiden yksi kohderyhmä, mutta yhtä lailla ohjeet vihaisten emakon käsittelyyn kuvasivat sitä, kuinka hankalaa oli vetää raja hyväksyttävän siitossian ja siitokseen sopimattoman emakon välille, kun kyse oli emakoiden käyttäytymisestä. Vaikka ihanteellinen siitosemakko oli hyvä porsaiden hoitaja, aggressiivisen emakon hallinnan käytännöt osoittavat, että todellisuudessa emakoiden ja porsaiden välisen suhteen kehittyminen oli paikoin ihanteista poikkeava prosessi myös ensimmäisen porsimisen jälkeen.

Emakon negatiiviset tunteet osana porsimistilannetta

Mahdolliset aggressiot ja levottomuus olivat ihmisen näkökulmasta erityisen ongelmallisia silloin, kun ne vaikuttivat negatiivisesti porsaiden hoitoon – joko emakko ei hyväksynyt omia porsaitaan tai sen rauhattomuus aiheutti porsaille vahinkoa. Erilaisissa hallintakeinoissa saatettiin mennä hyvin pitkälle, jotta emakko saatiin imettämään ja hoitamaan jälkeläisiään. Äärimmäinen esimerkki tästä olivat erilaiset pakkokeinot, joihin voitiin turvautua sellaisissa tapauksissa, kun emakon aggressiivisuutta tai haluttomuutta imettää ei saatu muilla keinoin lieventymään tai poistumaan. Pakkokeinoihin turvautuminen ei ollut ensisijainen toimi, vaan emakon ”suostuttelu” omien porsaiden hoitoon saattoi alkuun tapahtua pehmeämpien keinojen, kuten rauhoittelun tai nisien sivelyn, avulla.⁶⁷⁷ Agronomi Salokangas huomautti *Sianhoidon käsikirjassa*, että ”usein on [emakon] ärtyisyyteen kyllä syynä hoitajan taitamaton käsittely ja arkuus.”⁶⁷⁸ Tämä osaltaan korosti ihmisen vastuuta porsimistilanteessa ja osoitti myös ihmistoiminnan ja emakon tunteiden välisiä yhteyksiä. Vuonna 1938 Salokangas kirjoitti *Karjatalous*-lehteen porsittajan roolista emakon ja porsaiden parissa ja totesi suoraan, että jos hoitaja ei uskalla mennä emakon karsinaan tai

⁶⁷⁶ Collan 1926, 43; Hossola 1926, 6–7; Salokangas 1933, 229–230.

⁶⁷⁷ Ilkka 1912, 136; Salokangas 1933, 229.

⁶⁷⁸ Salokangas 1933, 229.

pelkää vihaista emakkoa, ”ei hän ole tehtävänsä tasalla.”⁶⁷⁹ Sianhoitajalla tuli siis olla valmiuksia käsitellä myös rauhattomia ja vihaiseksi tulkittuja emakoita, ja tällaisten tilanteiden saattaminen sille tolalle, että emakko imetti porsaitaan, oli osoitus ammattitaidosta. Hoitajan ja emakon välinen hyvä, positiivinen suhde nähtiin porsimistilannetta edistävänä ja mahdollisia komplikaatioita vähentävänä asiana, eli hoitaja kykeni esimerkiksi rauhoittamaan levotonta emakkoa. Porsimistilanteen ongelmat tai emakon ärtyisyys kyseenalaistivat siten myös sianhoitajan taitoja tai olosuhteiden sopivuutta, ja ihmisen tuli tarkastella myös omia toimiaan kriittisesti ongelmien ilmetessä.

Pakkokeinot olivat siten osa sianhoitajan keinovalikoimaa silloin, kun muilla keinoin ei saatu emakkoa imettämään ja hyväksymään omia porsaitaan. Pakkokeinot keskittyivät rajoittamaan emakon mahdollisuuksia liikkua tai käydä jälkeläisiinsä käsiksi. Mikko Ilkan *Sianhoitokirjassa* vuonna 1912 neuvottiin sitomaan imettämishaluttoman ja porsailleen ärtyisän emakon etujalat toisiinsa kiinni, jolloin emakko ei kyennyt nousemaan ylös tai muutoin erityisesti liikkumaan. Tällainen menettely johti Ilkan mukaan kärsivällisen, varovaisen ja huolellisen hoitajan avulla siihen, että emakko suostui muutaman päivän kuluessa hoitamaan ja imettämään porsaitaan omatoimisesti ”niinkuin ei olisi koskaan ollutkaan niille vihainen.”⁶⁸⁰ Vastaavan kaltaista pakkokeinoa kuvattiin *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933:

– – hoitaja asettuu emakon sivulle, tarttuu äkkiä vastakkaispuolisiin jalkoihin kiinni tempaisten sian kyljelleen ja pitää sitä tässä asennossa, kunnes se rauhoittuu, jolloin toinen henkilö asettaa porsaat imemään. Kun tällä tavalla on muutamia kertoja pakotettu emakko imettämään, suostuu se useimmissa tapauksissa vähitellen itsestäänkin porsaitaan ruokkimaan.⁶⁸¹

On selvää, että pakkokeinoilla voitiin merkittävästi rajoittaa emakon levotonta liikehdintää ja estää porsaiden vahingoittuminen levottoman tai porsaita hyljeksivän emakon toimesta, mutta yhtäältä pakkokeinoihin turvautuminen merkitsi poikkeuksellisen haastavaa emakon ja porsaiden välistä yhteiselon alkua, johon liittyi keskeisesti myös emakon kokemat negatiiviset tunteet, kokemukset ja molempien hallinta. Rajanveto siitokseen sopivan ja siitokseen sopimattoman emakon välillä oli neuvottelua erilaisten vaatimusten kesken, joista emakon käyttäytyminen muodosti yhden osa-alueen. Vastaavalla tavalla emakon kuntoisuus, syntyneiden porsaiden määrä tai imetyiskyky (eli porsaiden mahdollisimman suuri painonlisäys ensimmäisten elinviikkojen aikana, kun pääasiallinen ravinto oli emakon maito) vaikuttivat emakon

⁶⁷⁹ A. S–s. [Aarne Salokangas] 1938, 221.

⁶⁸⁰ Ilkka 1912, 136.

⁶⁸¹ Salokangas 1933, 230.

asemaan siitossikana. Vaikka ihanteellinen siitosemakko oli rauhallinen ja hoiti porsaansa ilman merkittäviä ongelmia, ärtyneiden, arkojen tai levottomien emakoiden käsitteleminen osana porsimistilannetta kuvasi yhtäältä sen herkkää ja tilannekohtaista puolta – jokainen emakko oli yksilö, jokainen porsiminen erilainen ja porsimisen olosuhteet vaihtelevia eri sikaloissa.

Sianhoitokirjassa vuonna 1912 kuvattiin porsimisympäristön ja tilallisten ominaisuuksien vaikutusta emakoiden levottoman käyttäytymisen lisääntymiseen. Esimerkiksi vieraiden ihmisten läsnäolo sikalatilassa ei ollut suositeltavaa, sillä vieraiden ihmisten ja äänien ajateltiin tuottavan emakolle pelkoa ja levottomuutta, joka johti pahimmassa tapauksessa siihen, että ”saattaa sitten [emakko] kiukustuneena syödäkin porsaansa toinen toisensa perästä.”⁶⁸² Mielestäni tämä kuvaa hyvin myös historiantutkija Éric Baratayn toteamusta siitä, että moniin eläinten elettyihin kokemuksiin liittyvät myös aistivälitteiset tuntemukset (*sensings*), jotka ovat keskeinen osa eläinten reaktioiden ymmärtämistä.⁶⁸³ Myös sianhoidon oppaat kertovat tietyssä ajassa ja paikassa vallinneista tavoista ymmärtää sikojen erilaisia käyttäytymisen tapoja ja niiden keskeisiä syitä, joissa maailman aistiminen ja sen seuraukset olivat yhtä lailla olennaisia.

Emakon hyökkäävä käytös omia jälkeläisiä kohtaan

Omien porsaiden syöminen oli yksi vakavimmista porsimisen ongelmista, jonka yleisyydestä oli eriäviä näkemyksiä. Agronomi Juhani Kurikka nimesi 1900-luvun alussa porsaiden syöminen jalostettujen yorkshiresikojen ongelmaksi, mutta vuosikymmenten mittaan ongelman syitä ja esiintymistä ehdittiin pohtimaan useampaan otteeseen.⁶⁸⁴ *Sianhoitokirjassa* porsaiden syömistä tapahtui ”joskus”, kuten siksi, että emakko oli esimerkiksi ”kiukustunut” vieraista ihmisistä. Porsaiden syömistä selitettiin myös sillä, että emakko alkoi vastasyntyneen porsaan napanuoraa nuoleskellessaan himoitsemaan tuoretta lihaa.⁶⁸⁵ Vaikka varsinaiseen lihan himoon ei sellaisenaan viitattu usein, porsaiden syönnin riskin nähtiin kasvavan, jos emakko pääsi syömään esimerkiksi kuolleina syntyneitä porsaita tai porsimisen jälkeen poistuneet jälkeiset.⁶⁸⁶ Tämä yhteys nostettiin esiin esimerkiksi *Pienviljelijän käsikirjassa*, jossa neuvottiin, että ”jälkeiset on, niin pian kun ne lähtevät, heti poistettava, sillä muuten sattuu, että emä rupeaa niitä syömään ja saa halun syödä porsaansakin.”⁶⁸⁷ Tämä näkemys ja sen vaikutus näkyi vielä 1930-luvullakin, jolloin porsaiden syön-

⁶⁸² Ilkka 1912, 126.

⁶⁸³ Baratay 2022, osa 2. [E-kirja, ei sivunumeroita.]

⁶⁸⁴ Kurikka 1906, 68.

⁶⁸⁵ Ilkka 1912, 140.

⁶⁸⁶ Collan 1926, 95; Nylander 1928, 329.

⁶⁸⁷ Nylander 1928, 329.

nin ongelmaan esitettiin jo lukuisia erilaisia syitä, mutta joista yksi oli edelleen jälkeisten tai eläinjätteiden syöminen.⁶⁸⁸

Eläinlääkäri Rainer Stenius kirjoitti porsaiden syönnistä kahteen otteeseen *Pelervo*-lehdessä (vuosina 1932 ja 1937) ja nimesi porsaiden syömisen ongelmaksi, joka oli ”verrattain tavallinen ja varsin kiusallinen.”⁶⁸⁹ Samassa yhteydessä Stenius kuitenkin totesi, että ”tauti on silloin perin harvinainen”, kun sikojen ruokinta oli monipuolinen, siat olivat kesät laitumella ja saivat riittävästi kivennäisaineita (Stenius viittasi erityisesti fosforihappoiseen kalkkiin eli kalsiumiin).⁶⁹⁰ Steniuksen kirjoitukset ovat erinomainen esimerkki siitä, kuinka käsitykset porsaiden syömisen syistä muovautuivat tiedon lisääntyessä, ja miten ongelman ennaltaehkäisy tai hoito tapahtui toimin, joiden keskiössä olivat emakon keho ja kunto, sianhoidon käytännöt ja sikalatilat. Tarkastelen seuraavaksi Steniuksen kirjoituksia yksityiskohtaisemmin. Eläinlääkäri Stenius kirjoitti vuonna 1932 porsaiden syömisen olevan tauti, jonka ”syyt ovat jonkunverran epäselvät” ja että:

käytäntö on kuitenkin osoittanut, että syy voi olla pahassa tavassa, hermostossa, ruuansulatushäiriöissä, tai se voi johtua liharuuan, ravintosuolojen tai kalkin puutteesta, seurauksena jälkeisten tai eläinjätteiden syömisestä, utaresairauksista, nännivioista, porsaitten hampaista, synnytystiehyeissä olevista tulehduksista t. m. s. Lisäksi sanotaan, että sellaiset emakot, joita ei koskaan laidunneta, saavat ensi kädessä tämän vian.⁶⁹¹

Oheisesta kirjoituksesta havaitaan ongelman monisyiseksi mielletty luonne, joka paikantui kehoon, käytäntöihin ja sianhoidon tiloihin. On muistettava, että kaikki kolme ovat toisiinsa suhteisia: esimerkiksi emakon kehon kuntoa ei voida tarkastella irrallaan sianhoidon käytännöistä tai sikalatilain ominaisuuksista. Vaikka Steniuksen tekstissä pääpaino on emakon fyysisessä kunnossa ja sen mahdollisissa ongelmissa, ruuansulatushäiriön tai kivennäisainepuutteiden kaltaiset ongelmat olivat myös sianhoidon käytäntöjen tuottamia ongelmia. Porsaiden hampaiden nostaminen esiin tässä yhteydessä kuvaa sekin porsimistilanteessa vallinneita keskinäissuhteita ja sitä, kuinka hampaiden katkaisu käytäntönä peilasi pyrkimyksiä hallita ongelmia, jotka olivat syiltään moninaisia eikä niihin välttämättä ollut tarjota nopeita ratkaisuja. Porsaiden ominaisuuksien muovaaminen oli siten keino myös emakon mahdollisten aggressioiden hallintaan tai ennaltaehkäisyyn. Porsaat itsessään eivät siten välttämättä olleet tilanteen varsinainen ongelma, mutta niiden kehojen kautta hallittiin monisyy-

⁶⁸⁸ R. S. [Rainer Stenius] 1932, 193.

⁶⁸⁹ R. S. [Rainer Stenius] 1932, 193.

⁶⁹⁰ R. S. [Rainer Stenius] 1932, 194.

⁶⁹¹ R. S. [Rainer Stenius] 1932, 193–194.

siä ongelmia, kuten maidontuotannon haasteita. Tarve katkaista porsaiden hampaita ja hampaiden katkaisemisen rutinoituminen osaksi sianhoidon keinovalikoimaa kuvastaa ennen kaikkea porsimistilanteen monisyisiä ongelmia ja niiden sitkeää läsnäoloa.

Kun Stenius viisi vuotta myöhemmin vuonna 1937 kirjoitti samaisesta ongelmasta, sikojen elinolosuhteiden ja omien porsaiden syömisen välinen yhteys oli selvästi syventynyt, vaikka taipumusta voitiin edelleen nimittää myös taudiksi, jonka ”syvimmät syyt ovat vielä selvittämättä”⁶⁹²:

mutta huomattava on, että tauti puhkeaa varsin määrätynlaisissa olosuhteissa. Tällaisia olosuhteita ovat ainainen sikalassapito, liikunnan, auringonvalon ja ulkoilman puute. Ahtaat ja likaiset sikalat, liharuokinta, kalkkiköyhä ravinto, utaresairaudet, nännien haavat y. m. s. aiheuttavat myöskin taudin. Ensi kertaa kantavilla on tämä tauti tavallisin. Emakot, joilla tämä tauti on, ovat porsimisen jälkeen hyvin ärtyisiä ja kiihtyviä, jos porsaat vinkuvat taikka vieraat henkilöt käyvät sikalassa. Ne tarttuvat tällöin porsaisiinsa ja joko purevat tai polkevat ne kuoliaiksi ja senjälkeen usein syövät ne.⁶⁹³

Samat, emakon kuntoon ja mahdollisiin fyysisiin vammoihin liittyneet tekijät olivat yhä vaikuttavia tekijöitä, mutta nyt Stenius kirjoitti kokonaisvaltaisemmin sikalaolosuhteista ja hoidon käytännöistä, joiden puutteet sanoitettiin aiempaa selvemmin syiksi emakon aggressiiviselle käyttäytymiselle. Vaikka käytökseen viitattiin omien porsaiden syömisenä, käytännössä kyse oli porsaisiin kohdistuneesta aggressiosta, jonka lopputuloksena oli ruhjottu, useimmiten kuollut porsas. Syöminen oli osa tätä, mutta kuten Steniuksen kirjoituksesta havaitaan, näin ei aina tapahtunut. Karsinatilan ominaisuuksia käsitellessä luvussa toin esiin myös tilan rajallisuuden ja sen, että karsina tilana ei vastannut kaikkiin sikojen keskeisiin tarpeisiin – pelkkä karsinassa pito tuotti ennen pitkää huonojalkaisia ja kankeita siitossikoja. Samanlainen karsinatilan riittämättömyys ja siitossikojen kokemat ongelmat välittyvät myös Steniuksen kirjoituksesta hänen arvostellessa sikojen liiallista sikalassa pitämistä sekä sen seurauksia, eli liikunnan, auringonvalon ja ulkoilman puutetta. Omien porsaiden syömisen riskiä arvioitiin siten edelleen emakon kehon ja kunnan sekä sianhoidon käytäntöjen näkökulmasta, mutta nyt ne sidottiin selkeämmin myös sikalatilalan ominaisuuksiin, ja sikala tuli kiinteämmin osaksi keskustelua siitä, miksi emakko saattoi syödä omat porsaansa. Omien porsaiden syöminen tai vahingoittaminen oli keskustelu, joka konkretisoi myös ensimmäistä kertaa porsivien emakoiden asemaa eli sitä, että monet käyttäytymisen ongelmat hermostuneisuudesta ärtymykseen ku-

⁶⁹² R. S. [Rainer Stenius] 1937, 33.

⁶⁹³ R. S. [Rainer Stenius] 1937, 33–34.

vattiin juuri ensikertalaisille tyypillisinä ongelmina. Riski omien porsaiden syömiseen edusti tätä samaa ensikertalaisten emakoiden ongelmien kirjoa, mutta yhtäältä se oli ongelma, jonka kautta ensikertaa porsivien emakoiden ongelmien syyksi ei tyypistynyt yksin näiden emakoiden kokemattomuus, vaan kokemattomuus sidottiin osaksi muita, sikojen elinolosuhteista kumpuavia tekijöitä. Ensikertalaisten emakkojen (ei välttämättä porsaiden syöntiin johtanutta) ärtymystä ja levottomuutta tulisi ajatella samalla tavalla, eli emakon kokemattomuuden lisäksi on ymmärrettävä laajempi konteksti – emakon kunto, hoidon käytännöt sekä sikalatilan ominaisuudet.

Hyökkäävä käytös omia porsaita kohtaan on myös nykytieteen tunnustama ilmiö, mutta Steniuksen 1930-luvulla esittämät ajatukset ongelman epäselvästä luonteesta eivät ole varsinaisesti hälvenneet keskustelusta. Eläintieteilijä ja sikojen hyvinvointia tehotuotanto-olosuhteissa jo 1970-luvulla tutkinut David Fraser kirjoitti 1990-luvun alussa, että emakon hyökkäävä käytös omia porsaita kohtaan on edelleen mysteeri.⁶⁹⁴ Kotieläintieteilijät Anna K. Johnson ja Jeremy N. Marchant-Forde ovat puolestaan todenneet vuonna 2009, että jälkeläisiin kohdistuvan, porsaan kuolemaan johtavan aggressiivisen käytöksen syyt ovat edelleen verrattain epäselvät eikä käytöksen ilmaantuvuudesta ole voitu tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä esimerkiksi sen suhteen, esiintyykö käyttäytymistä enemmän porsimishäkissä olevilla emakoilla kuin vapaasti karsinassa liikkuvilla emakoilla. Käytöksen on kuitenkin todettu olevan yleisempää ensikerran porsivilla emakoilla.⁶⁹⁵ Ahlström et al. vuoden 2002 tutkimuksen mukaan käytöstä ennakoivat ensikerran porsivien emakoiden huomattava levottomuus ja reagointi porsaisiin heti porsimisen alkuvaiheessa, jolloin emakot olivat normaalisti verrattain passiivisia. He ehdottavat, että käytös ei välttämättä viittaa siihen, että ensikertalaiset emakot omaisivat huonot emo-ominaisuudet, vaan se voisi viitata siihen, että osa yksilöistä ei sopeudu toimintaa vahvasti rajoittaviin porsimisolosuhteisiin. Samalla he ottavat selkeämmän kannan siihen, että nimenomaan porsimisolosuhteiden rajoitteet lisäävät aggressiivisen käyttäytymisen riskiä suhteessa omiin jälkeläisiin.⁶⁹⁶ Tätä havaintoa on tukenut myös Ison et al. tekemä tutkimus vuodelta 2015. Tutkimuksessa porsimishäkeissä porsineet siat esittivät enemmän aggressiivista käyttäytymistä omia jälkeläisiään kohtaan.⁶⁹⁷ Kuten Thodberg et al. ovat todenneet, sioilla on myös omat yksilölliset taipumuksensa reagoida stressaaviin olosuhteisiin, mutta nämä taipumukset voivat yhtäältä muovautua ympäristön ja aiempien kokemusten pohjalta.⁶⁹⁸ Yksi teoria on, että taipumus pelätä uusia

⁶⁹⁴ Fraser 1990, 367.

⁶⁹⁵ Johnson & Marchant-Forde 2009, 161.

⁶⁹⁶ Kts. Ahlström et al. 2002.

⁶⁹⁷ Kts. Ison et al. 2015.

⁶⁹⁸ Thodberg et al. 2002, 21–22.

asioita, neofobia, vaikuttaisi ensikertalaisten emakoiden riskiin käyttäytyä aggressiivisesti porsaitaan kohtaan.⁶⁹⁹

Kuten katsaus nykytutkimukseen osoittaa, ongelman juurisyistä keskustellaan edelleen. Esitän, että 1900-luvun alussa vallinneen tietämyksen tuominen osaksi ongelman pitkän aikavälin tarkastelua on kuitenkin tarpeen ja moni nykyinen ongelma voisi hyötyä laajemmasta aikaperspektiivistä ja kontekstista. Tällainen tarkastelu antaa edellytyksiä pohtia erilaisia muutoksia sikojen kokemissa elinolosuhteissa ja hoidon käytännöissä ja kuinka tietynlaiset ongelmat, kuten porsaisiin kohdistunut aggressiivisuus, ovat muotoutuneet eri aikoina tai milloin jokin ongelma on kehittynyt. Toisaalta voidaan havainnoida suhteellisen vakiintuneina pysyneitä asioita, eli esimerkiksi emakon ensikertalaisuus, levottomuus porsimishetkellä tai porsimisolosuhteiden rajoitteet ovat kaikki tekijöitä, jotka esiintyivät sekä Steniuksen kirjoituksessa että nykytutkimuksessa. Steniuksen kirjoitus vuodelta 1937, jossa määrättyjen olosuhteiden yhteys emakoiden aggressiivisuuteen tunnistetaan vahvemmin, kertoo osaltaan hoitokäytäntöjen ja sikalaolosuhteiden kehittymisestä sekä niiden yleisimmistä ongelmista. Ainainen sikalassa pito eli sikojen ympärivuotinen sisähoito⁷⁰⁰ oli yksi kehityssuunta 1900-luvun alussa, mutta yhtäältä se oli 1930-luvulla vielä verrattain kritisoitu sianhoitotapa ja siihen liittyi negatiivisia mielikuvia ja havaintoja, kuten myös Steniuksen kirjoituksesta huomataan. Porsimistilanteen mahdolliset aggressiivisuudet sidottiin näin ongelmaksi, jonka suhteen oli tarkasteltava elinolosuhteita ja hoidon käytäntöjä kokonaisuutena.

Näin voidaan pohtia ja spekuloida erilaisten pito-olosuhteiden vaikutuksia: esimerkiksi jatkuva sikalassa eli käytännössä karsinassa oleminen tarkoitti sitä, että porsimishetkellä karsina oli ympäristönä emakolle jo erityisen tuttu ja tilan rajallisuus ja rajoitteet olivat jo (ensikertalaisen) emakon kokemia. Kun otetaan Steniuksen eri kirjoitukset huomioon ja pohditaan, millä tavalla esimerkiksi laidunnus tai liikkuminen ulkona saattoi ennaltaehkäistä aggressiivista käyttäytymistä, on syytä huomata, että ulkoilu ja laiduntaminen tuottivat sioille huomattavan paljon enemmän mahdollisuuksia kokea ja kohdata uusia asioita. Laitumet ja tarhat olivat myös ympäristönä virikkeellisempiä kuin karsinatilat: niissä oli enemmän tonkimisen, sosiaalisen käyttäytymisen harjoittamisen, tutkimisen, syömisen ja liikkumisen potentiaalia. Sisätiloissa enenevästi oleskelleet siat saattoivat siten lähtökohtaisesti olla arempia kuin erilaisia olosuhteita kohdanneet lajitoverinsa. Vaikka olosuhteiden rooli aggressiivisen käyttäytymisen osalta alkoi korostua 1930-luvulla, myös muut tekijät, kuten emakon ruumiinkuntoon liittyneet seikat pysyivät mahdollisina aggressiivisen, porsaita vahingoittavan käyttäytymisen laukaisijoina. Yhteinen nimittäjä eri tekijöille oli lopulta emakon kokema kuormitus, joka saattoi pahentua huonojen hoito-

⁶⁹⁹ Kts. Harris & Gonyou 2003, 442.

⁷⁰⁰ Ympärivuotisen sisähoidon yleistymisestä kts. seuraava luku sikojen ulkoilusta.

käytäntöjen tai terveydentilan heikkenemisen myötä. Omien porsaiden vahingoittamisen ja syömisen ongelma kertoo nykykielen termein emakoiden kokemasta stressistä, joiden syyt olivat moninaiset.

Palaan vielä hetkeksi agronomi Juhani Kurikan huomioon 1900-luvun alusta, jolloin hän nimesi porsaiden syömisen jalostettujen yorkshiresikojen ongelmaksi, sillä käsitys rodun merkityksestä muuttui 1900-luvun alun mittaan eikä se ollut enää 1930-luvulla merkityksellinen tekijä suhteessa porsaiden syömisen ja emakon aggressiivisuuden ongelmiin. Tämän muutoksen syyt kertovat osaltaan siitä, miten kehittyvä sikatalous uusine sikalarakennuksineen ja hoidon käytäntöineen myös tuotti uusia ongelmia. Yorkshiresiat olivat kaupallisesti kehittyvän sikatalouden etulinjassa 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa, mikä tarkoitti sitä, että ne kohtasivat ensimmäisenä muuttuvat sikalarakennukset ja sianhoidon käytännöt, joita olen tässä työssä kuvannut. Esimerkiksi yorkshiresikoja pidettiin alkuun ”laiduntamiseen tottumattomina” sikoina, mikä osaltaan sitoi ne tiukemmin uusiin, kivi-, tiili-, ja sementtisikaloihin ja sisähoidon käytäntöihin.⁷⁰¹

Uudet sikalat ja uudet hoitotavat eivät automaattisesti tukeneet sikojen terveyttä, vaan todellisuudessa esimerkiksi kylmyys, kosteus, huono ilma, vähäinen auringonvalo, rakennustekniset seikat sekä liikunnan ja ravitsemuksen puutteet olivat myös ajanmukaisten sikaloiden ja sianhoidon kompastuskiviä ja kuormittivat sikoja. Yhtäältä jalostettujen sikojen, kuten yorkshiren katsottiin tarvitsevan ajanmukaisempia sikaloita ja enemmän hoitoa, ja jalostetut siat miellettiin herkemiksi kärsimään ympäristön ja hoidon puutteista.⁷⁰² Rotukysymyksen hiipuminen taka-alalle kuitenkin paikantaa ongelman kehittymisen ennen kaikkea sikalaolosuhteisiin ja hoidon käytäntöihin, jotka 1900-luvun alkuvuosikymmeninä laajenivat yhä useamman sian elinympäristön ja elämänpiirin määrittelijöiksi.

Kaikenlainen aggressiivisuus ei ollut yhtä ongelmallista. Agronomi Salokangas kuvasi *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933, että jotkut emakot käyttäytyivät ärhäkästi ennen kaikkea ihmistä kohtaan, mutta niiden porsaiden hoidossa ei ollut moitittimista – tällaiset emakot saattoivat olla porsailleen erinomaisia emoja.⁷⁰³ Salokangas totesi, että ”lopputulos on paras, kun annetaan sellaisen emakon porsia ja hoidella porsaansa itsekseen”⁷⁰⁴ eli jos aggressiivisuudesta ei seurannut porsaille merkittävää haittaa, ihminen mukautui emakon käyttäytymiseen ja muovasi omat käytäntönsä sen mukaan. Salokankaan keskeinen huomio porsimiseen liittyen olikin se, että porsittamiseen ei voinut antaa yhtä, kaikkiin tilanteisiin ja kaikille emakoille sopivaa ohjetta, vaan jokainen porsiminen ja porsiva emakko oli oma tapauksensa ja

⁷⁰¹ Tästä tarkemmin seuraavassa käsittelyluvussa. Kts. Collan 1926, 84.

⁷⁰² Kts. esimerkiksi Collan 1926, 39; 84.

⁷⁰³ Salokangas 1933, 231.

⁷⁰⁴ Salokangas 1933, 231.

yksilönsä – ja jokaisen porsimisen käytännöt oli ratkaistava tapauskohtaisesti.⁷⁰⁵ Porsiminen ja pienten porsaiden hoito oli erityisen paljon yksilöllistä hoitoa vaativa tilanne, ja yksilöllisyyden vaatimukset alkoivat osaltaan myös näkyä siinä, että osa sikaloista rajasi porsittamisen ja porsaiden kasvatuksen kokonaan toimintansa ulkopuolelle.

⁷⁰⁵ Salokangas 1933, 231.

4 Ulkoilu ja laiduntaminen siitossikojen välttämättöminä hoidon muotoina

Sikalaympäristö ja karsinatilat eivät sellaisenaan riittäneet siitossikojen hoitoon, vaan siitossikojen hoidon käytäntöjä muodostettiin myös suhteessa erilaisiin ulkotiiloihin – tarhoihin ja laitumiin. Ne olivat kaksi erilaista sikojen ulkoilun ja ulkona oleskelun tilaa, mutta molemmilla täydennettiin etenkin sellaisia tarpeita, joita sioille ei voitu taata sisätiloissa. Käsittelen tässä luvussa molemmat tilat ja niiden keskeiset ominaisuudet sekä osoitan, miten merkittävistä asioista niissä oli kyse, kun otetaan huomioon myös sikojen näkökulma ja sikojen tarpeet.

4.1 Liikuntaa, tonkimista, raitista ilmaa ja auringonvaloa – ulkotarhat hyödyn tiloina

Yksi keino tarjota sioille liikuntaa oli rakentaa sikalan yhteyteen erillinen sikojen ulkotarha eli aidattu alue, jonne siat voitiin päästää päivittäin ulkoilemaan. Agonomi Toivo Hossola kuvasi tämän nk. *juoksutarhan* merkitystä 1920-luvulla toteamalla, että se oli ”välttämätön pienimmänkin sikalan yhteydessä”, mutta yhtäältä ongelma oli, että ”meikälaisissä sikaloissa ei liikuntopuoleen juuri yleensä kiinnitetä mitään huomiota, sillä harvoissa sikaloissa meillä on vielä juoksutarhoja sioille järjestetty.”⁷⁰⁶ Juoksutarhan ja myöhemmin käsiteltävien laitumien keskeisin ero syntyi niiden roolista sikojen ruokinnassa: laidunalueilla pidettävien sikojen voitiin olettaa tyydyttävän osan ravinnontarpeestaan laidunruoholla, mutta juoksutarhassa sikoja ruokittiin samalla tavalla kuin karsinassa.⁷⁰⁷ Sikojen laiduntaminen ei ollut vaihtoehto jokaisessa sikalassa, mutta juoksutarhan rakentamista voitiin suositella joka tapauksessa eikä laiduntilan puutteella voinut perustella sikojen jatkuvaa sisähoitoa.

⁷⁰⁶ Hossola 1926, 40; 52.

⁷⁰⁷ Mustakallio 1938, 215.

Juoksutarhan muita nimityksiä olivat esimerkiksi olotarha ja kesätarha, jotka osaltaan kuvasivat juoksutarhan monia merkityksiä.⁷⁰⁸

Juoksutarha oli yhtäältä liikunnan ja ulkoilun tila, mutta etenkin kesäaikana ja hyvin suunnitellussa juoksutarhassa sikoja oli mahdollista pitää tarhattuna ulkona koko kesän ajan. Tällöin tarha jäsensi liikkumisen lisäksi myös sikojen syömistä, lepoa, keskinäistä kanssakäymistä ja muuta aktiivisuusaikaa, jota oli mahdollisuus käyttää esimerkiksi maan tonkimiseen. *Sianhoidon oppaassa* vuonna 1926 kuvatut hyvät juoksutarhan ominaisuudet viittaavatkin siihen, että tarhan oli sovelluttava pitempiaikaiseen oleskeluun, ei yksin päivittäiseen liikuntaan:

Se [juoksutarha] on sijoitettava tuulelta suojatulle ja aurinkoiselle puolelle sikalaa ja sen viihtyisyyttä lisää suuresti, jos sioilla on vapaa pääsy purolle tai järven rantaan. Maa ei saa kuitenkaan juoksutarhassa olla vetistä ja pehmeää, vaan mieluummin soransekasta ja ylävää maata. Jos maa on vetistä, on se huolellisesti salaojitettava. Puut ja pensaat ovat myöskin juoksutarhassa suositeltavia ja voidaan niitä sinne istuttaa. Aita on mukavin laittaa puusta ja on tarha jaettava useampaan osastoon, joissa kussakin on omat suojakatoksensa. Ne voidaan rakentaa laudoista ja kattaa oljilla.⁷⁰⁹

Agronomi Toivo Hossolan kuvailema ihanteellinen juoksutarha oli siten kaikilta osin tila, jossa sioilla oli edellytyksiä oleskella pitkiä aikoja. Tarhassa oli tarvittava suoja ja lämmin makuupaikka, mutta yhtäältä tarhatilassa voitiin hyödyntää ympäröivän maaston ominaisuuksia, sillä puut tarjosivat suojaa esimerkiksi auringolta, ja puron, järven tai muun vetisen (mutta ei esimerkiksi lantavedestä likaisen) paikan läheisyys mahdollisti sioille mieluisan ja kesähelteillä tärkeän rypemisen. Vesistöt olivat myös käteviä juomaveden lähteitä, jolloin erillistä juomapaikkaa ei välttämättä tarvinnut järjestää.⁷¹⁰ Onnistunut juoksutarha oli paikka, jossa oli karsinatilaa helpompi huolehtia sikojen ”mukavuudesta”, kuten nimimerkki L. J. H. totesi kirjoituksessaan *Atra*-lehdessä vuonna 1923. Kirjoittajan mukaan talvikuukaudet sikalassa pakottivat siat elämään ”luontonsa vastaista elämää”.⁷¹¹ Tarhasta muodostui tila, joka yhdistyi sikojen luonnonmukaisempaan elämään, helpompaan sianhoitoon ja sikojen terveyteen.

Vaikka ihanteellista juoksutarhaa voitiin kuvailla yksityiskohtaisesti, tarhojen ominaisuudet syntyivät suhteessa siihen, minkälaista tilaa sikaloiden ympärillä oli

⁷⁰⁸ R. Sirola, 'Sikojen laiduntamisesta', *Etelä-Saimaa*, 25.08.1928, 4; A-i p. [Artturi Penttilä] 1936, 16.

⁷⁰⁹ Hossola 1926, 52.

⁷¹⁰ Penttilä 1938b, 328.

⁷¹¹ L. J. H. 1923, 5–6.

käytettävissä ja miten tarhat saatiin sijoitettua kuhunkin ympäristöön. Huono sijainti tai huonot ominaisuudet saattoivat heikentää juoksutarhan käytettävyyttä ja sen potentiaalisia hyötyjä. Yksi esimerkki tarhan huonosta sijainnista oli tilanne, jossa tarhaan valui pihapiirin lika- ja lantavesiä. Tällöin sikojen rypemispaikka ja koko tarha muuttui siivottomaksi ja jatkuvasti kosteaksi paikaksi. Suositus järven tai puron läheisyydestä ei liittynyt siten ainoastaan rypemispaikan mahdollistamiseen, vaan myös paikan puhtauteen, sillä ”sikäkin kylpee mieluummin puhtaassa vedessä kuin haisevassa lantavedessä.”⁷¹² Tämän voi nähdä jatkumona jo tutkimuksen alussa esiin nostamalleni kehitykselle, jossa sian tai sen ympäristön likaisuus nähtiin ensisijaisesti ihmisen aiheuttamana ongelmana sen sijaan että se olisi ollut sikojen luontainen piirre. Tarhan sijainti vaikutti siten merkittäväällä tavalla siihen, millaiset olosuhteet tarhaan muodostuivat ja oliko sen puitteissa mahdollista harjoittaa ajanmukaista si-anhoitoa.

Tarhan sijainnilla oli muitakin käytännön hyötyjä. Mikäli tarhan pystyi sijoittamaan sikalan välittömään läheisyyteen, se helpotti myös sikojen talviaikaista ulkoilua, jolloin sikojen pääasiallinen paikka oli sikalassa. Talviaikaisen jaloittelun tarvetta puolsi myös eläinlääkäripäivillä esitelmöinyt E. Huhtala toteamalla, että ”[e]i sika ole mikään tropiikin eläin eikä se lunta pelkää. Eikä se lumesta sairastu, kunhan se vain saa tilaisuuden karaistua syksystä alkaen.”⁷¹³ Ympärivuotinen jaloittelun vaikutukset voitiin nähdä esimerkiksi lääkityskulujen pienuutena.⁷¹⁴ Agronomi Penttilä huomautti, että talvella sikojen jaloitteluun riitti pelkistetympi, sikalan lähettyvillä sijaitseva tilapäistarha, jos asianmukaisen juoksutarhan rakentaminen ei ollut mahdollista.⁷¹⁵ Tilapäisen tarhan merkitys oli siten tiukemmin sidottu talviaikaiseen jaloitteluun eikä sen tarvinnut olla ominaisuuksiltaan yhtä monipuolinen kuin kesäisten juoksutarhojen, joissa siat saattoivat oleskella läpi koko kesän. Erilaisia tarhavaihtoehtoja esittelemällä voitiin kuitenkin painottaa, että jaloittelu tuli ottaa huomioon osana sianhoidon tilojen järjestämistä, ja toisaalta esimerkiksi tilapäisen tarhan ajatus saattoi viestiä sitä, että uudistuksia oli mahdollista tehdä pienin resursein tai hyvin rajattuun ympäristöön.

Sikojen tarhaelämä nähtiin siten monelta osin hyödyllisenä: siat saivat liikuntaa, niiden fyysinen kunto säilyi hyvänä, ne saivat raitista ilmaa ja auringonvaloa sekä pääsivät tonkimaan maata. Raitis ilma yhdistettiin sikojen kokonaisvaltaisesti parempaan terveyteen ja kasvaneeseen vastustuskykyyn. Auringonvalon saanti ja sen merkitys nostettiin sianhoidossa tärkeäksi tekijäksi, ja maan tonkimisen mahdollistaminen oli helppo keino turvata esimerkiksi tarpeellisten kivennäisaineiden saanti.

⁷¹² A–i p. [Artturi Penttilä] 1936, 16. Rypemispaikasta myös Mustakallio 1938, 214.

⁷¹³ Huhtala 1943, 14.

⁷¹⁴ Mustakallio 1940, 195.

⁷¹⁵ A–i p. [Artturi Penttilä] 1936, 17.

Samalla tonkiminen ymmärrettiin sikojen luonnolliseksi tarpeeksi, jota ne saivat vapaasti harjoittaa tarhassa (mutta ei laitumella). Myös sikalan kunnostus- ja puhdistustyöt oli helpompi suorittaa kesäaikaan, kun siat oleskelivat ulkona.⁷¹⁶ Kuten agronomi Toivo Hossola asian ilmaisi, kesällä sianhoidon ensimmäinen vaatimus oli tyhjentää sikala sioista – kaikista paitsi lihotussioista.⁷¹⁷ Ulkoilun positiivisia vaikutuksia kannustettiin siten hyödyntämään kaikkien niiden sikojen kohdalla, joiden hoidossa se muodosti osan taloudellisesti kannattavaa sianpitoa.

Liikettä ja liikkumattomuutta – siitossikojen ja lihotussikojen erilainen asema

Liikunnan mahdollisuuksien puuttuminen sikojen hoidosta voitiin katsoa uhkaavan sikojen kelpoisuutta pysyä taloudellisesti kannattavina yksilöinä (siitossiat) tai kasvaa sellaisiksi (lihotussiat):

Ruumiin liikunto ulkona edistää voimakasta ja nopeata kehittymistä etenkin lihaksissa; eläimet tulevat karaistuiksi ja enemmän vastustuskykyisiksi kaikenlaisia tauteja vastaan; tämä sääntö koskee kaikkia kotieläimiämme, eivätkä siat suinkaan tee tästä poikkeusta! – – Luonto on määrännyt sian täydellisessä vapaudessa hankkimaan ravintonsa ulkoa vapaasta luonnosta ja sen pitämistä sisällä ei ole pidettävä muuna kuin luonnon järjestyksen rikkomisena, sen määräyksiä vastaan sotivana, joka helposti voi rikkojaansa rangaista – –.⁷¹⁸

Yllä oleva kirjoitus julkaistiin *Aamulehden* maatalousosastolla vuonna 1913, ja sen kirjoittaja vielä jatkoi kirjoitustaan korostamalla liikunnan arvoa erityisesti siitossikojen hoidossa ja kohtalaisesti myös lihotettavien sikojen hoidossa ennen kyseisten sikojen varsinaista lihotuskautta karsinassa. Vaikka kirjoituksessa kritisoitiin sikojen liiallista sisähoitoa, siinä otettiin kantaa kaikkien kotieläinten riittävän liikunnan puolesta ja argumentoitiin ulkona liikkumisen positiivisia vaikutuksia myös sianhoitoa laajemmassa kontekstissa. Samalla sikojen hoidon epäonnistumiset asetettiin osaksi kehitystä, jossa hoidon käytännöt (kuten sisätiloihin sulkeminen) olivat liian irrallaan sikojen luonnonmukaisista ja lajityypillisistä tavoista elää. Syvennyn tähän sikojen sisähoitoon kritiikkiin vielä tarkemmin tuonnempana.

Karsinatilan riittämättömyys suhteessa siitossikojen liikuntaan sanoitettiin useissa yhteyksissä. Agronomi Artturi Penttilä totesi vuonna 1936, että siitossikojen liikunnan toteutumisen edellytyksenä olivat juoksutarhat ja laitumet, jotka toimivat vastapainona ahtaalle karsinaelämälle ja sen negatiivisille vaikutuksille, ku-

⁷¹⁶ A–i p. [Artturi Penttilä] 1936, 16.

⁷¹⁷ T. H. [Toivo Hossola] 1928, 273.

⁷¹⁸ T. W. S., 'Riittävästi liikuntaa sioille', *Aamulehti*, 03.08.1913, 6.

ten heikentyneelle fyysiselle kunnolle.⁷¹⁹ Hän kuvasi ahtaissa karsinoissa oleskel-leita sikoja liikkeiltään ja jaloiltaan aroiksi ja kankeiksi, ja arveli, että tällaisissa olosuhteissa huonojalkaisiksi muuttuneet siitosemakot olivat vaaraksi myös omille porsailleen. Jotta siitossiasta tuli pitkäikäinen ja pitkään tuottavana pysyvä käyttö-eläin, sen tuli olla ehdottoman terve.⁷²⁰ Tätä terveyttä voitiin edistää yksinomaan juoksutarhoissa (tai laitumilla), joissa ”pääsevät siat osallisiksi – – niiden hyvinvointiin vaikuttavista seikoista, joita sikala ei kykene niille tarjoamaan.”⁷²¹ Runsas liikunta yhdistettiin siitossikojen parempaan kasvuun ja kehitykseen heti ensimmäisistä elinkuukausista lähtien, ja liikuntaa voitiin kuvata suorastaan siitossikojen ”elinehtona”.⁷²²

Täten pitkäikäisiksi eläneiden ja pitkään porsineiden emakoiden kohdalla voitiin todeta, että tuotantokyvyn säilyminen ei ollut yksin perintötekijöistä johtuva piirre, vaan oma osuutensa oli ympärivuotisella ulkoilulla sekä osaavalla ruokinnalla.⁷²³ Sianhoidon opaskirjat suosittelivat sekä karjujen että emakoiden ulkoilua poikkeuksetta. Vuoden 1912 *Sianhoitokirjassa* opastettiin, että karjujen ja emakoiden oli saatava olla kesät ulkona laitumella tai juoksutarhassa, ja talvella ne oli laskettava ja-loittelemaan aina sään salliessa. Kesäaikaan emakoiden oli ”annettava porsaineenkin päiväkaudet oleksia joko sikatarhassa tai muualla ulkosalla” eli ulko-olosuhteita voitiin hyödyntää myös porsaiden kasvatuksessa.⁷²⁴

Monelle nuorelle sialle oltiin valmiita vielä kasvukauden aikana eli noin kahden ja puolen kuukauden iästä alkaen tarjoamaan elimistön kehittymistä ja terveyttä tukevaa liikuntaa, mutta viimeistään lihotuskaudella korostettiin yksinomaan nopeaa painonlisäystä.⁷²⁵ Tällöin myös suhde sikojen fyysiseen kuntoon ja sen merkitykseen muuttui. Jos siitossikojen tuli pysyä ”joka suhteessa terveinä”, lihotussikojen kohdalla voitiin tyytyä siihen, että jalat ”pysyvät riittävän ajan tyydyttävässä kunnossa.”⁷²⁶ Liikkumattomuuden tarpeellisuus ja hyöty ei kuitenkaan ollut sikojen näkökulmasta perusteltua, vaan (lihotettavien) sikojen liikkumattomuuden vaatimus oli ennen kaikkea ihmisten oma vaatimus, joka kumpusi yhteiskunnassa vallitsevasta tavasta hyödyntää sikoja. Sikojen näkökulmasta jako eri lailla pidettäviin ja hoidettaviin sikaryhmiin kuitenkin tuotti erilaisia elettyjä todellisuuksia, joissa toiset siat kokivat ulkoilun, liikunnan ja ulkotilojen mahdollistamat toiminnan muodot, ja toi-

⁷¹⁹ A-i p. [Artturi Penttilä] 1936, 16.

⁷²⁰ A-i P. [Artturi Penttilä] 1936, 16; Penttilä 1938a, 227.

⁷²¹ A-i P. [Artturi Penttilä] 1936, 16.

⁷²² T. W. S., ’Riittävästi liikuntaa sioille’, *Aamulehti*, 03.08.1913, 6; Hossola 1925, 65; Salokangas 1937, 46.

⁷²³ M-o Antero 1937, 30.

⁷²⁴ Ilkka 1912, 114–117.

⁷²⁵ Salokangas 1933, 99–100; Salokangas 1937, 47.

⁷²⁶ A-i P. [Artturi Penttilä] 1936, 16.

set siat kokivat entistä useammin ja aikaisemmin sekä liikkumattomuuden että karsinatilan tuottamat rajoitteet.

4.1.1 Siat ulkotarhan käyttäjinä

Samaan tapaan kuin karsinatala, sen ominaisuudet ja karsinaan sijoittuneet käytännöt raamittivat sikojen elämää ja kokemuksia, myös tarhatilat olivat sioille elämää keskeisesti jäsentäneitä tiloja. Tarhat olivat sioille hyvin sosiaalisia tiloja: siat ulkoilivat juoksutarhoissa isompina ryhminä ja kohtasivat siellä myös sellaisia yksilöitä, joiden kanssa ne eivät jakaneet samaa karsinatilaa. Tarhassa sopuisan sikalauman synnylle oli kuitenkin monesti hyvät edellytykset etenkin silloin, jos tarha tarjosi sioille reilusti liikkumatilaa ja yksilöillä oli esimerkiksi mahdollisuuksia väistää arvojärjestyksessä korkeammalla ollutta lajikumppania.⁷²⁷ Todennäköisesti samat yksilöt myös ulkoilivat juoksutarhoissa yhtä aikaa, jolloin ryhmään muodostui pysyvyyttä ja sioille muodostui verrattain vakiintunut lauma, mikä puolestaan vähensi keskinäisten kiistojen todennäköisyyttä. Sianhoidon oppaissa ei viitattu yksityiskohtaisesti siihen, kuinka isoja tai minkä ikäisiä sikoja tulisi tarhata keskenään, mutta yleisesti viitattiin siihen, että siitossiat ja nuoret, kasvavat porsaasat hyötyivät tarhauksesta, jolloin tarhatut sikaryhmät sisälsivät todennäköisesti edellä mainittujen sikaryhmien yksilöitä erilaisissa kokoonpanoissa.

Kuvassa 17 on kuvattuna yksi ajanmukainen juoksutarha. Kuva julkaistiin *Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja* -lehden kannessa vuonna 1932 ja siinä on A. Venäläisen omistama sikala Hammaslahdelta, Itä-Suomesta. Sellaisenaan se on edustava otos, jossa on oman aikakautensa moderni sikala, sianhoitaja ja ajanmukaisessa juoksutarhassa ulkoilevat siat. Kuvasta voidaan havaita, että juoksutarhaan lasketut siat eivät ole olleet keskenään samanikäisiä yksilöitä, vaan varttuneiden emakoiden rinnalla on ollut myös nuorempia eläinyksilöitä. Esimerkkikuvan tapauksessa kyse on todennäköisesti ollut sikaryhmästä, jossa moni eläimistä on ollut läheistä sukua keskenään – sisaruksia sekä emakoita ja niiden jälkeläisiä. Tällöin lauma olisi muistuttanut paljon sikojen luontaista laumaelämää, jossa perheryhmät muodostavat sikojen sosiaalisen käyttäytymisen perustan.⁷²⁸ Kuva havainnollistaa myös sioille tyypillisen sosiaalisen piirteen, eli käyttäytymisen yhdenmukaistamisen.⁷²⁹ Siat ovat liikkuneet ryhmänä ja käyttäneet aikaa samaan aktiviteettiin – tutkimiseen ja tonkimiseen.

⁷²⁷ Kts. sian sosiaalisesta käyttäytymisestä Valros 2005a, 58–61.

⁷²⁸ Valros 2005a, 58–59.

⁷²⁹ Valros 2005a, 58–59.

Kuva 17. Ajan ihanteiden mukainen juoksutarha: se oli sikalan välittömässä läheisyydessä ja riinteeseen sijoitettuna, jolloin se pysyi suhteellisen kuivapohjaisena. A. Venäläinen sikala, Hammaslahti. Lähde: Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja 32, 1933.

Samalla tavalla kuin sikalassa oli tarpeellista huomioida eri materiaalit ja niiden ominaisuudet, kun ne olivat osana sikalarakennusta, myös juoksutarhassa oli hyödyllistä miettiä esimerkiksi erilaisen maa-aineksen ominaisuuksia sikojen käytössä. Tarhan hyvällä hoidolla ja harkitulla sijainnilla sikojen tarhassa viettämää aikaa oli mahdollista pidentää merkittävästi. Kuivassa, hyvin vettä läpäisevässä ja riittävän suuressa tarhassa sikojen ulkona pito saattoi jatkua aina lumentuloon asti, mutta huonoissa tarhoissa maaperä pehmeni ja kuraantui viimeistään syysateiden myötä niin paljon, että siat oli suositeltavaa siirtää takaisin sikalaan. Erilaisin kunnossapitotoimin juoksutarhojen käytettävyyttä voitiin kuitenkin lisätä. Etenkin pehmeän maaperän korvaaminen ja suojaaminen sorakerroksella edesauttoi tarhan pysymistä ”tydyttävän” kuivana, koska sorakerros läpäisi hyvin vettä eikä tallautunut sikojen jaloissa rapakoksi.⁷³⁰ Juoksutarhat on hyödyllistä nähdä sikalatilojen tavoin arkeologi Gavin Lucasin esittäminä dynaamisina kokonaisuuksina, eli myös juoksutarhassa eri materiaalit ja (orgaaniset, kemialliset, mekaaniset) prosessit tulivat keskenään suhteisiksi ja muuttuivat olemukseltaan näissä suhteissa ja prosesseissa, joissa juoksutarha tuli olevaksi ja joita tarhassa syntyi.⁷³¹

⁷³⁰ Penttilä 1938b, 328.

⁷³¹ Lucas 2018, 111; 114.

Erilaiset prosessit eivät muovanneet ainoastaan tarhatilaa tai sen materiaaleja, vaan osa juoksutarhan dynaamista kokonaisuutta olivat myös siat itse – myös siat kehoineen muuttuivat näissä suhteissa, joihin ne juoksutarhassa kytkeytyivät ja toisaalta sikojen toiminta muutti tarhaa tilana. Viittaaan tällä niihin konkreettisiin vaikutuksiin, joita sikojen ulkoilulla katsottiin olevan, eli esimerkiksi sikojen vastustuskyvyn kasvu, fyysisen kunnan parantuminen tai kivennäisaineiden tonkiminen maaperästä olivat kaikki tarhatilaan kytkeytyneitä prosesseja, jotka muovasivat sikoja ja sikojen kehoja. Ulkoilua pidettiin myös sikojen kokonaisvaltaista vireystilaa parantavana tekijänä, ja tarhassa oleskelun vaikutus näkyi yhtäältä sian mielentilassa. Vaikutukset eivät viittaa ainoastaan positiivisiin asioihin – ulkoilevan sian iho saattoi palaa auringossa tai hyönteiset aiheuttaa kivuliaita puremia.⁷³² Tarhat olivat siten omia, dynaamisia kokonaisuuksiaan, joissa itse tarhatila kaikkine materiaaleineen ja ominaisuuksineen sekä tarhatilaa käyttäneet siat muuttuivat suhteissa, joita tarhatiloissa syntyi.

Juoksutarha oli muiden maatalouden rakennusten tavoin suhteessa ympäröivään luontoon ja sen maantieteeseen. Eri tekijät, kuten maaperä, kasvillisuus, maaston muodot ja säätilat vaikuttivat tarhan tilallisiin ominaisuuksiin ja määrittivät osaltaan sen mahdollista sijaintia pihapiirissä – esimerkiksi vaatimus kuivasta, rinteeseen sijoitetusta juoksutarhasta ei välttämättä ollut maantieteellisesti mahdollista kaikkialla. Tarhan sijainti sikalan välittömässä läheisyydessä oli sekin hyvin tapauskohtaista ja agronomi Aili Mustakallio kuvasi vuonna 1938, että ”vain harvoissa tapauksissa” sikojen tarha saatiin sovitettua sikalan lähetyville.⁷³³ Kuvan 17 sikala on sijoitettu mäenrinteen päälle ja juoksutarha on rinteessä, aivan sikalan välittömässä läheisyydessä. Tarhaan on kulku suoraan sikalasta. Kivikkoinen, itäsuomalainen rinne sopi todennäköisesti huonosti viljelyyn tai karjan laiduntamiseen, mutta sikojen juoksutarhan paikkana rinteestä merkitystä määriteltiin uudelleen. Voidaan esimerkiksi ajatella, että sikojen pito juoksutarhassa muutti maan arvoa eli ihmisen näkökulmasta näennäisen hyödyttömästä maasta tuli taloudellisesti arvokasta, kun se osoitettiin sikojen käyttöön ja se mahdollisti sikojen hoidon käytäntöjä.

Kuten kuvasta 17 näkyy, siat itse olivat myös verrattain vahvoja maanmuokkajia, kun niillä oli siihen mahdollisuus, ja toisaalta sikojen toiminta osoitti, minkälainen merkitys maaperällä oli sikojen omasta näkökulmasta katsottuna. Juoksutarhassa siat pystyivät toteuttamaan haluaan ja tarvettaan tonkia sekä kaivella maata, mikä muovasi juoksutarhaa hyvin näkyvällä tavalla ja sitä voidaan ajatella osoituksenä siitä, minkälaisia prosesseja tarhassa tuli olevalle. Kuvasta erottuu maaperästä esiin ilmestyneet pienemmät kivenmurikat sekä tongittu ja tallottu, multainen maaperä, jota kohtaan suurin osa sioista esitti mielenkiintoa myös kuvanottohetkellä.

⁷³² Salokangas 1933, 220; Mustakallio 1938, 214.

⁷³³ Mustakallio 1938, 214.

Mekaaninen tonkimisen prosessi ei muovannut ainoastaan maaperää, vaan prosessin myötä käynnistyi uusia, myös sioissa itsessään vaikuttavia prosesseja – aivojen välittäjäaineet tuottivat tonkiville sioille mielihyvääkokemuksia ja ruuansulatusjärjestelmän omien prosessien myötä esimerkiksi sioille tarpeelliset kivennäisaineet imeytyivät sikojen kehoihin.

Muokkautuva ja ominaisuuksiltaan moninainen maaperä oli sioille juoksutarhan yksi tärkeimmistä ominaisuuksista ja myös aikalaiskäsitelyssä kiinnitettiin huomiota sikojen haluun tonkia. Kotieläintieteilijä Lauri Paloheimo kirjoitti maatalousseurojen lehdessä vuonna 1930, että sioille ”tonkiminen sinänsä on melkein yhtä hauskaa kuin herkkupalojen löytäminen.”⁷³⁴ Tonkiminen tunnustettiin myös käyttäytymisenä, jota siat harjoittivat mielellään, vaikka olivat jo kylläisiä.⁷³⁵ Tällä tavalla havainnot sioista ja niiden harjoittamasta käyttäytymisestä olivat osa keskustelua, jossa määritettiin sikojen hoidon käytäntöjä ja sitä, minkälaisia tarpeita käytäntöjen tulisi täyttää. Samalla sikojen oma toiminta asettui arvokkaaksi perusteeksi tietyn toiminnan, kuten sikojen tarhaamisen, suosittelemiselle. Toisaalta tällaisissa tilanteissa myös sanoitettiin sikojen näkökulmaa ja kokemuksia, kuten Paloheimon esimerkistä hyvin huomataan.

Nykypäivänä tiedetään, että tonkimisen ohella myös laiduntaminen on sioille tärkeä tarve. Eräässä, jo 1980-luvulla toteutetussa tutkimuksessa siat, jotka olivat eläneet koko ikänsä betonipohjaisella lattialla, käyttivät laitumelle päästyään enemmän aikaa laiduntamiseen kuin lajitoverinsa, jotka olivat eläneet koko ajan laitumella. Tällainen käyttäytyminen viittasi patoutuneeseen laiduntamistarpeeseen, jota ei ollut voinut suorittaa sisätiloissa.⁷³⁶ Ajatus patoutuneista tarpeista soveltuu myös menneisyydessä eläneiden sikojen kokemusmaailman pohtimiseen. Se, mihin siat käyttivät aikaansa tarhassa, voi kertoa ainakin osittain siitä, mitä tarpeita siat eivät pystyneet riittävässä määrin toteuttamaan oman aikansa sikalassa.

Juoksutarhat ja tonkiminen yhdistyivät keskeisesti toisiinsa, koska tonkiminen oli käyttäytymistä, jota siat alkoivat aktiivisesti harjoittamaan tarhatilassa. Se oli tila, joka mahdollisti sen, että *sikojen mieltymykset tonkimiseen välittyivät ihmiselle*. Tällä tavoin sikojen toiminta muokkasi myös ihmisten mielikuvia siitä, mitä kaikkea juoksutarhan tuli mahdollistaa, jolloin sikojen tilankäyttö peilautui takaisin ihmisten tapoihin suunnitella tarhatiloja. Toisaalta se saattoi havahduttaa siihen, mitä karsinatile ei mahdollistanut tai minkälaiseen toimintaan siellä oli vain rajallisesti edellytyksiä. Tonkimisen rajoittaminen saattoi olla tietoinen valinta tai seuraus karsinan tietynlaisesta rakentamisesta. Esimerkiksi Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja Rurik Pihkala suunnitteli sikalansa täytekarsinat siten, että siat eivät päässeet tonki-

⁷³⁴ Paloheimo 1930, 258.

⁷³⁵ Paloheimo 1930, 258.

⁷³⁶ Taylor & Friend 1986, 143–148.

maan varsinaista täytekerrosta, mutta piti tärkeänä, että lattioiden päällimmäinen materiaali oli hyvin tonkimiseen soveltuva, jotta tämä tarve ei jäänyt täyttymättä.⁷³⁷

Näin tongittu, sikojen muovaama maaperä ilmensi eräitä prosesseja, jotka juok-sutarhassa tulivat oleviksi: siat tonkivat ja kaivoivat maata, maaperä muokkautui näiden prosessien myötä ja toisaalta maaperän tonkiminen oli yksi osa juok-sutarhassa läsnä olevia prosesseja, joissa sekä sikojen kehot että mielet muovautuivat ja muut-tuivat. Erilaisten dynaamisten suhteiden huomiointi syventää esimerkiksi sen ha-vainnointia, miten käytännöt, tilat ja siat muovautuivat suhteessa toisiinsa ja toisaalta se mahdollistaa yksityiskohtaisen, syvälle eletyn elämän tasolle menevän tarkaste-lun. Seuraavaksi syvennyn tarkemmin tonkimisen yhteen sikojen kehoja muovan-neeseen seuraukseen eli siihen, että tonkimisen myötä siat saivat maaperästä tarpeel-lisia kivennäisaineita. Tätä havaintoa hyödynnettiin myös sikalatiolojen suunnitte-lussa.

4.1.2 Ulkotarhan hyötyjä jäljittelemässä – tapaus kivennäisaineet

Nimimerkki ”Neuvosta kiitollinen” kysyi apua sikojen tonkimisesta aiheutuneeseen ongelmaan *Pellervo*-lehden lukijakysymyksiä käsittelevällä palstalla vuonna 1936 – hänen sikansa olivat tonkineet sementtilattian rikki. Vastauksen antanut agronomi Aarne Salokangas totesi heti alkuun, että ”[t]onkiminen on niin sian luontoon kuu-luva ominaisuus, ettei sitä pidä ihmetellä.”⁷³⁸ Kysyjä itse epäili sikojen kärsivän mahdollisesti puutostaudista, ja Salokangas kehotti tarkistamaan, että ruokinta oli ajanmukainen. Tämän lisäksi hän neuvoi pitämään karsinoissa runsaasti kuivikkeita, jotta sioilla olisi pehmeä ja kuiva makuupaikka. Varmaa vastausta sikojen kovaan tonkimishalukkuuteen oli kuitenkin mahdoton antaa, sillä tiedot sikojen elinolosuh-teista olivat vaillinaiset.⁷³⁹ Tonkiminen oli luontainen tarve, mutta tietyissä tiloissa sen toteuttaminen muodostui myös potentiaalisesti ongelmaksi ja saattoi toisaalta viitata elinolosuhteiden tai hoitokäytäntöjen ongelmiin. Yleisesti ottaen karsinara-kenteiden jyrsiminen miellettiin oireeksi ruokinnan ja kivennäisaineiden puut-teista.⁷⁴⁰ Vastaavasti puutostilojen oireiksi miellettiin myös huono kasvu, kankea-liikkeisyys, heikkous, vaikeudet nousta ylös, puun ja rappauksen jyrsiminen sekä virtsan juominen.⁷⁴¹ Puhuttiin myös ”luonnottomasta ruokahalusta”, mikä viittasi sii-hen, että siat järsivät ja tonkivat eri materiaaleja hyvin tarmokkaasti ja tavallisesta

⁷³⁷ Pihkala 1926, 745.

⁷³⁸ A. S. [Aarne Salokangas] 1936, 313.

⁷³⁹ A. S. [Aarne Salokangas] 1936, 313.

⁷⁴⁰ J. K-la. 1926, 371; Hossola 1930, 19–20. Salmi 1936, 24.

⁷⁴¹ Hossola 1930, 19–20.

poikkeavalla tavalla.⁷⁴² Erilaiset puutokset tuottivat siten hyvin konkreettisia oireita sekä fyysisiä ja psyykkisiä kokemuksia sioille, joiden jäljet johtivat aina lehtien keskustelupalstoille ja julkiseen keskusteluun saakka.

Juoksutarhalla oli keskeinen rooli sikojen kivennäisaineiden saannin näkökulmasta. Etenkin kesäaikaan sikojen kivennäisaineiden saannin kulmakivenä pidettiin tarhassa ulkoilua – toisin sanoen siat kykenivät huolehtimaan itse kivennäisaineiden saannista, mikäli ihminen järjesti siihen otolliset olosuhteet. Sianhoidon oppaissa kehoitettiin päästämään sikoja ulos, jolloin siat saivat maata tonkimalla tyydytettyä kivennäisaineiden tarvettaan. Pienet porsaas, kasvavat siat ja imettävät emakot olivat kivennäisainepuutosten riskiryhmiä, ja riski oli korkeampi talviaikaan. Talvella kivennäisaineiden tarvetta oli vaikeampi tyydyttää sikoja ulkoiluttamalla, ja tällöin ruokinnassa oli huomioitava ja korvattava vähentynyt kivennäisaineiden saanti esimerkiksi rehukalkkia, liitua, rautalisää (esim. rautasulfaattia) ja suolaa antamalla.⁷⁴³

Koska maaperä oli niin merkittävä kivennäisaineiden lähde, tarhaolosuhteiden tuomia etuja koitettiin paikoin jäljitellä karsinaolosuhteissa ja sikalassa. Yksi vaihtoehto oli tuoda maa-ainesta sisälle sikojen saataville. *Pellervossa* kehoitettiin vuonna 1926 tuomaan pienten porsaiden karsinaan ”ruohoista turvetta” tai ”suomutaa” kivennäisaineiden saannin turvaamiseksi. Maa-aineksen positiivinen vaikutus kävi myös selväksi kirjoittajan kehuessa savisia perunoita syöneitä porsaita ja niiden terveydentilaa.⁷⁴⁴ Vastaavanlaisia ehdotuksia, jossa maa-ainesta tuotiin sikalaan, oli muissakin yhteyksissä, mutta myös suositukset ruokkia sikoja erillisillä kivennäisaineilla lisääntyivät.⁷⁴⁵ Aili Mustakallio ehdotti *Karjalalous*-lehdessä vuonna 1939, että sikalaan varattaisiin porsaille oma hiekka- tai multalaatikko, missä ne voisivat talvellakin harjoittaa tonkimista. Kyse ei ollut yksin kivennäisaineista, vaan myös tonkimisesta tarpeena, jota porsaiden oli saatava toteuttaa kehittyäkseen ja kasvaakseen hyvin. Myös imettävien emakoiden kivennäisaineiden tarpeesta voitiin huolehtia tällaisella järjestelyllä sikalatilassa.⁷⁴⁶ Emakoiden kivennäisainetarpeista huolehtiminen oli osoittautunut kannattavaksi, sillä riittävästi kivennäisiä saaneet emakot olivat porsineet lukumäärällisesti ja keskipainoltaan isompia pahnueita. Etenkin kookkaampien porsaiden syntyä pidettiin positiivisena asiana, sillä se paransi niiden mahdollisuuksia jäädä eloon.⁷⁴⁷ Tällaiset huomiot osaltaan konkretisoivat sitä, kuinka tärkeä on huomioida sikojen muuttuvat kehot osana kokonaisuutta, kun tarkastellaan sikalatilaa (tai tarhatilaa) ja sen käytäntöjä toisiinsa suhteisina ja toisiaan

⁷⁴² Aarne O:la [Aarne Ojala] 1934, 294.

⁷⁴³ Hossola 1930, 20; Salokangas 1937, 34.

⁷⁴⁴ J. K–la. 1926, 371.

⁷⁴⁵ E. K. [Einari Karveti] 1931a, 325.

⁷⁴⁶ Hossola 1930, 44; A. M–o. [Aili Mustakallio] 1939, 329.

⁷⁴⁷ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1934, 295.

muovaavina prosesseina. Ruokinnan parannukset olivat sioille konkreettisia, kehossa tuntuneita kokemuksia, mutta yhtäältä parannukset määrittivät sikatalouden näkökulmasta uudelleen sitä, millainen oli tuottava sika.

Vaarana anemia

Ruokinnalliset lisät olivat tehokas keino ennaltaehkäistä puutostiloja, mutta niiden rinnalla ulkoilun ja maan tonkimisen merkitys piti pintansa. Esimerkiksi raudanpuutos eli porsasanemia (aikalaisittain myös kalvetustauti) oli yksi pienten porsaiden kokema ongelma 1900-luvun alkuvuosikymmenten sianhoidossa. Maatalouskoelaitoksella työskennellyt Pellervo Saarinen kirjoitti Sianjalostusyhdistyksen *Sika*-lehdessä vuonna 1938, että erilaisia lisiä varmemmin porsaiden raudansaantia saattoi turvata järjestämällä niille mahdollisuuksia tonkia rautapitoista maa-ainesta.⁷⁴⁸ Tämä näkemys ilmeni muidenkin asiantuntijoiden näkökulmissa. Myös agronomi Artturi Penttilä piti porsasanemian ehkäisyssä käytännöllisimpänä ja ensisijaisena vaihtoehtona maa-aineksen tarjoamista porsaille:

Kalvetustauti voidaan yksinkertaisesti torjua ja parantaa siten kuin porsaasen torjuvat ja parantavat silloin kun ne saavat vapaana liikkua juoksutarhassa tai laitumella, – annetaan niille multaturpeita. Tämä on vanha, hyväksi todettu parannuskeino ja on sitä edelleenkin. – – Yksi kookas savimaan multaturpe (maapohjaisissa karsinoissa se ei ole niinkään tarpeen) pahnueelle päivässä toisesta elinviikosta lähtien on riittävä »rautainen annos« torjumaan kalvetustautivaaran.⁷⁴⁹

Lähtökohtana oli siten tarjota sisällä asuville sioille samoja mahdollisuuksia kuin mitä ulkona oli tarjolla. Tällainen maa-aineksen hyödyntäminen oli epäilemättä myös taloudellisesti edullinen keino huolehtia porsaiden raudansaannista, mutta tavanomaiset rautalisät eivät nekään olleet erityisen hintavia.⁷⁵⁰ Multaturpeita oli kuitenkin jokaisen mahdollista hankkia omasta takaa ja niiden kuvailtiin tekevän ”porssaissa ihmeitä”⁷⁵¹ eli porsaiden olemuksen muuttuminen oli konkreettisesti havaittavissa. Myös mahdollisia kivennäislisiä saatettiin sekoittaa maa-aineeseen, kuten hiekkaan, ja se tarjottiin näin sioille tongittavassa muodossa.⁷⁵² Tämä osaltaan kuvaa sitä, kuinka keskeisenä tonkiminen nähtiin sikojen kivennäisaineiden saannissa, kun

⁷⁴⁸ Saarinen 1938, 12.

⁷⁴⁹ ’Talviporsaat tarvitsevat rautaa’, *Ilkka*, 09.03.1939, 6.

⁷⁵⁰ ”Näitä aineita saa apteekista ja ovat halpoja.” Kts. ’Talviporsaat tarvitsevat rautaa’, *Ilkka*, 09.03.1939, 6.

⁷⁵¹ I. H-o., ’Kevättouhut sikalassa’, *Savonmaa*, 11.04.1939, 3.

⁷⁵² I. H-o., ’Kevättouhut sikalassa’, *Savonmaa*, 11.04.1939, 3.

sisätiloissa sovellettavilla keinoilla pyrittiin luomaan sikoihin myös samantyyppistä käyttäytymistä kuin mitä ne harjoittivat ulkotiloissa.

Karsinatyyppin vaikutus porsaiden lisäraudan tarpeeseen kuvastaa hyvin sikaloiden muutosten ja käytäntöjen muovautumisen välisiä suhteita. Agronomi Penttilä arvioi kirjoituksessaan, että maapohjaisissa karsinoissa porsaille oli enemmän edellytyksiä tonkia tarvitsemaansa rautaa suoraan karsinan pohjalta.⁷⁵³ Karsinarakentamisen kehittyminen vaikutti osaltaan tähänkin, sillä kuten karsinoiden yksityiskohtia käsitelleessä luvussa ilmeni, monissa maapohjaisissa tätekarsinoissa oli täyteen päällä erillinen puupohja, jolloin siat eivät päässeet tonkimaan varsinaista maa-ainesta. Toisaalta sementtirakenteisissa sikaloissa, joissa maa-ainesta ei enää käytetty karsinoiden permantona ollenkaan ja joissa agronomi Penttilän mukaan ”kalvetus-tautia” erityisesti ilmeni, oli yhtä lailla kehitettävä vaihtoehtoisia keinoja kivennäis-aineiden saannin turvaamiseksi.⁷⁵⁴ Tätä edistivät toisaalta yleistyneet kivennäisainevalmisteet, mutta koska kokemukset myös maa-aineksen tarjoamisesta sioille olivat olleet hyviä, sitä voitiin käytäntönä suositella yhtä lailla. Vastaavia toimintamalleja oli myös havaittu opintomatkoilla⁷⁵⁵ ulkomaisiin sikaloihin, mikä osaltaan vaikutti asian edistämiseen Suomessa.

4.2 Siitossikojen laidunelämä

Aloitan siitossikojen laidunelämän tarkastelun kolmesta emakosta, joiden nimet olivat Kantti, Nursu ja Kiltti. Agronomi Einari Karvetti kirjoitti näiden kolmen emakon elämästä *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1934 ja ylisti niiden pitkäikäisyyttä sekä kestävyyttä siitosemakkoina. Kantti, Nursu ja Kiltti olivat satakuntalaisen maatiaissikasuvun jäseniä ja kirjoitusajankohdan aikaan ne olivat noin kahdeksanvuotiaita sikoja, eli sikatalouden näkökulmasta jo verrattain vanhoja emakoita. Agronomi Karvetti nimitti satakuntalaisia emakoita niin kutsutun *kujasikasuvun* edustajiksi – termi, jolla hän viittasi siihen, että kyseisen sikasuvun ominaisuuksia määritti pitkälti niiden sukupolvesta toiseen jatkunut kesäinen laitumella pito ja luonnossa oleskelu. Karvetin mukaan tämä oli yksi keskeinen syy sille, että emakot olivat olleet niin kestäviä siitossikoja. Kestävyyttä korosti eritoten porsimiskertojen lukumäärä: keväeseen 1934 mennessä Kantti oli porsinut kahdeksantoista kertaa, Nursu seitsemäntoista kertaa ja Kiltti viisitoista kertaa. Jokainen emakoista oli siten elämänsä aikana

⁷⁵³ ‘Talviporsaat tarvitsevat rautaa’, *Ilkka*, 09.03.1939, 6.

⁷⁵⁴ ‘Talviporsaat tarvitsevat rautaa’, *Ilkka*, 09.03.1939, 6.

⁷⁵⁵ Käydessään 1920-luvulla Bondessonin sikalassa Ruotsissa agronomi Hossola kuvasi silloisen Pohjoismaiden suurimman sikalan toimintaa, ja yksi huomionarvoinen asia oli ollut kivennäisaineiden anto multaturpeiden muodossa. Kts. T. Hossola, ‘Käynti Pohjoismaiden suurimmassa ja kuuluisimmassa sikalassa’, *Maaseudun Tulevaisuus*, 07.06.1924, 4.

synnyttänyt ja hoitanut reilusti toista sataa porsasta. Agronomi Karvetin tekstissä emakoiden ”saavutukset” toimivat esimerkkeinä laiduntamisen ja kestävien siitossi-kojen välisestä yhteydestä.⁷⁵⁶

Karvetin kirjoituksesta on syytä huomioida myös toinen seikka, joka auttaa hahmottamaan juoksutarhan ja laitumen välisiä suhteita. Vaikka karsinatilaa verrattuna juoksutarha oli luonnollisempi, liikkumisen ja tonkimisen kaltaisia toimintoja paremmin mahdollistava tila, myös juoksutarhan kaltaiseen tilaan saatettiin suhtautua kriittisemmin, kun haluttiin korostaa laiduntilan ja laiduntamisen hyötyjä. Agronomi Karvetti ei liioin kehnut juoksutarhoja kritisoidessaan samaisessa vuoden 1934 kirjoituksessaan sikojen lisääntyntä sisähoitoa, jonka myötä ”kauneimpana vuodenaikana sioille korkeintaan sallitaan tilaisuus suhteellisen ahtaissa ja usein perin rapaisissa juoksutarhoissa oleskeluun.”⁷⁵⁷

Laiduntaminen ja laiduntilan tarjoaminen sioille nähtiin Karvetin kirjoituksessa jatkumona vanhoille sianhoidon käytännöille, jolloin siat olivat kesäisin laiduntaneet pihapiirissä ja teiden varsilla. Ihanteellisista juoksutarhoista välittyi sianhoitoon opastavissa neuvoissa usein varsin idyllinen kuva järvenrantoineen, puineen ja auringonpaisteineen, mutta Karvetin näkemys rapaisista ja ahtaista juoksutarhoista tarjosi tähän rahtusen arkipäiväisempää näkemystä. Hänen voidaan ajatella pukeneen sanoiksi juoksutarhojen keskeisiä ongelmia, eli sikalan lähettyvillä juoksutarhoille oli monesti vain rajallisesti tilaa ja toisaalta ahtaat tilat sekä epäedullinen maasto saattoivat nopeasti heikentää tarhan ominaisuuksia tai hyötyjä. Karvetin ajattelusta voidaan tulkita, että kesäaikainen sianhoito juoksutarhoissa (tai yksin sisätiloissa) oli selkeä heikennys eikä juoksutarha tuottanut samanlaisia hyötyjä kuin laiduntila.

4.2.1 Sikojen sisähoidon kritiikki

Sikojen laiduntaminen ei enää 1920-luvulla tarkoittanut sikojen pitämistä vapaana pihapiirissä, maanteiden varsilla, metsissä tai lähiympäristössä, mikä oli ollut vielä 1800-luvun puolella perinteinen menetelmä sikojen ruokkimiseen.⁷⁵⁸ Kokonaisuudessaan sikojen perinteinen metsissä ja pihapiirissä laiduntaminen hiipui hiljalleen, ja 1930-luvun lopulla se oli tapa, jota kohtasi ”enää vain joillakin syrjäseuduilla.”⁷⁵⁹ Sianhoito kehittyi 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä suuntaan, jossa eläimiä hoidettiin karsinoissa ja vaihtelevasti juoksutarhoissa ja jossa laiduntaminen tarkoitti sikojen ruokkimista erikseen laitumiksi kylvetyillä alueilla. Yrjö Collan kuvasi tätä kehityskaarta *Sianhoidon oppikirjassaan* vuonna 1926:

⁷⁵⁶ E. K-tti. [Einari Karvetti] 1934, 471–473.

⁷⁵⁷ E. K-tti. [Einari Karvetti] 1934, 470.

⁷⁵⁸ Vihola 2004, 170.

⁷⁵⁹ Salokangas 1937, 20.

Oltuaan alkuperäisissä oloissa varsin yleinen ruokintatapa, on sikojen laiduntaminen olojen kehittyessä tullut yhä harvinaisemmaksi. Varsinkin on tähän vaikuttanut ruokinnan muuttuminen voimaperäisemmäksi ja laiduntamiseen tottumattomien sikojen – yorkshire- y. m. ulkolaisten rotujen – tuottaminen maahamme. Kokemuksen osoittettua, että sikakannan jalostuessa sen vastustuskykyisyys tauteja ja ympäristön haittoja vastaan on tuntuvasti heikentynyt, on laiduntaminen halvimpänä ja tehokkaimpänä lääkkeenä joutunut uudestaan moniaiden sikaloiden ohjelmaan. Aluksi ovat laitumet näissä oloissa muodostuneet enemmän juoksutarhojen tapaisiksi –. Vähitellen on kuitenkin kokeiltu laajemmilla ja paremmilla laidunmailla –. ⁷⁶⁰

Collan kuvasi hyvin kokonaisvaltaisesti sianhoidon läpikäymiä kehityskulkuja ja konkreettisia muutoksia, joita sisähoidon yleistymiseen oli liittynyt ja toisaalta hän kuvasi myös niitä ongelmia, joita sisähoitoon siirtyminen oli tuottanut. Collanin kirjoituksesta on hyvä havaita, että kuinka uudet sisähoidon muodot kytkeytyivät uusiin sikarotuihin – sikatalous kehittyi yllirajaisen liikkuvuuden myötävaikutuksella. Suomeen ei tuotu ainoastaan uusia sikoja, vaan sikojen kanssa rantautuivat entisestä poikkeavat ruokinnan tai hoitotapojen kaltaiset käytännöt ja ajatukset, jotka muokkasivat ihmisten mielikuvia ja käsityksiä sianhoidosta ja sikataloudesta. Kuten jalostuseläinten liikkuvuutta 1800-luvun lopun Suomessa tutkinut historiantutkija Taina Syrjämaa on todennut, uusia eläinyksilöitä tuotiin Suomeen siinä toivossa, että ne olisivat tuottavia ja paikallisiin olosuhteisiin sopeutuvia yksilöitä. ⁷⁶¹ Collanin kirjoituksen pohjalta ajattelen, että sopeutuminen tarkoitti myös paikallisten käytäntöjen muotoutumista uudelleen, eli esimerkiksi laiduntamisen merkitystä arvioitiin Suomessa uusien sikojen (laiduntamiseen tottumattomat siat) myötä aikaisemmasta poikkeavalla tavalla.

Uudet sianhoidon tavat tuottivat myös uusia ongelmia, ja sikojen terveydentilan ylläpitäminen osoittautui paikoin haastavaksi. Historiantutkija Abigail Woods on omassa tutkimuksessaan Ison-Britannian 1900-luvun alun sikataloudesta osoittanut, kuinka sikojen terveydentilan heikkeneminen linkittyi sisähoidon ja uusien sikalarakennusten kehittymiseen. ⁷⁶² Collanin mainitsema juoksutarhojen kehittyminen on hyvä ymmärtää myös tässä kontekstissa, eli ne olivat sisähoidon myötä syntyneitä ulkoilun tiloja, joiden toivottiin parantavan sikojen terveyttä. Sikoja varten viljeltyjen laiduntun kehittyminen oli tästä seuraava askel, ja sen toivottiin tarjoavan myös edullista ravintoa sioille.

⁷⁶⁰ Collan 1926, 84.

⁷⁶¹ Syrjämaa 2022, 34.

⁷⁶² Woods 2012, 177.

Vanhat tavat eivät oitis hävinneet, vaikka järjestelmällisemmän ruokinnan periaatteita omaksuttiin ja otettiin käyttöön suomalaisessa sikataloudessa. Maantieteellisesti etenkin Itä-Suomessa sikoja saatettiin lisärehuruokinnan tai uudenaikaisen laiduntamisen ohella pitää kesäisin vapaina kylissä vanhan tavan mukaisesti. Tämä osoittaa toisaalta uusien tapojen omaksumista, mutta myös vanhojen tapojen säilymistä ja muokkautumista uusien tapojen rinnalla.⁷⁶³ Kokemukset sikojen kesäaikaisesta laiduntamisesta ja ulkoilusta näkyivät suomalaisessa tavassa suhtautua kesäaikaiseen sisällä pitoon. Agronomi Toivo Hossola huomautti *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1925, että sikojen kesähoito vanhaan tapaan oli puutteellisuuksistaan huolimatta ollut järkevämpää sianhoitoa kuin kehityssuunta, jossa sikoja pidettiin karsinoissa koko kesän:

– oli kesäinen sianhoito, huolimatta siitä, että se monessa suhteessa oli vajaavaista, ehdottomasti järkevämpää kuin nykyinen tapa sulkea siat pimeisiin ja kostean ummehtuneisiin sementtikarsinoihin, jonne niille tuodaan meijerijätteet tai väkirehannos, ilman että siat pääsevät nauttimaan lainkaan päivänpaisteesta ja vapaasta luonnonelämästä, mikäli mahdollista, veden läheisyyteen laitetuissa jaloittelutarhoissa. Ensimmäinen vaatimus sikojen kesäruokinnan järjestelyssä on: *kaikki siat pois sikalasta* joko laitumelle tai sen puutteessa jaloittelutarhoihin
–⁷⁶⁴

Hossolan ulkoilua ihannoivasta kirjoituksesta käy selväksi, että vaikka sikojen ruokinta oli mahdollista toteuttaa ilman laidunruokintaa, karsina ei voinut korvata laidunta tilana eikä ruokkiminen karsinaan tuottanut samanlaista kokonaisvaltaista hyötyä kuin sikojen kesäaikainen laiduntaminen. Sikala oli kesäaikaan ulkoisiin olosuhteisiin verrattuna toisarvoinen rakennus, sillä se jätti siat paitsi kesäajan luonnollisista hyödyistä, kuten valosta ja Hossolan sanoin ”luonnonelämästä”. Sika ei ollut Hossolalle passiivinen hoitotoimenpiteiden kohde, vaan aktiivinen toimija ja erilaisten käytäntöjen kokija. Kesäaikainen laiduntila ominaisuuksineen näyttäytyi monella tapaa sementtisikaloiden vastakohtana: laidun oli valon ja vapauden tila, jota vasten sikala oli pimeä ja ahdas vankila. Vankilavertaus ei ole irrallaan aikakauden realiteeteista, sillä esimerkiksi agronomi Salokangas kuvasi *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933 epäonnistuneita sikaloita sioille viihtyisien olopaikkojen sijaan sikojen vankiloiksi.⁷⁶⁵

Sikalarakentamisessa kohdatut haasteet ja suoranaiset epäonnistumiset näkyivät Hossolan tekstissä, jossa sikaloiden vastenmielisyys korostui kesäajan tuottamia si-

⁷⁶³ W. R. 1923, 215; Kinnunen 1923, 42.

⁷⁶⁴ T. H. [Toivo Hossola] 1925b, 257–258.

⁷⁶⁵ Salokangas 1933, 211.

anhoidon mahdollisuuksia vasten ja jossa kesäaikaiseen ulkoiluun suhtaudutaan ihannoivasti eikä sen mahdollisia vaaroja tai ongelmia nosteta esiin. Myös agronomi Salokangas kuvasi sikaloiden luonnottomuutta sikojen kesäaikaisen sianhoidon tilana. Hän kirjoitti samaisessa *Sianhoidon käsikirjassa*, että ”on suorastaan luonnonvastaista pitää sikoja kesälläkin ahtaissa karsinoissa karpästen vaivaamina”⁷⁶⁶, mikä osaltaan kuvasi sikaloiden luonnetta talviajan välttämättömänä pahana, ei niinkään kesäajan välttämättömytenä. Hossolan ja Salokankaan näkemysten lisäksi on hyvä muistaa Laalahden siansiitoskeskuksen omistaja Rurik Pihkalan periaate siitä, että ”sikojen pitäisi talvella voida viihtyä sikalassa yhtä hyvin kuin kesällä, vapaassa luonnossa.”⁷⁶⁷ Kaikkien kolmen lausunnoissa oli havaittavissa hyvin yhdenmukainen henki ja he selvästi jakoivat käsitykset siitä, että kesäaikaisen ulkoilun tuli olla keskeinen osa sianhoitoa ja sikataloutta.

Agronomi Hossolan yllä lainatusta kirjoituksesta havaitaan myös sikalarakennuksen kaksi eri merkitystä: sikala talvisuojana ja sikala ympärivuotisena asumuksena. Jälkimmäinen oli lisääntynyt eteläisissä ja läntisissä osissa Suomea uudenaikaisen, modernin sianhoidon myötä, ja sitä kuvasti myös Hossolan viittaus sementtisikaloihin paikkoina, joissa siat jäivät vaille laidunta tai kesäajan ulkoilua. Sikalan merkitys ensisijaisesti talviajan asumuksena piti pintansa myös agronomi Salokankaan kirjoituksissa – hänen *Sianhoidon ohjekirjassa* vuonna 1937 pelkästään kesällä sikoja kasvattaville henkilöille ei suositeltu sikalan rakentamista lainkaan.⁷⁶⁸ Huomionarvoista on myös laitumen ja juoksutarhan välinen arvottaminen, eli laidun asetettiin monesti juoksutarhaa arvokkaammaksi tilaksi ja liikunnan salliminen juoksutarhoissa oli kokonaiskuvassa lisääntyneen sisähoidon myötä kehittynyt käytäntö, jota voitiin sisähoidon tavoin kritisoida puutteellisena tilana. Samaan aikaan voitiin kuitenkin todeta, että ulkoilun salliminen juoksutarhoissa oli kuitenkin hyödyllisempää kuin pelkkä sikojen sisähoito ilman liikunnan tiloja.

Tätä sianhoidon siirtymistä niin kutsuttuun *tanskalaismalliseen sisähoitoon* perusteltiin Suomessa laiduntilaan liittyvillä vaikeuksilla: sopivaa laidunta ei ollut tai laidunalaa ei ollut riittävästi, ja sikojen tonkiminen laitumella olisi tehnyt tonteista epäsiistiksi miellettyjä tiloja. Tanskassa sikojen sisähoidolle oli niin ikään useampi peruste: sen katsottiin suojelevan sikoja vaihtelevilta säätiloilta ja tappeluilta sekä vähensi sikojen liikkumista ja täten energiankulutusta. Intensiivinen sikojen sisähoito olikin ennen kaikkea tanskalaislähtöinen ilmiö, mitä kuvasi myös maantieteilijä Earl B. Shaw 1930-luvun lopussa toteamalla Tanskan olevan paikka, jossa eläimiä pidetään kaikista eniten ”keinotekoisissa suojissa”. Kesäajan ulkoilu oli Tanskassa varattu yksinomaan siitossioille ja myös Suomessa oli nähtävissä piirteitä ni-

⁷⁶⁶ Salokangas 1933, 220.

⁷⁶⁷ Pihkala 1926, 41.

⁷⁶⁸ W. R. 1923, 215, 470; Salokangas 1937, 70.

menomaan siitossikojen ulkoilun korostumisesta. Tanskalaisen eläintuotannon periaatteeksi oli muodostunut eläinperäisten tuotteiden maksimointi mahdollisimman vähällä maankäytöllä, mikä näkyi muun muassa laidunalan pienentymisenä vuosien 1881–1933 välisenä aikana reilusta 38 prosentista reiluun 27 prosenttiin.⁷⁶⁹ Ympäri-voitisen sisähoidon kritiikkiä voidaan siten Suomessakin pitää ensimmäisenä merkkinä intensiivisen sikatalouden kehittymisestä, jossa entistä harvempi sika koki luononelämää.

4.2.2 Laidun osana siitossikojen ruokintaa

Siitossikojen ja laitumella oleskelun positiiviseksi mielletty suhde syntyi useista konkreettisista tekijöistä, kuten siitä, että laidunta voitiin hyödyntää siitossikojen ruokinnassa kaikkein eniten muihin sikoihin verrattuna. Agronomi Aarne Salokangas arvioi *Sianhoidon ohjekirjassa* vuonna 1937, että noin kolmekymmentä prosenttia emakon rehuntarpeesta voitiin tyydyttää laidunruoholla vastaavan luvun ollessa pekonintuotantoon kasvatetuilla sioilla noin 5–6 prosenttia koko vuoden aikana vaa-ditusta rehumäärästä. Ravitsemuksellisesti myös paksusilavaisten sikojen ruokinnassa voitiin hyödyntää enemmän laidunta, koska ne kasvoivat hitaammin, pidempään ja niitä kasvatettiin pääasiassa kesäisin, jolloin laidunkausi oli parhaimmillaan.⁷⁷⁰

Ravitsemuksellisesti laidun ei ollut samanarvoinen kaikkien siitossikojen kesken, sillä jo yksin emakkojen ravitsemukselliset tarpeet muuttuivat sen mukaan, olivatko ne joutilaita⁷⁷¹, tiineitä vai imettäviä yksilöitä. Näistä joutilaat emakot olivat sikoja, joiden ruokinta voitiin pohjata lähes kokonaan laiduntamiseen, mikäli laidun oli hyvä ja ravinteikas. Joutilaana sian katsottiin tarvitsevan ravintoa lähinnä elannokseen, mutta tämäkin oli riippuvainen emakon kunnosta edellisen tiineyden ja imetyksen jäljiltä. Moni joutilaaksi luokiteltu emakko oli hetken aikaa myös lisärehun tarpeessa, mikäli ne olivat esimerkiksi laihtuneet paljon imetyskauden aikana – ja käytännössä näin yleensä tapahtui. Takaisin normaalikuntoon pääseminen oli edellytys onnistuneelle tiinehtymiselle ja terveille, runsaslukuisille porsaille seuraavassa pahnueessa. Emakot, jotka synnyttivät isoja pahnueita ja imettivät isoa määrää porsaita, laihtuivat eniten, ja näiden eläinten saattaminen takaisin normaalikuntoon kesti pidempään, jolloin myös lisärehun tarve säilyi isompana pidempään. Joutilas-aika oli kaksi kertaa vuodessa porsivalla emakolla siten varsin lyhyt.⁷⁷² Juuri emakon

⁷⁶⁹ E. K–tti. [Einari Karveti] 1934; Shaw 1938, 26–28.

⁷⁷⁰ Salokangas 1937, 21–22.

⁷⁷¹ Joutilas emakko ei ollut viimeisillään tiineenä eikä imettänyt porsaita. Kts. myös luku emakon kuntoisuudesta tässä tutkimuksessa.

⁷⁷² Hossola 1925, 66; Salokangas 1937, 20, 38–39.

imetyksen jälkeiseen kunnostamiseen vedoten agronomi Aarne Ojala totesikin, että ”emakolla tuskin on milloinkaan todellista joutilasaikaa, vaikka sellaisesta puhutaan”.⁷⁷³

Laidun oli siten ennen kaikkea elatusrehu, jolla voitiin ylläpitää siitossikojen valitsevaa kuntoa. Olennaista oli tunnistaa omien sikojensa tarpeet, sillä esimerkiksi osa joutilaista emakoista tuli toimeen yksin laidunruoholla, ja osa oli kuntansa puolesta selkeästi lisärehuokinnan tarpeessa.⁷⁷⁴ Tiineiden ja imettävien emakoiden kohdalla laiduntamalla saatua ravitsemusta oli aina täydennettävä muilla rehuilla, sillä ruokinnalla oli tässä vaiheessa muita tarkoituksia kuin yksin emakon elatus. Tiineiden emakoiden rehun määrää lisättiin tiineyden edetessä ja viimeisinä viikkoina ennen porsimista emakoita *tunnutettiin*, eli lisättiin valkuaispitoisen rehun määrää ja vähennettiin vähempienergistä rehua, mikä tuki myös sikiöiden loppuajan kasvua ja valmisti emakkoa imetysajan ruokintaan, joka sekin oli hyvin valkuaispitoista.⁷⁷⁵

Jos laitumella oli ravitsemuksellisesti tarkasteltuna suurin arvo joutilaiden emakoiden ruokinnassa, sen arvo oli vastaavasti pienin imettävien emakoiden kohdalla. Tällöin laitumella oloa arvotettiin muista kuin ruokinnan hyödyistä käsin: imettävät emakot olivat laitumella ”oikeastaan vain saamassa liikuntaa ja raitista ilmaa”⁷⁷⁶ eli laiduntila ei tyypistynyt yksin ravinnollisten tarpeiden tyydyttämiseen, vaan sen muut hyödyt olivat pitkälti samoja, joita sioille haluttiin myös (ihanteellisissa) juoksutarhoissa mahdollistaa. Yhtä lailla karjun ruokinnassa laitumen käytölle voitiin antaa ainakin osittaista arvoa, mutta karjun kohdalla toisaalta myös varoitettiin laidunruohon liiallisesta syömisestä. Laidunruoho oli niin kutsuttu tilaaottava rehu, eli täyttävä ja kylläisyyden tunnetta tuottava, mutta vähäenergisempi kuin esimerkiksi valkuaispitoiset viljat, ja karjasta tuli agronomi Hossolan mukaan ”painava” ja ”veltto”, jos sen ruokinnassa oli käytetty liikaa tilaaottavia rehuja. Laiduntava karju sai siten monesti lisärehua, jolloin se söi laitumella vähemmän ruohoa, mutta valkuaispitoiselle lisärehulle oli tarvetta myös työntäyteisten astutuskausien aikaan.⁷⁷⁷

Vaikka laitumen merkitys siitossikojen ruokinnassa oli vaihteleva, laidunta tilana ei voinut tyypistää yksin halpaan ruokintaan – laiduntamista voitiin nimittäin pitää yhtenä keinona siitossikojen terveyden ja kunnan ylläpitämiseen.⁷⁷⁸ Einari Karvetti totesikin *Karjatalous*-lehdessä vuonna 1931, että siitossikojen terveydestä oli huolehdittava erityisen hyvin ja ”mikään ei ole siihen sen soveliaampi kuin kesäai-

⁷⁷³ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 104.

⁷⁷⁴ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 104.

⁷⁷⁵ Poijärvi 1921, 753; E. K. [Einari Karvetti] 1931b, 351; A-i P. [Artturi Penttilä] 1937, 127.

⁷⁷⁶ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 104.

⁷⁷⁷ Hossola 1930, 41; Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 104; Salokangas 1937, 41.

⁷⁷⁸ Kts. esimerkiksi W. R. 1923, 216; W. L. 1925, 308; Salonen 1934, 223; Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 103; Salokangas 1937, 21.

kainen laiduntaminen, joka kasvattajalle huokean ravitsemisen kannaltakin on mitä tärkein.”⁷⁷⁹ Agronomi Aarne Ojala puolestaan kuvasi kesäistä laidunta paikkana, jossa siat ”varastoivat terveyttä” pimeää talvea varten ja säilyivät terveyden turvin myös pitkään taloudellisesti arvokkaina.⁷⁸⁰ Laitumen terveydelliset vaikutukset miellettiin siten moninaisiksi ja laidun itsessään tilaksi, joka hyödytti siitossikoja jo hyvin varhaisesta iästä alkaen. Yksi keskeinen siitossikojen terveyteen vaikuttanut tekijä oli liikunnan määrä, joka oli laitumella luonnollisesti suurempi kuin sisähoi-dossa.⁷⁸¹

Laidun ei suinkaan ollut ainoa keino lisätä siitossikojen liikuntaa tai terveyttä, mutta laidun oli kuitenkin yksi keino toteuttaa siitossioille tärkeäksi katsottua ulkoilua ja sen tuottamia terveyshyötyjä. Laitumeen liitetyt terveyshyödyt liittyivät pitkälti siihen, että se oli tiettyyn vuodenaikaan olemassa ollut ulkotila. Esimerkiksi kesäajan ulkoilulla, tapahtui se sitten laitumella tai juoksutarhassa, voitiin helposti turvata riittävä valon saanti ja tällä tavoin edistää sikojen terveenä pysymistä.⁷⁸² Agronomi Ojalan viittaus laitumeen paikkana, jossa siat ”varastoivat terveyttä” oli lopulta varsin osuva kuvaus kesäisen laiduntamisen vaikutuksista – siat kirjaimellisesti varastoivat rasvakudoksiinsa D-vitamiinia, jolla puolestaan oli huomattava merkitys sikojen hyvinvoinnin kannalta. Siitossikojen laiduntaminen on myös ymmärrettävä osana laajempaa sianhoidon kokonaisuutta, jossa laidun kytkeytyi osaksi muita terveyteen vaikuttaneita käytäntöjä, kuten talviaikaisia jaloittelumahdollisuuksia tai ki-vennäisaineiden saannin turvaamista eli terveydentilaan vaikuttaminen tai sen yllä-pitäminen oli ympärivuotista.⁷⁸³

Sikatalouden kannattavuutta 1920- ja 1930-luvuilla määrittänyt pyrkimys hal-poihin ja kustannustehokkaiseen ratkaisuun näkyi erityisen selvästi sikojen laidun-tamista käsitelleissä keskusteluissa. Sikatalousneuvoja V. Liedes kirjoitti *Karjata-lous*-lehdessä vuonna 1929:

Miten paljon tuhlataankaan taloudellisia arvoja, miten paljon heitetäänkään rik-kauksia hukkaan, kun ei ymmärretä käyttää hyväksi etuja, joita laiduntalouteen perustuva sianhoito toisi mukanaan.⁷⁸⁴

Näkemyks perustui siihen, että laidunruokinnan lisäämisellä kalliit (osto)väkirehut saataisiin riittämään yhä useammalle sialle ja samalla sikojen lukumäärää voitaisiin

⁷⁷⁹ E. K. [Einari Karvetti] 1931b, 350.

⁷⁸⁰ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 103.

⁷⁸¹ E. K. [Einari Karvetti] 1931b, 351.

⁷⁸² M. V. 1937, 318.

⁷⁸³ Salonen 1934, 223; M. V. 1937, 318–320.

⁷⁸⁴ V. Liedes 1929, 291.

nostaa. Sianhoidon riippuvaisuus ostoväkirehuista oli kirjoittajan mielestä selvä riski ja este sikatalouden kasvamiselle.⁷⁸⁵ Pyrkimys vähentää ostoväkirehujen käyttöä oli osa maatalouden omavaraisuuteen tähdännyttä kehitystä.⁷⁸⁶ Osto(väki)rehuina sikataloudessa kulutettiin eniten maissia, mutta myös ruisjauhot sekä erilaiset liha- veri- ja sillijauhot täydensivät sikojen ruokintaa. Erilaisten eläinperäisten jauheiden käyttö oli Suomessa kuitenkin harvinaista ja saatavuus huonoa.⁷⁸⁷ Sikataloudessa oli runsaasti edellytyksiä kotimaisuusasteen kohottamiselle. Lukuisat eri kotimaiset rehut muodostivat sikojen ruokinnan pohjan: ohra, vaihtelevasti ruis ja kaura, peruna, juurikasvit, vihantarehu (tuoreet, vihreät kasvit), meijerijätteet (kuorittu maito, hera) sekä laiduntaminen siihen tarkoitukseen erikseen viljellyillä laitumilla.⁷⁸⁸ Etenkin perunan ja ohran sekä kuorittu maidon saatavuus nähtiin sikataloutta kehittäväenä tekijänä.⁷⁸⁹ Historiantutkija Marja Jalava on osoittanut, että sikojen ruokintaa optimoitiin 1920-luvulla enenevästi tieteellisin metodein, kun valtiollinen sikatalouskoeasema perustettiin harjoittamaan sikataloudellista koetoimintaa vuonna 1925. Yksi osa tätä optimointikehitystä oli edullisten ja taloudellisesti kannattavien rehujen käytön lisääminen, jotta kalliiden rehujen osuus sikojen ruokinnassa saatiin pidettyä maltillisena.⁷⁹⁰

Laiduntamisen merkityksen selvittämiseksi Suomessa järjestettiin myös erillisiä laidunkokeita Suomen Sianjalostusyhdistyksen toimesta. Sikoja oli laidunnettu esimerkiksi saksalaisessa ja amerikkalaisessa sikataloudessa, mikä osaltaan kannusti selvittämään laiduntamisen soveltuvuutta suomalaiseen sianhoitoon. Tämä niin kutsuttu laiduntamiskysymys, jossa laiduntamisen hyödyistä oltiin laajasti kiinnostuneita, ei koskettanut pelkästään sikataloutta, vaan laajemmin koko eläinperäistä maataloutta.⁷⁹¹ En käsittele laidunkokeita tässä tutkimuksessa yksityiskohtaisemmin, mutta sikatalouden realiteettien näkökulmasta laiduntaminen oli suuriarvoisinta siitossikojen ruokinnassa. Tästä huolimatta laiduntilaa ei voida tarkastella yksin ruokinnan näkökulmasta, sillä laiduntilassa oleminen ei ollut irrallaan liikunnan tai auringonvalon saannin kaltaisista asioista. Kuten karsinahoitoon tai juoksutarhassa pitoon, myös laiduntamiseen muodostui omia käytäntöjä, joiden myötä on mahdollista pohtia laidunelämää sikojen näkökulmasta. Sikojen näkökulma korostaa entisestään laiduntilojen monilajisia merkityksiä, sillä mitä tarkemmin laiduntilaa haluttiin ra-

⁷⁸⁵ V. Liedes 1929, 291.

⁷⁸⁶ A. Salokangas 1922, 10.

⁷⁸⁷ A. Salokangas 1930, 734–735; Hossola 1930, 24–25, 30–31.

⁷⁸⁸ Hossola 1930, 23–30.

⁷⁸⁹ A. Salokangas 1930, 736.

⁷⁹⁰ Jalava 2022, 108.

⁷⁹¹ Ruotsi nostettiin esiin maana, jossa oli esimerkillisesti edistetty laiduntaloutta ja se oli tuottanut hyviä tuloksia lypsykarjataloudessa. Kts. A. Salokangas, 'Tuloksia sikojen ruokintakokeista kesällä 1923', *Maaseudun Tulevaisuus*, 07.06.1924, 5.

jata pelkästään sikojen syömiskäyttäytymiseen, sen useammin ihminen joutui myös hallitsemaan tai hillitsemään sikojen haluja käyttää laidunta muihin tarkoituksiin, kuten esimerkiksi tonkimiseen.

4.2.3 Laitumen ominaisuudet, laiduntamisen käytännöt ja sikojen kokema laidunelämä

Kun laitumen käyttöä sovitettiin osaksi ajanmukaista sikataloutta ja sianhoitoa, laitumelle asetettiin monessa suhteessa erilaisia vaatimuksia kuin perinteisessä sianhoidossa vallinneille laidunmaille. Laiduntilaa voi sikala- ja karsinatilojen tavoin ajatella tilana, jonka yksityiskohdilla ihminen pyrki optimoimaan laitumen käytön ja sikatalouden kannattavuuden välisen suhteen. Koska laiduntaminen sai yhdeltä osin merkityksen edullisen ruokinnan muotona, laitumen oli luonnollisesti luotava edellytykset sille, että siat käyttivät aikansa syömiseen ja että ne saivat laidunkasvillisuudesta tarpeeksi ravintoaineita. Sikalaitumen kylvössä oli siten oltava tietoinen sikojen mieltymyksistä laidunruohon suhteen. Agronomi Aarne Ojala kirjoitti *Käytännön maamies* -lehdessä vuonna 1936, että siat söivät mieluiten tuoretta, lyhyttä ruohoa, ja sikalaitumelle sopivia kasvilajikkeita olivat esimerkiksi erilaiset apilat, timotei sekä nurminata ja niittyurmikka, mutta yleisesti ajateltiin, että mitä apilavaltaisempi sikojen laidun, sen parempi. Ojala totesikin kirjoituksessaan, että ”valkoapila on sen [sian] mielestä n:o 1”⁷⁹² ja toi näin sikojen mieltymykset hyvin konkreettisesti osaksi sikojen laitumista käytyä keskustelua.

Liian pitkäksi kasvaneet heinäkasvit kelpasivat sioille selkeästi tuoretta, lyhyttä ruohoa huomattavasti paremmin. Sikalaidun edellytti myös enemmän hoitoa: maata oli lannoitettava, kalkittava ja salaojitettava, jotta laidun pysyi käyttökuntoisena.⁷⁹³ Koska ruohon tuli olla tuoretta, laidunta oli suositeltava jaotella lohkoihin, jolloin eri lohkoja voitiin kylvää eri aikaan ja sioille oli aina valmiina uusi, tuoretta ruohoa kasvava laidunalue edellisen ehdyttyä.⁷⁹⁴ Laidunruohon laatu, sopivien kasvien valinta sekä laitumen hoito lannoituksesta salaojitukseen kuvastavat erinomaisesti sikojen laiduntilassa tapahtuneita muutoksia, joiden myötä laiduntaminen muovattiin ajanmukaisiin vaatimuksiin. Sikojen laiduntamisessa on silti huomattava se, että vaikka laiduntamisella viitattiin enenevästi peltoihin, jonne oli kylvetty sopivia kasvilajikkeita, sikoja voitiin tiettyyn aikaan vuodesta laidunnuttaa esimerkiksi sänki-, juurikasvi-, ja perunapelloilla. Tällöin laidunnus tarkoitti ruohon syönnin sijaan erilaisten juurikasvien, rikkaruohojen, jyvien tai perunoiden syömistä. Yksi osa laiduntamisen käytäntöjä oli sikojen tonkimiskäyttäytymisen hallinta, johon palaan tuonnempana,

⁷⁹² Aarne Ojala [Aarne Ojala] 1936, 103.

⁷⁹³ W. R. 1923, 215; O. J. 1934, 484.

⁷⁹⁴ E. K. [Einari Karvetti] 1931b, 352–353.

mutta mikäli laidunnus tapahtui esimerkiksi perunapellolla, perunoiden tonkiminen maasta oli toivottavaa ja tonkiminen hyväksyttyä käyttäytymistä.⁷⁹⁵ Laiduntamisen käytäntöjen muotoutumisen osalta oli olennaista, missä sikojen annettiin laiduntaa.

Uudenaikainen laiduntaminen ja sen omaksumisen hitaus

Sikojen edellytykset tulla toimeen laidunruoholla olivat kuitenkin monia muita kotieläimiä rajoittuneemmat ja laidunruokinnasta huolimatta sioille oli lähes poikkeuksetta annettava lisärehua.⁷⁹⁶ Se, kuinka paljon laidunruokintaa oli täydennettävä muilla rehuilla, vaihteli suuresti riippuen lukuisista eri tekijöistä, kuten laidunnettavien sikojen iästä, kunnosta, käyttötarkoituksesta sekä itse laitumen kunnosta. Siitossioista esimerkiksi imettävä tai tiine emakko tarvitsi lähtökohtaisesti aina lisärehua.⁷⁹⁷ Valistavien laiduntekstien ohella on syytä kiinnittää huomiota siihen, että sikojen laiduntaminen oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä harvinaisempaa kuin mitä moni sikatalousaktiivi olisi toivonut. Tämän saattoi hahmottaa jo sikojen sisähoidon kritiikin yhteydestä, jossa niin kutsutun luonnonelämän puute viittasi lähtökohtaisesti kesäaikaisen laiduntamisen puutteeseen. Aikalaistutkimus vahvisti sikojen laiduntamisen vähäisyyden, sillä Suomen laidunoloja 1930-luvun lopulla tutkinut August Jäntti kuvasi väitöskirjassaan eri eläinlajien osuutta vuotuisten laidunvuorokausien määrästä: nautakarjan osuus laidunvuorokausista oli 76,6 prosenttia, mutta sikojen vain 0,3 prosenttia, eli Jäntin sanoin ”sikojen laiduntamisella ei tässä mielessä ole merkitystä.”⁷⁹⁸ Laidunrehun tuottaminen sikojen tarpeisiin ei voinut näiden lukujen perusteella muodostua tärkeäksi tavoitteeksi, vaan laidunrehun tuottaminen oli Jäntin mukaan sidottava lypsylehmien tarpeisiin.⁷⁹⁹

Agronomi Oiva Jääskeläinen kuvasi sikojen laiduntamisen keskeisiä ongelmia 1930-luvun alun *Pellervo*-lehdessä ja esitti niiden johtavan siihen, että sikojen hoidossa oltaisiin pian uudestaan ”jaloittelutarha-asteella” – sikojen laiduntaminen ei yleistynyt eikä edistynyt riittävästi. Jääskeläisen kirjoituksesta on luettavissa tyytymättömyys siihen, että sikojen laiduntamiseen suhtauduttiin väheksyen ja laitumien sijaan jaloittelu- eli juoksutarhat olivat vakiintumassa sikojen ulkoilun paikoiksi. Jääskeläisen mukaan erilaiset ongelmat ruokkivat toisiaan: kun sikalaitumien perustamiseen, ylläpitoon ja lannoittamiseen ei nähty tarpeeksi vaivaa, sikojen ravinnonsaanti laitumilta jäi heikoksi ja se oli omiaan ruokkimaan näkemyksiä siitä, että sikoja ei kannattanut pitää laitumella ollenkaan. Suurin ongelma oli siten osaamatto-

⁷⁹⁵ Sirola 1928, 431–432; Salokangas 1933, 119.

⁷⁹⁶ Lihotussikojen laidunkokeet Sikatalouskoeasemalla vuosina 1927–1931. 1932, 9; Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 103–105.

⁷⁹⁷ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 103–104.

⁷⁹⁸ Jäntti 1945, 168.

⁷⁹⁹ Jäntti 1945, 168.

muus järjestää sioille oikeanlaisia laidunolosuhteita. Jääskeläinen oli erityisen huolissaan siitä, miten laiduntamisen vähyys vaikutti siitossikoihin ja niiden hoitoon, sillä siitossikojen laiduntamisella oli hänen mukaansa ”korvaamaton terveydellinen ja taloudellinen merkitys.”⁸⁰⁰

Sioille ei välttämättä ollut tarpeen järjestää kokonaan omia laitumia, vaan samoja laitumia oli suositeltavaa käyttää useammalle eri eläinlajille mahdollisuuksien mukaan. Tämä oli monesti myös käytännöllistä, sillä eri eläinlajit söivät laidunta eri tavoin ja tuottivat myös hyötyä toisilleen. Esimerkiksi liian pitkäksi kasvaneen laidunruohon saattoi ensin laidunnuttaa lypsykarjalla, samalla lehmien lanta edisti rehevän laidunruohon kasvua, ja näin reheväksi kasvanut ruoho oli puolestaan sioille mieluisaa ravintoa.⁸⁰¹ Myös lampaita ja hevosia oli mahdollista laiduntaa samoilla alueilla, ja näiden eläinten etuna oli se, että ne söivät laidunalueelta muiden eläinten hyljeksimiä ruoholaikkuja.⁸⁰² Eri eläinlajien laidunnuttaminen samoilla lohkoilla oli siten osa tehokasta laiduntaloutta. Eri eläinlajien laiduntaminen samoilla alueilla ei kuitenkaan ollut ongelmatonta, mikä osaltaan kertoo tilallisista haasteista, kun yhteen sovitettavana oli useamman eläinlajin tarpeet. Siat ja lampaat olivat aitarakenteiden suhteen muita kotieläimiä vaativampia, sillä niitä varten oli rakennettava tiheämpi aita, jotta eläimet pysyivät halutulla alueella.⁸⁰³ Sikojen aitaamiseen kului siten enemmän materiaaleja ja työtä, mutta aitaaminen oli silti kannattavaa tehdä huolella – sika saattoi oppia tulemaan aidasta läpi, jolloin sen pitäminen aidattuna vaikeutui.⁸⁰⁴ Kuten sikojä tutkinut historiantutkija Jamie Kreiner on todennut kokoaavasti, siat ovat olleet sopeutuvaisia, kaikkiruokaisia ja hedelmällisiä eläimiä, mutta niillä on yhtä lailla ollut kyky sekoittaa ihmisten suunnitelmia – esimerkiksi karkaamalla aidoista.⁸⁰⁵

Laidunkysymys on myös aitauskysymys

Tiivis, luja ja puinen riukuaita oli perinteinen aitaamisen muoto, mutta puun käyttöä eläinten aitaamisessa pyrittiin 1920- ja 1930-luvuilla vähentämään. Kokonaan puiset aidat olivat kalliita, hitaita rakentaa ja ne eivät olleet käytännöllisiä esimerkiksi väliaikaisten tarhojen tai laitumien aitaamisessa. Yksi keino vähentää puun kulutusta oli korvata osa aitarakenteista esimerkiksi piikkilangalla, jonka käyttö yleistyi ensimmäisen maailmansodan jälkeen myös Suomessa.⁸⁰⁶ Piikkilangan merkittävim-

⁸⁰⁰ Jääskeläinen 1932, 707–708.

⁸⁰¹ H. L. 1927, 75; Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 105.

⁸⁰² Jääskeläinen 1932, 709; O. J. 1934, 484; Charpentier 1937, 311.

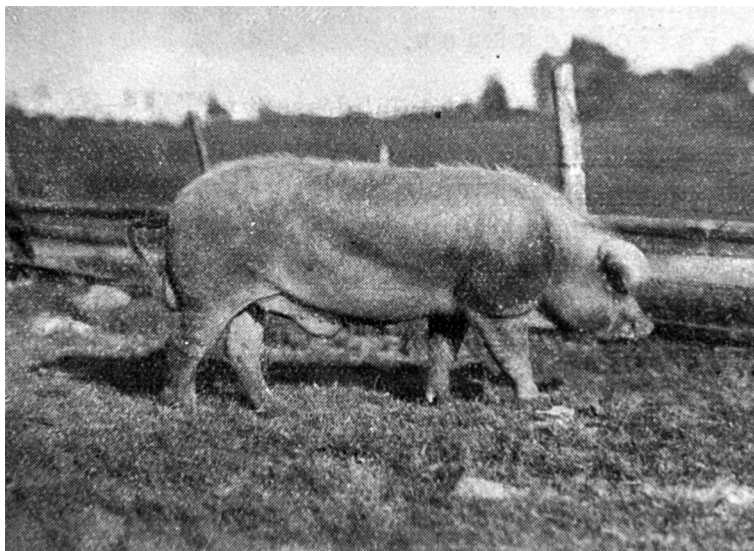
⁸⁰³ O. J. 1934, 484; Jäntti 1932, 361.

⁸⁰⁴ E. K. [Einari Karvetti] 1931b, 353.

⁸⁰⁵ Kreiner 2020, 4.

⁸⁰⁶ E. K. [Einari Karvetti] 1931b, 353; V. L-oja 1934, 613; Jäntti 1938, 170.

miksi hyödyiksi olikin laskettava se, että se mahdollisti eläinten aitaamisen entistä nopeammin ja tehokkaammin.⁸⁰⁷

Kuva 18. Maatiaiskarju Kapteeni. Takana näkyvä aita on puoliksi puuta ja puoliksi piikkilankaa. Lähde: Salokangas 1935, 21.

Maatiaiskarju Kapteenista Laalahden siansiitoskeskuksessa otettu kuva (**kuva 18**) toimii myös esimerkkinä aitaamistavasta, jossa ei ole käytetty enää yksin puuta, vaan aitaa on jatkettu piikkilangalla. Etenkin jos tilaa oli tarkoitettu käytettävän myös pienten porsaiden ulkoiluun, aidan oli pakko olla alaosasta erityisen tiivis, ja tähän tarkoitukseen piikkilanka soveltui huonosti. Vaikka siat oli mahdollista aidata pelkällä piikkilangalla, käytännössä puisten lankkujen käyttäminen oli kuitenkin suositeltavaa yhdessä piikkilangan kanssa. Tällöin oli esimerkiksi mahdollista rakentaa aita, jossa aitarakenteissa oli vuoroin piikkilankaa ja vuoroin puuta, ja tämä piteli sikoja paremmin kuin vastaava aita, jossa olisi käytetty vain piikkilankaa.⁸⁰⁸ Tässä vaiheessa on syytä kiinnittää huomiota kahden materiaalin, puun ja piikkilangan, eroavaisuuksiin, ja siihen, miten siat käyttäytyivät suhteessa näistä materiaaleista rakennettuihin aitoihin.

Piikkilanka oli puuhun verrattuna hyvin ohutta (noin 2–2,5 mm paksuista), jolloin tiiviskin piikkilanka-aita oli vastaavaa puista aitaa väljempi rakennelma. Vaikka puuta saatettiin käyttää tiivistämään yksinomaan aidan alaosaa pikkuporsaiden va-

⁸⁰⁷ Morell 2011, 195–196.

⁸⁰⁸ S. P. 1927, 522–523; Jäntti 1938, 170.

ralta (kuten kuvassa 18), puulla oli myös toinen, varsin tärkeä merkitys – se teki aidasta näkyvämmän. Kun sikatalousaseman johtaja Solmu Parkku opasti *Pellervo-*lehdessä vuonna 1927 sikalaitumen sopivaa aitaamista, kahden materiaalin erot näkyvyyden suhteen tulivat hyvin esiin:

– – eivätkä siat yleensä mene sen [aidan] lähellekään, kun ne näkevät [puiset] rimat, mutta jos ei ole rimoja, huomaavat ne koko aidan vasta silloin, kun pää jo on lävitse aidasta ja menevät ne silloin siitä myös kokonaan lävitse haavoittaen itsensä pahasti.⁸⁰⁹

On ymmärrettävä, että sikojen näköaisti ei ole tarkka ja sikojen kyky erotella yksityiskohtia ja muotoja on huono.⁸¹⁰ Noin kahden tai kahden ja puolen millimetrin paksuisen piikkilangan erottaminen ympäristöstä oli sioille todennäköisesti vaikea tehtävä, mihin myös Parkun kuvaamat ongelmat viittasivat. Ilman puuta piikkilanka-aita oli pahimmassa tapauksessa niin huomaamaton, että sika ei havainnut tai kokenut sitä selkeänä liikkumisen esteenä tai rajana, vaan kulki aidasta läpi kivuliain seurauksin. Kokonaan puiset aidat olivat piikkilankaan verrattuna kiinteämpiä rakennelmia, mutta myös yksittäisten puisten lankkujen käyttö teki aidasta sioillekin helpommin havaittavan esteen ja samalla turvallisemman aidan. Kuvauksesta myös havaitaan syy sikojen tiiviiseen aitaamiseen – jos siat saivat päänsä aidan toiselle puolelle, ne tulivat kokonaan aidasta läpi. Sikojen käyttäytyminen asetti siten omat vaatimuksensa aitaamiselle, mutta yhtäältä Parkun kuvaama käyttäytymisen erilaisuus kuvasti sikojen vaihtelevia tapoja kokea ihmisen rakentamaa ympäristöä ja sen erilaisia ominaisuuksia. On myös huomattava, että tiiviskään piikkilanka-aita ei tuottanut samantilaista näköestettä aidan toisella puolella olevaan tilaan kuin esimerkiksi vastaava puinen aita, mikä osaltaan mahdollisti myös aitauksen ulkopuolisen tilan näköhavainnoinnin. Esimerkiksi nykyaikaisessa sikojen siirtelyssä on hyödynnetty tätä aidan toisella puolella olevan tilan näköhavainnointia, sillä siat liikkuvat vikkellämmiin kohti suuntaa, jossa ei ole kiinteitä näköesteitä eli eläinten näkökulmasta umpikujan kaltaisia paikkoja.⁸¹¹ Parkun esittämän käytöksen perusteella voidaan ajatella, että piikkilanka ja sen läpinäkyvyys kytkeytyivät osin tähän samaan toimintatapaan, jossa piikkilanka-aitaa ei koettu samalla tavalla umpikujana kuin vastaavaa kiinteää aitaa. Aidan ulkonäöllä oli ja eri materiaalien kokemisella oli konkreettisia vaikutuksia sikojen liikehdintään.

Tutkijat Erica von Essen, Martin Drenthen ja Manisha Bhardwaj ovat esittäneet, että aidat tulisi ymmärtää osana lajienvälistä kommunikaatiota: ne signaloivat

⁸⁰⁹ S. P. 1927, 523.

⁸¹⁰ Kts. esimerkiksi Zonderland et al. 2008.

⁸¹¹ Hänninen & Valros 2005, 37.

eläimille, mistä ei voi kulkea. Tämä kommunikaatio voi tutkijoiden mukaan epäonnistua useammasta syystä: kohdelaji ei välttämättä ymmärrä aidan tuottamaa signaalia tai ihminen ei ymmärretä niitä syitä, miksi eläimet sinnikkäästi uhmaavat aitoja. Eläimet voivat myös tulkita torjuvaksi tarkoitetun signaalin päinvastaisella tavalla tai käyttäytyä odottamattomilla, mutta yhtä lailla aita saattaa toimia myös liian tehokkaasti ja estää myös monien muiden lajien kulkua tai muokata niiden käyttäytymistä.⁸¹² Parkun kuvaamaa käyttäytymistä voidaan tässä mielessä ajatella lajienvälisen kommunikaation epäonnistumisena: aita ei signaloinut kaikille sioille selkeää viestiä siitä, että kyseessä oli este. Vastaavasti paksumpien rimojen asentaminen aitaan voidaan ymmärtää von Essenin, Drenthenin ja Bhardwajin kuvailemana kaksisuuntaisena kommunikaationa, jossa aitaamisen tavoista neuvoteltiin sikojen kanssa ja jonka myötä myös sioilla oli edellytyksiä ymmärtää aita liikkumisen esteenä.⁸¹³

Kokonaan piikkilankaisia aitoja kuitenkin käytettiin myös sioilla ja tällöin oli tärkeää, että lankoja oli tarpeeksi taajassa sekä riittävän tiukalle kiristettyinä.⁸¹⁴ Ajatus oli, että epämiellyttävä ja kivulias kokemus totuttaisi ja opettaisi eläimet olemaan piikkilanka-aidoissa ja välttelemään aitoihin koskemista.⁸¹⁵ On huomattava, että esimerkiksi nahkateollisuus kyseenalaisti piikkilanka-aitojen toimivuuden eläinten (pääasiassa nautakarjan) aitaamisessa, sillä nahoissa näkyi merkkejä piikkien aiheuttamista vammoista ja nahkatuotteen arvo aleni.⁸¹⁶ Piikkilanka-aidan sopivuus oli myös tilannekohtaista. Laitumella eläimillä oli tilaa väistää ja vältellä aita, mutta esimerkiksi kulkureittien ja kujien aitaaminen piikkilanka-aidalla johti tilanteisiin, joissa eläimet olivat yhtenä ryhmänä ahtaassa tilassa ja aitakosketusta oli vaikeampi välttää, mikä osaltaan lisäsi vahingoittumisen riskiä.⁸¹⁷

Aitaaminen oli siten yksi keskeinen käytäntö, jonka toteutustavat olivat yhtäältä yhteiskunnan muuttuvista tarpeista kumpuavia (esim. puun käytön kysymykset), mutta yhtäältä aitaamisessa oltiin kohdakkain sikojen erilaisten ominaisuuksien ja kokemisen tapojen kanssa – aita ei ollut liikkumista ohjaava tai estävä rakennelma, mikäli siat eivät ymmärtäneet aita ja sen välittämää viestiä. Tämä kuvaa jälleen tarvetta ymmärtää tilat ja niiden ominaisuudet monilajisesti määrittäytyneinä ja koettuina. Kuten tutkija Rebekah Fox on osoittanut, eläinten eläväisyydellä on potentiaalia rik-

⁸¹² Tutkimus käsittelee erityisesti luonnonvaraisia eläimiä. von Essen tutkii ihmisten ja eläinten välisiä suhteita nyky-yhteiskunnassa, Drenthen on ympäristöfilosofi, ja Bhardwaj on ekologi. Kts. von Essen, Drenthen & Bhardwaj 2023.

⁸¹³ von Essen, Drenthen & Bhardwaj 2023.

⁸¹⁴ S. P. 1927, 522; V. L-oja 1934, 613.

⁸¹⁵ 'Piikkilanka-aitojen varjopuolet', *Hämeenkyrön Sanomat*, 04.06.1937, 3.

⁸¹⁶ Kts. esim. Suomalaisten vuotien virheellisydet ja ehdotuksia niiden poistamiseksi 1932. Huoli oli niin suuri, että Nahkateollisuusliiton aloitteesta suoritettiin vuonna 1934 erillinen koe piikkilanka-aidan aiheuttamien nahkavaurioiden selvittämiseksi nautaeläimillä.

⁸¹⁷ 'Piikkilanka-aitojen varjopuolet', *Hämeenkyrön Sanomat*, 04.06.1937, 3.

koa ihmisten omia käsityksiä.⁸¹⁸ Sika, joka puski läpi piikkilanka-aidan, oli hyvin konkreettinen osoitus siitä, mitä pahimmillaan tapahtui, kun ihmisen ja sikojen näkökulmat aidan merkityksestä eivät kohdanneet, ja kuinka sikojen elävyydet eivät aina pysyneet niille osoitetuissa raameissa Aidan merkitystä kyseenalaistava sika tuli samalla myös haastaneeksi sille osoitetun paikan ja muistutti siitä, kuinka sialla itsellään oli näkemyksiä siitä, missä se halusi olla tai minne mennä.

Laiduntaminen ihmisen rytmittämänä sikojen ”luonnonelämänä”

Vaikka laiduntaminen oli sioille agronomi Hossolan sanoin ”luonnonelämää”, laiduntaminen oli ihmisen toimesta pitkälle rytmitettyä toimintaa ja laiduntamisen raamit syntyivät paljolti muistakin tekijöistä kuin pelkästään sikojen aitaamisesta tietylle alueelle. Sen lisäksi, että laidunta oli hoidettava, myös siat olivat laitumella tarkkailun ja kontrollin kohteena, ja niiltä odotettiin laitumella tietynlaista käyttäytymistä – laitumella sikojen oli käytettävä aikansa syömiseen. Syömiskäyttäytymistä voitiin ihmisen toimesta edesauttaa monin eri keinoin. Ensinnä oli tärkeää, että laidun oli viljelty sikojen laidunmieltymyksiä mukaillen: ruoho oli tuoretta, lyhyttä ja koostui sopivista kasveista. Epäsopivat kasvilajit johtivat joko laitumen huonoon käyttöön, eli ruohoa jäi paljon syömättä, tai sitten kasvilajien juuriosat olivat niin maukkaat, että siat tonkivat kasvit juurineen laitumelta. Laidun oli hyvä, jos se houkutteli siat syömään tonkimisen sijasta.⁸¹⁹ Syömistä voitiin edistää myös siten, että siat laskettiin laitumelle nälkäisinä ja mahdollinen lisärehu annettiin vasta laitumella oleskelun jälkeen. Nälkäinen sika käytti laidunaikansa syömiseen, kun taas kylläinen, muilla rehuilla ennen laiduntamista ruokittu sika ei syönyt laitumella hyvin ja käytti todennäköisemmin aikaa myös muihin aktiviteetteihin, kuten ihmisen näkökulmasta ei-toivottuun tonkimiseen.⁸²⁰

Tarve saada siat syömään, mutta ei tonkimaan, kannusti kehittämään käytäntöjä, joissa sikojen laidunaikaa rajattiin syömiskäyttäytymisen mukaan. Kun siat osoittivat merkkejä syömisen lopettamisesta, eli alkoivat esimerkiksi enenevässä määrin tonkimaan tai asettumaan makuulle, siat ohjattiin laitumelta takaisin sikalaan tai juoksutarhoihin. Näin menetellen sikoja voitiin päästää laitumelle useamman kerran päivässä määrääjäksi, jonka pituus vaihteli sikojen syömiseen käyttämän ajan mukaan. Eläinten käyttäytymisen tarkkailu oli siten keskeinen osa sikojen kuvatun kaltaista laiduntamistapaa, ja se oli osa pyrkimyksiä luoda sikatalouteen sopivia laiduntamiskäytäntöjä.⁸²¹ Sikojen liikuttaminen useampia kertoja päivässä eri tilojen välillä

⁸¹⁸ Fox 2018, 78–79.

⁸¹⁹ W. R. 1923, 216; Jääskeläinen 1932, 708.

⁸²⁰ E. K–tti. [Einari Karveti] 1934, 471; Aarne O:la. [Aarne Ojala] 1936, 105.

⁸²¹ Aarne O:la. [Aarne Ojala] 1936, 105.

vaati oman työpanoksensa, mutta siat olivat myös oppivia yksilöitä – ne saattoivat oppia nopeasti siihen, että toisessa tarhassa oli maittavaa syötävää tarjolla. Tällöin hoitajan vaivaksi jäi ainoastaan sikojen kutsuminen toiseen tarhaan.⁸²² Erilaisiin käytäntöihin oppiminen oli osa kotieläimen elämää ja ihminen myös oletti, että eläimet oppivat toimimaan heidän toivomillaan tavoilla. Kuten lehmien hoitoa 1800- ja 1900-luvuilla tutkinut Taija Kaarlenkaski on osoittanut, karjanhoito olisi ollut mahdotonta ilman eläinten suostumusta yhteistyöhön ihmisten kanssa – myös lehmät oppivat palaamaan laitumilta omatoimisesti kotiin, jossa niitä odotti tuttu hoitaja ja lisäruoka.⁸²³

Käytäntö hyötyi myös sikojen tavasta samanaikaistaa käyttäytymistään, jolloin syömiskäyttäytyminenkin oli yhtenäisesti harjoitettua siinä missä lepo ja tonkiminen. Rytmitys oli omiaan suojelemaan laidunta muulta kuin syömiskäyttäytymiseltä, sillä sikojen muut luontaiset tavat olivat ei-toivottua käyttäytymistä – etenkin maaperän tonkimiseen suhtauduttiin kielteisesti. Tonkiminen oli ihmisen näkökulmasta laiduntamisen ”pahin vastus” ja ”ilkivaltaa”⁸²⁴, sillä tongittu ja käännelty nurmi ei ollut enää laidunkelpoinen siinä merkityksessä kuin ihminen sen ymmärsi. Näin laidun oli tila, joka oli yhtäältä sikoja varten, mutta jota myös ihmisen toimesta suojeltiin sioilta. Tonkimiskäyttäytyminen oli ensisijainen syy siihen, miksi sikoja ei katsottu voitavan pitää laitumella yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja.⁸²⁵ Tonkiminen itsessään ymmärrettiin kuitenkin käyttäytymiseksi, joka oli sioille tärkeä ja mieluisa, mutta laitumella se toteutui väärässä paikassa. Sikojen toiminta olisi muokannut laidunta ja sen ominaisuuksia liikaa ja muuttanut tilan ennen pitkää laitumesta juoksutarhan kaltaiseksi paikaksi, jonka merkitys ei enää ollut sama.

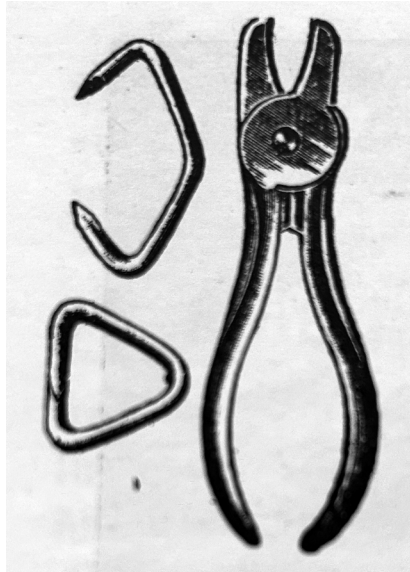
Pyrkimys tonkimiskäyttäytymisen hallintaan osoittaa myös sen, kuinka tila ja siihen kytkeytyneet merkitykset on jäsennettävä niin ihmisen kuin sian näkökulmasta aivan kuten aitaamisen kohdalla. Koska siat saattoivat harjoittaa laitumella myös syömisestä poikkeavaa käyttäytymistä, sioille laiduntila oli ihmistä monimerkityksellisempi tila ja soveltui esimerkiksi lepäämiseen tai tonkimiseen siinä määrin, että ihminen katsoi tarpeelliseksi kontrolloida laiduntilan käyttöä omien tarpeidensa ja laiduntilaan liitettyjen merkitysten perusteella. Tällöin laitumen rytmeissä oli kyse myös saman tilan ristiriitaisista merkityksistä sikojen toimiessa tilassa tavoilla, jotka eivät vastanneet ihmisen tilalle antamaa merkitystä ja tarkoitusta eli yksinomaan laitumen käyttämistä syömistarkoituksiin. Nälkäisille sioille laidun oli ensisijainen ravinnon lähde, mutta kylläisenä tavat käyttäytyä tilassa muuttuivat ja laiduntilan muut potentiaalit tulivat esiin.

⁸²² M. V. 1937, 320.

⁸²³ Kaarlenkaski 2019, 45.

⁸²⁴ W. R. 1923, 216; Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 105.

⁸²⁵ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 105.

Kuva 19. Rengastuspihdit ja kärsärenkaita. Lähde: Salokangas 1937, 60.

Tonkimisen ongelmallisuus ja tonkimisen estämisen ongelmallisuus

Vaikka rajattua laidunaikaa kuvattiin periaatteeksi, jota noudatettiin todennäköisesti eniten, muitakin keinoja puuttua sikojen käyttäytymiseen laitumella oli olemassa.⁸²⁶ Näistä yksi oli **kuvassa 19** näkyvä kärsärenkaita. Se oli sian kärsään kiinnitettävä, paksuhkosta rautalangasta muotoiltu rengas, jonka pääasiallinen tarkoitus oli estää sian tonkiminen kokonaan. Renkaan vaikutus perustui sian kokemaan epämukavuuteen ja kipuun sen yrittäessä tonkia maaperää, ja sen käyttö oli perua vanhoista tavoista laiduntaa sikoja maanteiden pientareilla ja pihapiirissä. Tällöin oli ollut tärkeää, että siat eivät esimerkiksi tuhonneet teitä tonkimalla tienpintoja.⁸²⁷ Kärsärenkaita on astutustelineen tapaan ja historiantutkija Sandra Swartia mukailleen ajateltava hallinnan välineenä, joka kertoo yhteiskunnan tavoista suhtautua sikojen toimijuuteen.⁸²⁸ Agronomi Hossola viittasi kirjoituksessaan sikojen kärsärenkaitamiseen saksalaisena tapana, mikä osaltaan kertoo sianhoidollisten menetelmien yllirajaisuudesta ja siitä, miten niiden käyttöä neuvoteltiin eri aikoina osaksi suomalaista sianhoitoa.⁸²⁹ Kun Hossola kirjoitti *Maaseudun Tulevaisuudessa* Viipurin läheisyydessä sijainneen Saarelan siansiitoskeskuksen toiminnasta vuonna 1928, yksi mainitsemisen arvoinen asia oli laiduntavien sikojen kärsärenkaitamainen. Sikojen tarha- ja lai-

⁸²⁶ Aarne O:la [Aarne Ojala] 1936, 105.

⁸²⁷ Sianhoito kesällä 1916, 124; Salokangas 1937, 60; Selander 1938, 223.

⁸²⁸ Kts. Swart 2022, 26.

⁸²⁹ T. H. [Toivo Hossola] 1928, 273.

dunaikaa kuvattiin Saarelassa erityisen pitkäksi, aina huhtikuulta lokakuulle asti, ja Saarelan siat olivat pysyneet terveinä, mikä oli Hossolan mukaan suursikalalle suoranainen saavutus ja korosti ulkoilun, mukaan lukien laiduntamisen, merkitystä.⁸³⁰ Kärsä rengastaminen asetui siten osaksi Saarelan siansiitoskeskuksen menestystä ja laitumen hyödyntämistä osana siitossikojen hoitoa.

Yhdysvaltalaisesta sianhoidosta 1930-luvulla kirjoittanut maantieteilijä Earl Shaw huomautti, että kärsä rengastaminen ei ollut ainoastaan keino suojella laitumia, vaan rengastaminen vaikutti myös siihen, että siat eivät tonkineet aitojen alusia ja näin eivät myöskään karanneet tilaisuuden tullen aitauksistaan.⁸³¹ Viittauksia vastaavaan ei kuitenkaan suomalaisessa keskustelussa esiintynyt, vaan rengastamisen tarkoitus oli ensisijaisesti laitumien suojeleminen. Vaikka rengastaminen oli menetelmä, joka mainittiin sianhoidon oppaassa vaihtoehtona rajoitetulle laidunajalle vielä 1930-luvun lopulla, käytännössä rengastusta oli kritisoitu jo ainakin kaksi vuosikymmentä aikaisemmin ”typeränä tapana”, joka ”sotii aivan täydellisesti sian luontoa vastaan”.⁸³² Taustalla oli ajatus tonkimisesta sikojen luontaisena keinona turvata oma kivennäisainesten saantinsa, jolloin tonkimiskäyttäytyminen oli kirjoittajan mukaan sioille ”terveellistä, melkein välttämätöntä”.⁸³³ Ajatus oli pitkälti sama kuin myöhemminkin sianhoidossa, jolloin juoksutarhan, ulkoilun ja maa-aineksen tarjoamista sioille tonkimisen mahdollistamiseksi pidettiin hyvänä.

Kärsä rengastamista kritisoitiin myös sen tuottaman kärsimyksen näkökulmasta: esimerkiksi sianhoidon oppikirjan kirjoittanut Yrjö Collan arvioi, että sian kärsä oli niin herkkä, että rengastaminen oli ”katsottava suuremmaksi eläinräökkäykseksi kuin sonnien rengastaminen”.⁸³⁴ Vastaavia ajatuksia niin sikojen terveyteen kuin kärsä renkaiden epämiellyttävyyteen liittyen esitti myös maataloustieteilijä Lauri Paloheimo *Maa* -lehdessä vuonna 1930. Hän kuvasi kärsä rengasta ”kiusalliseksi kapi-neeksi” eikä asettunut puoltamaan niiden käyttöä, vaikka pitikin laitumen tonkimista sioilta kiellettävänä asiana. Ratkaisu oli tällöin eri paikkojen luominen, eli käytännössä syömiseen tarkoitettun alueen (laidun) ja tonkimiseen tarkoitettun alueen (juoksutarha) erottaminen toisistaan ja sikojen siirtely näiden alueiden välillä. Laidunajan rajaaminen muodostui siten selkeäksi vaihtoehdoksi sikojen rengastamiselle – käytännölle, joka ymmärrettiin olevan sioille epämiellyttävämpi vaihtoehto.⁸³⁵

⁸³⁰ T. Hossola, 'Pikakäynnillä Saarelan siansiitoskeskuksessa', *Maaseudun Tulevaisuus*, 20.10.1928, 6.

⁸³¹ Shaw 1936, 368.

⁸³² Sianhoito kesällä 1916, 124.

⁸³³ Sianhoito kesällä 1916, 124.

⁸³⁴ Sonnien rengastamista käytettiin käyttäytymisen hallintaan, jotta isokokoinen ja monesti arvaamattomaksi mielletty eläin muuttui käsiteltävämmäksi. Sikojen rengastamisesta kts. Y. C. [Yrjö Collan] 1916, 295.

⁸³⁵ Paloheimo 1930, 258; Jääskeläinen 1932, 709.

Aikakauden sianhoidon oppaissa rengastaminen oli hyväksytty menetelmä tonkimisen ehkäisemiseksi ja samalla saatettiin opastaa, mistä kärsärenkaita ja rengastuspihdit oli mahdollista hankkia. On kuitenkin huomattava, että rengastamista ei mainittu ensimmäisenä keinona sikojen käyttäytymisen hallintaan laiturilla, vaan laidunajan rajaaminen oli jo oma, selkeä käytäntönsä 1920- ja 1930-lukujen sianhoidossa.⁸³⁶ Rengastamisen rooli säilyikin kaksijakoisena: se oli käytäntö muiden joukossa, mutta toisaalta sille oli rajatun laidunajan myötä selkeä vaihtoehto, jota voitiin suositella ja usein suositeltiin ensisijaisena, vähemmän sikoja haittaavana toimenä. Kärsärenkastamisen vaikutus sikojen käyttäytymiseen oli selkeä. Kärsärenkastetut siat ”eivät yritäkään tönkiä maata”⁸³⁷ ja toisaalta ”nämä ylen halvat ja yksinkertaiset vehkeet estävät eläinten tonkimisen kokonaan, tuottamatta eläimille mitään kärsimyksiä”.⁸³⁸ Jälkimmäinen näkemys esitettiin Suomen eläinsuojeluyhdistyksen omassa lehdessä vuonna 1925, ja tarvittavia välineitä sikojen rengastamiseen oli saatavilla yhdistyksen toimistolta. Yhdistyksen rengastusmyönteisyys selittyi sillä, että se nähtiin keinona sikojen liikkumisen ja ulkoilun lisäämiseen sen sijaan, että siat olisi pidetty karsinoissa vailla tarpeellisenä pidettyä liikuntaa.⁸³⁹ Myönteisyyttä todennäköisesti selitti myös käsitys kärsärenkaasta välineenä, joka ei tuottanut sioille kärsimystä – käsitys, joka myös kyseenalaistettiin kärsärenkaaseen kriittisemmin suhtautuvien ihmisten toimesta. Rengastamista voitiin siten perustella eläinten hyvinvointia lisäävänä tekijänä, mutta yhtä lailla sen käyttöä voitiin kritisoida eläinrääkkäyksenä.

Nykytutkimuksissa on havaittu, että kärsärenkastetut siat syövät hitaammin, laiduntavat vähemmän, tonkivat olkia vähemmän sekä kaivavat vähemmän rypemipaikkoja kuin rengastamattomat lajitoverinsa. Vastaavasti rengastetut siat käyttävät rengastamattomiin sikoihin verrattuna enemmän aikaa olkien pureskeluun, ilman pureskeluun eli pureskelukäyttäytymiseen, jossa suussa ei ole mitään pureskeltavaa materiaalia, maaperän kaivamiseen etujaloillaan sekä seisomiseen.⁸⁴⁰ Esimerkiksi ilman pureskelu on sioilla yhdistetty krooniseen stressiin.⁸⁴¹ Tonkimisen estyessä puhutaan monesti myös sijaistoinninnoista, joilla sika yrittää korvata tonkimisen mahdollisuutta.⁸⁴²

Tonkimisen estyminen muodostui aikalaisymmärryksessä ongelmalliseksi seikaksi, vaikka samalla voitiin olla myönteisiä sille, että sikojen ei tullut antaa ton-

⁸³⁶ Hossola 1930, 28; Salokangas 1937, 60.

⁸³⁷ T. H. [Toivo Hossola] 1928, 273.

⁸³⁸ Hiukan sikojen hoidosta 1925, 56.

⁸³⁹ Hiukan sikojen hoidosta 1925, 56.

⁸⁴⁰ Kts. esimerkiksi Horrell et al. 2000; Horrell et al. 2001.

⁸⁴¹ Kts. esimerkiksi Arellano et al. 1992.

⁸⁴² Sijaistoinninnoiksi voidaan laskea esimerkiksi laidunnus, pureskelu ja haistelu. Kts. esimerkiksi Studnitz et al. 2003.

misesta huolimatta – ja että tämä toiminta oli laadultaan sellaista, että rengastamisen käytännöllisyys oli syytä kyseenalaistaa. Toisaalta vaihtoehtona oli entistä selkeämmin laidunajan rytmittäminen, mikä teki rengastamisesta tarpeetonta.

Rytmitetyn laiduntamisen tai kärsä rengastamisen lisäksi keskusteluissa sikojen laiduntamisesta esiintyi näkemyksiä, joiden mukaan sikojen tonkiminen oli suhteellisen maltillinen ongelma eikä se oikeanlaisissa olosuhteissa muodostunut suureksi harmiksi. Tällaisissa näkemyksissä voitiin painottaa tonkimisen positiivisia puolia tai korostaa sellaisten olosuhteiden luomista, joissa tonkiminen tai sen vaikutukset jäivät vähäisemmäksi. Tämä ei tarkoittanut sitä, etteivätkö keskustelijat olisi samaan hengenvetoon ymmärtäneet laidunajan rytmittämisen tai kärsä rengastamisen kaltaisia toimenpiteitä, mutta he saattoivat silti arvioida tonkimisen ongelmallisuutta lievemmäksi. On syytä muistaa, että tonkimisen ehkäisy laiduntilassa ei tarkoittanut haluja kieltää sioilta tonkiminen kokonaan ja kaikissa yhteyksissä, vaan tonkimisen ymmärrettiin olevan sioille hyvin ominaista käyttäytymistä – sen vain oli tapahduttava eri paikassa kuin laitumella.⁸⁴⁶ Esimerkiksi juoksutarhoissa sikojen toivottiin ja oletettiin tonkivan eli tekevän ”mielityötään.”⁸⁴⁷

Agronomi Einari Karvetti, jonka kirjoituksessa emakot Kantti, Nursu ja Kiltti emakot olivat toimineet esimerkkeinä laiduntamisen ja siitossikojen kestävyuden välisistä yhteyksistä, kirjoitti samassa yhteydessä sikojen tonkimisesta ja laiduntiloista:

Jos nämä [laitumet] tehdään kulloinkin riittävän suuriksi, ei tarvitse peljätä, että siat niitä pahoin tönkivät. Ne voivat ’autvata’ entuudestaan epätasaisia paikkoja, mutta ei sanottavasti tasaista laidunta eikä ainakaan siten, ettei nurmi jokseenkin helposti olisi korjattavissa. Jos sioille järjestetään kunnollinen, riittävä laidun, säästyään myöskin siitä ikävästä, jonka rapaiset ja lokaiset sikojen juoksutarhat talojen lähetyvillä aiheuttavat.⁸⁴⁸

Karvetin kirjoitus on hyvä esimerkki siitä, miten tonkimisen ongelmallisuuden voitiin suhtautua hyvin poikkeavilla tavoilla. Karvetti korosti kirjoituksessaan laitumen ominaisuuksia tonkimista ehkäisevinä tai tonkimista rohkaisevina tekijöinä, mutta tonkimisen ongelmallisuus oli ennen kaikkea suhteellista. Tietynlaiset (epätasaiset) paikat laitumella olivat Karvetin mukaan alttiimpia tulemaan tongituiksi, mutta pinta-alan (riittävän suuri) tai maastonmuotojen (tasainen) huomioiminen saattoivat vähentää tonkimisen ongelmallisuutta. Karvetin näkemyksessä huomionarvoisinta on kuitenkin se, että hän ei pidä tonkimisen aiheuttamia muutoksia laitumen kannalta perin ongelmallisina, vaan koki niiden olevan korjattavissa olevia asi-

⁸⁴⁶ Kts. esimerkiksi Collan 1926, 85; Hossola 1926, 27; Salokangas 1937, 59–60.

⁸⁴⁷ Salokangas 1937, 60.

⁸⁴⁸ E. K-tti. [Einari Karvetti] 1934, 473.

oita. Toisaalta voidaan ajatella, että korjattavuus perustui siihen, että laidun oli riittävän suuri ja tasainen, jolloin tonkiminen ei tuottanut niin merkittäviä ongelmia kuin se olisi pienemmällä tai epätasaisemmalla alueella tuottanut. Viimeinen lainaukseen otettu lause kuvaa hyvin myös kritiikkiä juoksutarhoja kohtaan, jolloin oli myös luontevaa, että Karvetti ei ajatellut sikojen tonkimisen tapahtuvan tarhoissa, joiden vaikutukset hän koki negatiivisina. Näin hän pyrki sovittamaan tonkimista laiduntilassa tapahtuvaksi käyttäytymiseksi, jonka ei välttämättä tarvinnut tarkoittaa laiduntilan tuhoa. Vastaavaa tonkimisen sovittamista laitumen olosuhteisiin oli havaittavissa myös agronomi Salokankaan kirjoittamassa *Sianhoidon käsikirjassa* vuonna 1933:

Sialle on nim. maan tonkiminen niin luontoon kuuluvaa, että se ei viihdy hyvin, jos tämä 'ainoa huvi' siltä kielletään. Sitä paitsi se saa maasta kivennäisaineita vain tonkimalla. Tätä tonkimishalua näyttää sika mieluummin tyydyttävän esim. ojan pientarilla tai pensaiden juurilla, joten pitäisi järjestää laitumen yhteyteen sopiva mäki tällaiseksi tonkimispaikaksi. Jos varsinaisella laitumella on riittävästi ruohoa, alkavat siat siinä harvoin tonkia ennen kuin vasta syyspuolella, jolloin ruoho käy karkeaksi ja vähän ravintoa sisältäväksi.⁸⁴⁹

Salokangas toi enemmän esiin tonkimisen positiivisia vaikutuksia, kuten kivennäisaineiden saantia, sikojen terveyttä ja tonkimista mielekkäänä aktiviteettina. Yhtä lailla hän korosti laitumen tiettyjä ominaisuuksia tonkimista rohkaisevina tekijöinä (ojat, pensaat), mutta vetosi myös laitumeen ja laidunruohon laatuun (riittävästi ravinteikasta ruohoa) tonkimista ehkäisevänä tekijänä, eli tonkiminen oli korkeintaan maltillinen ongelma ja sellaisenaan kuitenkin sikoja hyödyttävä asia. Kieltämisen sijaan tonkimista voitiin ohjata paikkoihin, joissa sikojen tonkiminen oli todennäköisempää. Koska kyseessä oli sianhoitoon opastava teos, rengastaminen ja laidunajan rytmitys esiteltiin yhtä lailla osana laiduntamisen käytäntöjä, mutta niiden rinnalla esiintyi yllä lainattu näkemys, jossa tonkimisen ongelmallisuus oli kyseenalainen, eli teosta lukeva ohjattiin myös pohtimaan eri käytäntöjen tarkoituksenmukaisuutta. Samalla yllä oleva kirjoitus ohjasi ajattelemaan tonkimista sikojen näkökulmasta ja sioille keskeisenä tarpeena. Agronomi Oiva Jääskeläinen, joka harmitteli 1930-luvulla sikojen laiduntamisen vähyyttä ja osaamattomuutta järjestää sioille sopivia laidunolosuhteita, kiinnitti hänkin huomiota sellaisiin ominaisuuksiin, jotka hankaloittivat laitumen hoitoa tai rohkaisivat sikoja tonkimaan – laitumella saattoi kasvaa sikojen näkökulmasta toisarvoista ruohoa tai siellä oli oja, joiden ”reunat sika tuota pikaa tonkii hajalle ja tukkii ojat.”⁸⁵⁰

⁸⁴⁹ Salokangas 1933, 118–119.

⁸⁵⁰ Jääskeläinen 1932, 708.

Sikojen mieltymykset ja omaehtoinen toiminta näkyivät erityisen selvästi laidun-tilassa, jonka syömättä jätetyt ruoholaikut tai tongitut ojat olivat jälkiä sikojen omista tavoista elää ominaisuuksiltaan tietynlaisessa tilassa. Sikojen mieltymysten ymmärtäminen paransi edellytyksiä luoda laitumia, joilla siat käyttivät enemmän aikaa ihmisten toivomaan käyttäytymiseen, syömiseen, mutta yhtäältä se loi edellytyksiä arvioida laitumia siitä näkökulmasta, kuinka mieluisia tonkimispaikkoja siellä sioille potentiaalisesti oli – ja kuinka mielellään siat tonkivat, kun niillä oli siihen mahdollisuus.

5 Sikojen kokemukset näkökulmana maatalouden ja yhteiskunnan muutoksiin

Olen väitöstutkimuksessani tutkinut suomalaisten sikaloiden kehittymistä ja sitä, miten siitossikojen tilat ja hoidon käytännöt muotoutuivat 1900-luvun alusta 1930-luvun loppuun. Olen kysynyt, minkälaisia kokemuksia muuttuvat sikalarakennukset ja sianhoidon käytännöt tuottivat aikakauden sioille ja miten siat itse kokivat sikalatiiloja ja hoitoaan. Olen keskittynyt kolmeen eri siitossikojen elämään läheisesti kuuluneeseen osa-alueeseen: astutuksiin, porsimisiin ja ulkoiluun. Tutkittavaa ajanjaksoa voidaan pitää aikana, jolloin sianpidon kaupalliset intressit kasvoivat ja sianhoitoa modernisoitiin – ajanmukaiset sikalat olivat rakennuksia, jotka peilasivat molempia kehityskulkuja. Sikojen asuttamisen lisäksi myös sikojen hoito järjestettiin siten, että se tuki taloudellisesti kannattavaa sikojen pitoa. Siitossiat eivät olleet irrallaan kaupallisista tavoitteista, vaan keskeinen osa niiden toteutumista: sioista haluttiin jalostaa entistä tuottavampia yksilöitä ja hyväksi mielletty siitossika tuotti seuraavalle sukupolvelle vähintään samat, mutta mielellään entistä paremmat, taloudellisesti arvokkaat ominaisuudet. Näihin lukeutuivat esimerkiksi nopeakasvuisuus, rehunkäyttökyky ja korkea hedelmällisyys. Sikalatilat, sikojen hoidon käytännöt ja sikojen kehot muotoutuivat tiiviisti suhteessa toisiinsa, mutta myös suhteessa aikakauden taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin intresseihin. Tuon ensin yhteen käsittelylukujen keskeisimpiä tuloksia ja syvennyn sen jälkeen siihen, mikä on työn anti laajemmin historian tutkimuksen, eläintutkimuksen ja yhteiskunnan konteksteissa.

Olen sikalarakennuksen materiaalikysymystä tarkastelemalla osoittanut, minkälaisia vaatimuksia kaupallistuva sikatalous asetti sikaloille ja miten eri materiaalit ja niiden käyttö vaikuttivat sikojen elettyyn elämään ja kokemuksiin. Kestävää sikalarakennusta korostaneet puheenvuorot painottivat kiven, tiilen ja sementin kaltaisten materiaalien käyttöä sikaloiden ensisijaisena rakennusaineena, mutta käytännössä myös kestävyuden ihanteita oli tasapainoteltava muiden vaikuttavien tekijöiden, kuten resurssien ja sikojen tarpeiden näkökulmasta. Sikaloiden rakentumisen tarkastelu osoittaa, että *kaupallistuva sikatalous pohjasi toimintansa hyvin monenkirjaviin rakennuksiin eikä yhtä oikeaa kaupallisen sikalan mallia ollut olemassa* 1900-luvun alussa.

Puuta kritisoiitiin sen heikon kestävyuden ja lahoamisen vuoksi, mutta monelle rakentajalle se oli 1900-luvun alussa yhä edullinen ja omasta takaa saatava raaka-aine, jota oli harjaannuttu käyttämään. Toisaalta kivi- ja sementtirakentamisen sopivuus sikaloihin kyseenalaistettiin entistä useammin 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin uudentyyppisen sikalarakentamisen onnistumiset ja epäonnistumiset oli sekä sikojen että ihmisten osalta koettu käytännössä. Kestävyys edellä rakennettujen ajanmukaisten kivi- ja sementtisikaloiden suurimmat ongelmat olivat olosuhteissa: kosteat, kylmät ja pimeät sikalat heikensivät sikojen terveyttä ja tuottivat negatiivisia kokemuksia uusista sikaloista. Sementtirakentamisen epäonnistumiset saivat monet aikansa agronomit puhumaan puurakenteisten sikaloiden puolesta. Materiaaleiltaan *moninaiset sikalat kuvaavat osaltaan myös sikatalouden toimijoiden kirjoa*: taloudelliset, taidolliset ja tiedolliset resurssit; sikamäärät ja toiminnan skaala, hoitotavat, sikaloiden erilaiset suuntautumiset (porsaiden myynti, sikojen lihottaminen tai molemmat), henkilökohtaiset kokemukset sioista ja sikaloista sekä käsitykset sikojen tarpeista olivat eri toimijoilla erilaisia ja muodostivat erilaisia kaupallisen sikatalouden tiloja. Tämä tarkoitti myös sioille hyvin erilaisia kokemuksia ja kokemisen mahdollisuuksia riippuen siitä, minkälainen sikala ja sianhoidon kokonaisuus rytmitti kunkin sian elämää.

Erilaiset sikalat ja sikatalouden toimijoiden kirjo muoivasivat myös siitossikojen tiloja sikalassa. Karsinoiden yksityiskohdilla, materiaaleilla ja sijoittelulla luotiin eri rooleissa oleville sioille omia tilojaan sekä eriytettiin lihotussikojen ja siitossikojen hoitoa toisistaan. Siitossikojen karsinatilat olivat tiiviisti yhteydessä siankasvatuksen käytäntöihin, kuten astutuksiin ja porsimisiin sekä siitossikojen päivittäiseen hoitoon. Osa sikaloista koki mahdottomaksi tai kannattamattomaksi sovittaa samaan sikalaan erilaista hoitoa tarvitsevia sikoja ja erikoistui suoremmin vain yhdentyyppisten sikojen kasvattamiseen. Esimerkiksi porsaiden miellettiin tarvitsevan yksilöllisempää hoitoa, mutta kasvavissa, oman aikansa suursikaloissa sitä oli vaikeampi järjestää. Käsitykset siitä, minkälaisissa olosuhteissa sikoja oli sopiva kasvattaa, eivät olleet yhteneväisiä eri sikojen kesken. Samaan aikaan, kun siitossikojen ja pienten porsaiden hoito määriteltiin vaativammaksi ja yksilöllisemmäksi, käsitykset lihotettavista sioista sekä niiden hoidosta etäännyivät kauemmaksi yksilöistä. Siitossikojen ja lihotussikojen tarpeista neuvoteltiin hyvin eri tavalla, mikä näkyi sikalataloissa ja käytännöissä. Lihotettavat siat olivat karsinoissa entistä useammin ryhminä, joiden koot vaihtelivat muutamasta siasta kymmeneen sikoihin, yksittäisen lihotettavan sian elintila kapeni, ja vaikka liikunnalle tai jalkaterveydelle voitiin antaa rajallista arvoa myös lihotussikojen ensimmäisten elinkuukausien osalta, siitä oltiin myös valmiimpia joustamaan. Lihotussikojen ja siitossikojen hoitoa onkin suhteutettava sikojen odotettuun elinikään ja rooliin sikataloudessa – vain siitossiat tuottivat ja elivät vuosien ajan, mikä asetti terveydentilaan kohdistuneet tavoitteet korkeammalle kuin lihotettavien sikojen kohdalla. Tämä ei tarkoita, etteikö lihotussikojen terveydestä

olisi missään määrin oltu huolissaan – sikaloiden sopivuudesta käydyt keskustelut pohjasivat myös lihotussikojen elinolosuhteisiin ja niiden puutteisiin sekä vahingollisiin seurauksiin.

Sikojen terveydentila ja käyttäytyminen olivat konkreettisia mittareita sikalarakennusten ja sianhoidon käytäntöjen arviointiin. *Sikojen tarpeet ja näkökulma olivat osa sopivista sikaloista ja hoidon käytännöistä käytyä julkista keskustelua.* Olen analysoinut sikojen käyttäytymistä ja terveyttä käsitelleitä lähteitä ja osoittanut, että ne mahdollistavat sikojen kokemusten ja eletyn elämän analysoinnin historian tutkimuksessa. Lähteet osoittavat, miten siat itse ilmaisivat ympäristönsä tai hoitonsa puutteita, onnistumisia, omia kokemuksiaan ja tunnetilojaan. Sikojen kehonkieli saattoi kieliä kivusta ja sairauksista, kuten esimerkiksi silloin kun sian keho ei kestänyt sikaloiden olosuhteita tai hoidon puutteita. Yhtä lailla esimerkiksi karsinarakenteiden jyrsiminen oli käyttäytymistä, joka heijasteli sikojen kokemia olosuhteita ja ongelmia. Historiantutkija Abigail Woodsin tekemä havainto Ison-Britannian sikataloudesta oli, että uusilla sikalarakennuksilla ja sikojen sisähoidon yleistymisellä 1920-luvulta eteenpäin oli ollut sikojen terveydentilaa heikentäviä vaikutuksia, ja sama ilmiö on tunnistettavissa myös suomalaisessa sianhoidossa 1900-luvun alussa.⁸⁵¹ Toisaalta siat saattoivat käyttäytymisellään, kuten tonkimisella, kyljelleen kierähtämisellä tai tekemillään valinnoilla osoittaa hyvin selkeästi myös omia mieltymyksiään ja onnistuneita tilallisia ratkaisuja, sikäli kun sioilla oli mahdollisuus tehdä valintoja ja toimia mainituilla tavoilla elinympäristössään. Olen täten esittänyt, että *sikojen käyttäytymistä, sikojen tekemiä valintoja ja sikojen kehoja on aina tarkasteltava suhteessa tilaan, jossa siat toimivat.* Tässä työssä olen erityisesti korostanut sikojen omia suhteita ja näkökulmia tilaan, tilan ominaisuuksiin ja materiaaleihin.

Maantieteen tutkijoita Lewis Hollowayta ja Christopher Bearia mukaillen on ymmärrettävä, että sikalat sianhoidon käytäntöineen määrittivät pitkälle sitä, miten sikojen oli mahdollista ilmaista itseään ja millaisia sikojen oli mahdollista olla.⁸⁵² Sikaloiden ”käyttäjinä” siat myös aktiivisesti tuottivat tietoa siitä, miten hyvin sikalat ja sianhoito toimivat. Esimerkiksi sementtirakentamisen kritiikkiä voidaan tässä mielessä ajatella eräänlaisena seurauksena sikojen tuottamasta ”käyttäjäpalautteesta”. Tämä osaltaan myös havainnollistaa sitä, kuinka sikalarakentamisessa oltiin uuden edessä 1900-luvun alussa – tätä kuvasi esimerkiksi tilanomistaja Pentti Hiidenheimon kirjoitus, jossa hän kaipasi 1900-luvun alussa keskustelua siitä, miten ja minkälaisia sikaloita Suomessa tulisi rakentaa. Väitän, että sikaloiden epäonnistumisia on syytä tarkastella myös tässä valossa: modernit sikalat olivat uusia rakennuksia, joiden rakentamisessa voitiin vain rajallisesti nojata aikaisempiin kokemuksiin. *Si-*

⁸⁵¹ Woods 2012.

⁸⁵² Holloway & Bear 2017.

kalat muotoutuivat prosessinomaisesti ja pitkällä aikavälillä. Prosessimaisuus ja ajan vaikutukset ulottuivat myös sikaloissa käytettyihin materiaaleihin, jotka tulivat rakennuksessa keskenään suhteiseksi ja muuttuivat erilaisissa orgaanisissa, kemiallisissa ja mekaanisissa prosesseissa, joita suhteisuudesta syntyi.

Tilat jäsensivät keskeisellä tavalla sikojen kokemuksia ja sitä, mitä oli mahdollista kokea. Päivittäisten hoitotoimenpiteiden lisäksi karsinat olivat siiankasvatuksen tiloja: karjun karsinat suunniteltiin astutuksia ja emakoiden karsinat porsimisia varten. Karsinan materiaalit ja ominaisuudet muodostivat raamit astutuksien ja porsimisten kaltaisille siiankasvatuksen käytännöille, ja ne vaikuttivat osaltaan siihen, minkälaisia tilanteita astutukset ja porsimiset olivat sioille. Yksi esimerkki tilan ja sikojen kokemusten välisestä suhteesta oli astutus, joka tutkittavana ajanjaksona oli yhä useammin karsinaan sijoittunut käytäntö. Samalla karsina oli kuitenkin sikojen keskinäistä kommunikaatiota ja kanssakäymistä ohjannut rakenne, joka saattoi mahdollisissa konfliktitilanteissa vaikeuttaa sikojen omia kommunikoinnin tapoja, kuten vetäytymistä pois toisen sian näköpiiristä. Tilojen ja käytäntöjen keskinäinen muotoutuminen myös osoitti *sikojen elävyyden hallinnan ja hallitsemattomuuden* – ihmisellä oli valtaa valita kasvatukseen käytettävät yksilöt, mutta karsinatila ei ollut taastutuksien onnistumisesta ja sikojen oma toiminta sekä siihen vaikuttaneet tekijät saattoivat tuottaa hyvin vaihtelevia lopputulemia. Sikojen kanssakäymisen valvominen tai kiiman tarkkailu olivat molemmat keinoja tasapainotella tilan tuottamien rajoitteiden kanssa. Sikojen ei-toivottua toimijuutta voitiin siten ennaltaehkäistä käyttäytymisen tarkkailulla, mutta myös uusien, tilallisten keinoin. Astutustelineen kaltainen innovaatio jäseni karjun ja emakon kanssakäymistä jälleen uudella tavalla, ja tutkija Gabriel Rosenbergiä mukailleen se oli sikojen kehoja lisääntymisen aktiivisesti järjestellyt keksintö, joka rajoitti ei-toivottua käyttäytymistä (kuten karjun torjumista) ja tuki fyysisesti hankalia astutuksia (kuten silloin kun karju oli kookas ja emakko pieni). Emakoille, joiden toimintaa teline rajoitti eniten, kyse oli jo varsin toisenlaisesta tilasta verrattuna karsinatilaan, ja sellaisenaan se kuvasi yhtä siiankasvatuksen kehityskulkua, jossa emakolle kehittyi astutustilanteissa passiivisempi rooli.

Tilojen lisäksi sikojen kokemuksiin vaikuttivat keskeisesti myös *sikojen fyysinen kunto ja aiemmat, yksilölliset kokemukset.* Astutuksien tai porsimisten kaltaiset tilanteet olivat hyvin erilaisia myös mainituiden näkökulmien takia: karjun tai emakon toiminnassa saattoi olla fyysisiä ja henkisiä rajoitteita esimerkiksi koon, kivun tai aiempien kokemusten tai kokemusten puutteiden vuoksi. Porsiminen ja siihen liittyvät käytännöt kuvastivat tätä kokemusten ja kokemattomuuden sekä yhtäältä kivun ja fyysisen kunnan välisiä yhteyksiä. Kokematon emakko oli herkemmin hermostunut ja ensimmäisestä porsimisesta oli muovattava tapahtuma, jossa kokemattomuudesta kehittyi ensimmäinen porsimiskokemus, mikä puolestaan myötävaikuttivat tuleviin porsimisiin. Useita porsimisia kokenut emakko herätti luottamusta, mutta yhtä

lailla ikääntyvä emakko saattoi käyttäytyä porsimistilanteessa poikkeavalla tavalla, mikä viesti myös muutosta siinä, miten ja minkälaisista lähtökohdista käsin emakko koki porsimistilanteen. Kokemuskätkökulma valottaa porsimiseen liittyneitä prosesseja ja osoittaa, kuinka kompleksisia kokonaisuuksia niistä muodostui. Porsimista edeltäviin, sen aikaisiin ja sen jälkeisiin käytäntöihin liittyi useita tekijöitä, joissa emakon kokemus itsestään, porsaistaan, ihmisistä ja ympäristöstään oli keskeisellä tavalla läsnä.

Sikojen omat tavat olla tilassa ja luoda tilaan omia paikkojaan, jotka ovat niille jollain tavalla merkityksellisiä, ovat olleet koko työn läpikulkevia teemoja. Sikalaja karsinatilojen lisäksi tämä on tarkoittanut ulkotilojen, tarhojen ja laitumien, tarkastelua. Kuten maantieteilijät Chris Philo ja Chris Wilbert jo 2000-luvun alussa, ja sittemmin esimerkiksi maantieteilijät Timothy Hodgetts ja Jamie Lorimer 2010-luvun puolivälissä ovat esittäneet, että eri eläinten kokemuksia ja elämismaailmoja voi ymmärtää paremmin juuri eläinten omia paikkoja ja tilallista käyttäytymistä tarkastelemalla.⁸⁵³ Tässä tutkimuksessa olen soveltanut näitä huomioita historiallisessa kontekstissa ja osoittanut, *miten sikojen omat paikat, tarpeet ja merkitykselliset asiat ovat ristenneet ihmisten käsitysten, tarpeiden ja merkityksellisten asioiden kanssa*. Paikkojen synty oli siten monilajinen prosessi, jossa eri lajien eläväsyydet⁸⁵⁴ kietoutuivat yhteen. Sikaloiden ja sikaloihin kytkeytyneiden käytäntöjen lisäksi myös tarhat ja laitumet käytäntöineen ilmensivät näitä risteymiä. Käytävillä ulostaneet siat tai laidunta tonkivat siat saattoivat toiminnallaan haastaa ihmisten käsityksiä eri paikkojen merkityksestä. Samalla ne ovat esimerkkejä siitä, kuinka ihmisen näkökulma ei yksin riitä tilassa (esim. sikalassa) olevien paikkojen (esim. karsina) merkitysten analysointiin tai laajemmin koko sikalan merkityksen analysointiin.

Tämän työn eri osa-alueiden tarkastelu on tehnyt näkyväksi myös erilaisia hallinnan välineitä (*instruments of control*), joita historian tutkija Sandra Swart on nimittänyt keinoksi ymmärtää, miten eläinten toimijuuteen on eri aikoina ja eri yhteiskunnissa suhtauduttu.⁸⁵⁵ Astutusteline, hammaspihdit ja kärsä rengas ovat kaikki esimerkkejä ennen kaikkea ei-toivotun toimijuuden hallinnasta tai hillinnästä, mutta samalla ne ovat esimerkkejä myös sikataloudessa vallinneista käytännöistä, haasteista ja erilaisista sikojen kokemuksista muovanneista tekijöistä sekä ristiriidoista, joita sikojen ja ihmisten välille saattoi muodostua. Ne ovat myös ennen kaikkea osoituksia siitä, minkälaisia hallinnan välineitä kaupallistuva sikatalous omaksui ja hyödynsi, tai toisin ajateltuna, *miten kaupallistuvan sikatalouden vaatimukset muuttivat sikojen kehojen ja toimijuuden hallintaa sekä muuttivat sikojen elettyä todellisuutta*.

⁸⁵³ Hodgetts & Lorimer 2015, 285–292.

⁸⁵⁴ Kunkin lajin ja sen yksilöiden omat suhteenluonnit, merkitykset ja elämismaailmat. Kts. Fox 2018, 78–79.

⁸⁵⁵ Swart 2022, 26.

Tämän tutkimuksen voi kokonaisuutena katsoa osoittavan, miten sikatalouden ja laajemmin maatalouden ja yhteiskunnan muutokset vaikuttivat sikojen elettyyn todellisuuteen 1900-luvun alussa. Muutokset eivät olleet äkkinäisiä, mutta ne kuvastivat sitä, kuinka käsitykset modernista ja tehokkaasta sikataloudesta omaksuttiin suomalaisen sikatalouteen ja miten ne alkoivat muovata sikataloudesta kaupallista elinkeinoa – ja kuinka sikojen elämää aseteltiin teollisen eläintuotannon logiikkaan sellaisena kuin se ilmeni 1900-luvun alun yhteiskunnassa. Muutokset on myös tärkeä nähdä suhteisina ihmisten ja sikojen erilaisiin ajallisiin olemassaolon muotoihin: yksittäinen ihminen saattoi elää kaikki vuosikymmenet, jolloin sikalat ja sianhoidon käytännöt muovautuivat, mutta yksittäisen sian elinaikana muutoksia sen elinolosuhteissa tai hoidon käytännöissä saattoi tapahtua varsin rajallisesti. Siitossikojen ja lihotussikojen asema oli tässä(kin) erilainen, kun niiden eliniät erosivat toisistaan merkittävästi. Ihmisen oman aikaperspektiivin lisäksi onkin tärkeä havaita, että 1900-luvun alun aikana ehti elää useampia sikasukupolvia ja -yksilöitä.

Olen tutkimuksellani lisännyt historian tutkimuksen edellytyksiä tutkia eläimiä ja eläinten näkökulmia. Työni asettuu yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen jatkumoon ja vahvistaa sen viime vuosina kasvaneita pyrkimyksiä tutkia itse eläimiä fyysisinä ja tietoisina olentoina. Tutkimukseni vastaa myös ekologian ja evoluutiobiologian emeritusprofessori Marc Bekoffin peräänkuuluttamaan tarpeeseen siitä, että tieto eläinten tietoisuudesta ja mielestä tulisi paremmin näkyä ihmistoiminnassa asti.⁸⁵⁶ Olen esittänyt, että historian tutkimus voi osaltaan ottaa vastuuta eläinten tietoisuuden ja mielen tunnistamisesta sekä eläinten näkökulmien, kokemusten ja maailmassa olemisen tapojen tutkimuksesta ja tehdä sitä omista vahvuuksistaan käsin – osoittamalla, kuinka eläinten maailmassa oleminen ja siihen kytkeytyneet näkökulmat ja kokemukset ovat olleet historiallisesti muuttuvia ja riippuvaisia eri aikoina ja eri paikoissa vallitsevista olosuhteista.

Eläinkysymyksissä vastuuta kantava historian tutkimus on entistä vahvempi osa yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen monialaista kenttää, mutta väitän, että historian tutkimuksen perspektiivi voi olla oleellinen myös luonnontieteellisen eläintutkimuksen kysymyksissä. Tämän tutkimuksen myötä olen kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka pitkä kehityskulku monilla sikojen käyttäytymiseen liittyvillä kysymyksillä on ollut, miten monilla nykypäivänäkin tunnistettavilla ongelmilla tai haasteilla on pitkälle historiaan ulottuvat juuret, tai miten tietyn tyyppistä käyttäytymistä ei ole liioin tavattu tai tunnistettu tietynä aikana, tai minkälaisiin olosuhteisiin ja käytäntöihin erilaiset käyttäytymisen tavat ovat kiinnittyneet. Ajan ja paikkojen tuottamien muutosten tiedostaminen voisi rikastuttaa myös nykytieteen kysymyksenasetteluja sekä syy-seuraussuhteiden analysointia, mutta se kiinnittäisi siat yh-

⁸⁵⁶ Bekoff 2022, 1.

täältä historiallisesti muovautuneiksi toimijoiksi, joiden olemassaoloa nykypäivänä määrittää yhtä lailla se, mitä sioille menneisyydessä tapahtui ja miten ne elivät.

Vaikka historian tutkimuksen kysymykset ja näkökulmat suuntautuvat menneisyyteen, tutkimusta tehdään nykyajassa ja tutkimuksen tuottamat tulokset, käsitykset ja näkökulmat vaikuttavat sekä ihmisten ajatteluun että tekoihin tässä ajassa ja tulevaisuudessa.⁸⁵⁷ Toisaalta monilajinen historia osoittaa, että maailma on rakentunut ja rakentuu myös muiden kuin ihmisten toimesta. Antropologi Anna Lowenhaupt Tsing onkin nimittänyt historiaa tallenteeksi niistä monista maailman rakentumisen kehityskuluista, joihin inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat ovat vaikuttaneet.⁸⁵⁸ Maailman rakentumista tänään ja huomenna ei tulisikaan typistää liian ihmiskeskiseksi prosessiksi, vaan omat maailman rakentamisen prosessimme ja niitä ohjaavat käsitykset ovat suhteisia muihin maailmaa rakentaviin toimijoihin. Antroposeenin aikakaudella herää kysymys, missä määrin maailma saa rakentua muiden kuin ihmisten toimesta.

Kokemusnäkökulma on erinomainen keino tutkia erilaisia maailman rakentumisen ja maailmassa olemisen tapoja. Se myös ohjaa tarkastelemaan näihin vaikuttavia tekijöitä ja ehtoja. Tässä työssä olen erityisesti korostanut sikojen eletyn elämän ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Tutkimuksesta kuvastuu esimerkiksi erilaisten elämänpolkujen ja kokemusten kirjo – saman lajin edustajat elivät hyvin erilaisia elämiä ja kokivat yhteiskunnan kehityskulut hyvin eri tavalla. Siitossikojen ja lihotussikojen erilaiset roolit kuvaavat tätä yhteiskunnan kokemisen moninaisuutta ja sen lähtökoh-
tia, mutta ne myös osoittavat, että siat ovat muutakin kuin pelkkien lajityyppillisten piirteidensä summia.

Eläinten kokemukset eivät lakkaa olemasta, vaikka ihminen tunnistaisi ne huonosti osana yhteiskuntaa. Yhteiskunnat ja sen instituutiot vaikuttavat siihen, mitä eri eläimet kokevat elämässään ja minkälaiseksi eläinten eletyt elämät muovautuvat – yhteiskunta ei rakennu ainoastaan ihmislajin kokemusten kirjosta. Eläinten kokemusten ja yhteiskunnassa tai kulttuurissa vallitsevien tapojen välisen yhteyden tunnistaminen on välttämätöntä, sillä se mahdollistaa yhteiskunnallisen keskustelun, jossa eläinten näkökulmat ovat näkyvämmiin läsnä ja muovaamassa yhteiskunnan suuntaa. Tämä voisi lisäisi todennäköisyyttä sellaisen yhteiskunnan kehittymiseen, jossa eri lajien yksilöiden elämällä ja elämäkirjolla olisi itseisarvo.

Tutkimukseni tuo sikojen näkökulman osaksi maatalouden modernisoitumisen historiaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja osoittaa sikojen avulla yleisemmin sen, kuinka tärkeää on ymmärtää eri eläinten kokemuksia osana yhteiskuntien historiaa. Historiantutkimuksen tulee jatkossakin ottaa rohkeasti vastuuta eläinaiheisissa kysy-

⁸⁵⁷ Kts. Latva & Lähdesmäki 2021, 35–36.

⁸⁵⁸ Alkuperäinen: ”History, then, is the record of many trajectories of world making, human and not human.” Kts. Tsing 2015, 168.

myksissä ja suhtautua vakavasti vaatimukseen, jonka mukaan tietomme eläinten tietoisuudesta tulisi näkyä käytännön toiminnassa asti. Sellaisenaan tutkimukseni on uusi avaus maataloushistoriaan, tunne- ja kokemushistoriaan sekä yhteiskuntahistoriaan ja tuottaa metodologiaa, jonka avulla historiantutkimus kykenee osaltaan tunnistamaan eläinten kokemukset osana menneisyyden monilajisia yhteiskuntia. Siat olivat 1900-luvun alun kaupallistumis- ja modernisaatiokehityksen konkreettisia, eläviä, tuntevia ja yksilöllisiä kokijoita.

Sikasanasto

astutusteline	Apuväline ja pakkokeino, jolla pyrittiin kontrolloimaan sikojen lisääntymistä etenkin silloin, kun sikojen kokoerot tai haluttomuus tuottivat ongelmia.
emakko	Naaraspuolinen sika.
hammaspihdit	Porsaiden hampaiden katkaisuun kehittynyt apuväline. Hampaiden katkaisu suoritettiin usein heti syntymän jälkeen ja sillä pyrittiin ennaltaehkäisemään esimerkiksi imettämisen ongelmia.
hedelmällisyys	Siitosemakoiden ja -karjujen tärkeä ominaisuus. Kyky tuottaa porsasluvultaan riittävän suuria, noin 10–12 porsaan pahnueita. Jalostettava ominaisuus.
herkkusika	Kts. <i>lihasika</i> .
imetyskyky	Emakon arvon yksi mittari. Arvioidaan porsaiden painosta kolmen viikon iässä.
juoksutarha	Sikojen ulkoilutarha, jossa mahdollisuus liikuntaan ja maan tonkimiseen.
kalvetustauti	Raudanpuute eli anemia. Yleisempi talvella, jolloin siat eivät päässeet tonkimaan maaperää.
kantakirja	Suomen Sianjalostusyhdistyksen ylläpitämä lista jalostuksen kannalta arvokkaista maatiais- ja yorkshiresioista. Tullakseen hyväksytyksi kantakirjaan sikojen tuli täyttää tietyt ehdot esimerkiksi ulkomuotonsa ja porsastuotantonsa suhteen.
karju	Urospuolinen sika.
kasvukausi	Porsaiden kehittymisen ja kasvun jakso noin 2,5–3 kuukauden iästä eteenpäin aina lihotuskauteen asti (kts. <i>lihotuskausi</i>). Tässä vaiheessa hoito alkoi eriytyä sen mukaan, kasvatettiin ko porsaista siitossikoja, silavasikoja vai lihasikoja. Siitossikoja ja silavasikoja kasvatettiin hitaammin ja pidempään, mutta lihasikojen kasvukausi oli lyhyempi ja kasvuvauhti nopeampi.
kärsärengas	Sian nenään kiinnitettävä rengas, joka estää sikaa tonkimasta maaperää tekemällä siitä kivuliasta.

käyttöeläin	Silavan- tai lihantuotantoon käytetty sika. Siitossioilla tuli olla kaikki hyvät ”käyttöeläimen” ominaisuudet, mutta kaikki käyttöeläimet eivät olleet sopivia siitossikoja, koska ne eivät usein olleet puhtasrotuisia. Kts. myös <i>teurassika</i> .
laiduntaminen	Sikojen ravinnonhankintaa erilaisilla nurmi-, sänki-, peruna-, ja juurikasvipelloilla.
lihasika	Sika, jonka pääasiallinen tarkoitus oli tuottaa lihaa. Kysyntää etenkin vientimarkkinoilla ja kotimaan kulutuskeskuksissa. Teurastettiin noin 6–7 kuukauden iässä ja noin 80–100 kilon painoisina. Muita käytettyjä nimityksiä: pekonisika, herkkusika.
lihotuskausi	Ajanjakso, jolloin silava- ja lihasiat lihotettiin teuraskuntoon. Silavasikojen lihotuskausi alkoi noin 6–7 kuukauden iässä, lihasikojen noin 5 kuukauden iässä.
lihotussikala	Sikala, jonka pääasiallinen tulo syntyi lihotettujen sikojen myynnistä.
maatiaissika	Suomen oloissa kehittynyt sika. Maatiaissioissa oli sekä pystykorva- että luppakorvatyyppisiä sikoja. Näistä länsisuomalainen maatiaissika valikoitui järjestelmällisen jalostuksen kohteeksi 1900-luvun alussa. Maatiaissikakantoihin oli sekoittunut ulkomaisia sikakantoja jo 1800-luvulla.
makuulava	Karsinan osa, joka oli tarkoitettu sikojen lepäämisalueeksi. Usein puinen, muusta lattiasta korotettu pinta, jonka alta lattia pyrittiin samaan erityisen lämmönpitäväksi.
nopeakasvuisuus	Sikatalouden näkökulmasta sian arvokkain ominaisuus. Nopeakasvuinen sika saavutti tavoitepainon mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman vähällä rehulla. Jalostettava ominaisuus.
ostoporsas	Oman sikalan ulkopuolelta hankittu porsas. Suositeltu ostoikä oli noin 6–8 viikkoa, mutta myös tätä nuorempia tai vanhempia porsaita ostettiin.
pahnue	Emakon yhdellä porsimiskerralla synnyttämien porsaiden joukko.
pekonisika	Erityisnimitys lihasioille, joista saatiin tuotteita vientimarkkinoille Englantiin. Kts. <i>lihasika</i> .
porsaskausi	Ajanjakso porsaiden syntymästä noin 2,5–3 kuukauden ikään asti. Tämän jälkeen porsaille alkoi kasvukausi (kts. <i>kasvukausi</i>).
porsimiskarsina	Karsinatyyppi porsiville emakoille jälkeläisineen. Erityispiirteinä usein suojatangot karsinan reunustoilla sekä erillinen, porsaille rajattu alue esimerkiksi lisärehun antamista varten.

rehunkäyttökyky	Arvioidaan laskemalla kunkin sian rehunkulutus yhtä lisäpainokiloa kohden. Taloudellisesti kannattava sika kuluttaa mahdollisimman vähän rehua yhtä lisäpainokiloa kohden. Jalostettava ominaisuus.
sianjalostus	Toivottujen ominaisuuksien kehittäminen ja vakiinnuttaminen sikoihin ihmisen suorittaman valinnan perusteella. Kts. myös <i>siankasvatus</i> .
siankasvatus	Yleistermi sikojen lisääntymiselle, jonka yksi osa-alue oli jalostustoiminta. Siankasvatus ei kuitenkaan aina ollut jalostamista, vaan sikoja lisääntymällä tuotettiin esimerkiksi nk. käyttöeläimiä (kts. <i>käyttöeläin</i>) lihotettavaksi ja myytäväksi.
siansiitoskeskus	Suomen Sianjalostusyhdistyksen hyväksymiä ja valvomia sika-loita, joissa jalostettiin maatiais- ja yorkshiresikoja. Ensimmäiset tällaiset keskukset perustettiin vuonna 1914.
siitosporsas	Porsas, josta kasvatetaan uusi siitossika. Siitossiaksi aiotulta porsaalta vaadittiin tasaista kehitystä ja kasvua, hyvää terveydentilaa sekä laadukasta sukua, jonka jäsenet olivat kasvaneet myös tasaisesti ja hyvin.
siitossika	Emakko- tai karjusika, jonka pääasiallinen tarkoitus oli tuottaa jälkeläisiä sikatalouden tarpeisiin.
silavasika	Sika, jonka pääasiallinen tarkoitus oli tuottaa rasvaa. Kysyntää etenkin omavaraistaloudessa ja raskasta ruumiillista työtä tekevien parissa. Teurastettiin noin 8–9 kuukauden iässä ja noin 120–150 kilon painoisina. Muita käytettyjä nimityksiä: talous-sika.
taloussika	Kts. <i>silavasika</i> .
teurassika	Yleisnimitys silava- ja lihasioille. Kts. myös <i>käyttöeläin</i> .
tiineysaika	Aika emakon hedelmöitymisestä porsimiseen. Sioilla keskimäärin 114 päivää, eli vajaat 4 kuukautta.
täytekarsina	Karsina, jossa ei ollut permantoa, vaan syvennys, joka täytettiin erilaisilla materiaaleilla, kuten turpeella, risuilla ja oljilla. Täytteen päällä saattoi olla vielä erikseen irrotettava puulattia ja erillinen olkikerros.
viihtyväisyys	Sikojen kokonaisvaltainen olotila vallitsevissa olosuhteissa. Viihtyväinen sika oli oloihinsa sopeutunut, tyytyväinen, terve ja suoriutui ihmisen sille asettamista vaatimuksista. Jalostettava ominaisuus.
yorkshiresika	Englantilaislähtöinen sikarotu, jota ruvettiin jalostamaan Suomessa 1900-luvun alussa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Arkistolähteet

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Helsinki

Suomi-Filmi Oy, Martti Larni, Eino Heino, Usko Kemppe, ja Torsten Lindholm. *Elanto II*. 1950. Katso tu Finna.fi-palvelussa 31.01.2024.

Museovirasto, Helsinki

Kansatieteen kuvakokoelma. KK2100:92. Oksanen, A. *sikoja ruokitaan Sampan sikolättien edessä*. Haettu Finna.fi-palvelusta 31.01.2024.

II Painetut lähteet: aikalaikirjallisuus

Aimonen, A. V., *Sikataloustarkkailun opas*. Forssan kirjapaino: Forssa 1931.

Coburn, F. D., *Swine Husbandry. A Practical Manual for the Breeding, Rearing and Management of Swine*. Orange Judd Company, New York 1897/1919.

Collan, Yrjö, *Sianhoidon oppikirja*. WSOY: Porvoo 1916 (2. painos).

Collan, Yrjö, *Sianhoidon oppikirja*. WSOY: Porvoo 1926 (4. painos).

Fabritius, L., *Kotieläinten asunnoista*. Åbo Tidningin Kirjapaino Oy: Turku 1893.

Forstén, T. K., *Eläinsuojelusopas*. Tampereen Sentraalikirjapaino: Tampere 1912.

Gommesen, P., *Tuottava sianhoito*. Oulun Kirjapaino-osakeyhtiö: Oulu 1906. Suom. Emil Ekman.

Grimes, J. C. & Salmon, W. D., *A Simple Mineral Mixture for Fattening Pigs*. Bulletin No. 222. Agricultural Experiment Station of the Alabama Polytechnic Institute: Auburn 1924.

Gummerus, Kaarlo, *Kotieläinten terveys- ja sairashoito*. WSOY: Porvoo 1922.

Hellberg, Arvid, *Ekonomisk svinuppfödning*. Tryckeri AB Fylgia: Tukholma 1961.

Hossola, Toivo, 'Astutusteline'. Teoksessa *Suomen Sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja IV*. 1923, 47–48.

Hossola, Toivo, *Sianhoidon opas*. Suomen Sianjalostusyhdistyksen kustannus. O. Y. Maaseudun sanomain kirjapaino: Tampere 1926 (2. painos).

Hossola, Toivo, *Sianhoidon opas*. Suomen Sianjalostusyhdistyksen kustannus. Oy Suomenmaan Kirjapaino: Helsinki 1930 (4. painos).

Ilkka, Mikko, *Sianhoitokirja*. Otava: Helsinki 1912.

Jäntti, August, *Suomen laidunolot*. Suomen metsätieteellinen seura: Helsinki 1945.

Kinnunen, Erkki J., 'Sianhoito ja porsaan kasvatus Sakkolassa, Metsäpirtissä ja Raudussa', *Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja IV* (1923), 31–44.

Nylander, Hannes, 'Sianhoito'. Teoksessa Sunila, J. E. & Brander, U. & Nylander, Hannes (toim.), *Pienviljelijän käsikirja*. WSOY: Porvoo 1928, 311–331.

Paatela, Jussi, *Sementin käyttö maataloudessa*. Rakentajain Kustannus Oy/Helsingin Uusi Kirjapaino Oy: Helsinki 1922.

- Paatela, Jussi, 'Kotieläinrakennukset'. Teoksessa Poijärvi, Ilmari (toim.), *Kotieläintuotanto*. WSOY: Porvoo 1932, 218–235.
- Salokangas, Aarne, 'Katsaus Suomen Sianjalostusyhdistyksen toimintaan vv. 1908–23'. Teoksessa *Suomen Sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja IV*. 1923, 1–28.
- Salokangas, Aarne, *Sianhoidon käsikirja*. WSOY: Porvoo 1933.
- Salokangas, Aarne, *Laalahden siansiitoskeskus*. Kangasalan kirjapaino: Kangasala 1935.
- Salokangas, Aarne, *Sianhoidon ohjekirja*. Suomen Sianjalostusyhdistys/Kangasalan kirjapaino: Kangasala 1937.
- Schoug, Ernst, *Lyhyt neuvo kotieläinten suojusten rakentamiseen*. Keisarillisen Suomen Talousseuran Kirjaisia kansalle 12. G. W. Wilénin ja kumppaneiden kirjapaino: Turku 1882.
- Sjöström, Alfred, *Maatalous-rakennuksia*. O. W. Backmanin kirjapaino: Kuopio 1891.
- Stenius, R., 'Kotieläinten terveyden- ja sairaanhoidon pääpiirteet'. Teoksessa Poijärvi, Ilmari (toim.), *Kotieläintuotanto*. WSOY: Porvoo 1932, 161–217.
- Suomen Sianjalostusyhdistyksen Sikakantakirja V*. Kangasalan kirjapaino: Kangasala 1929.
- Suomen Sianjalostusyhdistyksen Sikakantakirja VI*. Kangasalan kirjapaino: Kangasala 1930.
- Vehanen, Laina, *Karjaväen kirja*. Pellervo-seura: Helsinki 1945.
- Zeller, J. H., *A Simple Hog-Breeding Crate*. Farmers' Bulletin 966. United States Department of Agriculture.

II Painetut lähteet: Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot <digikansalliskirjasto.fi>

Aikakauslehdet

- Aarne O:la, 'Kivennäisaineet sikojen ruokinnassa', *Pellervo* 35:13 (1934), 293–296.
- Aarne O:la, 'Sikojen laiduntamisesta', *Käytännön maamies* 19:5 (1936), 103–105.
- A–i p. [Artturi Penttilä], 'Sikojen kesätarhat ja niiden hoito', *Maan ääni* 1:1 (1936), 16–17.
- A–i P. [Artturi Penttilä], 'Minkäläinen porsaspahne on paras', *Maa* 22:3 (1937), 126–132.
- A–i P. [Artturi Penttilä], 'Lötkö Y 2914', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 54* (1938a), 33–34.
- A–i P. [Artturi Penttilä], 'Puu sikalan sisustusaineena', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 55* (1938b), 53–57.
- A–i P. [Artturi Penttilä], 'Emakon ruokinta vierotuksesta seuraavaan porsimiseen', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 57* (1939a), 34–37.
- A–i P. [Artturi Penttilä], 'Suojuslaatikko imettävää emakkoa varten', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 59* (1939b), 11–12.
- A. K:o, 'Sikojen hoidosta ja sikahuoneesta', *Pellervo* 10:5 (1909), 90–92.
- A. L., 'Onko osuusmeijeri korvausvelvollinen sen sikalassa astutettavana olleesta ja siellä kuolleesta emakosta?', *Pellervo* 32:20 (1931), 464.
- A. M–o. [Aili Mustakallio], 'Imevien porsaiden hoidosta ja lisäruokinnasta', *Karjalous* 15:9 (1939), 303–306; 15:10 (1939), 329–330.
- A. M–o. [Aili Mustakallio], 'Muistettavaa porsitusaikana', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 64* (1941), 24–27.
- A. P., 'Sonnin hoidosta ja ruokinnasta', *Karjalous* 2:3 (1926), 65–69.
- A. S. [Aarne Salokangas], 'Sianhoitajien valmistaminen', *Maatalous* 16:6 (1923), 196–198.
- A. S. [Aarne Salokangas], 'Yhteistoiminta siansiitoksessa', *Maa* 14:1 (1929), 22–24.
- A. S. [Aarne Salokangas], 'Karjun käyttö siitokseen', *Karjalous* 8:25 (1932), 905–906.
- A. S. [Aarne Salokangas], 'Vastaus', *Pellervo* 37:12 (1936), 313.
- A. Salokangas, 'Kotimaisista sikojen ruokintakokeista', *Maataloustyönjohtajain lehti* 5:11 (1922), 8–10.

- A. Salokangas, 'Silavaa vaiko lihaa sikataloudessa tuotettava?', *Karjatalous* näytenumero (1924), 35–37.
- A. Salokangas, 'Suomen Sianjalostusyhdistys ja sianhoidon edistämistoiminta maassamme', *Karjatalous* 3:12–13 (1927), 367–372.
- A. Salokangas, 'Vientipalkkion merkitys sianlihan tuotannossamme', *Karjatalous* 4:24–25 (1928), 689–692.
- A. Salokangas, 'Sianlihantuotannon kannattavuudesta alentuneitten hintojen vallitessa', *Karjatalous* 6:22 (1930), 733–736.
- A. Salokangas, 'Sianlihantuotantomme edellytyksistä', *Karjatalous* 7:10 (1931), 311–314.
- A. Salokangas, 'Siat yleisessä maatalousnäyttelyssä', *Karjatalous* 8:16 (1932), 555–562.
- A. Salokangas, 'Viitteitä maamme sikakannan parantamiseksi', *Karjatalous* 10:12 (1934), 349–353.
- A. Salokangas, 'Sikalan sisustuksesta', *Pellervo* 38:5 (1937a), 112–113.
- A. Salokangas, 'Onko karju vihainen?', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 59* (1939), 8–11.
- A. Salokangas, 'Karjun hankinta ja siitokseen käyttö', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 73* (1943), 7–11.
- A. S.–s. [Aarne Salokangas], 'Suomen Sianjalostusyhdistyksen sikanäyttely', *Maatalouden karjanhoitolehti* 8:8 (1919), 107–111.
- A. S.–s. [Aarne Salokangas], 'Porsaitten hoidosta', *Maa* 5:4 (1920), 113–114.
- A. S.–s. [Aarne Salokangas], 'Porsaitten vaalimisesta', *Eläinten ystävä* 21:2 (1925), 17–20.
- A. S.–s. [Aarne Salokangas], 'Porsittaja emakon ja porsaiden parissa', *Karjatalous* 14:7 (1938), 221–222.
- A. V. A., 'Astutusteline', *Karjatalous* 6:22 (1930a), 736.
- A. V. A., 'Pienviljelijäin sikatalous', *Pienviljelijä* 11:8 (1930b), 166–167.
- A. V. N., 'Rakennusalalta. Mukulakivi rakennusaineena', *Maa* 8:6 (1923), 179–180.
- A. W. N., 'Sikalat', *Maa* 8:9 (1923), 248–249.
- Backas (1917) *Elanto-lehti* 2:7, 77.
- B. Nordberg, 'Navettahygieniasta', *Suomen eläinlääkärilehti* 41:6 (1935), 131–133; 41:7 (1935), 155–157.
- Brüning, Johan, 'Keinotekoisien siitoksen käytännöllinen sovelluttaminen', *Suomen eläinlääkärilehti* 40:4 (1934), 77–80.
- Charpentier, Akki, 'Laitumen oikea syöttö', *Pellervo* 38:12 (1937), 310–311.
- E. H., 'Tulosrikasta työtä sikatalouden varmentamiseksi', *Pellervo* 33:1 (1932), 5–11.
- E. Hildén, 'Porsivien emakkojen sairauksista', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 67* (1941), 15–19.
- Ehrström, Walter, 'Navettahygienian valvonta', *Suomen eläinlääkärilehti* 42:12 (1936), 221–230.
- E. K. [Einari Karveti], 'Porsaitten vierottaminen', *Karjatalous* 7:10 (1931a), 323–328.
- E. K. [Einari Karveti], 'Sioille laidunta', *Karjatalous* 7:11 (1931b), 349–354.
- E. K.–tti. [Einari Karveti], 'Sikojen laiduntamista ei ole unohdettava', *Karjatalous* 10:16–17 (1934), 470–473.
- E. K.–tti. [Einari Karveti], 'Karjuasemajärjestelmästä', *Pellervo* 37:5 (1936), 118–119.
- H., 'Kuinka Tuittulassa karjuja hoidetaan', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 53* (1938), 31–33.
- H. F. V., 'Osuusmeijerit ja sikatalous', *Karjantuote* 1:37–38 (1918), 294–300.
- Hiidenheimo, Pentti, 'Käytännöllinen sikonavetta', *Pellervo* 9:4 (1908), 53–58.
- Hiukan sikojen hoidosta (1925) *Eläinten ystävä* 21: numeroimaton syysnumero, 56.
- H. L., 'Sikatalous pientiloilla', *Pienviljelijä* 8:2 (1927), 29–31 & 8:3 (1927), 53–55 & 8:4 (1927), 73–75 & 8:6 (1927), 125–127.
- Hossola, Toivo, 'Siitossikojen ruokinta', *Karjatalous* 1:3 (1925), 65–67.
- Hossola, Toivo, 'Sikojen tuotantotarkkailusta', *Maatalous* 20:9 (1927), 257–258.
- Huhtala, E., 'Porsasyस्कästä ja sen vastustamisesta', *Suomen eläinlääkärilehti* 42:3 (1936), 49–56.

- Huhtala, E., 'Porsasyskän vastustamisesta', *Suomen eläinlääkärilehti* 49:1 (1943), 4–18.
- Ilmarinen, Aimo, 'Toimenpiteet sianhoidon edistämiseksi', *Maatalous* 2:9 (1909), 203–205 & 2:10 (1909), 235–238.
- I. H., 'Tuntuviem emakoiden ruokinnasta ja hoidosta', *Karjatalous* 14:2 (1938), 55–56.
- I. K., 'Kymenlaakson osuusmeijeri sikatalouden harjoittajana', *Karjatalous* 12:12 (1936), 357–360.
- J. K–la., 'Syöttöporsaan kasvattamisesta', *Pienviljelijä* 7:19 (1926), 370–371.
- Juho P., 'Porsivan emakon hoidosta', *Maakansa* 23:76 (1931), 4–5.
- Jäntti, August, 'Viljelyslaitumen syötöstä', *Karjatalous* 8:10 (1932), 359–363.
- Jäntti, August, 'Laitumen aitauksesta', *Maan suola* 4:9 (1938), 170.
- Jääskeläinen, Oiva, 'Sikojen laiduntamisesta', *Pellervo* 33:32 (1932), 707–710.
- Karjapiika, 'Puhdistakaa ja valkaiskaa kotieläinsuojat!', *Pienviljelijä* 13:8 (1932), 194.
- Karjatonttu, 'Karjatontun pakinoita 3: Peltosioitakin on pohdittava', *Maakansa* 20:254 (1928), 4–5.
- Karvetti, E[inari], 'Muutamia sikalan rakentamisessa varteenotettavia seikkoja', *Pellervo* 39:8 (1938), 219–221.
- Karvetti, Einari, 'Halpoja sikalarakennusmalleja', *Maatalous* 25:2 (1932), 42–43.
- Karvetti, Einari, 'Sianhoito meijerisikalossa', *Karjantuote* 17:12 (1934), 335–338; 17:13 (1934), 367–370.
- K. M. Soininen, 'Mihin suuntaan olisi lihantuotantoa maassamme kehitettävä', *Pellervo* 32:11 (1931), 240–243.
- Kurikka, J., 'Sianhoidosta', *Peltomies* 15:5 (1906), 65–72.
- Kysymys keväällisistä sianporsaista (1916) *Aura* 3:1, 13.
- Lehtinen, Artturi, 'Maatalousomavaraisuuden edut ja haitat', *Maa* 20:6 (1935), 288–292.
- Lihotussikojen laidunkokeet Sikatalouskoeasemalla vuosina 1927–1931 (1932) *Suomen Sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja* 29, 9–18.
- Liipola, Seelim, 'Keskikokoisen talon sikala', *Lounais-Suomen maatalouslehti* Näytenumero 2 (1914), 11–12.
- Lindgren, Aug., 'Uusien meijerien suunnittelusta ja rakentamisesta', *Karjantuote* 15:6 (1932), 191–199; 15:7 (1932), 239–243; 15:8 (1932), 275–278; 15:9 (1932), 310–314.
- L. J. H., 'Huolehtikaa sikojenne viihtyvyydestä', *Aatra* 1/1923, 5–6.
- M–o Antero., 'Alku SY 1127', *Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 49* (1937), 27–30.
- Mustakallio, Aili, 'Sikojen kesähoidosta', *Karjatalous* 14:7 (1938), 214–216.
- Mustakallio, Aili, 'Eräistä sikataloudessa ilmenevistä puutteellisuuksista', *Maatalousnainen* 9–10/1940, 194–195.
- M. V., 'Muutamia huomioonotettavia seikkoja joutilaan emakon hoidossa ja ruokinnassa', *Karjatalous* 13:11 (1937), 318–321.
- Neuvosta kiitollinen, 'Mikä vaivaa sikojani?', *Pellervo* 37:12 (1936), 313.
- N. Inberg, 'Huomioita Tanskan ja Ruotsin karjataloudesta erikoisesti sonnihiljdistystoimintaa silmälläpitäen', *Suomen ayrshirekarja* 10:5 (1936), 102–105.
- O. J., 'Vastaus', *Pellervo* 35:18–19 (1934), 484.
- Ojala, A., 'Sikojen lihotuksesta', *Maa* 12:2 (1927), 66–68.
- Pajunen, Tekla, 'Emakon ja pikkuporsaiden hoidosta', *Yhteistyö* 4/1934, 113–114.
- Paloheimo, Lauri, 'Pieni neuvo sikojen laiduntajille', *Maa* 15:6 (1930), 258–259.
- P. A. P., 'Pohjoismaiden agronomien kurssit ja opintoretkeily Tanskassa kesäkuun 4–14 p:nä', *Maatalous* 24:7 (1931), 189–192; 24:9 (1931), 231–234; 24:10 (1931), 265–266.
- Parkku, S., 'Siitossikojen valioluokka', *Maatalous* 26:7–8 (1933a), 203–205.
- Penttilä, Artturi, 'Eräitä sikojen talvihoidossa varteenotettavia seikkoja', *Karjatalous* 14:7 (1938a), 226–227.
- Pihkala, Rurik, 'Sikalostamme', *Karjatalous* 2:2 (1926), 40–42 & 2:25 (1926), 739–745.
- Pikkukarjanhoitajan tehtävät myöhemmin keväällä ja alkukesästä (1912) *Kekri – siipikarjan, mehiläisten ja pikkukarjan hoitaja* 1:6, 81–88.

- Pojjärvi, Ilmari, 'Sianhoito meijerien yhteydessä', *Karjantuote* 4:10 (1921), 139–141; 4:27 (1921), 401–405; 4:43 (1921), 636–641; 4:46 (1921), 688–690; 4:49 (1921), 736–741; 4:50 (1921), 752–754.
- Pojjärvi, Ilmari, 'Miten meijerisikalat voivat tuottaa hyviä lihotuseläimiä?', *Karjantuote* 5:8 (1922), 109–111; 5:10 (1922), 142–144.
- Puukka, Juhani, 'Retkeilyltä Laalahdessa', *Nuorten Pellervo* 3:9 (1928), 135–137.
- R. Gripenberg, 'Sikojen ruokkimisesta halvoilla rehuaineilla', *Suomen Meijerilehti* 5:9 (1910), 71–73.
- Suomen Sianjalostusyhdistyksen tarkotuksesta ja toiminnasta sianhoidon edistämiseksi (1911), *Maitotalous* 2:33, 479–480 & 2:34, 495–497 & 2:35, 510–512.
- R. S. [Rainer Stenius], 'Sikataudista', *Karjatalous* 7:23 (1931a), 770–774.
- R. S. [Rainer Stenius], 'Porsasyskä ja sikalat', *Pellervo* 32:31 (1931b), 676–678.
- R. S. [Rainer Stenius], 'Synnytyksen jälkeisiä tauteja', *Pellervo* 33:7 (1932), 125–127; 33:8 (1932), 151–153; 33:10 (1932), 192–194.
- R. S. [Rainer Stenius], 'Porsasyskästä', *Pellervo* 37:5 (1936), 112–113.
- R. S. [Rainer Stenius], 'Porsittamisesta ja emakon taudeista', *Pellervo* 38:2 (1937), 30–34.
- Saarinen, Pellervo, 'Rehujen sopimattoman kivennäiskokoonpanon aiheuttamista puutoshäiriöistä siioilla', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 53*, 9–14; nro 54 (1938), 16–22.
- Sainio, T. V., 'Muutamia huomattavia näkökohtia sianhoidossa', *Suomen meijerilehti* 4:25 (1913), 487–491; 4:27 (1913), 527–529.
- Salmi, Toivo, 'Kotieläintemme ns. puutetaudeista', *Käytännön maamies* 19:2 (1936), 23–25.
- Salokangas, Aarne, 'Kaisa SY 177', *Maatalous* 20:6 (1927), 169–170.
- Salokangas, Aarne, 'Sikatalouden järjestämisestä erikoisesti pientiloilla', *Maa* 15:1 (1930), 15–18.
- Salokangas, Aarne, 'Katsaus Suomen Sianjalostusyhdistyksen toimintaan vv. 1933–38', *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 55* (1938), 11–25.
- Salonen, Hilja, 'Karjun hankinta ja hoito', *Yhteistyö* 10/1934, 222–224.
- Sarjakoski, Akseli, 'Sikalaitto', *Pellervo* 25:3 (1924b), 49–55; 25:4 (1924b), 76–79; 25:6 (1924b), 119–121.
- Selander, Väinö, 'Vanhan ajan sianhoitoa', *Pellervo* 39:8 (1938), 223–224.
- Sianhoito kesällä (1916) *Maanvuokraaja* 6:8, 123–124.
- Siansiitoskeskustat (1917) *Maatalouden karjanhoitolehti* 6:6 (1917), 89–91 & 6:7 (1917), 106–109.
- Siat laitumelle (1939) *Pellervo* 40:19–20, 507.
- Sikatalouskilpailun palkinnot jaettu (1932) *Yhteistyö* 12/1932, 367–368.
- Sirola, R., 'Sikojen laiduntamisessa erikoisesti syyskesällä huomioitavia seikkoja', *Karjatalous* 4:15 (1928), 431–434.
- Sopimus karjuaseman pitämisestä (1937) *Sika – Suomen sianjalostusyhdistyksen tiedonantoja nro 51*, 35–38.
- S. P., 'Vastaus', *Pellervo* 28:25 (1927), 522–523.
- Sukusiitos turkiseläinten jalostuksessa (1937) *Turkistalous* 9:1, 18–23.
- Suomalaisten vuotien virheellisyudet ja ehdotuksia niiden poistamiseksi (1932) *Suomen nahka- ja kenkäteollisuus* 9:11, 150–153.
- Suonio, V. O., 'Pekonin viennin lisäämismahdollisuudet', *Maa* 17:10 (1932), 330–332.
- Synnöve S–o, 'Kotieläintemme asuinoloista', *Eläinten ystävä* 24:6 (1929), 105–108.
- T. H. [Toivo Hossola], 'Korjattavia epäkohtia meijerisikaloissamme', *Karjantuote* 8:15–16 (1925a), 351–355.
- T. H. [Toivo Hossola], 'Sikojen kesäruokinta', *Karjatalous* 1:11 (1925b), 257–259.
- T. H. [Toivo Hossola], 'Porsivien emakoiden ja pikkuporsaiden hoito', *Karjatalous* 2:6 (1926b), 156–158.
- T. H. [Toivo Hossola], 'Karjun valinta, ruokinta ja hoito', *Karjatalous* 2:23 (1926a), 679–681.
- T. H. [Toivo Hossola], 'Sikojen kesäinen ruokinta ja hoito', *Karjatalous* 4:9 (1928), 271–273.
- T. H...nen, 'Sikojen hoidosta', *Maatalouden karjanhoitolehti* 3:5 (1914), 68–70.
- U. R., 'Sonnin valinnasta, ruokinnasta ja hoidosta', *Maa* 7:6 (1922), 159–163.

- V. Liedes, 'Sikojen laiduntamisesta', *Karjatalous* 5:10 (1929), 291–292.
- V. L-oja., 'Suomalaisen vuodan laatu saatava paranemaan', *Pellervo* 35:25 (1934), 612–615.
- Voidaanko aitoja meillä vähentää? (1872) *Maanviljelyslehti* 1:2, 17–22.
- von Konow, Evert, 'Sikalarakennukset', *Pellervo* 12:9 (1911), 151–153; 12:10 (1911), 172–174; 12:11 (1911), 198–200; 13:17 (1912), 551–553; 14:1 (1913), 9–12.
- von Konow, Evert, 'Kelvollisten sikalain rakentaminen vaatii tarkkaa harkintaa', *Hämeen Koukku* 2 (1928), 43–49.
- V. R., 'Vastaus kysymykseen Mikä vaivaa sikojani?', *Pellervo* 38:4 (1937), 101–102.
- Welä, 'Häiriöitä porsimisen jälkeen', *Pellervo* 29:10–11 (1928), 227–229.
- W. L., 'Poimintoja amerikkalaisista sikojen ruokintakokeista', *Karjatalous* 1:12 (1925), 305–308.
- W. L., 'Lapin Mattilan hökötyssikala', *Pellervo* 33:7 (1932), 130–131.
- W. R., 'Sioille laidunta kesäksi!', *Pellervo* 24:9 (1923), 215–216.
- Y. C. [Yrjö Collan], 'Mitä voivat maataloudelliset seuramme tehdä sianhoidon parantamiseksi ja levitämiseksi piireissään?', *Maatalous* 8:12 (1915), 277–280.
- Y. C. [Yrjö Collan], 'Sikojen kesäruokinnasta', *Maatalous* 9:9 (1916), 295–296.
- Åberg, Urho, 'Sementtituilet maatalousrakennuksissa', *Pellervo* 28:37–38 (1927), 720–724; 28:40 (1927), 765–770; 28:43 (1927), 809–814.

Sanomalehdet

- Aamulehti*, 03.08.1913, 04.09.1913, 31.07.1926
- Etelä-Saimaa*, 25.08.1928
- Etelä-Savo*, 04.09.1920
- Forssan Lehti*, 26.06.1929
- Hämeenkyrön Sanomat*, 04.06.1937
- Hämeen Maa*, 26.05.1924
- Hämeen Sanomat*, 20.08.1880, 03.09.1880, 01.10.1880
- Ilkka*, 09.03.1939
- Itä-Häme*, 26.04.1935
- Itä-Savo*, 30.12.1922
- Kaleva*, 02.12.1912
- Kauhajoen kunnallislehti*, 18.12.1930
- Keski-Uusimaa*, 23.12.1936
- Länsi-Uusimaa*, 11.03.1924
- Maaseudun Tulevaisuus*, 07.06.1924, 16.08.1924, 20.10.1928, 29.10.1931, 21.02.1935, 17.03.1938, 01.02.1947
- Satakunnan Kansa*, 10.02.1928
- Savonmaa*, 11.04.1939
- Savon Sanomat*, 14.08.1934, 12.03.1935
- Suometar*, 28.05.1858, 04.06.1858, 14.03.1862
- Turunmaa*, 10.10.1936
- Turun Sanomat*, 03.10.1929, 07.04.1937
- Uusi Aura*, 27.11.1926, 08.02.1928
- Uusimaa*, 16.02.1925
- Vaasa*, 09.02.1934, 29.06.1938

III Tutkimuskirjallisuus

- Aaltola, Elisa & Wahlberg, Birgitta, 'Johdanto'. Teoksessa Aaltola, Elisa & Wahlberg, Birgitta (toim.), *Me ja muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Vastapaino: Tampere 2020, 9–16.
- Aaltola, Elisa, *Puhe eläinten puolesta*. Into: Helsinki 2023.

- Ahlström, Susanna & Jarvis, Susan & Lawrence, Alistair B, 'Savaging gilts are more restless and more responsive to piglets during the expulsive phase of parturition', *Applied Animal Behaviour Science* 76:1 (2002), 83–91. <[https://doi.org/10.1016/S0168-1591\(01\)00207-6](https://doi.org/10.1016/S0168-1591(01)00207-6)>.
- Albarella, Umberto & Dobney, Keith & Ervynck, Anton & Rowley-Conwy, Peter (ed.), *Pigs and Humans: 10,000 Years of Interaction*. Oxford University Press: New York 2007.
- Andersen, Inger Lise & Vasdal, Guro & Pedersen, Lene Juul, 'Nest building and posture changes and activity budget of gilts housed in pens and crates', *Applied Animal Behaviour Science* 159 (2014), 29–33. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2014.07.002>>.
- Anderson, J. L., *Capitalist pigs: pigs, pork, and power in America*. West Virginia University Press: Morgantown 2019.
- Andersson Cederholm, Erika & Björck, Amelie & Jennbert, Kristina & Lönngren, Ann-Sofie, 'Introduction'. Teoksessa Andersson Cederholm, Erika & Björck, Amelie & Jennbert, Kristina & Lönngren, Ann-Sofie (ed.), *Exploring the Animal Turn: Human-Animal Relations in Science, Society and Culture*. Lund University: Lund 2014, 5–11.
- Anttila, Veikko, *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uuden aikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*. Kirjayhtymä: Helsinki 1974.
- Arellano, P. E. & Pijoan, C. & Jacobson, L. D. & Algers, B., 'Stereotyped behavior, social interactions and suckling patterns of pigs housed in groups or in single crates', *Applied Animal Behaviour Science* 35:2 (1992), 157–166. <[https://doi.org/10.1016/0168-1591\(92\)90006-W](https://doi.org/10.1016/0168-1591(92)90006-W)>.
- Bailey, James H. & Cooperative Extension Service, *Swine Health: Swine Arthritis*. SDSU Extension Special Series 86. South Dakota State University 1971. <https://openprairie.sdstate.edu/extension_ss/86>. Luettu 02.08.2024.
- Balcombe, Jonathan, 'Animal pleasure and its moral significance', *Applied Animal Behaviour Science* 118 (2009), 208–216. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2009.02.012>>.
- Balcombe, Jonathan, 'From theory to action: an ethologist's perspective'. Teoksessa Taylor, Nik & Signal, Tania (ed.), *Theorizing Animals. Re-thinking Humanimal Relations*. BRILL: Leiden/Boston 2011, 281–289.
- Balcombe, Jonathan, *Elämellinen nautinto*. Vastapaino: Tampere 2014. Suomentanut Eila Salomaa.
- Baratay, Éric, *Animal Biographies*. University of Georgia Press: Athens 2022. Translated by Lindsay Turner.
- Baxter, E.M. & Lawrence, A. B. & Edwards, S. A., 'Alternative farrowing systems: design criteria for farrowing systems based on the biological needs of sows and piglets', *Animal* 5:4 (2011), 580–600. <<https://doi.org/10.1017/S1751731110002272>>.
- Baxter, Emma M. & Andersen, Inger Lise & Edwards, Sandra A., 'Sow welfare in the farrowing crate and alternatives'. Teoksessa Špinká, Marek (ed.), *Advances in Pig Welfare*. Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition. Elsevier 2018, 27–72.
- Bear, Christopher, 'Being Angelica? Exploring individual animal geographies', *Area* 43:3 (2011), 297–304.
- Bekoff, Marc, 'Time to stop pretending we don't know other animals are sentient beings', *Animal Sentience* 31:2 (2022), 1–3. <<https://doi.org/10.51291/2377-7478.1699>>.
- Benson, Etienne, 'Animal Writes: Historiography, Disciplinarity, and the Animal Trace'. Teoksessa Kalof, Linda & Montgomery, Georgina M. (ed.), *Making Animal Meaning*. Michigan State University Press: East Lansing 2011, 3–16.
- Benson, Etienne S., 'Post-Domestication: The posthuman'. Teoksessa Roscher, Mieke & Krebber, André & Mizelle, Brett (ed.), *Handbook of Historical Animal Studies*. De Gruyter Oldenbourg: Berlin 2021, 53–66.
- Billows, Sebastian & Déplaupe, Marc-Olivier, 'Legal Repair: Domesticating European Legislation on Pig Welfare', *Science, Technology, and Human Values* (Ahead of print, 2024), 1–29. <<https://doi.org/10.1177/01622439241252239>>.
- Birch, Jonathan & Schnell, Alexandra K. & Clayton, Nicola S., 'Dimensions of Animal Consciousness', *Trends in Cognitive Sciences* 24:10 (2020), 789–801.

- Bjørkdahl, Kristian & Druglitrø, Tone, 'Animal Housing/Housing Animals. Nodes of Politics, Practices and Human-Animal Relations'. Teoksessa Bjørkdahl, Kristian & Druglitrø, Tone (ed.), *Animal Housing and Human-Animal Relations. Politics, Practices and Infrastructures*. Routledge: Lontoo 2016, 1–14.
- Bjørkdahl, Kristian & Lykke, Karen V., *Live, Die, Buy, Eat. A Cultural History of Animals and Meat*. Routledge: Lontoo 2023. <<https://doi.org/10.4324/9781315564609>>.
- Blackshaw, Judith & Hagelsø, A. Mette, 'Getting-Up and Lying-Down Behaviours of Loose-Housed Sows and Social Contacts Between Sows and Piglets During Day 1 and Day 8 After Parturition', *Applied Animal Behaviour Science* 25:1–2 (1990), 61–70. <[https://doi.org/10.1016/0168-1591\(90\)90070-T](https://doi.org/10.1016/0168-1591(90)90070-T)>.
- Bläuer, Auli, *Voita, villa ja vetoeläimiä: karjan ja karjanhoidon varhainen historia Suomessa*. Karhunkammas 17. Turun yliopisto: Turku 2015.
- Bonnell, Jennifer & Kheraj, Sean, 'Introduction: Traces of the Animal Past'. Teoksessa Bonnell, Jennifer & Kheraj, Sean (ed.), *Traces of the Animal Past: Methodological Challenges in Animal History*. University of Calgary Press: Calgary 2022, 1–16.
- Brantz, Dorothee, 'Introduction'. Teoksessa Brantz, Dorothee (ed.), *Bestly Natures: Animals, Humans, and the Study of History*. University of Virginia Press: Charlottesville 2010, 1–13.
- Brassley, Paul, 'Cutting across nature? The history of artificial insemination in pigs in the United Kingdom', *Studies in History and Philosophy of Science Part C: Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 38:2 (2007), 442–461. <<https://doi.org/10.1016/j.shpsc.2007.03.008>>.
- Bächi, Beat, 'Nutztiere im Anthropozän. Zur Produktion von Gesundheit und Krankheit im Schweinestall', *Body Politics: Zeitschrift für Körpergeschichte* 11:15 (2023), 15–37.
- Chen, Xiangming & Orum, Anthony M. & Paulsen, Krista E., *Introduction to Cities: How Place and Space Shape Human Experience*. Wiley-Blackwell: Chichester 2018.
- Christiansen, Niels Finn, 'Denmark's road to modernity and welfare: the co-operative way'. Teoksessa Hilson, Mary, & Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (ed.), *Co-operatives and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880–1950)*. Welsh Academic Press: Cardiff 2012, 25–40.
- Damm, Birgitte I. & Moustsen, Vivi & Jørgensen, Erik & Pedersen, Lene J. & Heiskanen, Teresia & Forkman, Björk, 'Sow preferences for walls to lean against when lying down', *Applied Animal Behaviour Science* 99:1–2 (2006), 53–63. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2005.09.014>>.
- D'Eath, Richard B. & Turner, Simon P., 'The Natural Behaviour of the Pig'. Teoksessa Marchant-Forde, Jeremy N. (ed.), *The Welfare of Pigs*. Springer: Dordrecht 2009, 13–45.
- De Meyer, D. & Amalraj, A. & Van Limbergen, T. & Fockedeey, M. & Edwards, S. & Moustsen, V. A. & Chantziaras, I., 'Short Communication: effect of positive handling of sows on litter performance and pre-weaning piglet mortality', *Animal* 14:8 (2020), 1733–1739. <<https://doi.org/10.1017/s1751731120000427>>.
- De Certeau, Michel, *The Practice of Everyday Life*. University of California Press: Berkeley 1984.
- DeMello, Margo, 'Introduction'. Teoksessa DeMello, Margo (ed.), *Speaking for Animals: Animal Autobiographical Writing*. Routledge: Lontoo 2013, 1–14.
- Derry, Margaret E., *Masterminding Nature. The Breeding of Animals, 1750–2010*. University of Toronto Press: Toronto 2015.
- Devillers, Nicolas & Giraud, Delphine & Farmer, Chantal, 'Neonatal piglets are able to differentiate more productive from less productive teats', *Applied Animal Behaviour Science* 174 (2016), 24–31. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2015.11.018>>.
- Douglas, Mary, *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Mary Douglas: Collected Works. Volume II. Routledge: London 2003.
- Dyck, G. W. & Swierstra, E. E. & McKay R. M. & Mount, K., 'Effect of location of the teat suckled, breed and parity on piglet growth', *Canadian Journal of Animal Science* 67:4 (1987), 929–939. <<https://doi.org/10.4141/cjas87-098>>.

- Enbuske, Matti & Ruuskanen, Esa, 'Metsien ja soiden rikkaus ja raivaus'. Teoksessa Ruuskanen, Esa & Schönach, Paula & Väyrynen, Kari (toim.), *Suomen ympäristöhistoria 1700-luvulta nykyaikaan*. Vastapaino: Tampere 2021, 151–200.
- English, P.R. & Grant, S. A. & McPherson, O. & Edwards, S. A., 'Evaluation of the effects of the positive 'befriending' of sows and gilts ('pleasant' treatment) prior to parturition and in early lactation on sow behaviour, the process of parturition and piglet survival'. Teoksessa Russel, A. J. F. & Morgan, C. A. & Savory, C. J. & Appleby, M. C. & Lawrence, T. L. J. (ed.), *Farm animal welfare – who writes the rules?*. British Society of Animal Science 1999. <<https://doi.org/10.1017/S0263967X00033401>>.
- Eriksson, Fredrik, 'Swedish agrarian press: co-operatives and the social question c. 1880–1917'. Teoksessa Hilson, Mary, & Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (ed.), *Co-operatives and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880–1950)*. Welsh Academic Press: Cardiff 2012, 73–86.
- Fitzgerald, Amy J., *Animals as Food: (Re)connecting Production, Processing, Consumption, and Impacts*. Michigan State University Press: East Lansing 2015.
- Fleischman, Thomas, *Communist Pigs: An Animal History of East Germany's Rise and Fall*. University of Washington Press: Seattle 2022.
- Fox, Rebekah, 'Intimate cartographies. Creating place with companion animals'. Teoksessa Bull, Jacob & Holmberg, Tora & Åsberg, Cecilia (ed.), *Lively Cartographies of Human-Animal Relations*. Routledge: Lontoo 2018, 67–85.
- Franklin, Adrian, *Animals and Modern Cultures. A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. SAGE: London 1999.
- Fraser, D., 'Behavioural perspectives on piglet survival', *Journal of Reproduction and Fertility. Supplement* 40 (1990), 355–370.
- Fraser, David & Thompson, B. K., 'Armed sibling rivalry among suckling piglets', *Behavioral Ecology and Sociobiology* 29:1 (1991), 9–15. <<https://doi.org/10.1007/BF00164289>>.
- Fudge, Erica, 'Animal Lives', *History Today* 54:10 (2004), 21–26.
- Fudge, Erica, 'What Was It Like to Be a Cow? History and Animal Studies'. Teoksessa Kalof, Linda (toim.), *The Oxford Handbook of Animal Studies*. Oxford University Press: New York 2017, 258–278.
- Granberg, Leo, 'Tuotannon kasvun vuosikymmenet'. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia III*. SKS: Helsinki 2004, 141–186.
- Ginn, Franklin, 'Posthumanism'. Teoksessa Turner, Lynn & Sellbach, Undine & Broglio, Ron (ed.), *The Edinburgh Companion to Animal Studies*. Edinburgh University Press: Edinburgh 2018, 413–429.
- Gonyou, Harold W., 'The Social Behaviour of Pigs'. Teoksessa Keeling, L.J. & Gonyou, H.W., *Social Behaviour in Farm Animals*. CABI Publishing: New York 2001, 147–176.
- Grimberg-Henrici, C.G.E. & Büttner, K. & Lohmeier, R.Y. & Burfeind, O. & Krieter, J., 'The effect of group-housing with free farrowing pens on reproductive traits and the behaviour of low-risk and high-risk crushing sows', *Applied Animal Behaviour Science* 211 (2019), 33–40. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2018.12.001>>.
- Haapala, Pertti & Lloyd, Christopher, 'Johdanto: Rakennehistoria ja historian rakentee'. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino: Tampere 2018, 6–30.
- Haraway, Donna, *When Species Meet*. University of Minnesota Press: Minnesota 2008.
- Hardeman, Egbert & Jochemsen, Henk, 'Are There Ideological Aspects to the Modernization of Agriculture?', *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 25:5 (2012), 657–674. <<https://doi.org/10.1007/s10806-011-9331-5>>.
- Harjula, Minna, *Terveysten jäljillä. Suomalainen terveystieteiden historia 1900-luvulla*. Tampere University Press: Tampere 2007.

- Harris, M. J. & Gonyou, H. W., 'Savaging behaviour in domestic gilts: A study of seven commercial farms', *Canadian Journal of Animal Science* 83 (2003), 435–444. <<https://doi.org/10.4141/A02-001>>.
- Held, Suzanne & Cooper, Jonathan J. & Mendl, Michael T., 'Advances in the Study of Cognition, Behavioural Priorities and Emotions'. Teoksessa Marchant-Forde, Jeremy N. (ed.), *The Welfare of Pigs*. Springer: Dordrecht 2009, 47–94.
- Helminen, Katri, *Eläinlääkärikunnan puolesta taistellen. Rainer Stenius toimijana Suomen eläinlääketieteen kentällä vuosina 1918–1951*. Aate- ja oppihistorian väitöskirja. Oulun yliopisto: Oulu 2013. <<https://urn.fi/URN:ISBN:9789526200392>>.
- Hemsworth, P. H. & Winfield, C. G. & Mullaney, P. D., 'A study of the development of the teat order in piglets', *Applied Animal Ethology* 2:3 (1976), 225–233. <[https://doi.org/10.1016/0304-3762\(76\)90054-7](https://doi.org/10.1016/0304-3762(76)90054-7)>.
- Hemsworth, P. H. & Barnett, J. L. & Hansen, C., 'The influence of handling by humans on the behaviour, reproduction and corticosteroids of male and female pigs', *Applied Animal Behaviour Science* 15:4 (1986), 303–314. <[https://doi.org/10.1016/0168-1591\(86\)90123-1](https://doi.org/10.1016/0168-1591(86)90123-1)>.
- Hemsworth, Paul H. & Coleman, Grahame J., *Human-Livestock Interactions. The Stockperson and the Productivity and Welfare of Intensively Farmed Animals*. CABI: Wallingford 2011.
- Hietala, Marjatta, 'Kansainväliset yhteydet'. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen tieteen historia 4: Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY: Helsinki 2002, 525–561.
- Hodgetts, Timothy & Lorimer, Jamie, 'Methodologies for animals' geographies: cultures, communication and genomics', *cultural geographies* 22:2 (2015), 285–295. <<https://doi.org/10.1177/1474474014525114>>.
- Holloway, Lewis & Bear, Christopher, 'Bovine and human becomings in histories of dairy technologies: robotic milking systems and remaking animal and human subjectivity', *BJHS Themes* 2 (2017), 215–234. <<https://doi.org/10.1017/bjt.2017.2>>.
- Horrell, R. I., 'Immediate behavioural consequences of fostering 1-week-old piglets', *The Journal of Agricultural Science* 99:2 (1982), 329–336. <<https://doi.org/10.1017/S0021859600030100>>.
- Horrell, Ian & Hodgson, Jane, 'The bases of sow-piglet identification. 1. The identification by sows of their own piglets and the presence of intruders', *Applied Animal Behaviour Science* 33 (1992), 319–327. <[https://doi.org/10.1016/S0168-1591\(05\)80069-3](https://doi.org/10.1016/S0168-1591(05)80069-3)>.
- Horrell, I. & A'Ness, P. & Edwards, S. A. & Riddoch, I., 'Nose-rings influence feeding efficiency in pigs', *Animal Science* 71:2 (2000), 259–264. <<https://doi.org/10.1017/S1357729800055090>>.
- Horrell, R. I. & A'Ness, P. & Edwards, S. A. & Eddison, J. C., 'The Use of Nose-Rings in Pigs: Consequences for Rooting, Other Functional Activities, and Welfare', *Animal Welfare* 10:1 (2001), 3–22. <<https://doi.org/10.1017/S0962728600023228>>.
- Hänninen, Laura & Valros, Anna, 'Eläinten siirto ja kuljetus'. Teoksessa Valros, Anna & Hanne Teräsväinen & Jukka Helin (toim.), *Hyvinvoiva tuotantoeläin*. Tieto tuottamaan 109. Otava kirjapaino Oy: Keuruu 2005, 35–41.
- Ingold, Tim, 'Introduction'. Teoksessa Janowski, Monica & Ingold, Tim (ed.), *Imagining Landscapes. Past, Present and Future*. Anthropological Studies of Creativity and Perception. Ashgate: Farnham 2012, 1–18.
- Ison, Sarah, H. & Wood, Cynthia, M. & Baxter, Emma M., 'Behaviour of pre-pubertal gilts and its relationship to farrowing behaviour in conventional farrowing crates and loose-housed pens', *Applied Animal Behaviour Science* 170 (2015), 26–33. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2015.06.004>>.
- Jalava, Marja, 'Lihansyönnin edistäminen Suomessa 1900-luvun alkupuolella'. Teoksessa Kaarlenkaski, Taija & Latva, Otto (toim.), *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Vastapaino: Tampere 2022, 95–116.
- Jalava, Marja, 'Knowledge in the service of profit. Pig fattening performance testing in the first half of the twentieth century'. Teoksessa Syrjämaa, Taina & Jalava, Marja & Kaarlenkaski, Taija & Latva,

- Otto & Nikkilä, Eeva & Räsänen, Tuomas (ed.), *Animal industries. Nordic perspectives on the exploitation of animals since 1860*. De Gruyter: Berlin/Boston 2024, 63–79.
- Jenssen, Per, 'Observations on the maternal behaviour of free-ranging domestic pigs', *Applied Animal Behaviour Science* 16:2 (1986), 131–142. <[https://doi.org/10.1016/0168-1591\(86\)90105-X](https://doi.org/10.1016/0168-1591(86)90105-X)>.
- Johnson, Anna K. & Marchant-Forde, Jeremy N., 'Welfare of Pigs in the Farrowing Environment'. Teoksessa Marchant-Forde, Jeremy N. (ed.), *The Welfare of Pigs*. Springer: Dordrecht 2009, 141–188.
- Kaarlenkaski, Taija, 'Of Cows and Women. Gendered Human-Animal Relationships in Finnish Agriculture', *Relations* 2:2 (2014), 9–26. <<https://doi.org/10.7358/rela-2014-002-kaar>>.
- Kaarlenkaski, Taija & Piirainen, Marjukka, 'Hyötyä ja hyvinvointia kansalle: 1800–1900-lukujen vaihteen puutarhan- ja karjanhoidon opaskirjat aineistona', *Elore* 21:2 (2014). <<https://doi.org/10.30666/elore.79155>>.
- Kaarlenkaski, Taija, 'Living Machines with Gentle Looks: Materiality and Animal Body in Modernizing Finnish Animal Husbandry', *Humanimalia* 11:1 (2019), 30–63. <<https://doi.org/10.52537/humanimalia.9477>>.
- Kainulainen, Hanna, *Sikojen niveltulehdukset. Oppimismateriaalia Virtuaalilylään*. Luonnonvara- ja ympäristöalan opinnäytetyö. Savonia ammattikorkeakoulu 2013. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013052711125>>.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria, *Lived Religion and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Routledge: London 2021. <<https://doi.org/10.4324/9781351003384>>.
- Kean, Hilda, 'Challenges for Historians Writing Animal-Human History: What Is Really Enough?', *Anthrozoös* 25:supl (2012), 57–72. <<https://doi.org/10.2752/175303712X13353430377011>>.
- Kim, S. W. & Hurley, W. L. & Hant, I. K. & Easter, R. A., 'Growth of nursing pigs related to the characteristics of nursed mammary glands', *Journal of Animal Science* 78:5 (2000), 1313–1318. <<https://doi.org/10.2527/2000.7851313x>>.
- Kivimäki, Ville, 'Reittejä kokemushistoriaan – Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovai- kutuksessa'. Teoksessa Annola & Kivimäki & Malinen (toim.), *Eletty historia. Kokemus näkökul- mana menneisyyteen*. Vastapaino: Tampere 2019, 9–38.
- Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja, 'Lived Nation: Histories of Experience and Emotion in Understanding Nationalism'. Teoksessa Kivimäki, Ville & Suodenjoki, Sami & Vahtikari, Tanja (ed.), *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Palgrave Macmillan: Cham 2021, 1–28.
- Kobek-Kjeldager, Cecilie & Moustsen, Vivi A. & Theil, Peter K. & Pedersen, Lene J., 'Effect of litter size, milk replacer and housing on behaviour and welfare related to sibling competition in litters from hyper-prolific sows', *Applied Animal Behaviour Science* 230 (2020), 105032. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2020.105032>>.
- Korhonen, Teppo, 'Perinne hallitsee maataloustekniikkaa'. Teoksessa Rasila, Viljo & Jutikkala, Eino & Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I*. SKS: Helsinki 2003, 405–432.
- Krebber, André & Roscher, Mieke, 'Introduction: Biographies, Animals and Individuality'. Teoksessa Krebber, André & Roscher, Mieke (ed.), *Animal Biography: Re-Framing Animal Lives*. Springer: Cham 2018, 1–15.
- Kreiner, Jamie, *Legions of Pigs in the Early Medieval West*. Yale University Press: New Haven 2020.
- Lander, Brian & Schneider, Minda & Brunson, Katherine, 'A History of Pigs in China: From Curious Omnivores to Industrial Pork', *The Journal of Asian Studies* 79:4 (2020), 865–889. <<https://doi.org/10.1017/S0021911820000054>>.
- Latva, Otto, 'Tuote vai elävä olento? – Näkökulmia turkiseläinten historialliseen rooliin Suomessa 1900-luvulla', *Alue ja ympäristö* 49:1 (2020), 105–122. <<https://doi.org/10.30663/ay.83302>>.
- Latva, Otto & Lähdesmäki, Heta, 'Miten kertoa menneisyydestä ja rakentaa tulevaisuutta – historiasta, ihmisistä ja muista eläimistä'. Teoksessa Aaltola, Elisa & Wahlberg, Birgitta (toim.), *Me & muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Vastapaino: Tampere 2020, 19–41.

- Leinonen, Riitta-Marja, *Palvelijasta terapeutiksi. Ihmisen ja hevosen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa*. Kulttuuriantropologian väitöskirja. Oulun yliopisto: Oulu 2013. <<https://urn.fi/URN:ISBN:9789526201832>>.
- Levis, Donald G. & Hogg, Alex, 'EC89-1908 Swine Reproductive Problems: Noninfectious Causes', *Historical Materials from University of Nebraska-Lincoln Extension*. 4653. (1989), 1–10.
- Lewis, E. & Boyle, L. A. & Lynch, P. B. & Brophy, P. & O'Doherty, J. V., 'The effect of two teeth resection procedures on the welfare of piglets in farrowing crates', *Applied Animal Behaviour Science* 90:3–4 (2005), 233–249. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2004.08.022>>.
- Lucas, Gavin, 'Symbiotic Architectures'. Teoksessa Pilaar Birch, Suzanne (ed.), *Multispecies Archaeology*. Routledge: Lontoo 2018, 105–117.
- Lyytikäinen, Pirjo & Saarikangas, Kirsi, 'Introduction: Imagining Spaces and Places'. Teoksessa Iso-maa, Saija & Lyytikäinen, Pirjo & Saarikangas, Kirsi & Suominen-Kokkonen, Renja (ed.), *Imagining Spaces and Places*. Cambridge Scholars Publishing: Newcastle upon Tyne 2013, ix–xx.
- Lähdesmäki, Heta, *Susien paikat*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 127. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä 2020. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7983-6>>.
- Malcolmon, Robert & Mastoris & Stephanos, *The English Pig: A History*. Hambledon and London: London 2001.
- Marino, Lori & Colvin, Christina M., 'Thinking Pigs: A Comparative Review of Cognition, Emotion, and Personality in *Sus domesticus*', *International Journal of Comparative Psychology* 28 (2015). <<https://doi.org/10.46867/ijcp.2015.28.00.04>>.
- Mattjus, Henrik, *Mallitaloista kokemuksen malleja? Modernisoituvat suomalaiset maalauskodit 1920- ja 1930-luvuilla sosiaalisesti tuotettuna kokemusrakenteena*. Historian väitöskirja. Tampereen yliopisto: Tampere 2023. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2753-8>>.
- Mayda, Chris, 'Pig Pens, Hog Houses, and Manure Pits. A Century of Change in Hog Production', *Material Culture* 36:1 (2004), 18–42.
- McDowell, Lee Russell, *Vitamins in Animal and Human Nutrition*. Iowa State University Press: Ames 2000.
- McFarland, Sarah & Hediger, Ryan, 'Approaching the Agency of Other Animals: An Introduction'. Teoksessa McFarland, Sarah & Hediger, Ryan (ed.), *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. BRILL: Boston 2009, 1–20.
- McKenna, Erin, *Livestock: Food, Fiber, and Friends*. University of Georgia Press: Athens 2018. <<https://doi.org/10.2307/j.ctt1vhtbrh>>.
- Morell, Mats, 'Agriculture in industrial society'. Teoksessa Myrdal, Janen & Morell, Mats (ed.), *The Agrarian History of Sweden*. Nordic Academic Press: Lund 2011, 165–213.
- Myllyntaus, Timo & Mattila, Timo, 'Decline or increase? The standing timber stock in Finland, 1800–1997', *Ecological Economics* 41:2 (2002), 271–288. <[https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(02\)00034-4](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(02)00034-4)>.
- Nance, Susan, *Entertaining Elephants: Animal Agency and the Business of the American Circus*. John Hopkins University Press: Baltimore 2013.
- Nance, Susan, 'Introduction'. Teoksessa Nance, Susan (ed.), *The Historical Animal*. Syracuse University Press: Syracuse 2015, 1–16.
- Niemelä, Jari, 'Hevosista traktoreihin – lannasta väkilannoitteisiin'. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia III*. SKS: Helsinki 2004, 187–229.
- Niemelä, Jari, *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia*. Tietolipas 225. SKS: Helsinki 2008.
- Norscia, Ivan & Collarini, Edoardo & Cordoni, Giarda, 'Anxiety Behavior in Pigs (*Sus scrofa*) Decreases Through Affiliation and May Anticipate Threat', *Frontiers in Veterinary Science* 8: 630164 (2021). <<https://doi.org/10.3389/fvets.2021.630164>>.
- Nyyssönen, Jukka, 'Rangifer Tarandus in Textual Service. Positioning Reindeer as an Agent in a Human/Non-Human Interactional Context in Three Texts'. Teoksessa Räsänen, Tuomas & Syrjämaa

- Taina (ed.), *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Routledge: Lontoo 2017, 135–146.
- Ocepek, Marko & Andersen, Inger Lise, 'What Makes a Good Mother? Maternal Behavioural Traits Important for Piglet Survival', *Applied Animal Behaviour Science* 193 (2017), 29–36. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2017.03.010>>.
- Ocepek, Marko & Andersen, Inger Lise, 'Sow communication with piglets while being active is a good predictor of maternal skills, piglet survival and litter quality in three different breeds of domestic pigs (*Sus scrofa domestica*)', *PLoS One* 13:11 (2018), e0206128. <<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0206128>>.
- Ojala-Fulwood, Maija, 'Naisleskien johtamat käsityöläisverstaat uuden ajan alun kaupungeissa'. Teoksessa Ilmakunnas, Johanna & Lahtinen, Anu (toim.), *Perheen jäljillä: Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Vastapaino: Tampere 2021, 51–78.
- Otter, Chris, *Diet for a large planet: industrial Britain, food systems, and world ecology*. The University of Chicago Press: Chicago 2020.
- Pajžlar, Lara & Skok, Janko, 'Cross-fostering into smaller or older litter makes piglets integration difficult: Suckling stability-based rationale', *Applied Animal Behaviour Science* 220 (2019). <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2019.104856>>.
- Paulmann, Johannes, 'Interkultureller Transfer zwischen Deutschland und Großbritannien: Einführung in ein Forschungskonzept.'. Teoksessa Muhs, Rudolf & Paulmann, Johannes & Steinmetz, Wilibald (toim.), *Aneignung und Abwehr: Interkultureller Transfer zwischen Deutschland und Großbritannien im 19. Jahrhundert*. Philo Verlagsgesellschaft: Bodenheim 1998, 21–43.
- Pearson, Chris, 'Beyond 'resistance': rethinking nonhuman agency for a 'more-than-human' world', *European Review of History* 22:5 (2015), 709–725. <<https://doi.org/10.1080/13507486.2015.1070122>>.
- Pedersen, M. L. & Moustsen, V. A. & Nielsen, M. B. F. & Kristensen, A. R., 'Improved udder access prolongs duration of milk letdown and increases piglet weight gain', *Livestock Science* 140:1–3 (2011), 253–261. <<https://doi.org/10.1016/j.livsci.2011.04.001>>.
- Penttala, Vesa, 'Betonitekniikan 100 ensimmäistä vuotta Suomessa'. Teoksessa Hurme, Riitta & Häyrynen, Maunu & Penttala, Vesa & Putkonen, Lauri & Soini, Eero, *Betoni Suomessa 1860–1960*. Suomen Betonitieto: Helsinki 1991, 9–30.
- Peterson, Christopher, *Monkey Trouble: The Scandal of Posthumanism*. Fordham University Press: New York 2018.
- Philo, Chris, 'Animals, Geography, and the City: Notes on Inclusions and Exclusions', *Environment and Planning D: Society and Space* 13:6 (1995), 655–681. <<https://doi.org/10.1068/d130655>>.
- Philo, Chris & Wilbert, Chris, 'Animal spaces, beastly places. An introduction'. Teoksessa Philo, Chris & Wilbert, Chris (ed.), *Animal Spaces, Beastly Places: New Geographies of Human-Animal Relations*. Routledge: London 2000, 1–35.
- Pooley-Ebert, Andria, 'Species Agency. A Comparative Study of Horse-Human Relationships in Chicago and Rural Illinois'. Teoksessa Nance, Susan (ed.), *The Historical Animal*. Syracuse University Press: Syracuse 2015, 148–165.
- Price, Edward O. & Hutson, G. D. & Price, M. I. & Borgwardt, R., 'Fostering in swine as affected by age of offspring', *Journal of Animal Science* 72:7 (1994), 1697–1701. <<https://doi.org/10.2527/1994.7271697x>>.
- Pulko, Valeryia, *Ennen vuotta 1930 valmistettujen betonien ominaisuudet ja korjausmenetelmät*. Rakennustekniikan diplomityö. Aalto-yliopisto: Espoo 2019.
- Puro, Laura & Åberg, Veijo, *Lihatalonpojat ja heidän yhtiönsä: LSO, HKScan ja liha-alan muutos*. Edita: Helsinki 2012.
- Puumala, Maarit & Komonen, Juha & Jauhiainen, Pekka, *Kotieläinrakennusten lattiat – opas hyvän lattian tekoon*. MTT:n selvityksiä 152 (2008). <www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts152.pdf>. Luettu 14.09.2023.

- Rault, Jean-Loup & Truong, Suzanne & Hemsworth, Lauren & Le Chevoir, Matthias & Bauquier, Sebastien & Lai, Alan, 'Gentle abdominal stroking ('belly rubbing') of pigs by a human reduces EEG total power and increases EEG frequencies', *Behavioural Brain Research* 374 (2019), 111892. <<https://doi.org/10.1016/j.bbr.2019.04.006>>.
- Reid, Debra A., 'Creeps, Feeders, and Creep Feeders: Artifacts and Animal Husbandry, 1880s–1960s', *Agricultural History* 92:2 (2018), 210–226. <<https://doi.org/10.3098/ah.2018.092.2.210>>.
- Reimert, Inonge & Bolhuis, J. Elizabeth & Kemp, Bas & Rodenburg, T. Bas, 'Indicators of positive and negative emotions and emotional contagion in pigs', *Physiology & Behavior* 109 (2013), 42–50. <<https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2012.11.002>>.
- Ritvo, Harriet, 'Recent Work in Animal History (and How We Got Here)', *Journal of Modern History* 94:2 (2022), 404–419. <<https://doi.org/10.1086/719446>>.
- Roscher, Mieke & Krebber, André & Mizelle, Brett, 'Writing History after the Animal Turn? An Introduction to Historical Animal Studies'. Teoksessa Roscher, Mieke & Krebber, André & Mizelle, Brett (ed.), *Handbook of Historical Animal Studies*. De Gruyter Oldenbourg: Berlin 2021, 1–18.
- Rosenberg, Gabriel N., 'A Race Suicide among the Hogs: The Biopolitics of Pork in the United States', *American Quarterly* 68:1 (2016), 49–73.
- Rowan, Andrew N. & D'Silva, Joyce M. & Duncan, Ian J. H. & Palmer, Nicholas, 'Animal sentience: history, science, and politics', *Animal Sentience* 31:1 (2021), 1–21. <<https://doi.org/10.51291/2377-7478.1697>>.
- Rydhmer, Lotta & Canario, Laurianne, 'Behavioral Genetics in Pigs and Relations to Welfare'. Teoksessa Grandin, Temple & Deesing, Mark J. (ed.), *Genetics and the Behavior of Domestic Animals*. Elsevier/AP: Amsterdam, 397–434.
- Räsänen, Tuomas & Schuurman, Nora (toim.), *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. SKS: Helsinki 2020.
- Räsänen, Tuomas & Syrjämaa, Taina (ed.), *Shared Lives of Humans and Animals: Animal Agency in the Global North*. Routledge: Lontoo 2017.
- Salazar, Noel B., 'Tourism imaginaries: a conceptual approach', *Annals of Tourism Research* 39:2 (2012), 863–882. <<https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.10.004>>.
- Saraiva, Tiago, *Fascist Pigs: Technoscientific Organisms and the History of Fascism*. The MIT Press: Cambridge 2016.
- Schröder-Petersen, D. L. & Simonsen, H. B., 'Tail Biting in Pigs', *The Veterinary Journal* 162:3 (2001), 196–210.
- Schuurman, Nora & Syrjämaa, Taina, 'Shared Spaces, Practices and Mobilities: Pet-Human Life in Modern Finnish Homes', *Home Cultures* 18:2 (2021), 173–194. <<https://doi.org/10.1080/17406315.2021.1963611>>.
- Shapiro, Kenneth, 'Human-Animal-Studies: Remembering the Past, Celebrating the Present, Troubling the Future', *Society & Animals* 28:7 (2020), 797–833. <<https://doi.org/10.1163/15685306-BJA10029>>.
- Shaw, Earl, 'Swine Production in the Corn Belt of the United States', *Economic Geography* 12:4 (1936), 359–372. <<https://doi.org/10.2307/140424>>.
- Shaw, Earl B., 'Swine Industry of Denmark', *Economic Geography* 14:1 (1938), 23–37. <<https://doi.org/10.2307/141556>>.
- Shaw, David Gary, 'A Way with Animals', *History and Theory* 52:4 (2013), 1–12.
- Signoret, J. P. & Baldwin, B. A. & D. Fraser & Hafez, E. S. E., 'The Behaviour of Swine'. Teoksessa Hafez, E. S. E. (ed.), *Behaviour of Domestic Animals*. Baillière Tindall: Lontoo 1975, 295–329.
- Siljander-Rasi, Hilikka & Partanen, Kirsi, 'Porsaat'. Teoksessa Siljander-Rasi, Hilikka & Nopanen, Ari & Helin, Jukka, *Sian ruokinta ja hoito*. Tieto tuottamaan 114. Gummerus: Jyväskylä 2006, 50–63.
- Skok, Janko & Brus, Maksimiljan & Škorjanc, Dejan, 'Growth of piglets in relation to milk intake and anatomical location of mammary glands', *Acta Agriculturae Scandinavica* 57:3 (2007), 129–135. <<https://doi.org/10.1080/09064700801907089>>.

- Studnitz, Merete & Jensen, Karin Hjelholt & Jørgensen, Erik, 'The effect of nose rings on exploratory behaviour of outdoor gilts exposed to different tests', *Applied Animal Behaviour Science* 84:1 (2003), 41–57. <[https://doi.org/10.1016/S0168-1591\(03\)00144-8](https://doi.org/10.1016/S0168-1591(03)00144-8)>.
- Suistoranta, Kari, *Lihan tähden kaikki työ: Lounais-Suomen osuusteurastamo 1913–1988*. Gummerus: Jyväskylä 1989.
- Sukutilat webissä -tietokanta, *Suomen Maatalousmuseo Sarka*, <<http://sukutilat.sarka.fi/>>. Tieto haettu 05.05.2023.
- Svendsen, Mette N., *Near Human. Border Zones of Species, Life, and Belonging*. Rutgers University Press: New Brunswick 2021.
- Swan, Kirsi-Marja, *Manipulable materials from nest building to lactation: evaluation of the effects on sow and piglet behaviour and welfare*. Helsingin yliopiston eläinlääketieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto: Helsinki 2023. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9262-2>>.
- Swart, Sandra, '“The World Horses Made”: A South African Case Study of Writing Animals into Social History', *International Review of Social History* 55:2 (2010), 241–263. <<https://doi.org/10.1017/S0020859010000192>>.
- Swart, Sandra, 'Kicking over the Traces? Freeing the Animal from the Archive'. Teoksessa Bonnell, Jennifer & Kheraj, Sean (ed.), *Traces of the Animal Past: Methodological Challenges in Animal History*. University of Calgary Press: Calgary 2022, 19–48.
- Syrjämaa, Taina, 'Spectacles of Modern Companionship. Men, Dogs and Early Finnish Dog Shows'. Teoksessa Räsänen, Tuomas & Syrjämaa Taina (ed.), *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Routledge: Lontoo 2017, 63–77.
- Syrjämaa, Taina, 'Neiti Åkerblomin kissa ja suutariperheen Mikko. Kissa perheenjäsenenä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa'. Teoksessa Räsänen, Tuomas & Schuurman, Nora (toim.), *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. SKS: Helsinki 2020, 131–157.
- Syrjämaa, Taina, 'Eläimet, eläinperäiset tuotteet ja edistysusko'. Teoksessa Kaarlenkaski, Taija & Latva, Otto (toim.), *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Vastapaino: Tampere 2022, 27–47.
- Tanida, H. & Miyazaki, N. & Tanaka, T. & Yoshimoto, T., 'Selection of mating partners in boars and sows under multi-sire mating', *Applied Animal Behaviour Science* 32:1 (1991), 13–21. <[https://doi.org/10.1016/S0168-1591\(05\)80159-5](https://doi.org/10.1016/S0168-1591(05)80159-5)>.
- Taylor, Lathrop & Friend, T. H., 'Open-field test behavior of growing swine maintained on a concrete floor and a pasture', *Applied Animal Behaviour Science* 16:2 (1986), 143–148. <[https://doi.org/10.1016/0168-1591\(86\)90106-1](https://doi.org/10.1016/0168-1591(86)90106-1)>.
- Theunissen, Bert, *Beauty or Statistics: Practice and Science in Dutch Livestock Breeding, 1900–2000*. University of Toronto Press: Toronto 2020.
- Thodberg, Karen & Jensen, Karin H. & Herskin, Mette S., 'Nest building and farrowing in sows: relation to the reaction patterns during stress, farrowing environment and experience', *Applied Animal Behaviour Science* 77 (2002), 21–42. <[https://doi.org/10.1016/S0168-1591\(02\)00026-6](https://doi.org/10.1016/S0168-1591(02)00026-6)>.
- Telkänranta, Helena, *Millaista on olla eläin?* SKS: Helsinki 2015.
- Telkänranta, Helena, *Eläin ja ihminen. Mikä meitä yhdistää?* SKS: Helsinki 2016.
- Tsing, Anna Lowenhaupt, *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton University Press: Princeton 2015.
- Tommila, Päiviö & Hietala, Marjatta, 'Suomalaisia tutkijoita ulkomailla opissa'. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen tieteen historia 4: Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY: Helsinki 2002, 72–74.
- Urbanik, Julie, *Placing Animals: An Introduction to the Geography of Human-Animal Relations*. Rowman & Littlefield Publishers: Lanham 2012.
- Valros, Anna, 'Sosiaalinen käyttäytyminen'. Teoksessa Valros, Anna & Hanne Teräväinen & Jukka Helin (toim.), *Hyvinvoiva tuotantoeläin*. Tieto tuottamaan 109. Otava kirjapaino Oy: Keuruu 2005a, 58–63.

- Valros, Anna, 'Utelias sekasyöjä'. Teoksessa Valros, Anna & Hanne Teräväinen & Jukka Helin (toim.), *Hyvinvoiva tuotantoeläin*. Tieto tuottamaan 109. Otava kirjapaino Oy: Keuruu 2005b, 66–67.
- Valros, Anna, 'Porsaille hyvä alku'. Teoksessa Valros, Anna & Hanne Teräväinen & Jukka Helin (toim.), *Hyvinvoiva tuotantoeläin*. Tieto tuottamaan 109. Otava kirjapaino Oy: Keuruu 2005c, 67–70.
- Vermeer, Herman Maarten & Altena, Henk & Vereijken, Pietar Franciscus Gerardus & Bracke, Marc Bernardus Maria, 'Rooting area and drinker affect dunging behaviour of organic pigs', *Applied Animal Behaviour Science* 165 (2015), 66–71. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2015.01.007>>.
- Vihinen, Hilikka, 'Maatilatalouden rakennemuutos'. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia III*. SKS: Helsinki 2004, 255–288.
- Vihola, Teppo, *Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Historiallisia tutkimuksia 159. SHS: Helsinki 1991.
- Vihola, Teppo, 'Pärjääkö pienviljely?'. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II*. SKS: Helsinki 2004, 135–216.
- Vihola, Teppo, 'Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa'. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II*. SKS: Helsinki 2004, 330–418.
- Vilkuna, Asko, *Suomalaisen karjasuojan vaiheita*. Kansatieteellinen arkisto 14. Suomen Muinaismuistoyhdistys: Helsinki 1960.
- von Essen, Erica & Drenthen, Martin & Bhardwaj, Manisha, 'How fences communicate interspecies codes of conduct in the landscape: toward bidirectional communication?', *Wildlife Biology* (2023), e01146. <<https://doi.org/10.1002/wlb3.01146>>.
- Väärikkälä, Sofia & Hänninen, Laura & Nevas, Mari, 'Assessment of Welfare Problems in Finnish Cattle and Pig Farms Based on Official Inspection Reports', *Animals* 9:5 (2019), 263. <<https://doi.org/10.3390/ani9050263>>.
- Webb, Thomas, 'The pigs are back again. Urban pig keeping in wartime Britain, 1939–45'. Teoksessa Wilcox, Sharon & Rutherford, Stephanie (ed.), *Historical Animal Geographies*. Routledge: London 2018, 107–118.
- White, Sam, 'From Globalized Pig Breeds to Capitalist Pigs: A Study in Animal Cultures and Evolutionary History', *Environmental History* 16:1 (2011), 94–120.
- Wischnier, Diane & Kemper, Nicole & Krieter, Joachim, 'Nest-building behaviour in sows and consequences for pig husbandry', *Livestock Science* 124:1–3 (2009), 1–8. <<https://doi.org/10.1016/j.livsci.2009.01.015>>.
- Woods, Abigail, 'Rethinking the History of Modern Agriculture: British Pig Production, c.1910–65', *Twentieth Century British History* 23:2 (2012), 165–191. <<https://doi.org/10.1093/tcbh/hwr010>>.
- Woods, Abigail & Bresalier, Michael & Cassidy, Angela & Mason Dentinger, Rachel, 'Introduction: Centring Animals Within Medical History'. Teoksessa Woods, Abigail & Bresalier, Michael & Cassidy, Angela & Mason Dentinger, Rachel, *Animals and the Shaping of Modern Medicine*. Springer: Cham 2018, 1–26.
- Woods, Rebecca J. H., *The Herds Shot Round the World: Native Breeds and the British Empire, 1800–1900*. The University of North Carolina Press: Chapel Hill 2017.
- Yun, Jinhyeon & Anna Valros, 'Benefits of Prepartum Nest-building Behaviour on Parturition and Lactation on Sows – A Review', *Asian-Australasian Journal of Animal Science* 28:11 (2015), 1519–1524. <<https://doi.org/10.5713%2Fajas.15.0174>>.
- Zonderland, Johan J. & Cornelissen, Linda & Wolthuis-Fillerup, Maaik & Spoolder, Hans A. M., 'Visual acuity of pigs at different light intensities', *Applied Animal Behaviour Science* 111:1–2 (2008), 28–37. <<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2007.05.010>>.
- Östman, Ann-Catrin, 'Mekanisoinnin ensimmäinen aalto'. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II*. SKS: Helsinki 2004, 19–76.
- Östman, Ann-Catrin, 'Navetta uudistuu'. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II*. SKS: Helsinki 2004, 161–162.

Östman, Ann-Catrin, 'Civilising and Mobilising the Peasantry: Co-operative Organization and Understandings of Progress and Gender c. 1899–1918'. Teoksessa Hilson, Mary, & Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (ed.), *Co-operatives and the Social Question. The co-operative movement in northern and eastern Europe (1880–1950)*. Welsh Academic Press: Cardiff 2012, 121–136.

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-9804-3 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9805-0 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)